

secolul 20

REVISTĂ DE LITERATURĂ UNIVERSALĂ

MEMORIE CULTURALĂ

Secolul 20

revistă de literatură
universală

Editată de

UNIUNEA SCRITORILOR DIN RPR

București, Redacția: Casa Scriitorilor,

Calea Victoriei, 115, tel. 16.79.22

Ad-ția: Șos. Kiseleff, 10, tel. 18.63.99

Apare lunar

Colegiul redacțional:

MARIA BANUȘ, MIHAI BENIUC,

SAVIN BRATU (Red. șef adjunct),

MARCEL BRESLAȘU (Redactor șef),

PAUL GEORGESCU, MIHNEA

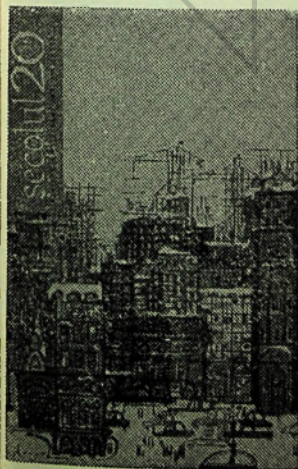
GHEORGHIU (Red. șef adjunct)

EUGEN JEBELEANU, MIHAI

NOVICOV, ZAHARIA STANCU,

TUDOR VIANU

Coperta de I. OROVEANU

SUMAR

Nr. 1 (anul II) — Ianuarie 1962

Pag.

OLGA BERGGOLT: *Stele în
plină zi*, amintiri, în romi-
nește de Valeria Sadoveanu 4

RABINDRANATH TAGORE:
Amintiri, în românește de
Radu Boureanu, cu o prezen-
tare de Tudor Vianu 38

CARLOS DRUMMOND DE
ANDRADE: *Lumea largă*,
versuri, în românește, de
Mihnea Gheorghiu 48

CESARE PAVESE: *Meseria de
a trăi*, jurnal postum, tradu-
cere și prezentare de Nina
Fașon 51

JAROSLAW IWASZKIEWICZ:
Cartea amintirilor mele,
traducere de Elena Lința 64

FRANCIS CARCO: *Memorii
din altă viață*, traducere de
I. D. Suchianu 69

	<u>Pag.</u>
BOIKA VAPȚAROVA: <i>Vapȃarov, poetul executat</i> , în românește de Gh. Dinu	76
NIKOLA VAPȚAROV: <i>Versuri</i> , în românește de Al. Andrișoiu	85

Documente

<i>Scriori și jurnale de front; Mesaje din închisorile fasciste; Autobiografia unui muncitor italian; Un poem clandestin</i>	88

Sinteze

SAVIN BRATU: <i>Literatura amintirii</i>	107
V. KARDIN: <i>Memorialistica și actualitatea</i>	117

Profiluri

PAUL VAILLANT COUTURIER de Ion Brăescu	126
KURT TUCHOLSKY de Romul Munteanu	133

★

ARTHUR MILLER: <i>Dezorientații</i> , nuvelă, în românește de Anda Boldur și Tania Malița	137

De vorbă cu:

AHMAD ABBAS: VALENTIN KATAEV; PETĂR DINEKOV	155

Literatura în arte și spectacole

CARLO RIM: <i>Memoriile unei vechi generații</i> , în românește de Tudor Mănescu	163

Imagina prezentului în lume

*Generația a patra; Kira Gheorghievna; 15 ani de literatură cehă;
Corăbierul din Milet; O carte închinată desrobirii femeii;
Un poet din Venezuela; Aspecte din literatura irakiană nouă;
Tradițiile democratice ale literaturii japoneze*

174

BERG WERNER (AUSTRIA)

Casă în lumină

STELE ÎN PLINĂ ZI

OLGA BERGGOLTȚ

AM aflat despre ele în copilărie, în gubernia Novgorod, și acum nu mai țin minte dacă am citit asta într-o revistă sau am auzit de la învățătorul Piotr Petrovici care trecuse în seara aceea pe la biblioteca satului... Ba nu, sigur că mi-a povestit despre ele învățătorul — un bătrîn cu ochii mici și adînci și cu o bărbuță lungă foarte rară și lucioasă, care știa o mulțime de lucruri interesante, ba chiar misterioase, despre lume, despre viață și despre oameni. Seara de iulie se făcea tot mai albastră, tot mai adîncă, primele stele s-au aprins în fereastra largă a casei de lectură sîtești și atunci Piotr Petrovici a spus că stelele n-ar dispărea niciodată de pe cer; în afară de stelele nopții și de cele ale serii, mai sînt și stelele zilei. Ele sînt chiar și mai frumoase și luminează mai puternic decît stelele nopții, dar nu se pot vedea niciodată pe cer din pricina soarelui. Stelele zilei pot fi zărite numai în fundul unor fîntîni foarte adînci și liniștite. Afiindu-se mult deasupra noastră, inaccesibile și invizibile pentru noi, ele ard în străfundurile pămîntului, în mica oglinjoară neagră a apei, răspîndind în jurul lor, ca o cununită, raze scurte și ascuțite... E drept că învățătorul n-a pomenit de raze, dar mi le-am închipuit îndată; altfel nici nu putea să fie.

Și iată, din seara aceea m-a cuprins o dorință neistovită: să văd stelele zilei. N-am spus nimănui, absolut nimănui, nici chiar surorii mele Musia, că știu despre ele și că vreau să le văd. M-am gîndit să le privesc întîi eu singură, prima, și după aceea abia voi povesti despre ele (Musiei — imediat), ba chiar le voi arăta — întîi Musiei apoi și celorlalți: ia uitați-vă ce-am văzut eu, prima! Ba nu le-am văzut, ci le-am descoperit în taină — și asta e și mai mult decît a vedea... Stelele zilei sînt o minune, firește, dar această minune există cu adevărat, nu e o minciună, eu știu asta! Acum aflați și voi despre ele, priviți-le cu toții, cu toții!

Dorința de a vedea stelele zilei ca și întregul plan de a le arăta altora a izbucnit chiar în acea seară, pe cînd mă întorceam de la Zarucevie în cătunul apropiat unde, de trei veri încoace, închiriam o cameră. Pe drum mă însoțea mirosul dulce de turmă care trecuse de curînd, de lapte abia muls, de colb ce se răcea; izvoarașe moi de pulbere țîșneau răcoroase

printre degetele picioarelor desculțe, licuricii își scinteiau liniștiți luminițele lor în șanțurile de pe marginea drumului. În văile învăluite într-o ceață ușoară se auzea sunetul clopotelor de tablă și al piedicilor de lemn ale unor cai nevăzuți. Uneori însă răsună clinchetul unui clopoțel cu totul deosebit, foarte gingaș și foarte trist. Drumul șerpuia din colină în colină și-ți făcea plăcere să te gîndești că nu străbați un drum ca toate celelalte ci anume platoul Valdai unde chiar în apropierea ta, într-o capelă mică de lemn, țîșnește din pămînt un izvorăș numit Volga. Peste toate s-a lăsat seara și stelele au început să se oglindească și în Volga — izvorăș, și în Volga — pîrîiaș, și în Volga — fluviu... Iar stelele zilei... acelea le voi vedea mîine! Trecînd prin grădină spre casă m-am oprit o clipă și, plină de o teamă amestecată cu bucurie, am tras cu ochiul spre fîntîna noastră veche, acoperită de lichen cenușiu și mușchi. Era la fel ca de obicei: cumpăna subțire se înălța deasupra-i sprijinindu-se parcă în cer, în una din stelele acelea obișnuite, și frunze groase și nemaipo-menit de late de brustur (pe asemenea brustur a plutit odinioară Diuimovocika) — brusturi vineți ai amurgului — se legănau foșnind în juru-i. Totul era la fel ca ieri — și, totuși, totul era altfel! Acum știam că această fîntînă pe care o cunoșteam de atîta vreme era plină de stele scinteietoare ale zilei, iar proștii de noi habar n-am avut și ne întrecam care mai de care să prăvălim găleata de apă în bezna ei instelată.

« Mîine o să le văd » — mă gîndii iar, în timp ce simțeam un fior de plăcere de-a lungul șirei spinării. Nu știu însă de ce, vreme de cîteva zile nu mă putui hotărî să privesc în vechea noastră fîntînă. « Astăzi, nu... nici mîine... dar poimîine sigur... » Fără să-mi dau seama, tot aminam clipa fericită dar care mă și înfiora totodată — a întîlnirii cu stelele zilei și — ciudat lucru — această aminare îmi prilejuia o voluptate neînțeleasă și unică în felul ei.

La vremea aceea, în pragul tinereții, încă nu știam că de cele mai multe ori așteptarea fericirii este mult mai intensă decît fericirea însăși. Tot astfel și anticiparea unei munci importante, complicate și dorite îți prilejuiește adesea mai multă bucurie decît munca însăși. De aceea, citeodată o amîi, prelungești termenele, născocind fel de fel de motive ca să nu te apuci de ea, ca să ai plăcerea, răgazul, să visezi după pofta inimii la procesul ei și chiar la roadele ei, adică la noua ta operă. Cît de armonioasă și de importantă pare văzută prin prisma planului nestabilit încă definitiv — și cum te ferești să-i afli sfîrșitul în toate amănuntele! Sfîrșitul trebuie să vină de la sine, ca o descoperire, ca o răsplată a muncii, izvorînd din mreaja încîlcită a imaginilor inițiale, cînd scinteietoare de lumină, cînd abia pilpiitoare, și — de ce să nu spunem? — din visurile de o naivă vanitate că această operă — care nici nu a fost încă așternută pe hîrtie — va fi prețuită de prietenii tăi cei mai exigenți, îți va dărui emoția sinceră a cititorului, poate chiar și lacrimile lui cele mai sfînte — lacrimi vărsate în taina singurătății.

Antoine Thibault, intoxicat cu iberită, sfîrșindu-se încet și știind că se stinge, însemna în jurnalul său, cuprinzîndu-și tinerețea cu o privire retrospectivă: « Am trăit într-o stare de anticipare a vieții și cu un adînc sentiment de încredere în ea ».

Anticiparea vieții, adică aptitudinea de a trăi cu ceea ce va fi numai, cu ceea ce abia poate surveni, dar trăind-o încă de pe acum — ce dar generos și totodată crud al existenței! Multă vreme, poate chiar prea

multă, am trăit numai cu anticiparea bucuriei și, poate, am crezut prea mult în ea. Astăzi știu ce înseamnă să trăiești anticipând o pierdere de neînălțur (a dragostei, a unui prieten, a familiei), o învinuire nemeritată, încercări grele și îndelungate. Dar atunci, la vârsta adolescenței, în regiunea Novgorod, fără să-mi dau cituși de puțin seama că eram din cale-afară înzestrată cu puterea de a trăi în viitor (ca și cu aceea de a trăi în trecut — un fel deosebit de memorie), gustam direct voluptatea de a anticipa bucuria, de a anticipa întâlnirea cu stelele zilei.

Și iată deci că, după două sau trei zile, într-o amiază plină de arșiță și fără pic de nor pe cer, încredințându-mă că nu era nimeni în grădină, am alergat la vechiul ghizd de lemn al fântinii, am deschis cu o mișcare bruscă — așa cum deschizi o carte — cele două capace acoperite de mușchi și mi-am pironit privirea, fără să clilesc, în adâncul beznei.

În fântină nu erau nici un fel de stele.

N-am crezut.

Am privit multă vreme, multă vreme am tras în piept răcoarea din adânc și mirosul jilav al lemnului umflat, dar stelele n-au apărut; doar din cind în cind, pătratul negru al apei se înfiora fără nici un motiv și din mijloc porneau să alerge spre pereți cercuri abia desluite.

«Sigur că nu se pot vedea chiar din prima dată», mi-am spus eu în gînd; așa că, după ce m-am chinuit așteptînd în arșiță un ceas ori două, m-am apropiat din nou de fântină, de data asta pe furiș, am deschis-o încetîșor, cu multă grijă și... iar n-am văzut nimic! Și așa m-am tot uitat pînă seara, pînă s-au aprins primele stele, pe care le poate vedea oricine.

A doua zi se porni o ploaie mărunță, după aceea se înșirară zile în care seninul cerului se învăluia deodată de nori năvalnici, rotunzi și sculptori (norii aceștia i-am putut vedea în fântină!) apoi m-am uitat, iarăși și iarăși, și pe tot felul de vreme, dar tot n-am văzut — fie și pentru o clipă — nici o singură stea a zilei...

N-am spus nimănui nimic și eram mulțumită că nu mă lăudasem dinainte cu stelele zilei nici măcar față de Musia.

Ciudat lucru însă! Credința că stelele zilei există și că sînt pe pămînt fîntîni care le oglindesc și în care acestea sălășluiesc, nu m-a părăsit. Doar atîta că fîntina noastră nu era destul de adîncă și de întunecată. Poate că în fundul ei țîșneau niște izvoare neastîmpărate care înfiorau fața apei, tulburîndu-i liniștea trebuincioasă pentru a oglindi stelele nevăzute de nimeni.

Mi-i cam neîndemînă să mărturisesc că numai de curînd am aflat că auzisem greșit sau mai de grabă nu-l înțelesesem atunci pe Piotr Petrovici: stelele zilei se pot vedea nu în fîntinile adînci ci din fîntini, adică dacă te afli undeva în măruntaiele pămîntului. Și totuși, cu toate că în copilărie n-am văzut nici o stea a zilei, și cu toată răspîndirea largă a conductelor de apă, aș vrea să cred și acum că pe pămîntul nostru există fîntini stelare, și nu numai unele vechi străjuite de brusturi din lumea basmelor, ci și altele noi, care au luat ființă în zilele noastre, încinse cu ogîndă așa de lină și întunecată a apei, cum nici nu puteau visa fîntinile noastre de altădată. Nu numai că sînt încredințată de existența lor — ci mai mult: vreau ca sufletul meu, ca scrierile mele, adică sufletul meu deschis tuturor, să fie o fîntină ca aceea în care se oglindesc și sălășluiesc

stelele zilei — suflete, vieți și destine de oameni... ba nu, mai precis: sufletele și destinele contemporanilor și concetățenilor mei.

Nevăzute cu ochiul obișnuit și deci, într-un anumit sens inexistente, să fie vizibile tuturor, în toată strălucirea lor, prin mine, în adîncul meu și în crepusculul meu pur. Vreau să le am mereu în mine, ca propria-mi lumină și taină, ca esența mea superioară. Știu bine că fără ele, fără aceste stele ale zilei, eu ca scriitor nu exist și nici nu pot exista... Dar nici ele nu pot fi văzute de alții — deci să existe — fără mine, fără viața mea, fără povestea vieții mele, fără noi — scriitorii. Și noi știm acest lucru.

Mi-am amintit din nou, într-un fel deosebit, de visul adolescenței mele, de stelele zilei și de fîntînile care le oglindesc atunci cînd am meditat asupra scrisorilor și aprecierilor cititorilor cu privire la însemnările mele publicate în 1954 în *Novii Mîr*, sub titlul *Călătoria anului trecut*. Nu m-aș încumeta să pomenesc de aceste scrisori dacă nu fi încredințată că ele nu mă privesc numai pe mine ci și pe alți mulți tovarăși de breaslă, atingînd totodată un domeniu din cele mai importante: relațiile noastre cu cititorii, mai precis — cu poporul.

Povesteam în primul fragment (să convenim a numi astfel aceste însemnări deocamdată nedefinite) călătoria în orașul copilăriei, în străvechiul oraș Uglici, amintindu-mi de anii îndepărtați și grei pe care i-am petrecut acolo în timpul războiului civil, într-o chilie a mînăstirii Novo-devicii unde ne cazase comuna orașenească. Reflectam asupra «cărții mele de căpetenie», care este și la mine ca și la mulți alți scriitori, încă nescrisă; vorbeam de felul cum îmi inchipuiam cartea mea principală — ca o «spovedanie a unui fiu al secolului»; scriam și despre multe altele.

Am primit foarte multe scrisori.

Mi-au scris numeroși «concetățeni» din Uglici, astăzi militari de carieră, ingineri, lucrători la transporturi fluviale, mame de familie — acei a căror copilărie și adolescență este legată de acest orașel rus, unic în felul lui, acei care, după cum am avut prilejul să aflu, au urmat la școală în același timp cu mine sau ceva mai tîrziu; mulți dintre ei chiar la aceeași școală, numai că atunci, fiind copil, nu ne cunoșteam, nu eram prieteni și abia acum, după treizeci de ani, am făcut cunoștință prin corespondență.

Mi-au scris și oameni care nu aveau nimic de-a face cu Ugliciul.

Și — lucru ce poate părea unora de necrezut — cele mai multe scrisori erau în legătură cu «cartea mea de căpetenie».

Printre ele era scrisoarea unei bătrîne învățătoare dintr-un sat de lingă Moscova, scrisoarea unui minier — ostaș din Garda Roșie — scrisoarea unui silvicultor bătrîn...

Ei îmi scriau despre felul în care văd cartea mea de căpetenie, povesteau întîmplări din viața lor, adăugînd la sfîrșit: «Poate că vă prinde bine pentru cartea dumneavoastră principală».

Și iată că citind scrisorile-îndrumări și scrisorile-confesiuni am mai înțeles un lucru foarte important: dacă eu am o carte principală, *nescrisă încă*, proiectată în viitor, cititorul are și el asemenea carte principală, *neîntîlnită încă*, mereu înainte. Și după cum scriitorul își scrie cartea sa principală neîncetat, visează la ea neînterupt și, în timp ce lucrează, are impresia că «îată, acum scriu în sfîrșit lucrul cel mai important».

pentru ca după aceea să-și dea seama că nu a făcut decît un pas spre lucrul cel mai important — care rămîne mereu neatins — tot astfel și cititorul încearcă sentimentul acesta; în multe din cărțile cu adevărat mărețe ale literaturii noastre sovietice, el recunoaște atît vremea, cit și pe sine însuși; multe din cărțile noastre îi sînt dragi, dar cartea cea mai importantă, cea mai cuprinzătoare și care îi exprimă sufletul întreg este încă în viitor, și el o caută, o dorește cu însetare. El vrea să vadă în ea nu numai desfășurarea exterioară a evenimentelor, nu numai activitatea sa exterioară, ci în primul rînd universul cel mai tăinuit, cel mai intim, mai profund și mai autentic al sufletului său. Vrea să-și vadă propria sa cale morală fără podoabe, dar și netrunchiată, fără lucruri nerostite, dar și fără vorbărie goală, fără exagerări, dar și fără diminuări.

Poate că tot astfel steaua zilei lincezește în invizibilitatea ei « năzuind să se descopere », năzuind nu numai să se vadă pe sine, ci dorind să fie văzută și cunoscută și de alții, căutînd să împărtășească și altora lumina ei sacră, lumina ei nevăzută din adîncuri. Or, omul sovietic, cu titanica lui biografie, vrea să împărtășească experiența lui spirituală nu numai concetățenilor și contemporanilor săi, ci și oamenilor din lumea întreagă și urmașilor, dar nu surd, nu într-o « spovedanie mută », nu în cuvinte rostite în grabă, ci prin mijlocirea cărții de căpetenie, cărții mari a scriitorului său. Mai mult, el vrea să creeze această carte împreună cu scriitorul, vrea să fie eroul acestei cărți, erou al « confesiunii unui fiu al secolului » cu sufletul larg deschis, pînă la cele mai tănuite adîncuri, în fața poporului. Setea de asemenea carte nu are nimic comun cu vanitatea deșartă a exigențelor de tipul: « Eternizați-ne pe noi, lucrătorii din industria alimentară », « Dar pe noi, lucrătorii de la secția financiară orășenească, ne-ați uitat! », « Mai aproape de viața pompierilor, tovarăși scriitori » etc.

Nu, nu e dorința deșartă de a te desfăta cit mai grabnic, contemplîndu-te pe tine însuși, ci atitudinea gospodărească față de viitor a unui truditor care construiește acest viitor. Este anticiparea propriei noastre vieți în viața acelora care urmează după noi, dorința de a le lăsa o moștenire nu numai materială, ci și spirituală; de a transmite cu toată intransigența adevărului experiența morală a epocii și nu numai experiența pozitivă, ci și cea negativă: — iată, așa e bine, așa să faceți și voi; așa însă să nu faceți, nu repetați greșelile și suferințele noastre! Cutare lucru ni s-a părut multă vreme just, în realitate însă era greșit. Cutare lucru însă l-am socotit greșit, ne-am temut și ne-am ferit de el, și s-a dovedit a fi singurul adevărat!

...Și încă un lucru am înțeles din asemenea scrisori-confesiuni, scrisori-autobiografii: cititorul este în mod serios alarmat de faptul că noi scriitorii, oglîndind, fixînd, consemnînd lucruri văzute și cunoscute de toți, fără să ne ridicăm mai presus de ceea ce este vremelnice și de actualitate acută, vom scăpa din vedere ceva foarte important, poate lucrul cel mai important, lucrul cel mai contemporan pentru astăzi și pentru totdeauna, ceva ce s-a petrecut și se petrece și acum în viața și în sufletul lui — al cititorului-popor. Tot astfel steaua zilei, trecînd deasupra fîntînii, se înfioară de teamă că apa nu o va oglîndi, nu va primi lumina ei nevăzută în adîncurile-i profetice...

Îngrijorarea aceasta este lesne de înțeles. Da! Multe laturi și evenimente ale vieții noastre, care străbăteau sufletul omului sovietic umplîndu-l cînd de amărăciune, cînd de bucurie, cînd sfîșindu-l, cînd înăl-

țindu-l spre slăvi — cu alte cuvinte: multe aspecte ale istoriei sufletului său n-au fost atinse pînă acum decît în mod superficial. Dar noi ținem minte totul. Poetul din vechime, jelind Ierusalimul distrus, orașul fericirii și suferinții sale, a fericirii și suferinții poporului său, exclamă: «De te voi da uitării, Ierusalime, să mă uite mîna mea, limba să mi se lipească de gîtlej, dacă nu te voi ține minte, dacă nu te voi pune în capul veseliei mele».

Paralizia trupului, neputința veșnică — paralizia spiritului — iată blestemul pe care-l atrăgea asupra capului său poetul din vechime dacă va da uitării adevărul, cînd minunat, cînd groaznic, despre sine însuși și despre poporul său, dacă nu-l va pune «în capul veseliei sale», adică la temelia vicii sale, la temeliea bucuriei ei.

Nu, nu vom da nimic uitării! Sintem credincioși chemării Partidului: să ținem minte, să știm și să scriem despre viața noastră, despre omul nostru sovietic, despre sufletul lui — tot adevărul și numai adevărul. Îți sintem credincioși ție, cititorule, care ne ceri acest adevăr nouă, care aștepți cărțile de căpetenie ale noastre, dar și ale tale! Le vom scrie, pînă la urmă, cu ajutorul tău inteligent și generos, le vom scrie, dezvăluind inima ta și a noastră, ca inima unică a poporului. Îmi voi scrie probabil și eu cartea mea principală; ba nu, nu probabil, ci neapărat! Astăzi însă mă aflu tot încă în drum spre ea și aceste însemnări sînt etape care, totuși, îmi par, nu știu de ce, mai apropiate decît cele precedente. O da, și acestea sînt numai o ciornă, dar cartea principală este întotdeauna mai mult plan decît realizare, este totdeauna un vis, propria sa anticipare — anticiparea cărții celei Mari. Repet însă, în clipa de față aceste însemnări mi se par mai aproape de cartea principală decît tot ce-am scris înainte. De aceea m-am hotărît să le public. Cartea de căpetenie nu se poate crea în sinul steril al unei redacții, nici în solitudinea cea mai ferită a camerei de lucru. După părerea mea, toate însemnările făcute pentru ea trebuie date la iveală. Nu e vanitate, ci speranța în ajutorul cititorului precum și în acela al tovarășului de breaslă — scriitorul. Îmi continui însemnările ca și pînă acum, fără a mă încorseta într-o altă formă decît aceea a unui jurnal deschis, în care se amestecă trecutul, prezentul și viitorul, amintirea vieții cu anticiparea ei, eroii dispăruți cu cei vii. Aici se vor repeta lucruri care au mai fost scrise, vor fi reveniri la lucruri pe care le-am mai spus. Aș vrea să vorbesc despre multe — ziua de astăzi obligă la multe. Dacă va mai rămîne totuși ceva care n-a fost spus pînă la capăt, știu, acum mai bine ca oricînd, că cititorul care scrie împreună cu mine cartea noastră de căpetenie, mă va înțelege deplin.

Ziua de astăzi obligă la multe, în primul rînd însă — la apărarea păcii. De aceea în fragmentul de față voi vorbi mult despre război — despre apărarea Leningradului în anii groaznici și înălfători ai blocadei...

Lenin

El a intrat în conștiința mea din fragedă copilărie — în epoca visării înflăcărare despre Dunin Gujov, în epoca primului contact cu versurile lui Lermontov despre frunza de stejar și stîncă singuratecă, în epoca aceea ceaoasă, premergătoare parcă zorilor, cînd nu distingi încă bine basmul de realitate și cînd e destul o aluzie că să-ți crezi singur o legendă și să crezi în ea.

Tata era pe front; războiul cu Wilhelm tot mai continua și nu era chip să se termine, și tata nu venise acasă decit odată, de mult, cînd ne adusese o cască; începeam să uităm cum arăta la față; și era vară, și locuiam în Finlanda, și aerul te îmbăta cu suflul fierbinte de cetină și rășină, și pe țărmul mării adia miros delicat de nisip încălzit, dar cei mai mari șușoteau între ei, îngrijorați:

— La Petrograd a avut loc o manifestație uriașă a muncitorilor din fabrici...

— Se spune că pe Prospect s-au petrecut lucruri nemaipomenite, în deosebi lângă Sadovaia... Și toți cu steaguri roșii! Mii și mii de oameni...

— Lenin i-a ridicat...

— Toți muncitorii din fabrici sînt, ca unul, pentru Lenin. S-au ridicat și cei de la turnătorii de fontă...

— Dar știți că a venit din Germania într-un vagon plumbuit?

— Doamne, ce risc! Să călătorești acum prin Germania... E groaznic!

— Da, gîndiți-vă că nici asta nu l-a putut împiedica. A vrut neapărat să alerge lângă muncitorii din Piter.

Și atunci în imaginația mea s-a ivit un Lenin neînfricat și fantastic de puternic, un om pe care «îl urmează toți muncitorii din fabrici». I-am văzut deseori ieșind puhoi pe porțile larg deschise ale fabricii unde lucra bunicul; am văzut cit de numeroși sînt și ce vuiet plutește deasupra lor — și cum toți îl urmează numai pe Lenin! Și merg, merg, și merg... Turnătorii de fontă îl urmează și ele pe Lenin — zarea de foc, tremurătoare și mohorită, se vedea seara de la ferestrele casei noastre. Ceva greu și uriaș tuna și duduia acolo cu atîta putere, încît se auzea pînă în fundul camerelor, și toate astea se ridicau pentru a-l urma pe Lenin — toate care bubuie și răspindesc o lumină purpurie și tremurătoare... Iar el, Lenin, călătorește prin Germania, unde domnește împăratul Wilhelm cu mustățile lui fioroase, cu lancia și casca lui ce are un vultur în virf, și unde mai locuiesc încă un milion de nemți, tot atît de mustăcioși și înfricoșători, cu care luptă tata și toți soldații; dar Lenin nu s-a temut nici un pic să treacă prin această țară și încă într-un vagon nu ca toate celelalte, ci «plumbuit» — pentru că avea treabă cu muncitorii de dincolo de bariera Nevei de la fabrica bunicului, de la uzina unchiului Șurino-Obuhov...

Apoi mi-a răsărit deodată în amintire noaptea cînd mă lipeam de Dunea, cuprinsă de o groază nebulă, pentru că ferestrele camerei noastre se umpluseră de o lumină puternică și trandafirie — semn că undeva prin apropiere era un incendiu, iar eu mă temeam de incendiu mai mult decît de orice pe lume... Tremuram ca varga, iar Avdotea șoptea, strîngîndu-mă la pieptul ei și privind încordată spre geamul trandafiriu:

— Nu fațe nimic, Lialețka, nu fațe nimic... Arde la poliție — muncitorii de la fabrica bunicului s-au răzvrătit iar... Nu le ajunge că l-au răsturnat pe țar, acum i-au dat foc și poliției... Nu fațe nimic, e departe, n-o să ajungă pînă la noi, nu te teme...

Nu știu de ce, circumscripția din colțul străzii Palevski cu Sliselsburgski, acolo unde mai tîrziu s-a instalat moș Grișă, un mic nepman cu caramellele lui moi, n-a fost incendiată în februarie, ci în octombrie 1917. Dimineața ne-am dus cu mama de-a lungul Nevei și am văzut dărmăturile încă fumegînde ale circumscripției, iar pe Sliselsburgski treceau în goană camioane pline de muncitori în haine de piele, care stăteau în

picioare sprijiniți în puști, și de marinari învinși cu benzi de mitraliere, iar vîntul făcea să fluture uriașele lor panglici roșii prinse pe piept.

Și iarăși numele lui Lenin era repetat neîncetat de toată bariera Nevei, și împreună cu numele lui răsunau cuvinte amenințătoare și frumoase: «decret», «Sovnarkom», «revoluție» și astfel în imaginația mea de copil, el apărea tot mai legendar, tot mai puternic.

După aceea am plecat la Uglici și acolo m-am dus la școală, am crescut, am învățat și acum știam, la fel ca și toți școlarii, că Vladimir Ilici Ulianov — Lenin este președintele Consiliului Comisarilor Poporului, conducătorul nostru și că acest Lenin arată cum trebuie învins Kolceak și toți ceilalți albi blestemați, din pricina cărora suferim crunt de foame și de frig și trăim de foarte, foarte multă vreme fără rații noștri. Se gindea tot timpul, tot timpul se îngrijea de noi, Vladimir Ilici Ulianov-Lenin — și cită speranță puneam noi în el!

Apoi, pe drum de la Uglici la Petrograd, noaptea, într-un vagon mizer, pe jumătate umplut cu exantematici, trezindu-mă în zori, am auzit întimplător un bătrîn povestind despre Volhovstroii, care «va revărsa lumină în întreaga Rusie» și că Volhovstroii se construiește din porunca lui Lenin. Apoi, la începutul celui de-al treilea deceniu, în vechea noastră casă de lemn de dincolo de bariera Nevei s-au aprins primele becuri electrice, cărora li se spunea «becurile lui Ilici»... Ca o forță măreață, uneori de temut, ca o lumină măreață și binefăcătoare — așa a pătruns Lenin în inimile generației mele, din cea mai fragedă copilărie.

Pe măsură ce creșteam, chipul lui devenea tot mai uman, tot mai apropiat de sufletul nostru și dragostea noastră pentru el era profund umană — statornică, firească și calmă ca respirația unui om sănătos. Dar cum ne-am speriat cînd s-a îmbolnăvit! Repetind cuvintele poetului rosteam într-una ca un descintec:

*Umbră sumbră pe cerul senin —
oficialul buletin.*

Nu!

Nu trebuie!

Nu vrem!..

Am pregătit la școală o serată în cinstea celei de-a nouăsprezecea aniversări a duminicii singeroase din anul 1905; am montat o dramă, am repetat o declamație colectivă, făceam repetiții cu corul — cîntam *Vifor dușman, Zdrobot de robie grea*, într-un cuvînt ne-am pregătit pentru serbare ca și cum urma să ne batem cu adevărat pe baricade.

«Pe baricade — n-avem milă de burghezi!» — mai mult strigam noi decît cîntam. Ah, cit de mult doream să fim cu adevărat pe baricade, să murim pentru Revoluție! Abia încetase războiul civil, cu zgomotul cărușelor pe care erau instalate mitraliere, cu incendiile, pojarurile, cu «burjuicile», acele sobițe de tablă atît de urît mirositoare, cu delirul exantematicului, — războiul civil în timpul căruia suferisem atîta de foame și de frig — dar nouă ne apărea ca o epocă de o frumusețe legendară și uitînd că, într-un fel, am luat și noi parte la el, îi invidiam pe acei care apucaseră să se nască la timp ca să poată lupta pentru Revoluție cu arma în mîini.

În schimb, cu prilejul manifestației de protest împotriva lordului Curzon, care ne ameninșase deodată cu o nouă intervenție — deci iarăși

cu foamea, cu iarna glacială din Uglici, cu războiul, — ei! cu prilejul acestei manifestații am putut să ne dăm friu liber! Am năvălit afară din școală cu o pancartă pe care era scrisă cu litere negre și strîmbe lozinka ce apucase, firește, să se răspîndească în toată bariera: «Să-l plesnim pe lord peste bot» și ne făcurăm vînt, într-un fel foarte izbutit, drept în mijlocul puhoiului înfierbîntat de muncitori — textiliști, metalurgiști, țesătoare — vuind de tropotul picioarelor pe caldarîm și de alămurile fanfarei; deasupra filfilău, asemenea unor flăcări, steagurile roșii ale muncitoarelor... Îndată am prins cadența și am pornit de parcă eram egali cu ceilalți, iar clasa noastră a doua paralelă avu, pe deasupra, și un mare noroc: mergea în urma unui camion pe care era așezat un sicriu negru și lung, iar un muncitor, vioi, foarte tînăr și frumos, îmbrăcat cu o salopetă albastră se ținea de un imens par înfipt pieziș în capacul sicriului; pe caroseria camionului era întinsă o pinză pe care scria lozinka: «Vom înfige un par de plop în sicriul burgheziei mondiale».

Înaintam năvalnic, duși de puhoi, de-a lungul bulevardului Sliselburgski, pe lîngă vechile și sumbrele ateliere ale uzinei Semiannikovski, pe lîngă casele de scînduri și birne din cartierul barierei, îndreptîndu-ne spre oraș. Fețele acestor oameni, nespălați, asudați, prăfuiți și mirosind a fum, ardeau de mînie și vetejie: ei plecaseră la manifestație de-a dreptul de la mașinile lor. Pe Prospect plutea miros de ulei, de praf de torsătură, duhoare de grăsimi de la fabrica de stearină. Se auzea cineva strigînd de pe un camion în dreptul uzinei Semiannikovski: «Jos rechini imperialismului!», iar noi repetam în cor cit ne ținea gura: «Jo-o-os!» și cîntam care de care mai tare:

*Armata albă și negrul baron
Vor iar să ne-aducă al țarilor tron.
Dar din taiga pînă-n britanica mare
Armata Roșie e cea mai tare!
Roșia Armată
Cu mina-nclăștată
Baioneta să-și poarte!
Să pornim și noi
Cu toții puhoi
La lupta pe viață și moarte!*

Am mai cîntat «Ține cadența, tovarășe...», «E plînd de lacrimi lumea nemărginită...», și un cîntec cu un refren despre steag, care te făcea să te înfiori:

*Al nostru sînge arde, flăcări, pe drapel,
Sîngele tovarășilor noștri e pe el...*

Și alte cîntece am mai cîntat și într-una Internaționala, Internaționala, Internaționala... Hai la lupta cea mare!... De mirare era că, în ziua aceea, cîntecul nu mai era cîntec ci adevăr adevărat — și despre mările britanice și despre faptul că sîntem gata să pornim la luptă. La drept vorbind nici nu cîntam cîntece, ci rosteam cu glas înalt tot ce umplea sufletul tuturor — muncitori și școlari și învățători, care mergeau în pas cu noi.

În toamna anului 1941, întorcîndu-mă de la căpătușul bunicii mele muribunde, m-am apropiat de uzina Semiannikovski, după ce trecusem

de vechea noastră școală de cărămidă, și deodată amintirea aceasta, ba nu, mai bine zis, dorința vie, arzătoare de a-mi da viața pentru Revoluție, acest sacru fior al adolescenței, pe care îl încercasem pentru întâia oară la manifestația de protest împotriva lordului Curzon, m-a ajuns din urmă, ca un val, contopindu-se cu starea mea sufletească de atunci, de rezistență, curaj și libertate nemărginită. Ai fi zis că nu puteai fi mai liber și totuși libertatea creștea în mine și în jurul meu, și amintiri noi (retrăiri?) se nașteau una după alta, una după alta, ca verigile unui lanț...

...Da, demonstrația (pe atunci i se spunea încă după vechiul obicei: manifestație) împotriva lordului Curzon avusese loc în luna ianuarie 1924; ne pregăteam pentru serbarea de 9 Ianuarie, dar el tot bolnav era, și buletinele nu anunțau nimic bun...

Nu!

Nu trebuie!...

Nu vrem!...

Pentru generația noastră, moartea lui Ilici a fost hotarul de la care am pășit din copilărie de-a dreptul în tinerețe, aproape sărind cu desăvîrșire acea epocă tulbură și nedefinită ce se cheamă adolescență... Ne-am maturizat și am îmbătrânit deodată cu câțiva ani în ziua aceea de ger cumplit cînd Nevskaia Zastava, bariera noastră muncitorească troienită și învăluită în promoroacă, îl plîngea în hohote pe Ilici, cu toate sirenele turnătorilor sale de fontă și fabricilor textile — acelea care s-au ridicat la indemnul său și l-au urmat în 1917; plîngea cu suspine din sirenele stridente și sacadate ale locomotivelor. Bocca biată Nevskaia Zastava, cu căsuțele ei de birne și scînduri înecate în omătul înserării, bocea ca o țărancă rusă — văduvă sau mamă ce-și pierduse copilul — răpusă de un plîns nestăvilit, nestăpînit, fără sfîrșit...

Aud și acum, de acolo, din depărtarea celor treizeci și cinci de ani, vaierul acela îndoliat și fără seamăn pe lume. Probabil că în oraș, unde erau cofetării cu prăjituri și se plimbau nepmani pe Prospectul Nevei, nu se auzea așa de bine ca aici, dincolo de barieră, unde fabricile și uzinele se înșiră una lîngă alta, umăr lîngă umăr. Vuietul sirenelor era cu totul altul decît în fiecare dimineață cînd sunau pe rînd; începu-seră să sune toate deodată, deși la început am putut desluși sirena puternică a uzinei Semiannikovski și glasul ascuțit al fabricii unde lucra bunicul; dar pe urmă s-au contopit toate într-un vuiet uniform. Stăteam cu prietena mea Valea chiar în mijlocul curții noastre troienite, sirenele îndoliolate viauau tot mai tare și mai tare și deodată am simțit că pieptul mi se deschide și aerul înghețat năvălește în el, tăindu-mi răsufierea; parcă vuiam și eu toată, parcă dispăream, ridicîndu-mă în văzduh unde erau atrase, ca într-un horn uriaș, toate: și eu, și curtea noastră, magazioara de lemne, nămeții... tot ce era pe pămînt.

«Da. La fel în lumea întreagă. Totul vinuește. Iar oamenii stau în picioare. Cum stau eu cu Valea: încremenite». Din nou, la fel ca și în gara de pe Volga, în drum spre Petrograd, am simțit că nu exist ca ceva de sine stătător, ci există ceva uriaș care țipă de o durere sălbatică, iar eu toată sînt acest țipăt general, atotcuprinzător. Există o împietrire universală — și împietresc și eu, laolaltă cu ceilalți. Formăm toți un singur bloc de gheață. Dar strigătul acesta, încremenirea aceasta este o

provocare aruncată lumii întregi. Da, o provocare. Pentru că hohotul de plins de la bariera Nevei a ajuns la o intensitate atât de mare, încît răsună acum ca o amenințare — nu, ca un triumf.

Vuietul tragic a durat multă vreme, poate chiar foarte multă, și s-a stins treptat; încă vreo jumătate de minut a mai sunat strident sirena unui atelier din apropiere, dar tăcu și ea și o tăcere absolută s-a prăvălit peste înserarea curții noastre, asurzindu-ne, pe mine și pe Valea. Continuam să stăm tot așa nemișcate, în poziție de drepti, și tăceam. Am tăcut multă vreme...

— Valea, am rostit eu într-un târziu, am să intru în comsomol. Imediat. Nu am împlinit încă vîrsta, dar am să insist... Bunica se împotrivește, din cauza lui Dumnezeu, iar mama — din cauza băieților. Dar eu tot am să intru.

— Și eu, rosti cu glas scăzut Valea Balkina, o fetiță oacheșă și slăbuță.

Vorbeam și continuam să stăm nemișcate, în poziție de drepti.

— Valea, trebuie să-ți mărturisesc o taină grozavă. De mult nu mai cred în Dumnezeu. Știi, Valea, nu există.

— Știu, răspuse Valea. Și eu am să mă înscriu în comsomol.

— Valea, i-am spus eu, cu suflarea tăiată de o fericire nouă și stranie, am să intru în comsomol și am să devin un revoluționar de profesie. Toată viața mea am să fiu un revoluționar de profesie. Ca Lenin.

Și nu de gerul de afară, ci de încordare lăuntrică — un fior de exaltare, un fior de abnegație îmi trecu de-a lungul șirei spinării: am înțeles atunci — nu cu mintea, ci cu toată ființa mea, cu carnea și spiritul meu — că făcusem un jurămint, pe care nu-l voi putea călca, pentru că din clipa aceea începuse pentru mine o viață cu totul nouă; să renunț la ea însemna să încetez de a mai trăi...

...Și îmi dă puteri și acum, în ciuda tuturor încercărilor, să trăiesc o viață plină, să trăiesc cu toată făptura mea, certitudinea aceasta că nu mi-am călcat jurămintul făcut de mult, în adolescență, conștiința că fac parte din partidul sudat de numele lui Lenin...

Ziua culmilor, Lermontov

Poezia a devenit parte integrantă din viața mea tot din cea mai fragedă copilărie. Abia învățasem să scriu, și scriam cu litere mari de tipar, nedespărțind cuvintele între ele, scriam așa cum vorbeau oamenii — legat, fără virgule și puncte, și iată că într-o seară, o seară lungă de iarnă, într-o creștomație veche cu coperci de culoarea săpunului Jukovski, am dat peste o mică poezie care începea astfel:

*Urlind amarnic, nordul prinde
Cu suflul rece nori s-aștearnă
Și iată, vine zina iarnă...*

Am înmărmurit: tocmai era iarnă, o promoroacă mițoasă învăluia strada și grădina cufundate în omăt pufos, și totul în poezie vorbea parcă anume despre lucrurile acestea, ale noastre, pe care eu nu fac decît să le văd, pe cită vreme în poezie, acestea erau atât de uimitoare încît am înțeles pe loc că iarna e vie, pentru că a venit, că într-adevăr este o zină, și că norul e viu — urlă, că poezia și iarna din mahalaua noastră nu sînt decît unul și același lucru — dar cit de frumoase sînt toate astea în poezie!

Am recitat poezioara încă o dată și încă o dată și am simțit brusc dorința nestăpinită ca toate aceste lucruri grozav de adevărate, uluitor de frumoase, spuse despre iarnă, să fi fost spuse... de mine!

Nu, acum este peste puterile mele să redau exaltarea aceasta față de miracolul înaripat și dătător de viață al poeziei. Da, exaltarea aceasta nu poate fi transmisă, nici redată în cuvinte, nici explicată. În ea stă misterul poeziei, și în acest mister stă puterea ei.

Aruncînd în jur o privire vinovată, am copiat poezioara din creștomație pe o coală mare de hîrtie, cu litere mari de tipar, fără spații între cuvinte, am virit cartea în fundul subpatului, ca să n-o mai găsească nimeni niciodată și am alergat la băbuța Mașa: atunci eram la ea și ai ei toți locuiau tot în casa noastră, la parter.

— Bunico! am țipat eu, tremurînd toată de exaltare. Ascultă, bunico, ce am compus eu, singurică!

— Ei, bravo! zise bunica. Și ce frumos!

Și n-am mai nutrit de atunci nici o îndoială că poezia aceea o făcusem chiar eu.

Totuși prima mea dragoste conștientă pentru poezie a fost Lermontov. Cărțulia, destul de groasă, cu scoarțe cenușii ponosite, cu portretul unui husar cu ochi mari și triști, desenat cu « firisoare » (era o gravură) stătea noaptea sub perna mea, ziua n-o lăsam din mîini, atunci cînd nu eram nevoită să cîrlesc ciorapi sau să ajut prin casă; era tocmai înainte de plecarea noastră la Uglici, aveam șapte, apoi opt ani...

Frumusețea și umanitatea versurilor lui Lermontov — de care nu ești conștient, dar care de aceea pun și mai mult stăpînire pe tine — m-au captivat cu întreaga lor forță. Iar dacă prin versurile lui Pușkin descoperisem, aflasem că iarna este vie, că nordul și vîntul sînt vii și ei, cele ale lui Lermontov mi-au arătat nu numai că totul din jurul meu este viu, ci mi-au relevat și totul despre mine însămi! Am citit și le-am memorizat pe dată, versurile despre bradul singuratec, despre frunzulița de stejar, despre stîncă și nourășul argintiu. Cîtă milă îmi era de brad, de stîncă, de frunzulița de stejar! De atunci, în fiecare toamnă vedeam toate frunzele de la bariera Nevei zburînd numai spre miază-zi, și toți norii cei mai sîdefii mergeau numai spre miază-zi, și fiecare pom din livada noastră, prăfuită și plină de fum, vedea în vis altceva, depărtat și minunat de frumos, cu care nu se va putea întîlni niciodată, dar de ce în toate acestea era vorba și de mine?! De ce — o dată cu bradul și cu stîncă — mi-era atît de milă de mine însămi, de ce sînt singură, absolut singură pe lume, și mă simt atît de stingherită încît îmi vine să plîng, de ce nu mă iubește nimeni (toți se prefac numai că mă iubesc), ce e cu mine — de ce, platan, mîndru platan, nu vrei să adăpostești frunzulița de stejar — adică pe mine? De ce?

Pili, vestejită de-arșiță, de frig și durere...

Nu, nu voi mai putea îndura... ar fi peste puterile mele! Dacă aș putea să-mi iau zborul în larg, ca pînza aceea singuratecă! Pe marea cea necuprînsă — singură, singură de tot, nu-mi era teamă să fiu singură în larg, pentru că pînza nu se teme de furtună — și nici eu!

O, cit de dulce era acest chin, acest dor de un prieten necunoscut și mult așteptat — de frumosul palmier, de neînfricarea în fața furtunii, în fața morții! — cit de fericită sînt că încă de cînd abia mijeau zorile conștiinței mele mi-a fost dat să gust această beție, această vrajă și putere a poeziei, această participare la întregul univers datorită farmecului melo-

diilor ei, ce nu pot fi înțelese cu mintea; cit de fericită sînt că și astăzi ea stăpînește suverană asupra inimii și vieții mele!

Printre numeroasele profesii și arte care îmi ălesc sufletul omului, nu se află putere mai blindă și, totodată, mai nemiloasă, decît poezia. Ea e atotputernică. Afirm cu tărie: un cuvînt distrugător și creator, pătruns de singele unei inimi pline de dragoste, de lumina unui spirit iscoditor, înaripat de marea noastră idee, e mai puternic decît bomba atomică. Nu există supunere de bunăvoie și mai de neînvins, decît supunerea față de poezie. Nu există dragoste mai bine răsplătită decît dragostea pentru poezie; cel care iubește poezia este de două ori poet. Nu există încredere mai spontană și mai bogată în roade, decît încrederea față de poezie. Dar încrederea aceasta trebuie să fie fără margini și fără gînd ascuns, totală, căci poezia este dezinteresată, ea și se încrede în întregime, e gata să-ți dăruiască toate adîncurile ei nesecate și toate stelele zilei — ale tale, și ale altora, care ard ca și cele care nu pot fi văzute decît în adîncurile ei. Cel ce se încrede poeziei e binecuvîntat de soartă, e fericit — cum se spunea în vechime. Nu ostensc a repeta: sînt fericită că din cea mai fragedă copilărie mi-a fost hărăzit darul încrederii nemărginite în poezie.

Eram vrăjită, însă nu numai de acele versuri în care era vorba « de mine », ci și de multe alte poezii ale lui Lermontov. E drept că, în cărțulia aceea groasă, multe versuri îmi erau neînțelese și, jenată, atît față de mine însămi, cit și față de poet, le săream: dar poeziile înțelese « care nu erau despre mine », mă tulburau tot atît, ba poate chiar și mai mult: parcă priveam, cocoțată pe un gard, printr-o fereastră, într-o viață străină, ascunsă de toți și, aflînd despre ea, deveneam părășe la o taină importantă ce nu-mi aparținea... Înclinația spre mister, setea de a afla și de a dezlega o taină, pe care, o dată dezlegată, s-o păstrez cu sfințenie și, mai dulce voluptate, s-o împărtășesc prietenii mele: « Valea, Valea, știu ceva! Dar ia seama, e un secret...! » Cîtă bucurie fără prihană stă în asta și ce bine că asemenea înclinație se păstrează într-o anumită măsură și cînd ai trecut de anii tinereții; cit de sărac și de plin este omul pentru care totul este inteligibil și nu există nimic misterios nici măcar în artă... Datorită îndeosebi misterului lor crepuscular m-au vrăjit și uimit versurile: « În arșița nămiezi, în valea daghestană... ». O, de ce oare husarul ucis, care zace în vale cu o rană fumegîndă în piept, visează la fata frumoasă de departe, iar ea îl visează pe dînsul? Cum de a simțit ea că el e ucis și cum, în clipa morții a aflat el că ea se gîndește la dînsul? Însă totul s-a întîmplat chiar așa, totul este adevărat, și husarul mort seamănă cu Lermontov, cu ochii lui mari și triști, iar cu husarul mort și cu însuși Lermontov seamănă voinicul din legendă ce doarme în fundul riului, voinicul despre care cîntă rusalka într-un fel atît de uimitor... Fermecată de această poezie, o repet pe de rost, în șoaptă, zluia întregă, ajungînd la capătul puterilor din pricina voluptății pe care mi-o dădea o tristeță încîntătoare și care nu era a mea.

Dar îl seamăn tatălui meu — nu sînt în stare să duc singură povara bucuriei, trebuie s-o împart cu alții, să mă fălesc cu ea. Probabil că e un sentiment egoist căci, dacă durerea împărtășită se chircește, scade, bucuria împărtășită crește, se așită în tine ca vîlvătaia unui foc, făcîndu-te mai bogat, mai fericit. Nu, adevărul este că nu puteam poseda singură acel riu albastru, acel cîntec vrăjit al rusalkăi! Luînd cartea — ca să o

Încredințez că acele lucruri sînt cu adevărat scrise — am așezat-o pe Musia aproape cu forța în colțul divanului și am început să-i citesc poezia. Proasta de ea (nu degeaba avea numai șase ani), la început a protestat:

— Nu vreau din cartea asta. N-are poze!

— Tu ascultă numai, ascultă, e mai frumos decît cu poze...

În grabă, ca nu cumva să plece, i-am citit cu glasul sugrumat de emoție; pentru întîia oară citeam versurile acestea cu voce tare, altuia:

*Rusalka pe rîul albastru plutește
Sub plasa de aur ce luna-mpletește,
Iar ea către lună, în joc și alînt
Aruncă a valului spume de-argint.*

Abia i-am citit și am simțit izbîndu-mă în ceafă valul argintiu și lunar, valul rusalkăi, care mi se prelinse de-a lungul trupului în mici șuvoaie scinteietoare și reci; simțind cum aproape mă înec în el, continuai:

Dar nu știu de ce pătimașul sărut

Îl lasă și rece, și mut;

Adoarme la sinu-mi cu capul plecat,

Și n-aud o vorbă, o șoptă-un oftat...

— Ei, ce zici? E frumos? am întrebat-o nerăbdătoare pe Musia, după ce am isprăvit de citit.

— I-hi, mi-a răspuns ea cu o voce de bas; iar după o tăcere, mă întrebă încruntată: — Lealika, dar ce sînt sărutările și sinul?

M-am fisticit, dar numai pentru o clipă.

— Proată mai ești... Cum de nu înțelegi? Sînt niște flori neobișnuite, care cresc sub apă... minunile mării... sau, știi, peștișori din aceia aurii, mari...

În ziua aceea, întorcîndu-mă în oraș, am început deodată să rid și chiar m-am oprit din mers, amintindu-mi de rusalkă și de întrebarea Musiei... Acesta a fost Lermontovul copilăriei mele. Apoi a fost Lermontovul scurtei mele adolescențe și cel, brusc, al primei tinereți cînd versurile lui se contopeau, imperios și simplu, cu setea de a săvîrși o faptă eroică pentru Revoluție; îmi nutreau furtunoasa negare a lui Dumnezeu (*Demonul*!); făceau să se nască primele visuri despre o dragoste viitoare, neapărat neobișnuită și înspăimîntătoare (iarăși *Demonul*!); iar hotărîrea mea de a deveni un adevărat revoluționar-poet de profesie se sprijinea, cu toată nădejdea, pe chipul poetului — însetatului de libertate — pe imaginea hangerului, a clopotului. O, mai ales a clopotului! În ciuda primului meu entuziasm pentru ateism, versurile despre « duhul divin » nu mă stînghereau de fel; mi-l închipuiam nu pe Dumnezeu, ci vîntul, furtuna, stihiiile.

Și versul tău în lume, duh sfînt peste toți vecii

Își răspîndea înalta lui solie¹

Cum clopotul, pe vremuri, suna în turnul Vecel

Și la restriște, și la bucurie.¹

Mi-era rușine să mă gîndesc la asta, totuși și versurile acestea, la fel ca și cele despre pinza corabiei, stîncă și frunzulîta singuratecă, vorbeau despre mine — despre mine așa cum trebuia abia să devin însă, intrînd în rîndurile Uniunii Tineretului Comunist Leninist Rus.

¹ În romînește de Al. Philippide.

Este oare de mirare că, fără să se știrbească dragostea noastră pentru Lermontov, eu, noi, generația noastră l-am primit din toată inima pe Maiakovski și vorbeam — în numele nostru — cu cuvintele versurilor sale în clipele hotărâtoare din viață?

Și mai era Esenin, care te străpungea, și viforosul Blok cu Cei doisprezece, — și tot mai măreț ne apărea Pușkin; iar după aceea, alături de ei, au început să răsună în inimile noastre poeziile noștri comsomoliști, care avuseseră norocul și « apucaseră să se nască » și să lupte pentru revoluție cu armele în mîini și, în primul rînd, Mihail Svetlov cu uimitoarea lui *Grenadă* în care, între-adevăr de astă dată, era vorba de noi. Nu de mine, ci de noi, care nici nu apucaserăm măcar a ne naște la timp.

« Poezia ne-a însoțit din clipa cînd a mijit în noi conștiința, pînă în ziua de astăzi » — mă gindeam eu, pășind pe bolovanii caldarîmului în drum spre oraș — « pînă în zilele acestea de asalt și de apărare a Lenin-gradului: chiar și acum pășește alături de mine ».

Și iar am avut un zîmbet larg de bucurie: doamne, dar cine mi l-ar putea răpi pe Lermontov? Nimeni, niciodată. Cine îl va putea distruge, chiar dacă mă va distruge pe mine? Nimeni și nimic. El nu poate fi distrus — e nemuritor. Lermontov este nemuritor și etern, și toată poezia noastră rusă este eternă și nemuritoare. Dar Lermontov și toată poezia noastră sînt de mult o parte inalienabilă a sufletului meu, a întregii mele ființe, deci și eu... Mi-era teamă — de prea mare fericire — să-mi formulez gîndul *pînă la capăt*! Dar dacă eu, înseamnă că și tu, scumpul meu, iubitul meu, cu ochii tăi mari și calzi de culoarea aurului închis, și tu... ești nemuritor? Iată, așadar, de ce nu m-am gîndit niciodată în timpul alarmei, la eventualitatea morții tale! De două ceasuri sînt plecată din oraș, acum două ceasuri a început alarma de artilerie, apoi și cea aeriană; dacă este alarmă aeriană, înseamnă că e în tot orașul și firește că tu stai acum pe acoperișul, mai bine zis pe solarul nostru; — fie că ești ori nu de serviciu, tu îi înlocuiești întotdeauna pe cei ce se tem de bombardament! — iar pe acoperiș, peste drum, stau aceeași băiețandri care, probabil ca întotdeauna, fluieră și huiduiesc în urma « Messerschmidt »-urilor... Nu, bomba n-a căzut pe casa noastră și tu, și băiețandrii noștri, sînteți în viață. Cum ai putea muri, cînd moartea nu există, cînd sîntem nemuritori?! Voi veni și-ți voi spune acest lucru. De altfel îl știi și tu. Retrăindu-mă aproape întreaga viață, nu am amintit de tine. N-am rețrăit « insulele » noastre, prima mărturisire reciprocă și zorii acelei dimineți pe străvechiul și pustiul chei Tucikovaia, unde bărcile răsturnate rîspindeau miros de smolă, iar pescărușii săgetau deasupra apei trandafirii. Nu am amintit de toate acestea pînă acum pentru că nu pot să mă gîndesc la tine ca la cineva din afară: tot ce se petrece cu mine, se petrece în același timp și cu tine... Iată, mi-am amintit de Lermontov — nu de Lermontov al tău, tragic, funest și răzvrătit, așa cum trăiește el în lucrarea pe care ai plănuit-o *Lermontov și Maiakovski* — două miracole, două fenomene unice, doi poeți atît de deosebiți și care totuși se întîlnesc peste veacuri. Cît de direct a vorbit Maiakovski despre înrudirea sa cu Lermontov, atunci cînd stătea, abia păstrîndu-și echilibrul, pe clopotnița lui Ivan cel Mare, iar gloata de filistini, dezlănțuită, îl sfîșia:

*Sînt deci un infirm, bolnav de iubire.
Păstrați pentru-ai voștri hîrdăul murdar.*

În cale nu stau.

Inutilă jignire !

Sînt numai un suflet,

cu-al vîersului har.

De jos însă :

Ba !

Dușman ești de veacuri

Am mai prins noi și-un altul ca tine,

Un hîsar !

Scumpul meu, mi-am amintit de Lermontov cel din copilărie cu « minuni sub ape » — sărutări și sîni — dar pentru noi el e unul singur, pentru că de mult nu mai existăm, tu și eu separat; există un singur tot — noi, pentru că nu există timp, și viața este doar o clipită; asta o știm acum, dar ea cuprinde tot și e fără sfîrșit.

Astfel s-a prăbușit hotarul dintre viață și moarte, dintre artă și viață. S-au contopit într-un singur tot — într-o libertate deplină și triumfătoare.

Clopotul ciumpăvit

I se spunea astfel căci fusese dezonorat și lipsit de o ureche, drept pedeapsă pentru crima săvîrșită contra puterii țarului; în clipa cînd a fost ucis țareviciul Dimitrii, oamenii au tras acest clopot care vuia cu un dangăt de alarmă. La chemarea lui s-au strîns în grabă uglicenii și au văzut un prunc, zăcînd înșingurat pe o alee acoperită de nisip, cu beregata tăiată... Înțelegeți prea bine că nu este sarcina mea de a cerceta dacă țareviciul și-a tăiat gîtul singur, într-un acces de epilepsie, sau dacă poporul a fost provocat de boierii Nagoi; ceea ce avea însemnătate pentru el, pentru popor adică — după părerea mea — era faptul că de dragul unor intrigi de palat, pe care nu le înțelegea, « au obijduit copilul » și, nu numai că l-au obijduit, ci l-au și ucis. Or, de cînd lumea, aceasta-i durerea omului rus, legea lui sfîntă, formulată mai tîrziu de Fiodor Dostoievski: « Nu trebuie să plîngă copiii ! » Dar iată că s-au legat de un prunc lipsit de apărare, l-au ucis. Și atunci uglicenii adunați în grabă, la chemarea clopotului, s-au răfuit, cu de la ei putere, cu ucigașii pruncului, sfîșindu-i.

Din ziua aceea, de la uciderea pruncului nevinovat, de la clopotul care răspindise această veste, au început vremurile de restriște.

« O, cetate, cetate ! Mult încercată de Domnul cetate a Uglicului ! Amar este paharul pe care l-ai băut pentru pămîntul rusesc... » glăsuiește letopisețul...

Și poate că partea cea mai mare din amărăciunea acestui pahar stă în povestea care a început la Uglici după răfuiala poporului cu Biteagovski. La rîndul său, Boris Godunov s-a răfuit cumplit cu uglicenii. Două sute de inși au fost pedepsiți cu moartea ca trădători și ucigași. La mulți li s-a tăiat limba pentru vorbele lor îndrăznețe și șaizeci de familii au fost surghiunite în Siberia, la Pelimi.

N-a rămas nepedepsit nici clopotul care vestise vărsarea de sînge săvîrșită asupra pruncului și începutul mării tragedii a poporului; a fost azvîrlit din clopotniță, i s-a șters semnul crucii, i s-a tăiat o ureche, i s-a smuls limba și, în fața întregii lumi adunate în piață, a primit o sută de bice. După care, clopotul ciumpăvit (așa i s-a spus de atunci) a fost

osîndit și surghiunit tot acolo unde plecau cele șaizeci de familii din Uglici, în Siberia. Surghiuniții urmau să-l poarte pe umerii lor pînă la locul surghiunului.

Au pornit în Siberia purtînd cu ei clopotul pe o targă făcută anume, ca un fel de sanie.

Și au mers ei vreme de un an de zile — o vară și o iarnă, o primăvară și o toamnă; înhămindu-se cu schimbul, au purtat clopotul acela atît de greu peste mlaștini, pe drumuri bătute și peste cîmpuri, prin păduri și munți. De multe ori s-a răsturnat de pe sanie clopotul acela fără ureche, marginile i s-au știrbit, luciul i s-a stins, dar n-a căpătat nici o plesnitură. Mulți ugliceni n-au mai ajuns pînă la Pelimi, murind pe drum, unii — înhămați sub clopot. Dar nici unul n-a cîrțit împotriva lui: trăgeau după ei pe crainicul lor, trăgeau după ei pe cîntărețul și poetul lor. Da, așa era, deși, firește, nici unul dintre ugliceni nu-și dădea seama de asta și a trebuit să mai treacă două sute cincizeci de ani încheiați pentru ca Lermontov să spună despre poet:

*Și versul tău în lume, duh sfînt peste toți vecii,
Își răsplinea înalta lui solie
Cum clopotul, pe vremuri, suna în turnul Vecii.*

... Într-un tirziu, o dată cu primul lot de surghiuniți, clopotul răzvrătit a ajuns la Tobolsk. Guvernatorul de atunci al Tobolskului, prințul Lobanov-Rostovski, a poruncit să fie luat în primire de către cancelarie, unde a fost înregistrat în felul următor: « Primul surghiunit, neînsușețit, din Uglici ».

Și vreme de trei sute de ani a rămas clopotul ciumpăvit în surghiun. De nenumărate ori, intelectualii ruși, care iubeau istoria patriei lor, au rugat guvernul să readucă clopotul pe meleagurile natale — la Uglici. Țarii — unul după altul — au refuzat cu încăpăținare, au tot refuzat vreme de mai bine de un veac. Abia în 1892, cînd s-a putut demonstra pe cale juridică că « primul surghiunit neînsușețit » și-a ispășit în întregime termenul de pedeapsă, a fost îngăduită întoarcerea clopotului la Uglici.

... Clopotul se întorcea triumfător, navigînd pe Volga pe un vapor special, destinat anume; încă în timpul călătoriei i s-au restituit urechea și limba și a fost primit în mod solemn de clerul înalt, de popor și de intelectuali. Iar în Uglici, unde clopotul a ajuns seara tirziu, a fost înălțată un fel de clopotniță în apropiere de turn, unde a fost atîrnat pînă a doua zi; toată noaptea clopotul răzvrătit a fost străjuit de o gardă de onoare. Dimineața s-a strîns o mulțime nenumărată, iar după oficierea unei slujbe solemne, în loc de procesiune cu crucea, toți uglicenii au defilat sub clopot și fiecare din ei a tras de funia legată de limbă, și limba clopotului lovea neîncetat marginile sale știrbite; clopotul suna și cînta, la fel ca și atunci, cu trei sute de ani în urmă, doar că de astă dată ceasuri întregi în șir...

Totuși clopotul ciumpăvit n-a fost ridicat în clopotniță: pînă și clerul își dădea seama că a fost restituită și primită atît de solemn nu o relicvă religioasă, ci una a răzvrătirii populare. Clerul și guvernul fuseseră siliți să readucă clopotul pe meleagurile lui natale și să-l primească cu cinste; clopotul acesta nu putea însă chema poporul la serviciul divin — atîta încredere nu i se acorda! De aceea l-au atîrnat în sala-muzeu a lui Dimitri, dar în așa chip încît să se poată trece pe sub el. Îmi aduc aminte că atunci

cînd locuiam cu mama la Uglici și mai credeam încă în Dumnezeu, în fiecare an, la cincisprezece mai — ziua țareviciului Dimitri — mergeam la liturghie la biserica *Dimitri pe sînge*, după care, la fel ca toți uglicienii, treceam prin muzeu, pe sub clopot și-l trăgeam; chiar deasupra capetelor noastre răsuna glasul lui grav ca un geamăt și amenințător, un fel de sunet închis ce venea de undeva de departe, din străfundurile trecutului și, totodată, parcă din chiar pieptul tău. Și dacă zurgălăii din Valdai trezeau în inimă o tristețe și totodată o bucurie violentă și scinteietoare ca omătul, vuietul clopotului îți pornea din suflet, aidoma unei sumbre exaltări, funeste aproape, dar atît de dorite...

... Sosind în orașul copilăriei n-am mai găsit acolo zurgălăii din Valdai și n-am mai auzit hohotele de plins argintii... Și grădinița din jurul muzeului părea jumulită; pînă și din muzeu lipseau multe lucruri. Administratorul, un om tînăr cu o expresie de nepăsare pe fața-i rotundă și, cum se spune «nu cu prea multă doxă», m-a primit cu indiferență, cu indiferență m-a călăuzit prin muzeu, nefînd în stare să-mi explice aproape nimic; dar eu nu aveam decît o singură dorință: să tacă, să nu mă împiedice să trag cu urechea la sunetele, mirosurile, amintirile din copilăria noastră, atît de dragă și atît de aspră, care mă năpădeau din toate părțile. Iar atunci cînd am intrat împreună în sala lui Dimitri și am zărit clopotul la vechiul său loc, l-am și auzit vîind în mine însămi... Dar am vrut să mă verific: oare tot la fel îl aud după ce au trecut atîția ani din viața mea, după Marele Război pentru Apărarea Patriei, după asediul Leningradului? Știam că de mult nu mai există obiceiul de a trece pe sub clopot, probabil că a și fost uitat. Deodată, m-a cuprins o dorință ciudată și nestăpinită. Eram singură în sală cu administratorul muzeului.

— Pot să trag acest clopot? l-am întrebat.

S-a uitat la mine ca la o smîntîiă — nu cunoștea străvechiul obicei și, cred, nici povestea clopotului.

— Poftiți, mi-a răspuns speriat.

M-am așezat sub clopot și am smucit cu putere de funie. Și clopotul prinse a cînta și a vui deasupra capului meu, ca și atunci, dar acum sunetul acesta avea pentru mine o putere nouă și o nouă însemnătate: era glasul care-i avertizează pe toți cei care și-au pus în gînd să «obijduiască» din nou copilul, amenințîndu-l cu războiul, foamea și distrugerea familiei, că Răzbumarea stă de strajă, că clopotul-poet va fi cel dintîi s-o cheme.

Mîngîind marginile stîrbite ale clopotului, care cînta grav și amenințător, mi-am zis, dar nu copilărește, ci cu chibzuință: «E al meu!»

Astfel mă întorceam de la bariera Nevei la începutul lunii octombrie, secetoase și aurii, a anului una mie nouă sute patruzeci și unu, peste măsură de curajoasă și bucuroasă, amețită de conștiința propriei mele nemuriri și a nemuririi a tot ce mă înconjoară și mă înconjurase înainte, și chiar și a ceea ce se petrecuse încă înainte de a fi existat memoria mea.

Dar nici eu, nici nimeni, nimeni dintre noi, nu știa că pe aceleași drumuri și culmi de dezvoltare și lumină, noi leningrădenii vom pași cu totul altfel, și încă foarte curînd...

Drumul către tatăl meu

Și iată că numai după abia patru luni am mers iarăși pe același drum, de data asta înapoi: din oraș spre bariera Nevei. Mă

duceam la tatăl meu, în primele zile ale lui februarie una mie nouă sute patruzeci și doi.

*Mă duceam la tata; mina amorțită
lacrimile nu le mai ștergea.
Pe obrazu-mi buhăit, nestinjenită,
pojghița de ghiață se-întindea.
Prin nămeții-aduși de vijelie
cazi, te scoli și iarăși poticnești.
Te-ntilnești în cale cu sicrie;
nu se poate să le ocolești.
Dragul meu, văzut-am, ca și tine,
sute prin omături șerpuiind
și, cu singele-nghețat în vine,
am pășit peste sicriu, scrișnind.
Slavă, slavă ție clipă-nfricoșată !*

*Cine a pășit peste sicriu —
fie-i veșnic calea luminată !
Are dreptul să rămână viu . . .*

Sînt versuri de acelea care se scriu, mai bine zis se notează în jurnalul intim, pe marginile cărții de căpetenie. Dar le notez rareori, nici eu n-aș putea spune de ce. Ele se aștern singure undeva, dar nu pe hîrtie; să spun — în inimă? Sună prea pompos . . . Să zicem: rămin în minte. Din cînd în cînd ți le șoptești încetisor, numai pentru tine. Uneori, pe neașteptate, pentru oamenii cei mai dragi.

Cele mai multe dintre versurile mele de acest fel au rămas nescrise. Poezia aceasta, ca și multe altele ca ea, o uitam, pentru ca, din vreme în vreme să mi-o amintesc iarăși pe neașteptate și foarte clar. Cite ceva s-a adăugat la ea, cite ceva s-a înlăturat, fără să vreau — și iat-o acum așternută pe hîrtie. Ca în toate poeziile de acest fel, totul este adevărat aici, afară de un singur vers: în ziua aceea cînd mă duceam la tatăl meu, n-am plîns. În tot timpul blocadei am plîns o singură dată — cînd mă întorceam de la spitalul unde murea Nikolai . . .

Plecînd spre bariera Nevei m-am echipat temeinic. Tovarășii mei de la Comitetul Radiodifuziunii, unde fusesem cazată încă mai de mult, mi-au dat fiecare ce-au putut. Apăru, nu știu de unde, o sticlucă gradată (din acelea pentru sugacii hrăniți artificial) cu ceai foarte diluat și puțin îndulcit, cineva îmi dăruie două țigări, iar eu mi-am luat rația de piine. Pe atunci se căpăta cantitatea impresionantă de două sute cincizeci de grame. Am hotărît să mănînc cite puțin, în nici un caz toată piinea deodată, cu toate că mă gîndeam numai la asta: că în sacul măștii de gaze am piine — și încă o bucată de două sute cincizeci de grame, cu mici adaosuri pentru a completa greutatea exactă . . . Da, de șold îmi atîrna sacul măștii de gaze, același sac care încă în octombrie însemnase pentru Avdotea principala salvare de toate grozăviile războiului . . . « Auzi Lialețka, cum vine la o adică, tu să te viri în mască » — căuta ea să mă convingă . . . În zilele acelea ni se păreau încă o salvare crucile de hîrtie de pe geamuri. Cu cită grijă, în vara anului 1941 — să fi fost oare numai cu șapte luni în urmă? — lipeam cu toții benzile acelea pe geamuri! Unii originali nu se mulțumeau cu niște simple benzi așezate cruciș și tălau din hîrtie desene complicate care alcătuiau adevărate tablouri. Chiar și pînă acum

o fereastră de pe Fontanka rămăsese împodobită cu palmieri tropicali sub care tronau niște maimuțe de hîrtie, foarte stilizate. Nu cumva locatarii respectivi voiseră să facă haz de necaz, să exorcizeze războiul printr-o glumă, crezînd că le poate ajuta?

Nimic n-a ajutat! Nimic n-a putut opri moartea să pătrundă în locuințele noastre: nici crucile de hîrtie, nici desenele bizare de pe geamuri, nici măștile, verificate cu grijă, pe care le scoteam imediat la primul semnal de alarmă aeriană și le așezam în poziția « de așteptare ». Niciodată n-am avut prilejul să le punem, moartea nu ne-a învăluit cu gaze otrăvitoare; ci a pătruns în fiecare din noi în chip de istovire totală a trupului, de sfredel neîndurător al foamei, de necurmat fior de frig...

În loc de măști de gaze, oamenii purtau pe față măști de lînă și semi-măști de toate culorile — fiecare cu ce cîrpe de lînă găsea: țesute, tricotate ori împletite. Măști roșii, negre, verzi, albastre, cu tăieturi înguste pentru ochi, întilneam la tot pasul.

Iar masca de cauciuc fusese de mult aruncată din sacul ei special, unde se ținea de cele mai adeseori doar « o mică trusă pentru distrofici »: unul sau două borcane de o jumătate de litru, o lingură, și alimentele — dacă le avea cineva.

Pornind la drum aveam în sac un borcan gol, o sticlută de ceai și plîne, plîne — două sute cincizeci de grame de plîne!

Știam că drumul va fi lung. Trebuia să ajung pînă la uzina Lenin, după care aveam de mers mult de-a lungul căii Sliseburski. Va trebui chiar să trec peste Neva și să urc pe malul ei drept, abrupt. De la Comitetul de Radiodifuziune erau vreo cincisprezece-saptesprezece kilometri. Mă pregătisem cu multă grijă pentru acest drum și, în general, eram plină de un zel ciudat și un calm uimitor. Ba poate că nici nu eram calmă, ci cuprinsă de un fel de nepăsare totală — sau, mai bine zis, de o liniște neîncercată pînă atunci, de o stranie blîndețe. Nu eram sigură că voi putea ajunge pînă la tata și am hotărît să nu mă gîndesc atît de departe. Mi-am zis: pe drum îmi voi pune microsarcini: iată, acum mă aflu în dreptul acestui stîlp de felinar. Trebuie să ajung pînă la următorul. Și-apoi pînă la altul. După aceea la gara Moscovei și pe urmă, vom vedea! Trebuie să-mi mut picioarele fără grabă, străduindu-mă să merg pe pîrtie și să nu calc pe de lături, în zăpadă.

Și astfel, am pornit. Întîi pe Prospectul Nevei, de la un stîlp la altul. Stîlp după stîlp...

Anton Ivanovici se supără

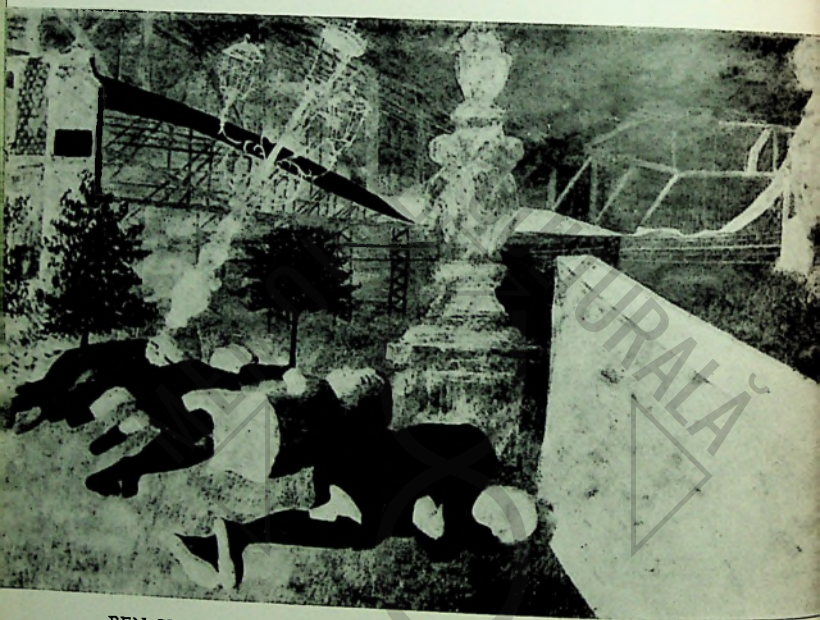
Chiar în ajunul războiului urma să ruleze la noi, în Leningrad, o comedie muzicală cu acest titlu, și de aceea de fiecare stîlp de felinar era prins un panou de placaj, destul de mare, pe care scria cu litere desenate artistic: « Anton Ivanovici se supără ». Doar atît. N-am mai apucat să vedem comedia muzicală, n-am mai apucat, în primele zile de război, nici să scoatem aceste afișe, care au rămas acolo, sub felinarele stinse, pînă la sfîrșitul blocadei.

Oricine trecea de-a lungul Nevei, vedea, dacă își ridica privirea, aceste afișe care, pe măsură ce se desfășura războiul, asediul, blocada și suferințele ce s-au abătut peste oraș, se transformau într-un fel de avertisment, un memento, o mustrare rostită cu glas tare: « Să știți că Anton Ivanovici se supără! » Involuntar, în imaginația noastră, s-a înruchipat un om

BEN SHAN (S.U.A.)

Întoarcerea

BEN SHAN (S.U.A.)

Copii dormind în parcuri

real, viu, foarte blajin, care nu pricepea chiar totul, care dorea oamenilor fericire din toată inima, și care se supăra în felul lui blind și îndurerat pe oameni, pentru toate suferințele acelea inutile, absurde și groaznice la care, nu se știe de ce, se supuneau pe ei înșiși.

Sub stîlpii de felinar erau îngrămădite, după tir, trupurile sfirtecate ale orașenilor. Distroficii îmbrățișau stîlpii, străduindu-se să se țină pe picioare și lunecau încet de-a lungul lor ca să nu se mai ridice niciodată... Anton Ivanovici se supăra. Ah, cit de tare se supăra pe toate acestea! Și uneori te simțeni atît de rușinat față de Anton Ivanovici — omul. Îți venea să-i spui, în numele tău și în numele tuturor oamenilor de pe pămînt: « Anton Ivanovici, dragă, bunule, Anton Ivanovici, nu fii supărat pe noi! Nu sîntem chiar așa de vinovați. Oricît, nu sîntem răi. Așteaptă, și o să ne venim în fire. Vom drege această fărădelege. Vom trăi ca oamenii ».

În ziua aceea însă nu m-am adresat lui Anton Ivanovici cu această tiradă sau rugămintă. Sufletește nici nu eram în stare s-o fac. Nici măcar în fața lui nu mă puteam desvinovăți. Și, în general, nu-mi era gîndul la el, nu mă puteam gîndi la nimic; toată grija mea era să-mi mut corect picioarele, înaintînd de la un stîlp la altul.

Anton Ivanovici însă era supărat, din ce în ce mai mîhnit...

Iată-mă ajunsă la gara Moscovei. Mă uit la ceas: stă.

Intru pe Staro-Nevski. Iarăși din stîlp în stîlp. În stînga gării Moscovei, tocmai pînă la Alexandro-Nevskaia Lavra, un șir lung de troleibuze, acoperite de gheață și zăpadă, moarte și ele, moarte ca oamenii. Zeci și zeci înșirate unul după altul. Stau. Lîngă Lavra alt șir de tramvaie cu geamurile sparte, cu nămeți pe bănci. Stau și ele. Probabil că de aici înainte vor sta mereu. Mîntea nu-și poate închipui că toate acestea se vor mișca vreodată din loc, vor zăngăni și vor luneca pe asfalt. E de crezut oare că a fost un timp cînd călătoream cu ele? Ciudat! Treceam de-a lungul tramvaielor și troleibuzelor neînsuflețite cu simțămîntul că trăiesc în alt secol, în altă viață. Dacă era cu o sută de ani înainte, sau cu o sută de ani mai tîrziu — nu știam. Îmi era toruna.

Pirtia șerpua prin mijlocul străzii. Aici însă era încă destul de largă. În spatele meu am auzit scîrțîind tălpile unei sănii. M-am oprit și am privit înapoi: o femeie trăgea o săniuță pe care era un bărbat. Acesta era legat de sanle cu un prosop, dar ședea în capul oaselor și era încă viu. M-am întrebat fără prea mult interes: unde l-o fi ducînd? Pentru că acum începeau hambarele printre care se întindea odată, de mult, acum patru luni, ultima porțiune, cea mai triumfătoare, culminantă a drumului meu « din ziua culmilor ». Dar nu mi-am amînit de asta nici măcar o clipă. În schimb, privind hambarele, mă gîndeam: « Aici sînt magazii de griu. Magaziile de grîne. Da, odinioară în toate aceste hambare fusese griu și secară și, chiar și între hambare, sub niște șoproane, erau grămezi de boabe de secară. Țin bine mînte. Cînd mergeam la Nevskala, vedeam grămezi de boabe de secară ».

Gîndul la boabele de secară îmi umplu gura de o salivă rece. Mi-am adus aminte cum frecam între degete spice copate de secară, vara, cînd locuiam la Zarucevie, acolo unde am aflat despre stelele zilei. Brusc, am simțit o clipă în nări mirosul cîmpului de secară... Ah, dacă aș putea acum să frec între degete măcar un spic, să arunc boabele în gură, să le macin multă vreme cu dinții... Cît de teribil dorim « hrană tare » cu șupele astea ale noastre!

«Acum am să scot piinea și am s-o măninc toată» — mi-am zis eu, și mi s-a făcut negru înaintea ochilor. M-am oprit, am deschis cu un gest brusc sacul măștii de gaze... și brusc am izbutit să-mi stăpinesc năvala singurului sentiment viu pe care l-am încercat pe drum. Mi-am spus în șoaptă, dar pronunțind clar cuvintele:

— Nu; la uzina Lenin. Mă voi așeza jos. Am să beau o înghițitură de ceșor. Am să măninc o bucățică de piinică.

Și iarăși, după o clipă de tulburare, puse stăpînire pe mine liniștea aceea resemnată și nesănătoasă. Am pornit mai departe și țin minte și acum că în tot timpul drumului am fost uimitor de blindă, calmă și, nu știu cum, foarte pregătită să mor. Și nici măcar să mor, ci să mă dizolv în zăpada aceea, în troienii aceia uriași, în hambarele de cărămidă purpurie, acoperite de promoroacă, în cerul de ardezie care părea că atîrnă foarte jos, deasupra capului.

După cum ne-am explicat mai tirziu, această blindețe însemna într-adevăr începutul morții. Anume în starea aceasta omul începe să spună toate cuvintele cu sufixul «iță» și «ică»: «puțintică piinică», «o cojiță», «apică» și devine de o politeță și blindețe fără margini.

E drept că erau și dintre acei care deveneau fiare, dar despre ei altă dată...

Pauză pentru fumat

Cînd am ajuns dincolo de barieră, pîrtia mea se încrucișa cu alta. Întîmplarea a vrut ca în clipa cînd m-am apropiat de această mică pîrtie, să mă izbesc de o femeie încotoșmănată într-o mulțime de broboade și trăgînd după ea o sâniuță, pe care era un coșciug; de fapt, nici măcar nu era un coșciug, ci un fel de sertar de scrin. Poate că era chiar un sertar de scrin, cu o foaie de placaj bătută deasupra. Femeia îl trăgea aplecată cu tot trupul înainte gata-gata să cadă. M-am oprit ca să treacă sicriul, femeia se opri și ea ca să mă lase pe mine să trec și, îndreptîndu-se din șale, oftă adînc. Am făcut un pas și în timpul acesta femeia smuci și ea de sanie. M-am oprit din nou. Însă femeia nu mai putea urni sania: nimerise probabil în vreun hîrtop sau dăduse peste un mușuroi și stătea acum chiar lingă picioarele mele; mă privi cu ură de sub broboada ei și strigă cu glas abia auzit:

— Hai, dă-i drumul înainte!

Și am pășit peste coșciug; dar, pentru că trebuia să fac un pas foarte mare era cît pe-acî să cad înapoi și, fără să vreau, m-am trezit pe ladă. Femeia oftă și se așeză alături de mine.

— Vii din oraș? mă întrebă ea.

— Da.

— De mult?

— De mult. De vreo trei ceasuri.

— Ei, ce-i pe acolo, moare lumea?

— Da.

— Bombardează?

— Acum nu. Trag cu tunul.

— Și la noi. Moare lumea și trag cu tunul.

Am deschis sacul măștii de gaze și mi-am scos totuși comoara: o țigaretă subțirică. Am mai spus, că aveam două: una o duceam tatii, iar

pe cealaltă hotărisem s-o fumez eu în drum, în dreptul uzinei Lenin. Iată însă că n-am mai putut răbda și am aprins-o.

Femeia m-a privit cu o lăcomie sălbatecă. În gropile adânci de pe chipul ei, în locul unde se aflau ochii, trecu parcă un fulger.

— Îmi lași și mie? șuiera femeia, înghițind aerul.

Am dat din cap. Ea nu-și luă ochii de la țigareta subțire, tot timpul cit am fumat, și întinse singură mina, când văzu că mai rămăsese o jumătate. I-a ajuns ca să tragă de două ori.

Apoi ne-am sculat, am apucat amândouă de sfoara saniei și am tirit coșciugul peste mușuroiul pe care se oprise. Femeia îmi făcu semn din cap fără să scoată o vorbă. Eu la fel. Și iar, din stilp în stilp, mi-am reluat drumul spre tata. În clipa aceea, întâlnirea cu femeia care trăgea sertarul de scrin în chip de sicriu și pauza noastră pentru fumat n-a răscolit nimic în mine. Doar că mi-am zis: « Acum n-am să mă mai așez până ce n-ajung în dreptul uzinei Lenin. În dreptul uzinei am să măninc o bucătică de piinică ».

Trepte în ghiață...

Mergeam înainte, cu pas măsurat și fără să mă gîndesc la nimic; în drum am mai întâlnit multe sicrie și morți trași pe sanie și cusuți în saci făcuți din cearșafuri sau pături de pichet, și trupuri care zăceau în zăpadă cu picioarele spre pirtie. Aproape toți erau descălțați; — foarte bine, ce vreți, încălțăminte lor era necesară acelor care mai trăiau și păseau pe pirtile orașului muribund, care înțepenea dar nu se dădea bătut.

La uzina Lenin unde odinioară, tare de mult — în copilărie și în tinerețe — începea « orașul », pentru că pînă la uzină mergea tramvaiul cu cai, iar de la uzină — tramvaiul electric, la uzina Lenin, fostă *Semiannijovski*, m-am lăsat pe o bancă de beton care înconjura ghereta dispecerilor (construită, firește, în stil corbusier), am mîncat cu multă grijă « o bucătică de piinică », după care am pornit iar pe *Slisselburgski*. Școala noastră nu mi-a trezit nici un fel de amintiri. Nu m-am uitat nici în dreapta, către *Palevski*, unde, cu cinci luni în urmă, în vulețul și tunetul obuzelor, bunica mea își dădea încet și solemn sufletul, binecuvîntînd cele patru colțuri ale lumii și rugîndu-se pentru mîntuirea Moscovei; n-am privit nici spre răsăcrucea unde înconjurați de nori biblici argintii, am stat, eu și tata, vorbind în pripă despre *Nikolai*, despre lucrarea lui, *Lermontov* și *Maiakovski*, despre poezie, despre viitor...

Lucrurile acestea le scriu acum, acum îmi amintesc de drumul acela prin ger, dar atunci nici n-am băgat de seamă că n-am privit spre casa părintească, nu m-am gîndit la ultimii ei locatari... Repet, atunci eram lipsită aproape cu desăvîrșire de simțuri, de reacții umane. Mai bine zis, aveam numai reacții foarte reduse, reacții primare.

Mi s-a oprit inima în loc numai atunci cînd am ajuns la Neva, unde începea trecerea spre fabrica tatii, pentru că amurgea și, umbredelicate, de un violet aproape eteric, coborau pe pămînt. Un fum ușor roz-liliachiu plutea deasupra Nevei, care părea un pustiu de zăpadă, nemărginit și sălbatic. De aici pînă la tata, drumul era cel mai lung, cu toate că, dincolo de Neva, zăream fabrica și știam că în stînga clădirilor principale se află vechiul ambulatoriu din birne.

În sac mai aveam o bucatăică mică de tot de piine, cam vreo sută de grame și m-am gândit că la tata se va găsi o cană de apă clocotită și voi împărți cu el această bucatăică pe care o vom minca împreună. Îndată ce voi ajunge o vom și minca. Gîndul acesta mi-a dat puteri și am pornit peste Neva.

« Curînd, curînd ajung, dar, doamne, cît e de departe ! »

Pirtia care ducea peste Neva era foarte îngustă și bine bătătorită, dar de niște pași nesiguri, mult prea ușori: era plină de muchii de care se împiedica piciorul. Malul drept se ridica aidoma unui munte semeț de ghiață, al cărui pisc se pierdea undeva sus, în amurgul de un roz-cenușiu. La poalele muntelui, niște femei înfășurate în șaluri și neșemănînd de fel a ființe omenești, luau apă dintr-o copcă.

« N-am să mă pot cătăra pe munte » — m-am gîndit eu fără vlagă, simțînd că toată grozăvia drumului străbătut a fost zadarnică.

Totuși m-am apropiat de piciorul muntelui și am văzut deodată că sus duceau niște trepte săpate în ghiață.

O femeie care semăna neîncipuit de mult cu aceea care trăgea sicriul, încotoșmănită în același fel de broboade, cu aceeași față de pergament galben, s-a apropiat de mine. În mina dreaptă ținea un bidon cu apă, ca de doi litri, cel mult, dar și așa era aplecată spre dreapta.

— Ne tirim împreună, prietenă? m-a întrebat ea.

— Ne tirim !...

În patru labe, lipite una de alta, sprijinindu-ne cu umărul una pe alta, am început să ne tirim în sus, agățîndu-ne cu degetele de treapta creștei următoare, trăgînd cu greu picioarele după noi, din treaptă în treaptă, oprindu-ne la fiecare doi-trei pași.

— Doctorul a săpat treptele, îmi spuse, gîfîind, la cel de-al patrulea popas. Să-i dea Dumnezeu... oricum, e mai ușor să mergi după apșoară...

Mie însă nu mi-a trecut prin cap că vorbea de tata. Pentru ea era mai greu, căci eu mă prindeam de treapta următoare cu amîndouă mîinile, pe cită vreme ea numai cu una; cu cealaltă muta, din treaptă în treaptă, bidonul cu apă. A doua jumătate a drumului am mutat bidonul pe rînd, cînd ea, cînd eu, și așa ne-am tîrît pînă sus și am ajuns pînă la poarta fabricii.

Nici curtea fabricii, nici căsuța de birne în care se afla ambulatoriul, nici gîrduțul cu balustradă sculptată ce îl împrejmuia și unde, de mulți ani tata robotea în fiecare an, îngrijind trandafirii, — nimic n-am recunoscut, absolut nimic; am stat multă vreme în fața micului ceardac al ambulatoriului, străduindu-mă din răputeri să pricep: unde oare am nimerit? Poate că am ajuns la fabrica vecină, a lui Vargunin, sau... cu totul în altă parte? Ce e cu coliba asta ciudată de lemn, ce e cu gîrduțul ăsta din balustrade, pe jumătate smuls? Nu le-am văzut niciodată... Or, eu fusesem aci în copilărie și într-o zi aproape la fel cu asta numai că de un trandafîriu aprins, pe un ger cumplit și scînteietor; acum mulți, mulți ani, ca să văd prima mea poezie publicată în ziarul de pereto al fabricii unde lucra tata, poezie închinată morții lui Lenin.

Atunci nu mi-am amintit de nimic din toate acestea.

Uitîndu-mă mai bine, mi-am dat totuși seama că e spitalul tatii și am remarcat cu indiferență că și lucrurile neînsușite — adică clădirile, gîrduțul, troienele — pot muri și ele. Da, toate erau moarte, mai bine

spus duse parcă pe « lumea cealaltă », unde, firește, toate sînt altfel: aceleași lucruri, dar lipsite de suflet. În tăcerea și singurătatea unei păduri învăluite în promoroacă, chiar și în pustiu înzăpezit al stepei este viață, este un suflet; aici însă lipsea. Toate erau la locul lor, dar se părea că nimic nu mai trăiește.

Taina pămîntului

În mica tindă a ambulatoriului, abia luminată din camera vecină, pe o bancă de lemn cu spătar înalt, pe o bancă din acelea care se află în sălile de așteptare ale garilor, era culcată o femeie. Era îmbrăcată cu o pufoaică, îmbrobodită cu grijă, și stătea întinsă pe-o parte, cu palmele strinse sub obrazul drept. Așa dorm în gări călătorii care au pornit la un drum lung și așteaptă legătura dintre două trenuri. Dar femeia nu dormea. Era moartă. Mi-am dat seama de cum am intrat.

« La tata vor fi multe ca ea », mă gîndeam pășind în încăperea vecină unde, la o masă, în spatele unei despărțituri de lemn făcută din mici coloane bombate, ședea tata.

O luminare scurtă și groasă, ca un fel de turn (« ia ulte, ce luminări are ! ») îi lumina de jos în sus fața. Fața tatei era foarte puhavă și luase o nuanță verde-albăstrie care se vedea chiar și la lumina luminării. Însă părul de pe temple și de pe ceafă — un păr de om blond, moale și pe jumătate cărunț, era tot zbîrlit și încrîlțat; iar ochii lui mari, bulbucați și albaștri, păreau, la pilpiirea luminării, și mai mari, și mai albaștri.

Stăteam tăcută în fața despărțituri de lemn, în fața tatei. El își ridică fața puhavă, mă privi de jos în sus, țintă, și mă întrebă foarte politicos:

— Pe cine căutați cetățeană ?

Nici eu nu știu de ce i-am răspuns cu vocea înțeleasă :

— Pe doctorul Berggolț.

— Eu sint. Ce vă doare ?

Mă uitam la el și tăceam. M-am simțit cuprinsă — nu de hohot de plîns, nici de teamă — ci de ceva necunoscut, pe care nu-l pot descrie nici acum, ceva mort, fără simțire. El repetă compătimitor :

— Ce vă doare ?

— Tată, am rostit, eu sint... eu... Lealea !...

A rămas tăcut, după cît mi s-a părut, foarte multă vreme, în realitate, probabil, numai cîteva secunde. Înțelesese de ce venisem la el. Știa că Nikolai e la spital. Tata ieși, tot așa fără să scoată o vorbă, de după despărțitură, se opri în fața mea și, plecîndu-și jos de tot capul, îmi sărută mina. Apoi, ridicîndu-și brusc fața, mă privi drept în ochi cu o privire fermă, aproape rece și rosti încet :

— Hai, fetiço, să-ți dau să bei apă fierbinte. Poate că găsim și ceva de mincare !... Și adăugă cu un ușor zîmbet : « Ciorba de varză e sărată... ».

Am priceput citatul și am simțit toată amărăciunea cu care îl rostise. Îl iubea foarte mult pe Nikolai. Dar nici despre el, nici despre moartea lui, nimeni din noi n-a mai spus nici un cuvînt.

Am intrat în bucătăria ambulatoriului, slab luminată de un opaiț. Tata adusese lumina de el și o stînsese îndată. Era un bun de preț al statului și n-o folosea decît în timpul consultațiilor.

Două femei îmbrăcate cu halate peste pufoaice — una scundă și cu ochii negri, cealaltă foarte înaltă, cu trăsăturile puternic accentuate din pricina slăbiciunii — își pocniră palmele de uimire, zărindu-mă.

— Lealecika — exclamă, aproape cîntînd, cea scundă și cu ochii negri — cit... cit ai crescut!

— E Matrioșa, zise tata, n-o recunoști? Matrioșa, cea mai bună sanitară. Iar dînsa e Alexandra Ivanovna... Nici pe ea n-ai recunoscut-o?

— Dar, tată, ultima dată am fost la tine acum vreo cinci ani...

— Se prea poate, zise el și bătu încetîșor din palme. Ei, gospodinelor, să vedem cu ce ne putem lăuda? Eu și cu fetița mea am bea niște apă fierbinte!

Matrioșa începu să robotească în jurul mașinei de gătit, prăcea ceva în tigaie. O duhoare groaznică umplu bucătăria. Am înțeles că era ulei industrial. Mirosul era dezgustător, dar — ah, cit de cald era acolo!...

Mi-am scos broboada, căciulița tricotată și basmaua pe care o aveam sub căciuliță, rămînînd numai în costum de skior și cu capul descoperit.

— Ce cald e aici la tine, tată!

Matrioșa mă susținu.

— E cald! Ardem gârduțul. Doctorul se necăjește, dar ce vrei să-i faci, trebuie să ne încălzim, nu?

— Trebuie.

— Lealecika! exclamă ea. Poate vrei să te speli? Poți să te speli și pînă la briu. Și pe picioare... Mă duc după apă.

Mi-am amintit însă de scara de gheață, aproape verticală, pe care tocmai mă cățărașem, și am protestat dînd din mîini.

— Nu, nu, nu, nu sînt murdară; noi ăștia de la Comitetul pentru Radio, ne îngrijim. În camera noastră nu sînt păduchi. Luăm apă din subsol, unde erau înainte cazanele. Dimineața se scurge din țevile sparte o apă leșetică, dar e caldută. Nu, nu, noi ne îngrijim. Am obligat chiar femeiele să-și dea cu puțin roșu pe buze. Și să se privească în oglindă, ca să nu aibă cumva vreun fir de funingine în nări, în colțurile ochilor sau în urechi. Se știe doar că dacă femeia nu se uită în oglindă, înseamnă că oglinzile sînt acoperite, deci moartea e în casă. De aceea am obligat femeile noastre să se privească în oglindă, să se îngrijească.

Mă năpădisese o limbuție bolnăvicioasă. Tăcusem foarte mult în ultimele zile; aici, datorită căldurii ce o răspîndea sobița, datorită oamenilor din jurul meu, mă simțeam amețită. Mi se făcu deodată somn, începeam să mă clatin și în același timp aveam chef să vorbesc, să vorbesc mereu și despre orice.

Am scos ce-mi mai rămăsese din rația de piine și țigarea cea subțirică. Tatii i se înecă glasul de bucurie:

— Asta-i grozav! rosti el, luînd cu evlavie țigarea în mîinile lui puternice și îndemînatece de chirurg; la voi e belșug, oameni buni!

Lucrul acela ciudat și urît mirositor din tigaie fu servit pe masă. Cu o precizie farmaceutică, bucățița mea de piine a fost împărțită în patru părți egale, apa clocotită turnată în căni — și ea în porții foarte egale — și ne-am așezat în jurul mesei, atît de inghesuți încît, fără să vrem ne lipeam unul de altul ca într-un vagon ticsit de lume... Flăcăruia opaițului pilpăia, făcînd să joace pe pereții încăperii umbrele noastre deformate, întărînd și mai mult impresia că sîntem niște călători ce merg departe, departe, într-un tren de cursă lungă. Iar femeia aceea din tindă, nu face altceva decît să-și aștepte și ea trenul...

...Ușa scîrții și în crăpătură apărură o față de pergament cafeniu; greu de spus dacă era fața unui bărbat sau a unei femei, atît era de îmbrobodită și încotoșmănită; purta o uriașă căciulă cu clape pentru urechi, îndesată peste o broboadă femeiască.

De sub căciulă sclipiră doi ochi de un galben închis.

— Doctore, noi...

— Răcești camera! strigă tata. Intră înăuntru!

Prin ușa crăpată se strecură un om (era, totuși, un bărbat), care îi întinse tatii un obiect învelit în hîrtie, pe care-l ținea pe podul palmei. Tata își umflă nările, încruntînd din sprincene.

— Ei, iarăși v-ați apucat de prostii?...

— Doctore, îngîmă omul cu glas tremurat, vă rog să nu ne jigniți, refuzînd!

Tata fornăi supărat și luă pachetul.

— Bine, mulțumesc, dar să nu se mai repete!... Ce mai e pe la voi, toți sînt în formă?

— Deocamdată toți, răspunse omul cu glas răgușit. Astăzi, slavă domnului, e liniște, dar ieri ne-au scos sufletul cu incendiarele...

— Am să trec pe la voi peste vreo oră, zise tata. Du-te. Și nu te mai suci, mergi liniștit. Dacă se întîmplă ceva, vino imediat la mine!

Mergînd de-andaratele, omul crăpă ușa și se strecură afară fără să zîmbească, dar dînd din cap prietenos spre noi.

— Echipa de pompieri, zise tata și ridicînd sus de tot degetul arătător mă privi aspru, de parcă s-ar fi așteptat să-l contrazic. Eroii! Lei! Oameni! Abia își mai trag sufletul și totuși niciodată n-au lăsat focul să se întindă. Au îndrăgit obiectivul nostru, combinatul Telman.

— Ce ți-a adus? Ceva de mîncare?

— O delicatesă! În jurul fabricii Viena — ții minte fabrica de bere? — se fac acum săpături, dezgropăm borhot, vechi de ani de zile. Se dezgropă cu un efort nemaipomenit, se încălzește și apoi se fac turțițe. Provoacă o stomatită groaznică... «delicatesa» as'a. Dacă ai știi cîți vin zilnic la consultație cu stomatită! Dar cum să-i convingi să nu înghită așa ceva? Matrioșa, ia încălzește-ne o turțiță...

Turțița mi s-a părut foarte gustoasă.

— La noi în Kuznecînii bazar, se vinde pămîntul lui Badaev, am spus eu. Cînd au ars depozitele lui Badaev, pămîntul s-a îmbibat de o cantitate enormă de zahăr topit. Primul metru — cu o sută de ruble paharul, al doilea — cu cincizeci. Se dizolvă în apă, se strecoară și se bea...

După ce am mîncat, Alexandra Ivanovna a plecat nu știu unde, iar Matrioșa mi-a propus din nou să mă spăl; am refuzat iarăși, amintindu-mi de Neva și de scară și, amintindu-mi, am spus, nu îndemnată de sinceritate, ci de ceva rațional și pe jumătate uitat:

— Tată, tu nu te cruți de loc...

— Adică? întrebă el mirat.

— De pildă... sapi trepte în gheață.

M-a privit aproape compătimitor.

— Ești o proastă, fata mea, și vestită poetă a orașului lui Lenin, spuse el fără nici un pic de maliție. «Căci rostești acestea în van, fără să crezi...».

Am rămas tăcuți o bucată de vreme, după care, ca și cum n-am fi întrerupt convorbirea, a început să-mi povestească încet și gînditor:

— Am aflat că la noi, dincolo de bariera Nevei a fost un bătrîn, formator în secția de turnătorie a unei uzine, dacă nu mă înșel la uzina Alexandrowski. Știi, unul din vracii aceia bătrîni, neștiutori de carte dar care se pricepeau în meseria lor așa de bine, că pînă și inginerii din strălînătate se declarau învinși. De pildă, la uzina Obuhovski, a fost pe vremuri un formator din aceștia... Se turna, bunăoară o țeavă de tun, care trebuia prelucrată mai departe: sfredelită și mă rog, una, alta, eu nu mă pricep. Într-un cuvînt, mai era nevoie de o groază de muncă. Dar dacă piesa turnată e cu defect, cu de-alea, cum le spune... ah, da! — cu sufluri? De aceea îl chemau pe moșul acela! « Ia pune urechea, moșule, și vezi dacă are sufluri! » Moșul lua un ciocănel, ciocănea cu el piesa și-și lipea urechea de metal: « Nu sint sufluri, se poate prelucra ». Sau dimpotrivă. Și ce crezi? N-a dat greș niciodată! Unii au încercat să-l verifice cu fel de fel de metode științifice existente în aceea vreme și pînă la urmă ieșea tot așa cum spusese bătrînul. Ei, și la noi era un formator de felul acesta. Cunoștea un secret al pămîntului. O compoziție specială, datorită căreia piesa ieșea de la turnătorie fără nici un defect. Și niciodată, nici măcar o singură dată, nu s-a întîmplat să apară un defect la el. Cînd era întrebât: « Moșule, de ce n-ai niciodată rebuturi? » el răspundea, zîmbind, doar atît: « Știu un descintec ». Și tăcea. Ei, și în noiembrie anul trecut uzina s-a oprit, cum era și firesc. Oamenii s-au dus care încotro, a rămas numai o echipă de pază — ca la noi. Iar moșul simte că i se apropie moartea: refuzase să se evacueze. De aceea zice către baba lui: « Sint un cărpănos, zice, un zgirie-brinză, un mare păcătos, deși nu cred în dumnezeu. Pînă acum n-am împărtășit nimănui secretul pămîntului. Iar acum — n-am cui. Afară de tine. Dar tu ești femeie și nici nu mai ești tină ră și n-ai nici în clin nici în mînecă cu turnătorie. Dar n-am încotro că a ajuns funia la par. N-am să închid ochii pînă n-ai să-mi prinzi secretul. Hai cu mine ». Ea: « Unde? »... « La uzină, în turnătorie ». Femeia, sprijinindu-l de subțiori, l-a dus la secția de turnătorie; și acolo el a început să-i arate secretul pămîntului: compoziția, proporțiile... Își închipui — doi bătrîni pe jumătate morți de foame, singuri în uzină, pe un frig cumplit... Dar zi de zi se tirau, istoviți, pînă la turnătorie și munceau, scormonind pămîntul rece. Ba încă bătrînul o silea pe babă să mănînce și jumătate din supa lui de seară, zicînd: « Eu tot am să mor, dar tu trebuie să rămii în viață ca, mai tirziu, atunci cînd uzina va lucra din nou, să arăți formatorilor secretul pămîntului ». Și a învățat-o. După ce bătrîna a pregătit de cîteva ori în fața lui compoziția aceea cu secretul lui, bătrînul s-a culcat în pat și a zis: « Slavă ție, doamne, că pot să plec pe lumea cealaltă cu sufletul împăcat! » A doua zi a murit. Fie-i amintirea veșnică — am să aflu neapărat cum îl chema. Cică bătrîna mai trăiește, ba chiar am auzit că a fost evacuată și este îngrijită: cred și eu — asemenea secret este foarte important.

Tăcu o clipă, apoi reluă și mai îngîndurat, de parcă ar fi vorbit singur:

— Sau poate că atunci cînd uzina va începe iar să lucreze, nu va mai fi nevoie de secretul moșului. Se va inventa ceva mult mai precis, științific. N-are importanță... Important este altceva... (Tăcu și ridică din umeri.) Dar poate că nu se va inventa. Mai presus de dragostea omenească — oricare ar fi ea: față de patrie, față de un om, a unui bărbat pentru o femeie, sau a unei femei față de un bărbat — mai presus de asta,

Lealika, nu se poate inventa nimic... Nu, nu se va inventa... Căci mare este taina aceasta: taina pământului...

Și el, probabil, avea nevoie să vorbească, să filozofeze chiar, cu o ființă dragă; și a vorbit mult în seara aceea, deși pe atunci toți vorbeam foarte puțin, economisindu-ne în mod instinctiv puterile.

Tata povesti despre organizarea staționarului la fabrica lor.

— Umblu prin bariera Nevei cu conducătorii fabricii și-i aduc la staționar pe țesătorii și țesătoarele noastre. Îi cunosc pe toți — slavă domnului, de douăzeci de ani lucrez la fabrica asta... Pe ăștia n-am să-l las să moară! Ce dracu! Odată și odată tot o să reînceapă fabrica să lucreze! Oamenii vor avea nevoie de postav, doar hainele se vor ponosi în timpul războiului, nu-i așa?

— Cu siguranță, am răspuns eu.

Nu știu de ce, îmi venea greață numai când mă gîndeam la postav; parcă îl vedeam: cenușiu, aspru și aveam, pe deasupra, senzația că cineva mă obligă să-l și mestec.

Eram complet amețită de duhoarea mîncării, de apa fiartă, de căldură; simțeam că mă prăvălesc într-o parte; pluteam parcă între somn și moarte. Matrioșa cea cu ochii negri a fost prima care a înțeles starea în care mă aflam.

— Doctore, zise ea, fata dumitale trebuie să se culce.

Și a adăugat, de data asta pe un ton poruncitor:

— Scoate pîslarii, am să te ajut să te speli pe picioare. Între timp am topit totuși zăpadă și am încălzit apa.

— Nu pot să-mi scot pîslarii, Matrioșa.

— Ia, bea asta, zise tata, dîndu-mi o băutură amară.

Matrioșa îmi scoase cu îndemînare, dar cu greu, pîslarii din picioarele mele umflate pe care le cufundă într-o găleată cu apă caldă. Ce voluptate am simțit, o voluptate neasemuită, ca de copil! Apa caldă și niște mîini mîngîietoare și totodată hotărîte alunecau pe tălpile mele străbătute de o durere surdă. Sanitara Matrioșa, îngenunchiată, îmi spăla picioarele și le masa; eram parcă rușinată că cineva mă spală pe picioare — pe mine care nu mai eram copil; ea mă privea din cînd în cînd, de jos, cu ochii ei rotunzi și plini de dragoste povestind cu glas cîntat, ca și cum mi-ar fi spus o poveste despre altcineva, iar eu o ascultam ca prin vis:

— ...Ai venit de departe, tocmai din oraș, și numai prin zăpadă și ghiață... Ai fost deșteaptă c-ai venit la tăicuțu, bine te-ai gîndit... Și cum semenii cu tăicuțu, leită...

Am tresărit, așa cum tresari cînd te trezești din somn și m-am uitat drept în ochii Matrioșei: sanitara mă privea cu atîta dragoste încît am priceput limpede: și femeia aceasta îl iubește pe tatăl meu...

Gloria lumii

În seara aceea cînd am dormit la tata, în ambulatoriu, dînsul a stat lîngă mine, cînd mîngîindu-mi o mînă, cînd mîngîindu-mă pe cap, așa cum făcea uneori cînd eram mici și eram bolnavi de pojar ori anghină. Și pentru că îmi mîngîia astfel mîna și fruntea, mi-a apărut în față copilăria și mi-am adus aminte de strada Palevski.

— Ce mai e în Palevski, tată? Ce face mătușa Varea? Dar Dunea?

Tata rămase tăcut multă vreme, cu privirea ațintită spre luminare.

— Au murit de foame. Mătușa Varea în drum spre spital. Avdotea la fabrică, în timp ce era de serviciu. Iar casa a fost străbătută de un obuz.

— Înseamnă că... acolo nu mai locuiește nimeni?

— Nu. Nimeni. Acolo sint acum numai troiene..

Tata a tăcut iar. Tăceam și eu. Și deodată cu precizia și claritatea halucinației am auzit cum cîntă (cîntă?) Dunea:

Și cît mi-era de drag la noi...

Dunea cînta întotdeauna prelung și subțire numai versul acesta, după care o înăbușeau lacrimile și nu putea să cînte mai departe. Și iată, a murit mătușa Varea «în drum spre spital», adică pe același drum pe care am venit astăzi aici... A murit și Dunea fără să mai apuce să-și termine cîntecul-bocet, fără să mai apuce să se gătească la Gujevo cu broboada ei cu două fețe: una aurie și cealaltă argintie; gubernia Pskov, cu codrii ei bătrîni și viteazul frățin al Duniei, e cotropită de nemți și zace sub omătul gros, rece și scinteietor; casa noastră pustie și pe jumătate dărîmată este și ea sub zăpadă, sub zăpadă zace întreaga Rusie — peste tot zăpadă, zăpadă și aceeași jale infinită și mută ca și în sufletul meu. Încet-încet, în mine se trezea durerea — prin urmare și viața — însă atunci eu încă nu-mi dădeam seama de asta.

— Tată, am zis cu glas tare, după mine eu am și murit.

— Nu-i adevărat, îmi replică tata supărat. Trăiești. Altfel te-ai fi culcat și n-ai mai fi venit încoace.

— Ba e adevărat. Nu mai doresc să trăiesc. Mai bine zis, mi-e tot una...

Tata răspunse trist și cu blîndețe:

— Prostuțo! Eu, bunăoară, vreau neapărat să trăiesc... Știi, m-am făcut și colecționar.

— Ce poți tu să... colecționezi?

Tata se fîșîi puțin.

— Păi, fel de fel de fleacuri... Poate că e tot un fel de psihoză. Colecționez ce pot: cărți poștale, nasturi, semințe de trandafiri.

— Nasturi? Pentru ce?

De după luminare, din umbra amurgului, n-aș putea spune din adîncul căror veacuri — trecute sau viitoare? — m-a privit cu ochii lui neînchipuit de limpezi și albaștri și mi-a mărturisit mîhnit:

— Știi, poate că e ceva nesăbuit, mai ales aici la noi, la Leningrad, dar am început să simt o sete grozavă de viață. O sete de necrezut — ca și prima dragoste. Nu, nu sere, ci lăcomie... Da, da, da... Și simt o dorință atît de mare să păstrez, să conserv totul... uite-așa, să strîng la pieptul meu! Înțelegi, tot ce este pe lume: și nasturii, și cărțile poștale, și semințele de trandafiri. Să strîng toate astea la pieptul meu, pînă la ultimul nasture, ca să nu dispară...

Cu cită incredere mă privea, mărturisindu-mi aceste bazaconii, aceste «nerozii sublime» ale epocii noastre; cu cită patimă, mai bine zis cu ce ton de complot, a adăugat:

— Știi, mi-au făgăduit niște semințe de trandafir de un soi cu totul deosebit. Se numește «gloria lumii». E un trandafir mare de tot, care înflorește încet, de culoare aurie, cu marginea portocaliu deschis. De fapt crește în Sud, și nici acolo oriunde; dar am să-l cultiv aici în jurul ambulatoriului meu. Îmi pare rău, firește, că în iarna asta Matrioșa o

să pună pe foc tot gârduțul, dar nu-i nimic, facem noi altul. Plantez trandafirii la primăvară și în timpul verii au să înflorească... Ai să vii să-i vezi, nu-i așa? Ce crezi — n-o să fie frumos?

— Foarte frumos, am răspuns eu, dându-mi seama cu uimire că, o dată cu durerea crescândă, în inimă își face loc și alt sentiment.

Poate faptul că Matrioșa m-a spălat pe picioare, ca o mamă sau o soră mai mare, și că pompierul a adus o turtă de pământ — darul mării — făcând de un flămînd altui flămînd; poate pentru că tata îmi povestise despre formatorul cel bătrîn, iar acum vorbea despre trandafirii ce purtau numele «gloria lumii» și spunea că voi veni iar să-l văd — «deci vor merge și tramvaiele?» — toate acestea, precum și multe altele, de care nu-mi dădeam încă seama, au făcut ca o dată cu durerea, să se nască în sufletul meu un sentiment de liniște și de siguranță. Semăna întrucîtva cu mîndria, dar era altceva. Repet, acum înțeleg că toate acestea însemnau revenirea vieții. «Firește că tata are dreptate, m-am gîndit eu; trăiesc, umblu, am putut ajunge pînă la el... La dracu, autoanaliza! Să fac tot ce pot face! Doamne! Mai am două emisiuni, dintre care una pentru oraș... Trebuie făcute ca lumea! Acum am să dorm și mîine, cel mai tirziu poimîine, mă voi duce la Comitetul Radiodifuziunii și voi lucra. E mai bine să mori mișcîndu-te și muncind. Dar n-am să mor. Am să supraviețuiesc în ciuda tuturor suferințelor care mi-au fost pricinuite... mie și țării mele dragi. Ea trăiește și va supraviețui. Iar acum ne vom culca amîndouă ca să dormim... Și ea, și eu... Amîndouă sîntem obosite. Acum e noapte. Vom dormi».

— Tată, cred că acum am să dorm; stinge odată lumînarea statului.

Mi-a pus pe obraz palma lui mare și bună de medic, și eu i-am sărutat-o ca în copilărie...

— Haide, dormi, dormi, este cel mai bun lucru... Iar la vară, ai să vezi în grădinița mea trandafirii «gloria lumii»...

Se ridică și, înainte de a stinge lumînarea, i-a cuprins flăcăruia galbenă în palme, arătînd cu o mișcare rotită cum vor fi trandafirii cei mari de tot și cum vor înflori.

— Uite-așa, înțelegi, uite-așa de mari și aurii, vorbea el, mișcîndu-și degetele, uite, cît de mari pot fi! Ce zici? Minunat, nu?

Priveam la mîinile lui: luminate pe dinăuntru, de un trandafiriu transparent pe margini, părea că răspindesc chiar ele o lumină roz-aurie, aproape orbitoare; mîinile unui medic rus, chirurg, care salvează mii și mii de vieți soldățești și alte vieți, care săpaseră în gheață trepte spre copcă și care acum semănau, într-adevăr, cu o floare uriașă și nemăvăzută; tot atît de frumoase ca și cele ale buncii mele, tuciiuri la vedere și acoperite de o rețea de vine aproape negre, de noduri și bățături, mîinile cu care m-a binecuvîntat pe mine și toată țara noastră în zilele de asediere a orașului; tot atît de poruncitoare și blînde ca și cele ale Matrioșei; tot atît de mari și pricepute, și neînfricate ca cele ale formatorului bătrîn de la bariera Nevei; mîini care răspindesc lumină și putere, știutoare și transmițînd una alteia precum și viitorului taina pămîntului, miinl de trudit — suprema, adevărata, eterna glorie a lumii.

«Da, la vară voi vedea trandafirii», m-am gîndit eu fără șovăială, ca la ceva obișnuit și de la sine înțeles — așa cum vorbea despre asta tata...

Drumul întoarcerii...

Cu același sentiment de liniște și hotărîre am pornit a doua zi înapoi spre oraș, pe același drum, pe care mersesem, pe jumătate moartă, cu o zi înainte.

Știam acum că voi trăi. Trebuie să trăiesc și să muncesc, pentru că munca mea este necesară oamenilor; lucrul acesta îl știam acum. Repet, sentimentul acela nu mă făcea nici mindră, nici fericită. Nu mă duceam decît să-mi fac datoria: mă gîndeam la lucrurile pe care le avem de făcut, și printre picături, bolboroseam încetișor versuri apărute pe neașteptate și pe care urmam să le scriu de Ziua Armatei Roșii — încă o sarcină primită de la Comitetul pentru Radiodifuziune...

Acum știam despre ce va fi vorba în ele: despre ziua de astăzi a Lenin-gradului, despre mine ca una din leningrădene, despre lucrurile cele mai importante prin care am trecut în cele opt luni de război, despre ceea ce simțim, cum luptăm azi, despre faptul că noi, care sîntem flămînzi, care ne pierdem ființele cele mai dragi, muribunzi noi înșine, iubim viața și de aceea vom birui neapărat.

Abia așteptam să scriu toate acestea, să spun tot adevărul, fără a cruța pe nimeni, nici pe mine însămi, nici pe cititor; doream să iasă ceva frumos, ceva vrednic de concetățenii mei; ardeam de nerăbdare să le dăruiesc aceste versuri. Bunăoară, acelei femei care trăgea o sanie cu un mort înfășurat în cearșafuri, acestui ofițer ce-mi iese acum în cale — merge spre bariera Nevei, probabil pe front, la unitatea 51 — și Matrioșei, și tatii, și femeii cu care m-am cățărat pe scara de ghiață...

Acum, cînd meditez la aceste trei drumuri — întîi de la bariera Nevei, apoi spre bariera Nevei și înapoi — îmi vine în minte o idee filozofică indiană, expusă de Ivan Bunin, de care am aflat ulterior, după victoria noastră... O redau mai simplu și mai puțin subtil decît el, dar sînt îndreptățită să redau cu exactitate esența ei.

Așadar, învățătura indiană glăsuiește că omul trebuie să străbată două drumuri în viața lui: drumul devenirii și drumul întoarcerii. Pe drumul devenirii, omul se află în limitele sale individuale, în care este cuprinsă o parte din viața-i unică; omul trăiește mai ales prin sine însuși, toată viața îi este subordonată interesului pur personal, setei de a «cotpîi», setei de a «lua» pentru sine, pentru neamul său, pentru poporul său. Pe drumul întoarcerii, însă, dispar limitele dintre «eu»-ul său individual și cel social, se stinge setea de a «lua» și crește tot mai mult setea de a «ceda» — ceea ce fusese luat de la natură, de la oameni, de la univers. Astfel se contopește conștiința și viața omului cu viața unică, cu «eu»-ul unic, și începe adevărata lui existență spirituală.

Repet, expun cu aproximație lucruri expuse de altul și firește că această teză, această filozofie nu se poate suprapune cu viața noastră, cu viața mea, în așa fel încît toate punctele să coincidă.

Și totuși, am credința că drumul ameiților de fericire și înfricoșător pe care l-am străbătut în octombrie 1941, revenind dinspre bariera Nevei mai era încă — cu toată senzația mea de cotpîre cu viața universală — într-o anumită măsură «drumul devenirii»; în schimb drumul pe care l-am făcut după ce am fost la tata, cînd principala mea dorință era să dăruiesc concetățenilor și patriei mele cît mai multe forțe și cuvînte

care erau necesare cauzei sale — cred că a constituit începutul pășirii mele pe «drumul întoarcerii».

Nu, în mine n-a secat și nu s-a stins setea de a «lua», chiar și din trecut; precumpănește însă «setea de a ceda ceea ce am luat».

Să cedezi nu numai ceea ce ai luat, ci să cedezi, transfigurat în cuvinte trecute prin suflet, ceea ce a devenit esența lui.

Despre aceasta — doar că în alte cuvinte — am vorbit la începutul însemnărilor mele, în micul capitol intitulat *Stelele zilei* și tot cu aceasta le curm — ca întotdeauna, pe neașteptate pentru mine însămi... Citind aceste însemnări pînă la capăt, unii ar putea să întrebe: «Doar ne-ai făgăduit stelele zilei — unde sînt?»

La care răspund: «Mi-am deschis sufletul în fața voastră, asemenea obloanelor fîntinii, cu toată penumbra și lumina lui. Priviți, dar, în el! Și dacă veți zări măcar o părticică din voi, măcar o părticică din drumul străbătut de voi — înseamnă că ați văzut stelele zilei, înseamnă că ele s-au aprins în mine, și vor arde tot mai luminos în cartea mea de căpetenie, care urmează mereu s-o scriu, pe care o scriem împreună, neîncetat și neostoit.»

În românește de VALERIA SADOVEANU

MAURICE VLAMINCK (FRANȚA)

Drumul

«AMINTIRILE»

LUI

RABINDRANATH TAGORE

Minunată carte, deschisă la răstimpuri destul de îndelungate, regăsim totdeauna o aceeași bucurie! Spre deosebire de atâtea alte cărți din genul ei, nu-și propune să reconstituie epoca, prin amintirile autorului, să intruchipeze un capitol de istorie contemporană, printr-o povestire personală. Astfel de scopuri sînt însă atinse oarecum fără vrerea naratorului, care nu declară a-și propune decît ținte mai modeste, simpla culegere de amintiri din depozitele bogate ale memoriei lui de poet. Memoria este însă, după cum ni se spune, totdeauna o funcțiune poetică, fiindcă ea alege, înzestreză numai pe unele din înregistrările ei cu semnificații deosebite, le unește pe acestea prin legături care nu apar oricui. A-ți reaminti este într-un fel a crea. Și cartea de amintiri a lui Tagore este, în realitate, o carte de poezie, una din cele mai pure, mai adînci și mai delicates, compuse vreodată de marele poet.

Treci prin etapele ei, rotunjite în scurte narațiuni și evocări care s-ar putea citi și separat, și reconstitui firul trezirii, al primelor înfloriri și al împlinirii unui poet, pînă la maturitatea lui. Povestirea este susținută de timbrul liric special al autorului, de puterea lui de a pătrunde în adevărul mai adînc al lucrurilor, al oamenilor și al situațiilor, dar și de acel umor, prin care se înțelege, alții de interesant pentru noi, figura umană a scriitorului.

Este, mai întîi, copilăria lui, într-o veche familie de brahmani, în care domnește încă simplitatea austeră și curătenia moravurilor străvechi. Este o copilărie claustrată, căreia îi vorbește cu o putere și un farmec cu atât mai mare lumea exterioară, a cărei treptată cucerire revelatoare urma să fie darul vieții. Familia este deosebit de puternică în lumea brahmană. Copilul crește în adăposturile ei umbrite. Învățătura o primește, mai întîi, de la preceptori particulari, apoi în școli publice, și povestirea împrejurărilor legate de acești ani ai învățurii, îi prilejuește povestitorului zugrăvirea portretelor unor pedagogi ai vechii tradiții. Prin ei este găsită calea către cunoștința marilor poeme ale Indiei, cu un rol atât de însemnat în formarea poporului întreg. A fost o împrejurare fericită că prima învățătură a lui Tagore a fost în limba străbunilor, în limba bengaleză, a cărei expresivitate specială, ale cărei surse literare s-au înrădăcinat adînc și n-au putut fi dislocate de învățămîntul englez, început mai tîrziu.

Copilul își cunoaște țara. Primise inițierea în ordinul brahmanilor; i se răsese creștetul. Pleacă împreună cu tatăl lui spre templul de aur din Amrînsar, spre văile Himalaiei. Este o călătorie spre ținte îndepărtate, cu popasuri lungi, așa de deosebită de cele întreprinse astăzi. Țările, cu oamenii și peisajele lor, trebuiau asimilate, transformate în substanță proprie. Cînd înrădăcina de acasă a ajuns la unul din termenele ei, are lor și călătoriu în Anglia, unde tîndrul Tagore trebuia să devină jurist. Dar studentul continuă să trăiască întocmai ca altădată, în Bengal, reiras adeseori în odăia lui.

privind de acolo către ceața de afară, către zăpada căzută cu abundență. N-o văzuse la el acasă ; dar fiecare impresie coboară adinc în sine și se înalță de acolo ca poezie.

Cînd se înapoiază în patrie, mereu mai stăpînit de nevoia creației, instalează în suflul lui încă de la vîrsta de opt ani, scriind și compunînd muzică pentru sine și pentru strîmîtul cerc de prieteni din jurul său. sînt clipe cînd se simte singur și descumpănit. Dar coboară seara sau se ridică soarele pe cer, și reflexul lui pe zidul către care privește terasa caselor pămîntești îl face să se uite pe sine, suspendă pentru o clipă chinuitoarea obsesie a eului propriu. Încearcă atunci o ușurare, jubilarea plină de desfătări a descoperirii lumii exterioare, călătută de aci înainte cu dinadinsul, ca pe o metodă sigură de cucerire a fericirii. Izvoarele poeziei se desfundă atunci din ce în ce mai abundente, și ultimele capitole ale « Amintirilor » conțin istoria primelor opere, lirice și dramatice, ale poetului.

Se întind în jurul povestirii lui Tagore marile spații ale peisajului indian, așipit sub toriditate, cu puternicii lui copaci înfrățiți, cu Gangele care îl străbate și regenerează pe închinătorii cultului străvechi în apele lui lustrale, cu ploile răpăitoare care își coboară cortina lor timp de mai multe luni pe an. Ne găsim la răscrucea secolelor. India veche trăiește încă prin atîți din oamenii și moravurile lor. Stăpînirea engleză a impus o nouă civilizație peste aceea milenară a locului. Dar de sub straturile depuse în urmă, își face loc și cantă să străbată prin ele, crește înalt și înflorește cu splendoare o mlădiță a suflului indian, misterios și delicat. Zîmbește lumii, minunată în fiecare din înfățișările ei, și îi trimite un mesaj de prietenie și pace.

TUDOR VIANU

RAJENDRANATH TAGORE văzut de I. ROSS în 1976

AMINTIRI

NU știu cine pictează imagini pe ecranele memoriei noastre, dar fără îndoială, tablourile acestea sînt opere de artă. Nu reproduce mecanic tot ce se întîmplă. Ia sau lasă ceea ce-i place, mărește sau scade evenimentele fără scrupule, împinge pe planul al doilea ceea ce se afla pe primul și scoate la vedere ce stătea în umbră și într-un cuvînt, opera lui este a unui pictor nu a unui istoric.

Pe măsură ce lanțul întîmplărilor se desfășoară la suprafața vieții noastre, o suită în imagini răsună în adîncimea ei. Între una și alta din aceste serii, este o legătură, deși nu sînt aceleași, nu se confundă.

Nu avem puțința să cercetăm în adînc, în noi, acest atelier de pictură. Un panou sau altul ne atrage privirile, restul rămîne în umbră. Cine ar putea spune în ce scop lucrează neobositul pictor și cînd opera îi va fi încheiată cărei galerii îi vor fi destinate tablourile?

Cu cîțiva ani în urmă, întrebînd despre viața mea trecută, am avut prilejul să vizitez acest muzeu lăuntric, cu intenția, întîi, să aleg cîteva date pentru o autobiografie. Dar de îndată ce ușa fu deschisă, deslușii că amintirile unei vieți nu alcătuiesc istoria ei, că sînt operele originale ale unui artist ascuns. Coloritul, mereu altul, al pinzelor, nu e datorit jocurilor de lumină din afară, ci emană dinlăuntrul pictorului, țîșnește din inima lui și poartă reflexele pasiunilor proprii.

Datorită acestui fapt, tablourile acestea nu pot fi invocate ca martori în justiție.

Oricum am lua-o, și oricît de zadarnică a fost truda de a scoate elementele istorice din galeria amintirilor noastre, contemplarea imaginilor aflate este înduioșătoare și farmecul ei mă fascinează.

În clipa cînd trecem, drumul pe care călătorim, adăpostul unde poposim pe marginea drumului nu închipuise un tablou; dar cu venirea serii, înainte de a adormi în odaia hotelului, dacă zvrîlim o privire în urmă, asupra orașelor, cîmpurilor, riurilor, asupra colinelor străbătute în dimineața vieții,

atunci, la lumina zilei care scade, lucrurile ți se înfățișează topite într-un ansamblu pitoresc. Astfel le-am contemplat și am fost vrăjit.

Interesul pe care aceste imagini îl treziră în mine, se născuse oare numai pentru faptul că erau legate de ființa mea? Desigur, ceva personal trebuia să fie în amestec, dar nu-i mai puțin adevărat că aceste picturi au valoarea lor artistică. Viața mea nu cuprinde o întâmplare care să merite imortalizarea, dar, într-o povestire, calitatea personajului aflat în scenă nu-i doar ea singură demnă să fie veșnică.

Experiența trăită de o ființă omenească, atunci când poate fi comunicată altora, are întotdeauna importanță pentru semenii. Dacă tablourile pictate pe memoria mea pot fi întoarse în cuvinte, nu vor fi fără rost în literatură. Aceste imagini împrumutate amintirilor mele, le înfățișez ca materiale literare. Să vezi în ele o încercare autobiografică, ar însemna o eroare, fiindcă, pentru asemenea scop, amintirile mele ar fi pe atât de incomplete cât de nefolositoare.

VERSIFICARE

Să tot fi avut opt ani. Jyoté, băiatul unei nepoate a tatălui meu, era puțin mai săltat în vîrstă. Începea să se inițieze în literatura engleză, și recita cu avînt Hamlet. Cum i-o fi venit ideea să-l facă pe copilul ce eram să scrie versuri? Nu pot înțelege. Într-o după amiază, mă duse în odaia lui și îmi propuse să încerc să compun un vers; îmi explică construcția versului *paya*, de patrusprezece silabe.

Nu văzusem decît poeme tipărite în cărți, fără nici o ștersătură, fără nici un indiciu de stîngăcie, de ezitare, nimic care să dezvăluie slăbiciunea omenească. Ideea că o oarecare efortare m-ar fi făcut în stare să alcătuiesc o poezie nu mi-ar fi venit în gînd.

Odată fusese prins un hoț în casa noastră. Ros de curiozitate, deși tremurînd de teamă, am îndrăznit să mă apropiu să-l privesc. Era un om ca toți ceilalți. Văzînd cît de aspru se purta cu el portarul, m-a cuprins o mare milă. Asta a fost prima mea experiență asupra poeziei. Înșirînd unul după altul cîteva cuvinte din închipuirea mea, cînd am descoperit că era un vers *paya*, toate iluziile mele despre gloria poetică se spulberară. Și acum, cînd văd această biată poezie chinuită, mă cuprinde mila, ca atunci, pentru hoțul acela. De cîte ori n-am fost nefericit, astfel, fără să pot opri miini nerăbdătoare pe care pofta asaltului le zgîndărea! Hoții nu sînt mai des nici mai amarnic chinuiți.

O dată depășită prima mea teamă respectuoasă, nu mai fu chip să mă opresc. Mulțumită bună-tuții unui angajat de pe domeniu, am putut să-mi procur un caiet cu hîrtie albastră. L-am liniat, trîgînd linii cu creionul, nu îndeajuns de regulat spațiate, și începui să scriu versuri, cu scrisul meu grosolan, copilăresc.

Cum puil de ciută lovește tot timpul în toate cu cornițele înmugurite, am început să plictisesc toată lumea cu încercările mele de poezie. Și, mai mult decît mine, fratele meu mai mare, atît de mîndru de talentele mele ce dădeau colț, străbătea toată ziua casa, căutînd mereu auditori. Într-o zi, cînd ieșeam amîndoi din birourile de la parter, după o expediție încununată de succes în rîndul oamenilor angajați pe domeniu, îl întîlnirăm pe redactorul șef al Ziarului Național — Nabagopal Mitter — care tocmai intra în casă. Fără nici o stînjeneală, fratele meu îl opri. « Ascultă, Nabagopal

Babu ! Nu vrei să asculți un poem compus de Rabi?» Îndată începu lectura. Operele mele încă nu erau voluminoase. Poetul putea să-și poarte în buzunar toate efuziunile. Eram în același timp autor, tipograf și editor. Fratele meu, singuru-mi coleg, era antreprenorul de publicitate. Compusesem câteva versuri despre Lotus, pe care le recitai pe loc, acolo, în capul scării, lui Nabagopal Babu, cu o voce timbrată la diapazonul entuziasmului meu. « Sigur, e bine » — îmi spuse el surizind. « Dar ce înseamnă *dwirepha* ? »

Nu știu cum ajunsese cuvântul ăsta în bagajul meu de cunoștințe. Vocabula obișnuită ar fi răspuns tot atât de bine nevoilor metrice ale versului. Dar, din tot poemul, asupra acestui cuvânt se oprise mai cu putere înclinarea mea. Fără nici o îndoială că funcționarii noștri nu fuseseră impresionati. Iată că nici Nabagopal Babu nu făcea caz. Surise chiar. Desigur că era un om cu puține posibilități de înțelegere. N-o să-i mai citesc niciodată poezie. De atunci vârstei mele i s-au adăugat ani destui, și criteriile mele despre înțelegerea unui auditor sau despre neînțelegerea lui nu s-au ameliorat de loc. . .

Nabagopal Babu putea să suridă, cuvântul *dwirepha*, asemeni unei albine beată de propria-i miere, a rămas lipit pe locul lui.

PLOILE ȘI TOAMNA

După calendarul hindus, fiecare an se află sub influența unei planete. Am mai băgat de seamă că asupra fiecăreia din epocile vieții mele a predominat un anotimp. Gîndind la copilăria mea, timpul ploilor îmi înfășură, îmi învăluie amintirile.

O ploaie torențială a inundat veranda. Toate ușile camerelor sînt închise. Pearl, fata bătrînă de la bucătărie, se întorcea din piață, cu coșul cu legume pe braț. Șiroind de ploaie, bălăcește prin pinzele de apă. Eu, fîră uici un rost, alerg de-a lungul verandei, îmbătat de plăcere.

Sau, sînt la școală. Clasa se află într-un peristil cu colonade, despărțit de exterior printr-un paravan de rogojini. Se adună nor după nor toată după amiază; acum cerul e acoperit. În timp ce privim în sus, începe ploaia; tunetul se rostogolește prelung; fulgerele străbat spațiul în toate sensurile, de parcă o nebună l-ar sfîșia cu unghiile. Peretele de rogojini tremură; ai zice că vîntul o să-l prăbușească asupra-ne. Nu mai deslușim nimic în cîrți. Panditul ne îngăduie să le închidem. Atunci, în vreme ce furtuna urlă și se deslănțuie, stăm, bălăbănindu-ne picioarele, și spiritul meu își ia zborul, fugind departe către stepe prin care trece prințul din poveștile cu zinc.

Și adîncimea nopților de *Svaonn* ! Zgomotul piriit al ploii torențiale se insinuează prin spațiile goale ale așepelii mele și mă umple de o desfătătoare odihnă, mai adîncă decît somnul. Cînd, în aceste clipe, mă trezesc, împlor cerul ca ploaia să țină pînă dimineața, ca să inunde puțin, și scara ce coboară în lac să fie sub apă pînă la ultima treaptă.

Dar la vîrsta în care vorbesc în ultima vreme, toamna domnește asupra vieții mele. Zilele-mi apar sub strălîmpede transparentă a zăgazurilor din Aswin. Merg prin aurul topit al soarelui de toamnă răsfrînt de verdeața udă de rouă, de-a lungul verandei, alcătuiind un cîntec pe modul Jogiya:

¹ *Dwrepha* — termen nefolosit, sinonim cu albină.

² Lună care corespunde lui iulie-august, moment de vîrf al anotimpurilor ploilor.

« În această lumină a dimineții nu știu ce așteaptă inima mea ». Ziua înaintază. În casă răsună gongul. E amiază. S-a schimbat modul, dar spiritul meu încă plin de muzică, nu se dăruie nici muncii, nici datoriei. Cînt: « Ce-i jocul ăsta copilăresc, inima mea, care te absoarbe-n tine însăși în timpul acestor censuri fără țel? »

După amiază, întins pe covorul alb al cămăruței mele, încerc să descenez pe un caiet, nu trîndindu-mă să înfăptuiesc ceva, ci din joacă, pentru plăcerea de a născoci imagini. În acest timp, ziua senină de toamnă pătrunde prin pereții de lemn ai acestei cămăruțe și o umple, ca pe o cupă, cu o băutură de aur îmbătătoare.

Nu știu de ce toate zilele acestei perioade îmi apar ca înecate în acest firmament de lumină autumnală.

Toamna pîrguie cîntecele mele cum pîrguie, cum coace griul pentru coșas, toamna care-mi umple grînarele mele cu recolte radioase, toamna care inundă cu o bucurie necumpănită spiritul meu eliberat de orice greutate, desfătîndu-se de cîntecele și poveștile născocite.

Iată cum se deosebesc aceste două anotimpuri ale copilăriei și tinereții mele: în vremea celei dinții mă învăluie natura, subjugîndu-mă cu manifestările-i varii; în vremea celei de a doua, sărbătoarea care se desfășoară este manifestarea lumii oamenilor. Jocul norilor și al luminii rămîne în urmă. Spiritul meu se umple de murmurul bucuriei și durerii omenești. Fiindcă privirea noastră dă înfățișarea gînditoare cerului albastru de toamnă; în suflarea brizelor ei trece nostalgia noastră.

Poeemele mele au bătut la poarta oamenilor.

Nu mai e acel du-te-vino fără rost. Ușa după ușă se deschide, odaie după odaie. De cîte ori nu te înapoiezi numai cu amintirea unei ferestre întrezărite, sau al unui sunet de flaut auzit înapoia ușii unui izolat! Ca să se stabilească un schimb, spiritul trebuie să întîlnească un spirit, voința trebuie să se măsoare cu o voință, învingînd unele obstacole.

Adîncul ființei noastre, în lupta cu aceste obstacole, se avîntă, zvîcnește din nou, izbucnește în ris sau în lacrimi, și străbate vîltori, al căror curs e greu să-l deslușești.

CÎNTECE DE SEARĂ

... În starea de spirit pe care am descris-o, am compus un anumit număr de poeme, care au fost strînse sub titlul « Pustiuri în inimă » în ediția operelor mele publicate de Mohita Babu. Versurile ce urmează, cuprinse într-un poem publicat mai tîrziu în « Cîntecele dimineții » sugerează ideea acestui titlu:

... Se află o întinsă pustie numită *inimă*;

În pădurea ei, crengile-nclîcite leagănă-ututuericul

Cum ai legăna un copil.

În adîncimea ei mi-am pierdut drumul...

Multe pagini scrise la acea vreme, în care viața mea izolată de lumea din afară era absorbită de contemplarea sentimentelor mele, în care închipuirile mele rătăceau sub felurite măști, printre emoții fără cauză și aspirații fără obiect, au fost omise din această ediție; singure doar cîteva poeme, puține la număr, publicate întîi în « Cîntece de seară », au fost incluse, grupate sub titlul « Pustiuri în inimă ».

.....

IARĂȘI «CÎNTECE DE SEARĂ»

În acel moment, reputația mea în cercurile literare era aceea a unui poet cu ritm inegal, al cărui stil nu era decît o bilăure. Totul, în operele mele, era socotit neguros, nehotărît. Oricît aș fi gustat atunci aceste aprecieri, critica era fundată; îi lipsea în fond poeziei mele șira spinării realităților din această lume. Cum aș fi putut găsi substanța în însingurarea totală a tinerilor mei ani? Totuși, refuz să admit că acest vag să fi fost din partea mea o poză, o afectare cum au insinuat unii. Fericitul posesor al unei vederi bune, își bate cu voluptate joc de un tînăr care poartă ochelari, de parcă acesta i-ar purta ca o podoabă. E ușor să faci aluzii la infirmitatea bietului nefericit, dar nu-l poți învinovăți, fără cruzime, că simulează miopia.

Nebulozitatea nu-i străină naturii, ea reprezintă o fază. Să excluzi orice poezie care nu se apropie de o deplină claritate, nu înseamnă să te orientezi, în literatură, către adevăr. Cînd o fază oarecare a vieții omenești și-a aflat expresia potrivită, este firesc să fie consemnată. Nu trebuie respins în principiu decît ceea ce este prost exprimat. În unele clipe sentimentele noastre sînt patetice, fiindcă sînt inexprimabile. Încercăm teama de vag. Poezia care vrea să exprime aceasta, nu fără rațiune, e ca atare. Se poate întîmpla să fie mediocră, dar nu este cazul să fie cu orice preț astfel. Păcatul, în literatură, nu rezidă în starea de spirit pe care o exprimă, ci în exprimarea defectuoasă a acestei stări.

În noi este un dualism. Ființa lăuntrică, ascunsă sub valul gîndurilor noastre, al sentimentelor și al contingențelor din afară, rămîne oarecum nedesvăluită; se ține puțin seamă de ea. Cu toate astea, nu s-ar putea face abstracție în timpul desfășurării, dezbaterii. Cînd viața din afară este în dezacord cu cea lăuntrică, ființa intimă suferă și jelania ei se vedește într-un chip indescriptibil, mai apropiată de gemete înarticulate decît de expresia verbală.

Tristețea și suferința care caută să se exteriorizeze în ale mele «Cîntece de seară» își aflau cauza în adîncurile ființei mele. Cum te zbați sub greutatea unui coșmar, luptînd să te trezești, asemenea luptă eul copleșit, să se elibereze de propriile-i complexități, relaxîndu-se. Aceste «Cîntece» nu-s alta decît istoria acestei lupte. Ca orice creație, poezia conține o opoziție de forțe. Dacă divergența dintre aceste forțe este de neîmpăcat, sau dacă se apropie prea tare de identitate, nu mai poate fi vorba — după părerea mea — de poezie. Dar cînd durerea discordanței caută să se filtreze în memorie și se luptă să capete o expresie, poezia devine muzicală, asemenea unui suflu care trecînd printr-un fluier devine muzică.

«Cîntecele dimineții» fură gata, ultimul lor ecou se stinse cu «Ecoul» scris la Darjeeling. Acest ultim poem trebuie că a sunat nespus de straniu, fiindcă doi prieteni făcură un pariu asupra semnificației ce o cuprindea. Cînd veniră împreună să afle de la mine tilcul și soluția competiției lor, nu am fost în stare să le tîlmăcesc enigma, și avui astfel prilejul să fiu împăcat că nici unul nu pierdea banii pierzînd pariul... Vai, trecuseră pentru totdeauna zilele în care scriam poeme cu desăvîrșire lesne de înțelese, ca de exemplu «Lotusul» sau «Un lac».

Dar se scrie oare poezie ca să explici orice, nu ceva anume? Ceea ce a fost simțit de inimă caută să prindă în afară forma poemului. Cînd, după ce l-a auzit, cineva spune că nu a înțeles, mă simt redus la tăcere. Dacă aspiri parfumul unei flori și spui « Nu înțeleg », răspunsul este: Nu e nimic de înțeles, nu-i decît parfum. Iar dacă totuși insiști, spunînd: « Știu foarte bine, dar ce înseamnă toate acestea? », nu rămîne decît să schimbi subiectul discuției, sau să devii mai de neînțeles, afirmînd că parfumul este forma pe care o ia bucuria universală într-o floare.

Dificultatea constă în aceea că cuvintele au o semnificație. Poetul este deci obligat să le așeze, legîndu-le în versuri, după moduri metrice, pentru ca semnificația lor să fie puțin atenuată și să străbată sentimentul la suprafață. Exprimarea unui sentiment nu este exprimarea unui adevăr fundamental, nici enunțarea unui fapt științific ori a unui precept moral. Că o lacrimă, că un suris, nu-i decît o imagine a ceea ce se petrece înăuntru. Găsește știința sau filosofia să spicuiască ceva, fie. Dar nu-i asta țelul urîmărit. Dacă treci o apă în barcă și prinzi un pește, ai avut noroc, nu înseamnă că barca de trecere e un coș de pescuit și nimeni nu-i face vină barcagiului că nu face meseria de pescar.

E mult tare de cînd a apărut « Ecoul » ca acest poem să mai stea în memoria altora, și nu trebuie să dau seamă de sensul ce l-ar cuprinde. Cu toate astea, oricare i-ar fi meritele și lipsurile, pot asigura cititorul că, scriîndu-l, intenția mea nu era să propun vreo enigmă, nici să dau să se înțeleagă în nici un fel o învățătură erudită. Se născuse o dorință în mine. Negăsindu-i alt nume, i-am spus « Ecoul ».

KADI O KOMAL

Copilul captiv care eram odată își dăruia inima naturii, contemplînd-o cu ardoare, de la înălțimea terasei prin intensitățile parapetului, tînrul care eram acum încerca atracția puternică a lumii oamenilor și privea de afară cu o dorință pătimășă. De pe țărîm, chemam luntreșul care ducea luntrea spre țărîmul potrivit, chemîndu-l cu un gest de rugă. Fiîndcă în mine tînjea Viața, să plec în călătoria vieții.

Nu era starea mea de izolare aceea care mă împiedica să mă avînt în marele curent vital al oamenilor. Compatrioții mei care au fost oameni de lume toată viața lor nu se avîntaseră mult înainte-mi în acest curent.

În țara noastră viața are malurile abrupte: are balustrade și scări. Pe valurile întunecate se întinde umbra proaspătă a copacilor seculari, din înălțimea căroră guruie pasărea Koel cîntecul dulce al trecutului. Dar cu toate astea, această viață e o apă stătătoare. Unde e curentul ei? Unde-i sînt valurile? Unde-i, să se vadă urcînd și scăzînd marea, venind din întinsul mării?

Nu puteam auzi, dincolo de străduța noastră, ecoul acestui curent, care, val după val, străbătînd prin pereții de piatră, își face drum către mare. Nu! Viața mea, în singurătatea ei, se măcina de tristețea că nu eram poftit să iau parte la marele festival al vieții lumii.

O deprimare adîncă năvăli în sufletul omului care, adormit în aceste ceasuri de izolare pasivă, se vede lipsit de puțința de participare la viața

generală a timpului. Împotriva acestei desnădejdi am luptat mereu penibil. Spiritul meu se împotriva să se lase sedus de banala intensitate a mișcărilor politice din timpul acela, goale, după părerea mea, de orice forță izvorind dintr-o conștiință rațională, neștiind nimic despre patrie și indiferente față de îndatorirea cu care trebuie să lupte în slujba patriei mame. Eram chinuit de o nerăbdare furibundă, nespus de nemulțumit de mine însumi, de tot ce mă înconjura. Aș fi vrut să fiu mai curind un beduin în Arabia !

În vreme ce în alte țări viața liberă se revarsă în nesfârșite clanuri strigându-și impetuoasa bucurie, patria noastră, ca o cerșetoare, stă de o parte, aruncind priviri lacome. Cînd am avut noi prilejul să ne împodobim și să fim părtași unei astfel de vieți? Într-o țară unde domnește spiritul separatist, și unde mii de bariere mărunte se ridică între cetățeni ca să-i ucidă, această dorință stăruitoare să ia parte la marea viață colectivă rămîne total neimplinită.

Oftam astfel după viața oamenilor, în acea vreme, cum altă dată tinjeam să ies din cercul tras cu cretă în care mă întemnița tirania slujitorilor. Cît de prețioasă, cît de de neatîns, cît de îndepărtată îmi apărea această lume ! Și dacă nu putem să ne alipim ei, dacă suflările ei nu se ating, dacă nu ajunge pînă la noi curentul ei, dacă nu se deschide nici o cale pentru călătoria cea liberă, lucrurile moarte care ne împrejmuie se îngămădesc și ne acoperă pînă la înăbușirea totală a vieții.

Ca în viața mea interioară, anotimpurile se urmăreau și în cariera mea literară. Cîtă vreme acela al ploilor domnise asupra copilăriei mele, poezia mea rămăsese pur imaginativă, noroasă, plină de furtuni și ploi grozave. Expresia poetică era vagă, versurile mohorite. Toamna îmi aduse jocurile de lumină și de umbră, dar și făgăduința de recoltă. Cu *Kadi o Kom-l* grîncele prinseră să dea din pămînt. Apoi, pe măsură ce luam contact cu lumea reală, stilul și metrica versurilor prinseră temei și încercară mai multe variații de formă.

În romînește de RADU BOUREANU

CARLOS
DRUMMOND
DE
ANDRADE

Carlos Drummond de Andrade unu dintre ce mai de seamă poezi brazilieni contemporani, s-a născut la Itabira, în Minas Geraes, provincia minerilor, și anul acesta împlinește 60 de ani. A debutat în 1930 cu volumul *Alguma poesia*, urmat de multe altele, printre care: *Sentimento do Mundo* (1940), *A Rosa do Povo* (1945), în care poetul salută eroismul poporului sovietic și *A Vida Pascada* (1954—1958). A scris și proză. Poemul de mai jos este extras din volumul de opere poetice complete, recent apărut la Rio de Janeiro.

Lumea largă

*Nu, inima mea nu-i mai mare ca lumea.
E mult mai mică.
În ea abia încap durerile mele.
De-asta am prins gust să tot povestesc,
de-asta mereu apar prin zăire și mă expun în vitrine:*

am nevoie de toți.

*Da, inima mea e prea mică.
Iau seama și văd abia azi că oamenii nu-ncap în ea.*

*Oamenii sînt afară, sînt în stradă.
Strada e largă, e mare, cu mult mai mare decît speram.
Cu toate astea, în ea tot nu încap oamenii toți.
Strada-i mai mică decît lumea.
E mare lumea!*

Tu știi cât e lumea de mare.
Tu cunoști navele care duc petrolul și cărțile, carnea și bumbacul.
Ai văzut cât de felurite-s inimile oamenilor
și cât de felurite durerile lor
și mai știi cât de greu se pot îndura când se grămădesc toate
într-un singur piept omenesc
gata să-l spargă.

Închide ochii și uită.
Ascultă apa pe geam,
atît de liniștită. Nu vestește nimic.
Alunecă printre degete
atît de liniștită! Și va inunda totul...
Vor renaște cîndva orașele scufundate?
Și oamenii scufundați — se vor întoarce?
Inima mea nu știe.
Stupidă, ridiculă și fragilă e inima mea.

Iau seama abia azi și descopăr
cît e de trist să nu știi unele lucruri.
De atîta singurătate
am uitat limbajul
prin care oamenii între ei comunică.

Odinioară ascultam îngerii,
sonatele, poemele, confesiunile patetice.
Niciodată n-ascultai glasul lumii.
Într-adevăr sînt tare sărac.

Odinioară călătoream
prin țări închipuite, lesne de locuit,
insule fără probleme, dar istovitoare, invitînd la sinucidere.

Prietenii mei fugeanu în insule.
Insulele îl pierd pe om.

*Cu toate astea, cîte unii scăpau
și aduceau vestea
că lumea, lumea largă crește pe ți ce trece*

între foc și iubire.

*Atunci și inima mea poate să crească!
Între foc și iubire,
între viață și foc
inima mea crește de zece mii de ori și explodează.
— O, viață viitoare! aici te vom crea.*

În românește de MIHNEA GHEORGHIU

FERO KRAF (R.S.S.)

1 Mai

Cesare
Pavese
și
meseria
de
a
trăi

CESARE Pavese, scriitor din generația celor care s-au format și au început să scrie în anii premergători celui de-al doilea război mondial, este autorul unor culegeri lirice și al unor volume de nuvele și romane scurte, care amintesc, în linii mari, literatura de sensibilitate densă a grupului «Solaria», revista florentină care încerca, în 1926, o întoarcere spre realism.

La distanță de o generație numai, Pavese amintește, de multe ori, pe un alt intelectual italian, Renato Serra, ucis pe front, în 1915; Jurnalul lui Pavese, *Il mestiere di vivere* («Meseria de a trăi») apărut postum, în 1955, este, ca și corespondența lui Serra, documentul unei crize de creștere în dezvoltarea culturii italiene contemporane. Curiozitatea intelectuală a celor doi scriitori s-a îndreptat cu aviditate spre literaturile realiste de peste hotare: pentru generația lui Serra, strălucea exemplul Franței; pentru Pavese, închis între granițele păzite de fascism, acționa exemplul romanului realist nordamerican. Ambii au contribuit, prin scrisul lor, la manifestarea gustului artistic al contemporanilor; Serra a contribuit la «desprovincializarea» culturii italiene, iar Pavese i-a indicat drumul reinnoirii literaturii, prin realism. Îi apropie, temperamental, o egală nesiguranță și neîncredere în sine. Dezvoltarea lor ideologică pornește de la un nivel relativ egal cu deosebirile firești date de distanța dintre generațiile respective. Contactul cu culturile străine, în cazul lui Serra, și cu un grup de intelectuali militanți antifasciști, în cazul lui Pavese, îi ridică deasupra. Istor scriitori ai generației lor; ambii se străduiesc să rămână neangajați, dar faptele îi obligă să ia o poziție: «Examenul de conștiință al unui literat», scria Serra în ajunul plecării lui pe front, își are continuarea în unele pagini din proza narativă a lui Pavese, în colocviul interior al protagonistului care este întotdeauna el însuși, autorul, intelectualul, cerebralul pus în fața unor fapte de viață pe care nu știe să le înțeleagă. În confruntarea cu viața, și Serra și Pavese rămân în urma realității, nu-i ecunosc esența și nu acționează consecvent până la capăt; în confruntarea

cu oamenii, nu reușesc să li se apropie. Sint conștienți de eroarea lor și nu se iubesc pe ei înșiși. Pavese se sinucide ca și cum s-ar pedepsi de a nu fi reușit să învețe « meseria de a trăi »; despre Serra, se crede că a căutat moartea pe front.

Istoria lui Pavese este îndeosebi semnificativă deoarece ne introduce într-un mediu intelectual al Italiei din anii fascismului. Născut într-o comună din Piemont, unde avea să revină, ani de-a rindul, pentru a-și petrece vacanța, el este elev de liceu apoi student la Torino și coleg de generație, prieten și interlocutor în numeroase întâlniri, cu unii dintre intelectualii care aveau să constituie, după 1926, frontul primei rezistențe, al rezistenței pasive împotriva regimului fascist. La liceul Massimo D'Azeglio, este elevul lui Augusto Monti, unul din puținii profesori neînregimentați, cunoscut ca democrat liberal; și se întâlnește, încă din anii de școală, cu tinerii care, pe urmele lui Gramsci și ale lui Piero Gobetti, apărau cultura de fascism. Torino era totodată un centru muncitoresc puternic, și Pavese nu avea să uite reprezentările singeroase care se produc în oraș în momentul instaurării fascismului; poezia *O generație*, din ciclul *Munca obosește* (« Lavorare stanca ») avea să evoce străzile însingurate și pe « muncitorii tăcuți » aruncați în închisoare.

Pavese își trece licența cu o teză despre Walt Whitman și devine unul din traducătorii cei mai activi din marii scriitori realisti ai literaturii americane. Nu poate fi profesor și nu poate ocupa o funcție publică deoarece nu are carnetul de fascist; va preda un timp limba franceză la o școală particulară și la un curs seral, va reuși să fie, câteva luni doar, suplinitor la un liceu de stat, și, neacceptat de regim printre intelectualii lui salariați, se va alătura tot mai conștient acelora care i se împotrivesc. Din 1928 până în 1932, publică articole asupra literaturii americane în revista florentină *La Cultura*, ultima publicație a intelectualilor neconformiști, care reușește să se mențină. Pavese nu duce o luptă antifascistă conștientă; mai mult, el se consideră un intelectual apolitic. Dar atracția pe care o simte pentru literatura realistă americană, din care traduce, în anii fascismului, pe Dos Passos, pe Sinclair Lewis și pe William Faulkner, dovedește nemulțumirea lui atît față de literatura impusă de regim cît și față de aceia care încearcă să se sustragă obligației de conformism, evadînd în ermetism. Retoricele naționaliste, care făcea să reinvie orgoliul tradițiilor romane, Pavese îi opune o literatură care avea drept eroi, nu supraoameni, ci oameni simpli, însetați « de libertate »; cu un alt prilej, arată că « modele literare » nu sînt întîmplătoare ci reflectează « o situație economică, ideologică, socială ». Funcția adevărată a acestei activități literare, el însuși nu a înțeles-o în întregime; interesul intelectualului pentru literatura realistă se unea cu pasiunea și gustul pentru exotism, și *Moby Dick*, al lui Hermann Melville, este unul din primele romane americane traduse de Pavese (1932). Dar, după cum el însuși va recunoaște mai tîrziu (1948), deceniul 1930—1940, care poate fi socotit în cultura italiană, drept acela al traducerilor, a dat cititorului italian înțelegerea adevărată a realității proprii lui țări: « Noi am descoperit Italia. . . căutînd oamenii și cuvintele în America, în Rusia, în Franța, în Spania » — adică acolo unde o literatură realistă înfățișa adevărata față a lumii contemporane.

Preocupările de cultură, în primul rînd, îl apropie pe Pavese de acțiunea cercurilor antifasciste. Revista *La Cultura* este suprimată în 1935, după ce cu un an înainte, directorul ei, Leone Ginzburg, fusese închis, iar Pavese îl înlocuise în această funcție. El însuși este însă arestat în primăvara aceluiași an; salvează, prin tăcerea lui, pe femeia pe care o iubea, angajată activ în

acțiunea clandestină. Este condamnat la domiciliu forțat într-un sat îndepărtat din sudul Peninsulei, la Brancalene Calabro; rezistă un timp celor care îl îndeamnă să ceară grațierea; cedează totuși, și revine după un an la Torino. Dar apropierea lui de lupta clandestină crește; în afară de colaborarea apropiată cu editura Einaudi, care folosea orice posibilitate de a sabota conformismul impus culturii, Pavese strânge prietenii noi care îl fac să cunoască acțiunea muncitorilor; un fost coleg de liceu moare luptând alături de comuniști în războiul din Spania, și scriitorul începe să vadă, dincolo de aspectul cultural al luptei, valoarea ei socială. În 1939, când, o dată cu izbucnirea războiului, activitatea clandestină se întărește, Pavese participă la toate întâlnirile intelectualilor antifasciști și, ore întregi, după aceea, comentează discuțiile lor în lungi plimbări pe sub porticele orașului întunecat de cețurile toamnei.

Pavese, cunosător al literaturii moderne era, așadar, prin cultura lui de bună tradiție democratică, un intelectual pasionat de idei și ca atare integrat cercului antifascist al intelectualilor torinezi; dacă l-am urmări în articolele pe care le publică în *La Cultura*, am cunoaște prin el un critic literar inteligent și rașnat și în același timp un promotor al literaturii realiste contemporane; activitatea lui împlinea unul din dezideratele lui Antonio Gramsci întrucât contribuie la modernizarea gustului literar în Italia și, indirect, indica modalitățile reinnoirii culturii ei. În această lumină, Pavese este una din figurile de prim plan ale mișcării literare care în anii fascismului au menținut viu spiritul critic, au promovat curiozitatea și pasiunea intelectuală.

Pavese este, însă, în aceiași ani, un poet liric și un narator. În 1936 apare volumul amintit, *Munca obosește*, versuri scrise începând din 1932 și care vorbesc, în forma « poeziei-povestire », despre suferința chinuitoare a singurătății, despre neputința de a dobîndi dragostea, afecțiunea, apropierea cel puțin « a unei respirații omenești ». Viața interioară a poetului, zdruncinată de o iubire pierdută, nu-și va mai regăsi decît intermitent echilibrul; omul Pavese iese zdrobit din această durere care-i atinge încrederea în sine și-i crează obsesia propriei inutilități: și în lunile exilului în sud, își reproșează de a fi crezut, odată, că singurătatea ar putea însemna fericire. Ea devine centrul operei lui Pavese, nu ca temă literară abstractă ci ca experiență continuă care-l alimentează scrisul, dar nu îl epuizează.

După 1936, Pavese trece la proza narativă: în nuvele și romane scurte retrăiesc colinele cunoscute din copilărie, țărani și muncitori cu care scriitorul stătea de multe ori de vorbă, împrejurări ale vieții din acei ani în ecoul lor dureros: războiul din Abisinia, șomajul, sărăcia, închisoarea. Pavese este un povestitor lent care se oprește asupra unui număr redus de întâmplări, iar acestea la rîndul lor apar mai mult evocate decît înfățișate direct. Dar scriitorul reușește să iasă din el însuși, ne înfățișează pe interlocutorii lui, oameni simpli din Piemont; iar preocuparea de a-i reda adevărat se vedește și pe plan lingvistic, în coloritul dialectului ușor pe care-l surprindem în proza lui. Literatura narativă din acei ani este expusă tentației evadării; Alberto Moravia înfățișează moravuri și comportări în care oamenii nu gîndesc; Pavese se mișcă de multe ori pe linia șovăitoare dintre realitate și simbol, pentru că în centrul povestirii este întotdeauna el, intelectualul care privește și care întreabă, și firesc scoate la lumină gîndurile de care interlocutorul se teme, și pe care le exprimă în vorbe învăluite, de neînțeles pentru cel care nu trăiește acolo, în propriul lui timp.

În momentul Rezistenței, Pavese rămîne înafara luptei; aflat la Roma, în vara lui 1943, se înapoiază la Torino în momentul cel mai greu al bombar-

damentelor când nu-și regăsește prietenii; izolat, se adăpostește într-un sat, în timp ce pe aproape, în munți, aceștia alcătuiesc primele grupuri de partizani. Nu participă, dar înregistrează ecoul faptelor; culegerea de versuri publicate după război, *Va veni moartea și va avea ochii tăi*, amintește luptele singeroase, iar romanul scurt, *Casa de pe deal* cuprinde figuri de tineri care zilnic înfruntă moartea. Scriitorul apare aici el însuși în figura intelectualului Corrado. Pavese reușește să realizeze un maximum de sobrietate emoțională și să cuprindă în ea dragostea lui de om, sentimentul profund al solidarității care-l leagă de omenirea care lupta pentru libertate. Este întotdeauna, în intelectualul protagonist al povestirilor lui, umilința și admirația față de ceilalți oameni simpli care știu să fie mai buni și mai curajoși decât el. Se acumulează parcă în el nu numai sentimentul celui care se simte de prisos, dar sentimentul totodată și al vinei de a nu fi știut sau de a nu ști să fie la fel cu ei.

Activitatea publică a lui Pavese, de intelectual și literat îndrumător al culturii, apare în introducerile și articolele de critică; pe scriitorul cult, preocupat de probleme de limbă și de procesul propriei creații, îl găsim în versurile și în proza lui, *Jurnalul*, intitulat cu sens îndelung meditat *Meseria de a trăi*, completează trăsăturile acestei personalități complexe de artist și de critic, de creator și de gânditor. Davide Lajolo, militant comunist, ziarist și scriitor, în a sa *Istorie a lui Pavese*, intitulată *Viciul absurd* (Milano, Il Saggiatore, 1960) urmărește pas cu pas viața și opera scriitorului, arătând că *Jurnalul* nu cuprinde în el întreaga personalitate a acestuia. El consemnează, în adevăr, de cele mai multe ori, doar insuccesele și îndoielile chinuitoare născute din confruntarea cu ceilalți; el explică de aceea cel mai bine sfârșitul trist, sinuciderea scriitorului tocmai în momentul său de afirmare maximă. Activitatea de om de cultură și opera de creație nu au reușit să umple singurătatea, suferința de fiecare ceas a lui Pavese.

Componentele acestei chinuitoare suferințe sînt mai multe și nu de valoare egală. Este poate la originea ei un mediu familial sever, lipsa afecțiunii paterne și duritatea austeră a mamei; este așadar lipsa primei deprinderi de a comunica cu ceilalți, care se învață prin comunicarea cu ai tăi; este apoi o criză prelungită a adolescenței, care ascute la maximum sensibilitatea tinărului; și este apoi o formație de școală, livrescă, nepropice expansiunii; la un loc, ele alcătuiesc condițiile de dezvoltare ale unui tânăr în cadrul unei burghezii consolidate cum era aceea a Piemontului; și, raportindu-ne la mediul familial, în cadrul unei burghezii mici căreia nu-i lipseau poate îndepărtate tradiții calvine și janseniste. Pavese cunoaște, prin intermediul unor profesori și colegi, pe cîțiva intelectuali dintre cei mai înaintați ai acestei burghezii și cîțiva muncitori instruiți cu care discută și pe care și-i simte apropiați; dar rămîne, în acest mediu în care trăiește, prizonierul unui individualism puternic; împărțit între preocuparea obsesivă a propriului eu, exacerbată în momentul unei dezamăgiri de dragoste, și curiozitatea intelectualului cult pentru dezbaterea prietenilor militanți, nu reușește să depășească interesul pentru literatură, și nu-și va însuși niciodată cultura marxistă. Confruntarea continuă cu ceilalți, deși inconștient, îl pune în inferioritate; nu intervine în discuțiile lor, dar în plimbările lungi care urmează continuă el discuția, cu unul singur dintre ei, aprobă și respinge argumentele lor. Condamnarea politică pe care o suferă nu reflectă atît propria lui acțiune, ci fidelitatea față de un cuvînt dat. Dar intensificarea luptei și apoi războiul, față de care rămîne un spectator îngrozit, agravează sentimentul lui de inferioritate. A reușit să iasă din acest impas și, integrîndu-se în rîndurile comuniștilor, a avut, în primii ani

de după război, în articolele de politică și cultură, elocința caldă a omului fericit de a fi înțeles ceva din ceea ce trebuia să fie propria lui eliberare. Antifascist prin cultura lui de filon progresist, va arăta, în romanul *Il compagno*, drumul spre comunism al unui intelectual, drum pe care el însuși l-a parcurs până la capăt, din nevoie de coerență, din fidelitate față de sine însuși, din onestitate, din voința de a găsi pe această cale posibilitatea de a ieși din propria singurătate, comunicarea cu oamenii, de a învăța meseria de a trăi, cum observă Lajolo.

Jurnalul său intim nu poartă întâmplător titlul arătat. Într-o scrisoare din primii ani ai tinereții, Pavese vorbește de « durerea activă » (*dolore operoso*) care îl va ajuta în creația lui. L-a salvat confruntarea continuă cu cei mai înaintați decît el; dar efortul de a-i egala și l-a frămîntat și l-a obosit. S-a străduit să învețe « meseria de a trăi » pe care ceilalți o cunoșteau parcă fără a o fi luat de la alții; « durerea » de a nu fi asemenea lor, deschis prieteniei și dragostei nu s-a împotmolit în renunțarea ratării, și a devenit « activă », (« operantă ») în artă și, pînă la un punct, în acțiune. A învăța să trăiești a însemnat pentru el a dobîndi încrederea în sine suficientă pentru a putea cere dragostea celuiilalt, așa încît pierderea iubitei să nu-ți dea sentimentul inutilității; dar a învăța să trăiești a însemnat pentru el totodată efortul de a se integra realității, de a exista în ea, nu în idei, în închipuirii, în speculații; « realitatea nu este un dezechilibru, nu este un păcat... Și răul se naște întotdeauna de la cel care nu este în acord și în ritm cu realitatea, nu de la cel care este real ». Singurătatea psihologică atinge aici semnificația unei atitudini față de existență; este greșită concepția care ignoră realitatea dînd prioritate ideii, și eroarea pe plan gnosologic își are consecința pe plan psihologic și moral: singurătatea este efectul erorii, a necunoașterii naturii adevărate a existenței; singurătatea este pedeapsa celui care ignoraază că existența este realitatea obiectivă pe care el trebuie s-o cunoască și la care trebuie să adere. Cînd Pavese suferă pentru că îi lipsește dragostea unei soții, a unui copil, a unui cămin, el recunoaște că nu a știut să dobîndească ceea ce este firesc naturii omenești. « Cea mai mare nenorocire este singurătatea » scrie la un moment dat, și adaugă: « Întreaga problemă a vieții este aceasta: cum să frîngi propria ta singurătate, cum să comunici cu ceilalți » cum să reconstitui așadar, pentru tine, unitatea existenței obiective pe care ai crezut că poți să o ignorezi, și care înseamnă tocmai comunicare între oameni, dragoste, prietenie, acțiune dedicată celuiilalt.

Îndelunga și trudnica învățare a « meseriei de a trăi » nu a reușit să înălture moștenirea de individualism; Pavese a găsit cu intermitență fericirea, atunci cînd a reușit să ia act de realitate ca de o existență independentă de el, și cînd, privind în jur, i-a văzut și i-a înțeles pe ceilalți, le-a dovedit iubirea lui interesîndu-se de ei, adresîndu-li-se, încrezător în el însuși, în acel minim de umanitate propriu oricui și suficient pentru ca, alături de ceilalți, să dai lumii ceva, să aduci bucurie, să dăruiești dragoste. Pavese este astăzi printre scriitorii cei mai citiți pentru că singurătatea se dovedește a fi tot mai mult o eroare și o vină. Chemarea romantică a poetului care se dăruiește patriei și omenirii devine, la el, un imperativ al fiecăruia; obligația ieșirii din singurătate se impune fiecăruia, și Pavese ne este aproape în măsura în care opera lui reprezintă un efort dramatic de aderare la realitate și de luptă pentru dreptate și progres.

N. F.

MESERIA DE A TRĂI

CESARE PAVESE

6 octombrie 1935

UNELE dintre ultimele mele poezii sînt convingătoare, mă mulțumesc, dar aceasta nu scade importanța faptului că le compun cu indiferență și cu repulsie tot mai mare. Nu interesează mult nici faptul că bucuria inventivă o simt uneori în mine peste măsură de ascuțită. Cele două lucruri, puse împreună, se explică printr-o faci itate de creație metrică pe care am dobîndit-o și care nu-mi mai îngăduie plăcerea de a extrage ceva dintr-un material inform ; în același timp ele dovedesc unele interese ale mele, de viață practică, prin care o anumită exaltare pasională se adaugă meditației asupra unor poezii.

Ceea ce contează, așadar, este în schimb altceva, anume că efortul mi se pare tot mai inutil și mai nedemn ; mai fecundă decît insistența asupra acestor lucruri, mereu aceleași, mi se pare azi ceea ce de mult am gîndit, căutarea unor lucruri noi de spus și deci a unor forme noi de plăsmuit. Căci năzuința spre poezie provine, la începutul ei, din dorința, plină de îndoială și de așteptare, de a descoperi realități spirituale necunoscute pe care le presimțim ca fiind cu puțință. O ultimă apărare împotriva gustului pentru încercările violente de reînnoire o găsesc în convingerea nezdruincată că monotonia și severitatea, aparente, a mijloacelor, pe care acum le stăpînesc, ar putea constitui totuși o stavilă, cea mai potrivită, în oricare din aventurile mele spirituale.

Dar exemplele istorice — cu toate că în materie de activitate spirituală este îngăduit a te opri la exemple de orice natură — sînt toate împotriva mea.

Oricum, a fost o vreme cînd aveam în minte, foarte viu, un conglomerat pasional extrem de simplu, substanță a experienței mele, pe care prin creația poetică trebuia să-l fac să dobîndească limpezime și determinare organică. Orice încercare a mea se lega în mod subtil și inevitabil de acest fond și nicio dată nu am avut impresia că mă abat de la el, oricît de divergent ar fi fost miezul fiecăreia din poeziile mele noi. Simțeam că compun ceva ce depășea întotdeauna fragmentul (momentului) (actual).

A venit apoi ziua în care acel conglomerat vital a fost integrat cu totul în operă, și atunci am avut impresia că nu mai lucrez decît cu fragmente ca tăiate dintr-un întreg, sau că mă complac în complicații false. În adevăr — și de lucrul acesta mi-am dat mai bine seama cînd am vrut să-mi deslușesc,

Într-un studiu, opera realizată — justificam acum căutările ulterioare ale poeziei mele ca fiind aplicații ale unei tehnice conștiente a stării sufletești, și făceam în schimb o poezie-joc a vocației mele poetice. Recădeam adică în greșeala care, o dată identificată și ocolită, îmi servise la început, întrucât îmi îngăduise juvenila cutezanță creativă necesară pentru a compune versuri chiar indirect numai asupra mea ca poet. (*Exegi monumentum...*) Față de acest sentiment de regret pot răspunde că aș căuta acum zadarnic în mine un nou punct de plecare. Din zilele când am scris *Mările Sudului*, și în care pentru prima oară m-am exprimat pe mine însumi într-o formă precisă și absolută, am început să construiesc o persoană spirituală pe care niciodată nu voi mai putea să o înlocuiesc în mod conștient, cu riscul de a o nega și de a pune astfel la îndoială posibilitatea oricărui viitor și ipotetic avânt al meu. Răspund așadar sentimentului prezent de inutilitate, umilindu-mă în nevoia de a-mi scruta spiritul numai în acele moduri care pînă astăzi i-au fost firești și rodnice, așteptînd ca orice descoperire să vie de acum înainte din fecunditatea interioară a fiecărui caz în parte. Și aceasta întrucât poezia vede lumina zilei prin faptul că o încerci, o scrii, nu că o plănuiești ca într-o schiță.

De ce însă, în același fel în care m-am limitat pînă azi, ca din capriciu, numai la poezia în versuri, de ce oare nu încerc niciodată în alt gen? Răspunsul este unul singur și poate insuficient: din rațiuni de cultură, de sentiment, și nu din capriciu, nu mai știu cum să ies din făgașul meu, și mi s-ar părea că sînt un diletant dacă aș încerca, nehibzuit, să schimb forma pentru a reînnoi substanța.

17 octombrie 1935

Întrucît azi de dimineață am reluat și am sfîrșit poezia cu iepurele, pe care, tocmai din pricina iepurelui, nu mai speram să o termin, mă simt acum destul de încrezător și de cutezător pentru a persevera în efortul meu lipsit de glorie. Am impresia într-adevăr că am dobîndit un instinct tehnic atît de precis încît, fără a mă gîndi în mod deliberat la ele, fanteziile mele ies acum la lumină închipute conform acelei legi a imaginației pe care o indicam la 10 octombrie. Și mi-e teamă că aceasta înseamnă că a venit vremea să schimb muzica, sau cel puțin instrumentul. Dacă nu, o să ajung atît de departe încît înainte de a compune poezia, să schitez eseu critic asupra ei. Și asta ar deveni o chestiune burlască la fel cu *Patul lui Procust*.

Și iată formula pe care am găsit-o pentru viitor: dacă odinioară îmi torturam sufletul ca să creeze un amestec din lirismele mele (apreciate pentru impetuo-zitatea lor pasională) și din stilul meu epistolar (apreciabil prin controlul logic și al imaginilor) iar rezultatul au fost *Mările Sudului* și tot ceea ce a urmat; astăzi trebuie să găsesc taina de a îmbina vîna de fantezie și sentințe din *Munca oboșește* cu cealaltă, neburnatecă și realistă îndreptată în conformitate cu gustul publicului, aceea a pornotecii¹. Și este cert că pentru aceasta va fi nevoie de proză. Căci un singur lucru (între cele multe) mi se pare de nesuportat pentru artist: acela de a nu se mai simți la început.

¹ Cu privire la «pornotecă», cf. *Il mestiere di poeta* (Meseria de poet), în apendicelul *Lavorare stanca*, p. 163 (nota editorului italian). Se pare că e vorba de o colecție de texte într-un limbaj mai crud, pe care Pavese o alcătuiase împreună cu prietenii lui, pentru amuzament.

13 septembrie 1936

Printre semnele care mă înștiințează că tinerețea s-a sfârșit, cel mai evident este acela că-mi dau seama că literatura nu mă mai interesează cu adevărat. Vreau să spun că astăzi nu mai deschid cărțile cu acea speranță vie și plină de neliniște de a găsi în ele lucruri spirituale, speranța pe care, oricum, altădată o încercam. Citesc și aş voi să citesc tot mai mult, dar experiențele nu le mai primesc, ca altădată, cu entuziasm, nu le mai contopesc într-o senină vîltoare, pre-poetică. Același lucru mi se întîmplă în plimbările mele prin Torino; nu mai simt orașul ca pe un imbold sentimental și simbolic către creație. Este ceva care s-a mai făcut, îmi vine să răspund de fiecare dată.

Ținînd seama, atît cît se cuvine, de loviturile diverse și de mîniile dure-roase, de oboselile și intervalurile neproductive, cînd am lăsat pămîntul înțelenit să se odihnească, este limpede că nu mai simt viața ca pe o descoperire și cu atît mai puțin simt astfel poezia — ci mai curînd le simt ca un material abstract de speculații, de analize și de datorii morale.

.....
Reușeam și pe vremea cînd eram singur să-mi creez o stabilitate etică; o dată găsită poziția căutătorului impasibil, o trăiam și o exploatam în creație. Acum cînd am încetat cu adevărat de a o exploata în creație, îmi dau seama că o asemenea poziție nu-mi ajunge nici ca să trăiesc.

Este o dilemă gravă: am pierdut vremea pînă acumă conținînd pe poezie, sau situația actuală este poate premisa unei creații mai adînci și mai vitale?

15 septembrie 1936

Dacă încerc un bilanț al operei mele poetice, nu mai găsesc în ea toate acele avantaje despre care se vorbește. Nu mai vorbesc de glorie sau dezoare — mă analizez ca și cum nu aş fi publicat nimic — și constat că lumea a pierdut astăzi pentru mine întregul ei aspect fermecat, întrucît multe lucruri care îmi plăceau și care mă mulțumeau s-au stins în pagina scrisă care le-a prefăcut în cenușă. Desvăluindu-mi mie însumi, o dată cu înfăptuirea lor, natura cu totul fantastică a acelor avînturi și încîntări brusce, a acelor iubiri și atașamente, le-am făcut să devină, prin însuși faptul realizării lor împlinite, goale de conținut emoțional, și de prisos. Pentru a fi mai clar: nu din ambiție mă chinuie dragostea de nou; îmi este foarte limpede în minte faptul că toate acele descoperiri nu aveau decît un sens pre-poetic și de aceea — o dată poetificate — ele și-au îndeplinit funcția.

Iată de ce susțineam că geniul poetic trebuie să fie foarte fecund și să dureze viața întreagă. Spiritul lui nu trebuie să înceteze niciodată de a produce descoperiri care să fie folosite în poezie, deoarece, dacă se oprește, el dovedește prin aceasta că acele puține lucruri pe care le-a făcut nu izvorau dintr-un temperament născut spre a descoperi, ci erau doar veleități sentimentale de acțiune, luate drept descoperiri pre-poetice.

Eu nu știu încă dacă sînt un poet sau un sentimental, dar cu siguranță că lunile acestea îngrozitoare sînt încercarea hotărîtoare. Dacă, precum nădăjduiesc, marii descoperitori au petrecut și ei luni ca acestea ale mele, atunci bucuria de a crea costă scump. Viața se răzbună și încă cum, atunci cînd cineva îi fură meseria. Obsesia de a compune — faimosul chin — nu e nimic în comparație cu aceea de a fi compus și apoi de a nu ști ce să mai faci pe urmă.

13 octombrie 1936

Balzac a descoperit marele oraș ca învăluit și apărut de mister, iar simțul pe care el îl are întotdeauna treaz este curiozitatea. Se avîntă într-un amestec încurcat de lucruri cu aerul celui care adulmecă și făgăduiește un mister, și demontează întreaga mașină, piesă cu piesă, cu plăcerea crudă și vie a unui triumfător. Priviți-l cum se apropie de personajele lui noi: le măsoară cu privirea din toate părțile, ca pe niște rarități; le descrie, le sculptează, le definește, le comentează, face să transpară întreaga lor singularitate și reușește să obțină minunății. Sentințele sale, observațiile, tiradele, vorbele de spirit nu sînt adevăruri psihologice, ci bănuiele și trucuri de judecător de instrucție, sînt pumnii dați misterului care, ce Dumnezeu, trebuie să se deslege. De aceea, atunci cînd căutarea, goana după mister se potolește și — aceasta la începutul cărții sau în cursul ei (niciodată la sfîrșit, deoarece acum, o dată cu misterul, totul a fost dezvăluit) — Balzac îți vorbește despre întregul lui misterios cu un entuziasm sociologic, psihologic și liric, scriitorul e admirabil. Vezi pentru aceasta începutul lui *Feragus* sau începutul celei de a doua părți din *Splendeurs et misères des courtisanes*. Este sublim. Este Baudelaire care se anunță.

23 noiembrie 1937

Singura bucurie în viață este aceea de a începe. Este frumos să trăiești pentru că a trăi înseamnă a începe mereu, în fiecare clipă. Cînd acest sens lipsește — închisoare, boală, obișnuință, prostie — atunci ai vrea să mori.

De aceea atunci cînd din întîmplare o situație dureroasă s-ar reproduce identică — ar apărea identică — nimic nu ar putea fi mai îngrozitor. Principiul mai sus arătat nu este nicidecum al unui *viveur*¹. Deoarece există mai multă obișnuință în experiența cu orice preț (cf. vorbeii fără sens «a voiaja cu orice preț») decît în făgașul normal de viață acceptat cu sentimentul datoriei și trăit cu entuziasm și inteligență. Sînt convins că există mai multă obișnuință în aventuri decît într-o căsătorie reușită. Deoarece este propriu aventurii să păstreze o rezervă mintală de apărare, fapt pentru care nu există aventuri reușite. Este reușită acea aventură căreia i te dăruiești cu totul: căsătoria în fond, să zicem chiar una din acele căsătorii care se încheie în cer.

Cine nu simte veșnica reîncepere care înviorază existența normală și de om căsătorit, este în fond un prost care, orice ar spune, nu simte nici măcar un adevărat reînceput în fiecare aventură.

Leția este întotdeauna una singură: a te arunca cu capul în jos și a ști să suporti durerea. Este mai bine să suferi pentru faptul de a fi îndrăznit să faci lucrurile cu adevărat, decît *to shrink* (sau *to shirk*?)². Ca în cazul copiilor: natura de altfel o cere, și a te da înapoi este nedemn. La sfîrșit — și lucrul acesta s-a văzut — plătești mai scump.

28 octombrie 1938

Oricare ar fi nenorocirea noastră, nu trebuie să acuzăm pe nimeni decît pe noi înșine (28 ianuarie 1937).

¹ Persoană căreia îi place să se bucure de viață, n.t.

² În engleză în text: «a se da înapoi, a se retrage, a se face mic din timiditate».

A suferi nu slujește la nimic (26 noiembrie 1937).

A suferi limitează capacitatea spirituală (17 iunie 1938).

A suferi este întotdeauna vina noastră (29 septembrie 1938).

A suferi este o slăbiciune (13 octombrie 1938).

Există cel puțin o obiecție: dacă nu aș fi suferit, nu aș fi scris aceste frumoase sentințe.

10 decembrie 1938

Lipsa de activitate face ca orele să fie încete și anii rezezi. Activitatea face ca ceasurile să fie rezezi și anii înceți. Copilăria este maximum de activitate pentru că este ocupată cu a descoperi lumea și a și-o face cât mai variată.

Anii devin lungi în amintire dacă, întorcându-ne gândul înapoi spre ei, găsim multe fapte care ne solicită fantezia. De aceea copilăria apare foarte lungă. Probabil că orice epocă a vieții se multiplică prin reflectările succesive ale celorlalte: cea mai scurtă este bătrânețea pentru că ea nu mai revine în gândurile omului.

Orice lucru care ni s-a întâmplat este o bogăție de nesecat: orice întoarcere la el îl mărește și-l extinde, îl înzestrează cu raporturi și-l adâncește. Copilăria nu este numai copilăria trăită, ci ideea pe care ne-am format-o despre ea în tinerețe, în anii de maturitate etc. De aceea apare drept epoca cea mai însemnată: pentru că ea este epoca cea mai mult îmbogățită prin revenirile succesive ale gândurilor noastre către ea.

Anii sînt o unitate a amintirii, orele și zilele sînt experiență.

10 noiembrie 1938

Literatura este o apărare împotriva ofenselor vieții. Ea îți spune acestea: «Tu nu poți să mă păcălești; știu cum te porți, te urmăresc și te prevăd, mă bucur chiar cînd te văd acționînd, și-ți fur secretul, înobilîndu-te, în construcții abile care-ți opresc fluxul în loc».

.....

1 octombrie 1939

Erorile care sar în ochi într-o operă sau care numai se văd, tocmai pentru că sînt astfel, sînt ușor remediable și nu contează. Contează eroarea fundamentală, viziunea greșită care pătrunde cu substanța ei părțile cele mai corecte¹ ale operei, care constituie conținutul lor, și aici trebuie ea depistată, de aici trebuie scoasă la lumină și alungată; ceea ce înseamnă că această eroare este iremediabilă, afară de cazul cînd ai distrage opera. Negii vizibili slujesc cel mult drept semne indicatoare a ceea ce este dedesubt.

12 decembrie 1939

Fiecare artist încearcă să demonstreze mecanismul tehnicii sale pentru a vedea cum e făcută și pentru a se folosi de ea eventual la rece. Cu toate acestea,

¹ În manuscris găsim neutre, corecte not ed. Italian).

o operă de artă reușește numai atunci când pentru artist ea are ceva tainic. Este și firesc: istoria unui artist este depășirea succesivă a tehnicii folosite în opera precedentă, printr-o creație care presupune o lege estetică mai complexă. Autocritica este un mijloc de a te depăși pe tine însuși. Artistul care nu ameliorează și nu-și distruge neîncetat tehnica este un biet om...

21 februarie 1942

Povestirile mele — în măsura în care reușesc — sînt acelea ale unui contemplator care observă că se întîmplă lucruri mai mari decît el.

25 august 1942

Cînd povestești anecdote sau fapte, te încurci și nu știi ce să alegi: ai vrea să spui totul: neîncredere în artă, speranță că acumîlînd fiecare amănunt vei reuși să spui și ceea ce este bun și ceea ce va da poanta.

Ceea ce este mai rău pentru tine este să crezi în epoca fericită a preistoriei, să crezi într-un Eden, în vîrsta de aur, și să crezi că esențialul a și fost spus în întregime încă de către primii gînditori. Cele două lucruri nu sînt decît unul și același lucru.

30 august 1942 (la Gressoney)

Iubirea este dorința de cunoaștere.

2 noiembrie 1943

«... cea dintîi poveste... cea mai mare din cîte s-au închipuit atunci... atît populară cît și tulburătoare și instructivă...» (Știința a doua, cartea II, secția I, cap. I) ¹.

Definiția poeziei tale populare, a aceleia care *would be* ² — tulburătoare — instructivă.

Creația italiană, ceea ce se numește *poiesis* ³, preferă compozițiile mari alcătuite din capitole mici, din părți scurte și foarte substanțiale — fructele pomului (Dante, cînturile scurte, Boccaccio, nuvelele, Machiavelli, capitolele scurte din operele principale; Vico, aforismele din *Știința nouă*; Leopardi, meditația din *Zibaldone* ⁴ etc. Pentru a nu mai vorbi de sonet). De aceea este o literatură puțin narativă (în aceasta se cere o extindere mare care să se reverse ca dintr-un izvor: romanul rus, romanul francez) și este, în schimb, cerebrală, argumentatoare. Este negația naturalismului care va începe în adevăr prin dilatarea amorfă a epicei engleze (De Foë).

¹ Referire la opera lui Giambattista Vico (1668—1744) *Scienza Nuova seconda*, a doua ediție refăcută de autor.

² În engleză în text «ar putea să fie».

³ Cuvînt grecesc.

⁴ «Caiete cu însemnări amestecate», este titlul dat însemnărilor despre filosofie și literatură ale lui Giacomo Leopardi (1798—1834) publicate postum.

2 martie 1948

Sănătatea interioară pe care ți-o dăruiește profesiunea politico-morală, contactul cu masa, nu este diferită de aceea care se naște din orice muncă, din orice dăruire a ta, activității. Atunci cînd scrii ceva și reușești în ceea ce scrii ești senin, echilibrat, fericit.

Dar dacă totul este numai sănătate, existență eficientă? Ce vei spune în lipsa morții?

5 martie 1948

.....
Fascismul a stat la pîndă, acolo unde se făcea legătura între intelectualitate și popor; el a ținut poporul în ignoranță. Acum problema este de a ieși din situația servilă de privilegiați, de care ne-am bucurat, și nu de «a merge către popor» ci de «a fi popor», de a trăi de aci înainte o cultură care să aibă rădăcini în popor și nu în cinismul libertilor romani.

Traducere și prezentare de NINA FAÇON

KARL ERICH MÜLLER (R.D.G.)

Africa

CARTEA AMINTIRILOR MELE

— Fragmente —

COPILĂRIA mea, despărțită net prin moartea tatălui de ceilalți ani, purta în sine alături de aureola ei de basm și o culoare deosebită, care face ca atunci când o privesc de la înălțimea zilei de astăzi să am impresia că s-a scurs nu numai într-o altă lume, căci așa a fost în realitate, dar și într-o altă epocă. Deoarece eram copilul unor părinți bătrâni și aveam frați mult mai vîrstnici decît mine, atingeam parcă cu începuturile existenței mult mai în adîncul secolului 19 decît o arată data nașterii mele. Și deoarece Ucraina secolului 19 și colțurile ei îndepărtate se legau prin multe fire de secolele anterioare, uneori am impresia că primii ani ai vieții mele coincid aproape cu « Trilogia »¹, sau în orice caz cu ultimii ani ai Republicii. Și deși nimeni din cei apropiați nu mai umbla îmbrăcat în redingotă, totuși, unele din personajele copilăriei mele trebuie neapărat îmbrăcate în acest vestmînt, deoarece ele aminteau întru totul vremurile de mult apuse.

M-am născut pe lîngă o fabricuță de zahăr, așezată în mijlocul unei cîmpii roditoare; funcționarii acestei fabrici, oameni modești, aproape numai polonezi, constituiau un mediu democrat, dar nu lipsit de elemente nobiliare, deoarece în majoritatea lor erau recrutați din mica nobilime. Modul lor de viață era îndepărtat de stilul chezero-crăiesc de viață al Poloniei, dar prin modestia acces-tui *train*², adeseori răzbăteau în el ecourile stepei înconjurătoare. Și plimbările acelea cu sânni, iarna, și balurile la care mergeau surorile mele, iarmaroacele și procesiunile religioase — prin toate străbătea ecoul pierdut al timpurilor despre care își mai amintea sau pe care le știa numai din povestiri mama mea, în a cărei familie existaseră destui răzvrățiți și pribegi.

În fiecare iarnă tata părăsea biroul mare de care parcă era lipit în restul anului și pleca la Kiev pentru a încheia misterioase contracte. Cuvîntul acesta și-a păstrat pentru mine, pînă în ziua de astăzi, o semnificație mai curînd mistică decît reală; căci într-adevăr nu am idee ce făcea acolo, pentru ce mergea, dacă nu pentru a aduce acasă multe dulciuri și unele vești despre rudele și cunoscuții înfîlșiți în capitală. Și am impresia că « contractele » kieviene la care luau parte Henryk Rzewuski și Groza, la care cînta Liszt, erau aceleași cu cele la care mergea tatăl meu.

Casa noastră deosebit de modestă, deși nu săracă, era tipică pentru omul care și-a încropit o viață de familie. Tatăl meu a fost aproape toată viața contabil în fabrică, cu un salariu modest. Pe atunci nici nu se pomenea despre concedii și doar foarte arareori părăsea tata plimbarea sa zilnică pînă la birou și

¹ H. Stenikiewicz - *trilogia Prin foc și sabie*.

² Mod de trai, în original în franceză.

înapoi. Pleca numai la Kiev cu afaceri și, din timp în timp, în vizită la sora sa, renumita tanti Masia. Plecarea la Elisavetgrad, la rudele mamei mele, familia Szymanowski, era un eveniment epocal, care n-a avut loc decît o singură dată în timpul copilăriei mele.

Viața tatălui meu fusese frîntă de revoluția din 1863. Fiind pe atunci tînăr student la Universitatea din Kiev tatăl meu, împreună cu fratele său, Zygmund, s-a încadrat într-o grupă de partizani, pare-mi-se în cea de la Zytomierz. În anul 1939, în incendiul de la Varșovia, mi-a ars singura fotografie pe care o aveam, un adevărat unicat, reprezentînd acea grupă de revoluționari printre care erau tatăl și unchiul meu. Te priveau din fotografie tragic și sălbatic. Unchiul meu a dispărut în frământările revoluției, reușind să fugă în străinătate, iar tatăl meu a scăpat cu numai cîteva luni de închisoare la Kiev. După aceea n-a mai avut însă voie să termine Universitatea și, între anii 1865—1875, a fost profesor în case particulare. Mai tirziu, prin protecția educatorului și tutorelui mamei mele, baronul Karol Taube, a primit un amărît de serviciu mai întîi la fabrica de zahăr din Sitkowce, iar mai apoi la fabrica de zahăr din Kalnik, unde a rămas pînă la moarte.

Mijloacele materiale modeste ale părinților — mama mai scotea cîte ceva cu ceea ce creștea pe lingă casă — le permiteau să facă un singur lucru: să-și educe copiii.

★

La capătul coridorului era bucătăria, albă, compusă din două cămăruțe, împărăția bucătăresei Vasilisa și a bucătarului Vasile Szistki, care îndeplinea temporar această funcție. Cel mai bine mi-o amintesc pe Vasilisa, marca mea prietenă. Era o femeie planturoasă, cu fața roșie, cu o cută deasupra nasului; ea îmi dădea voie să stau în bucătărie și să mă joc cu fasole colorată. Împreună cu sora mea, Jadwinia, pregăteam, sub ochiul grijuliu al Vasilisei, prăjituri gustoase din semințe de bostan tăiate mărunt și amestecate cu zahăr. Și de cîte ori Vasilisa coccă pîine, îmi făcea și mie din aluat o păsărică. Păsărica mea avea aripioare și codiță și cioc, iar în loc de ochi avea două boabe de piper înfipite în căpșorul de cocă. Bucătăria și cămara din spatele ei erau adevărate pări din povești...

Aici puteai să-l întâlnești pe bătrînul Gdala, de la Daszow, un evreu bătrîn care mai cerșea, mai făcea pușin negoț, iar de sărbătorile evreiești aducea, învelite într-un șervet, două bucăți de «Haman» — o prăjitură cu miere; cînta cîntece evreiești și-și bătea tactul cu bastonul. Tot aici îl puteai întîlni pe uriașul Borucha, un atlet cu barba neagră ca smoala, care aducea carne și era foarte util în perioadă cît a fost mama bolnavă, fiindcă ne făcea legătura cu Daszow-ul. Și însfîrșit apărea aici bătrînul cobzar orb Semen, care își părăsea din cînd în cînd locul lui de lingă fîntîna din piața orașului și colinda pe la case. Se așeza pe banca din bucătărie, pune lingă el o strachină de lemn pictată cu flori galbene, negre și purpurii și-și mîngîia cobza, al cărei sunet îmi amintea clavecinul. Cu o voce tremurîndă cînta povești și balade despre «Pan Kaniowski» și despre «Scritka Marysia»¹.

Cel mai mult mă interesa, la bucătărie, fratele Vasilisei, căruia i-am spus o dată entuziasmat: «Did'ko, rozkazi meni kazku»², ceea ce a sîrînit și risete și supărare. Căci voisem să spun «diad'ku» — ceea ce înseamnă «unchiule» și spuseseam «did'ko» — adică drac.

¹ «Orfana Marysia», în ucrainiană în original.

² «Dracule, spune-mi o poveste», în ucrainiană în original.

Fratele acela al Vasilisei, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, îmi spunea ore-n șir povești printre care am recunoscut mai tirziu povestirile lui Gogol. Erau și tragice și distractive. Una din ele avea un subiect asemănător cu basmul lui Andersen, cu singura deosebire că mult doritul copil nu se naștea dintr-o lălea, ci dimpotrivă, din dejecțiunile neparfumate ale omului. Puteam să ascult ore întregi aceste povești. Apoi plecam cu Vasilisa și cu fratele ei (astăzi mi se pare cam suspectă «frăția» aceea a lor) la iarmaroc în vechiul Daszow...

Iată descrierea bătrinei noastre case. Clădirea așezată în mijlocul unei grădini uriașe — cum mi se părea atunci — cu peri bătrâni, tufișuri uriașe de agrișe dulci, pîlcuri de liliac și plop, cu gard de jur-împrejur împletit din nuicele, iar între tufișuri o poiană în care fusese zidită o sobiță pentru fierț dulceleșurile (mirosul pitei încinse, pomii, siropurile bogate și spuma rozalie) lingă care-și petrecea mama zile lungi de vară, în care o întovărășeam cu multă plăcere — toate s-au pierdut în ceața depărtării, au devenit un ecou literar al basmelor, ceva ireal, care uneori îmi pare amintire, dar mai degrabă o imagine inspirată din fantezie, parțial din lecturi.

Mai tirziu, într-o epocă pe care o țin minte mai bine, ne-am mutat în «casa nouă»; îmi părea un palat în comparație cu «cea veche», deși era mai puțin simpatică și avea doar o mică, deși frumoasă grădiniță.

De la vîrsta de 15 ani am început să mă întrețin singur, dînd meditații, predînd diferite materii și muzica, iar vara mergînd ca meditator în diferite case, la țară. Un șir lung, colorat de curți, case, vile, locuințe și palate se întinde în fața ochilor mei între anii 1909 și 1920.

În timp ce toate lecțiile de la oraș erau cenușii și greoaie, plecările la țară mi-au lăsat amintiri plăcute, uneori instructive și în orice caz mi-au ajutat în foarte mare măsură la cunoașterea lumii și a oamenilor. Trebuie să recunosc că priveam pe atunci lumea, viața oamenilor și cauzele comportării lor cu o mare naivitate, poate prea mare pentru un tînăr independent ca mine. Din această cauză unele din experiențele mele de viață în conviețuirea cu oamenii au fost neașteptate și nespuse de dureroase. La oraș mergeam adesea prin case sărmene și apăsătoare, așezate aproape întotdeauna în cartierele mărginașe. În goana după lecții trebuia să fug dintr-o parte a orașului în alta și pierdeam foarte mult timp cu tramvaiele.

La 14 octombrie 1918 la ora 10 scara o creatură destul de ciudată a coborît în Gara Vieneză din Varșovia cu un pachet mic de aliburi și cu un cufăr uriaș cu cărți, note, hîrtii și hîrtiuțe. Începeam o nouă viață, în condiții diferite, și trebuie să recunosc că nu eram aproape de loc pregătit pentru ea. Nu eram pregătit deși, sau poate tocmai pentru că de cîțiva ani mă învîrteam între oameni prin case străine, printre părerii străine, care arareori ar fi putut fi părerile mele. Mă obișnuisem să aprob prea multe lucruri pentru a-mi mai spune punctul meu de vedere.

Băiețoiul mare, slab, urît și nepriceput care intra în ziua aceea pe străzile Varșoviei era atît de timid și totodată atît de colțos încît reușea dintr-o dată să respingă pe toți cei cu care se întîlna. Eliza Orzeszko¹ m-ar numi pe mine acela

¹ Eliza Orzeszko — scriitoare poloneză.

de atunci « un sălbatec » și într-adevăr eram cam sălbatec, ciudat și foarte legat de ciudățeniile mele. Am aterizat pe trotuarul Varșoviei, împreună cu cufărul acela de cărți, avînd profunderă convingere că voi începe aici o viață destul de ușoară ca literat. E adevărat că nu visam o carieră ca Lucien de Rubempré, dar cu toate acestea eram sigur de meșteșugul meu și mi se părea că profesarea lui nu prezintă mari greutăți. Nu cunoșteam de loc toată tehnica vieții literare, nu mă orientam de fel la ierarhia tendințelor și curentelor literare și deși eram sigur de mine, nu știam pur și simplu unde, cu ce picior și cum să fac primul pas. De altfel, am găsit un adevărat pustiu. Nu era nimic cu adevărat nou nici în literatură, nici în publicistică, iar atmosfera de surescitare politică, mie care cădeam ca din nori, mi s-a părut cu totul de neînțeles.

Căci trebuie explicat un lucru: nu numai că am trăit anii de război departe de cursul evenimentelor, despărțit prin peretele de sticlă al egotismului, dar și societatea în care trăiam nu se orienta de loc în ceea ce se petrecea în țară. Numele lui Pilsudski era rostit atunci foarte rar în Ucraina și cu un fel de scîrbă, cu toate că nu-și dădeau seama de rolul pe care-l juca, iar despre « legiuni » e mai bine să nu repet ce se spunea.

Informațiile pe care le-am primit numaidecît după sosirea la Varșovia veneau din casa Kurkiewiczilor. Prima persoană pe care am întîlnit-o ieșind pe străzile Varșoviei a fost Józio Swierczyński, pe atunci ofițer al « Wehrmachtului » (așa se numea divizia poloneză a armatei germane formată la Varșovia. Nu trebuie să dăm acestui cuvînt sensul pe care-l are astăzi). M-a condus numaidecît la logodnica sa. Această logodnă nu era un lucru nou pentru mine, dar mă bucura foarte mult. De șapte ani eram confidentul cel mai apropiat al ambelor părți și știam pe ce căi ocolite și prin ce complicații se apropiau unul de altul acești doi oameni, în ciuda tuturor piedicilor externe și interne.

În casa logodnicii lui Józio, soții Kurkiewicz, oameni în vîrstă, simpatizanți cunoscuți ai Partidului Socialist Polonez, ale căror convingeri se schimbau o dată cu schimbarea orientării conducătorilor, mi-au explicat situația politică. În toată lipsa mea de experiență, în toată naivitatea mea, exista totuși un instinct demn de laudă care-mi permitea să mă orientez, aproape orbește, în toate problemele de viață, politice și literare.

Mă străduiam în tot felul să aflu ce se petrece în literatură. În această privință îmi servea drept informator Miecio Kozłowski care de cîteva luni se afla la Varșovia. Însă din păcate, nici acesta nu putea să mai adauge nimic în plus față de ce-mi comunicase la Kiev: La Poznań nu era nici vorbă de pătruns. Scrisoarea pe care o trimisese în limba polonă la redacția « Izvorului » mi-a fost înapoiată cu nota redacției că este permisă corespondența numai în limba germană. L-am căutat pe Tuwim¹ la « Curierul Varșovian » dar mi s-a răspuns că lipsește momentan din Varșovia. Îmi mai rămăsese doar redacția « Pro Arte et Studio » căreia nu voiam să mă adresez dintr-un bun început, ea fiind reprezentanta generației mai tinere ca mine, de la Universitatea din Varșovia. Dar nu-mi mai rămăsese nimic altceva.

Bagajul meu literar era destul de sărac. Caietul modest cu « Octostihuri », povestirea « Fuga din Bagdad », trei « Legende » și asta-i aproape tot. Chiar și mie însumi mi se părea foarte puțin, și în plus lucrările mele erau scăldate în valurile pascismului. Mă așteptam ca tineretul universitar să fie admirator al tuturor lozincilor futuriste, ale « noli arte », al unor fermenti nedeterminați precis, al reformelor în versificare și al transformărilor capitale ale formei. În

¹ Julian Tuwim, poet polonez (1894—1953)

timp ce eu îmi permiteam doar din cînd în cînd cite o mică disonanță, iar în rest mergeam pe calca bătătorită de mult și nu mă îndepărtam nici cu un pas de forma poetică elaborată de Staff¹. Pentru a contrabalansa tendința mea poetică mi-am ales de tovarăș pe Meicio Kozlowski, cu lucrările lui de proză poetică, foarte pregnant sub influența curentului iluminist puțin cunoscut în Polonia, și care aveau atît în formă, cît și în ciudatul lor conținut o slăcîră a elementului nou care mă impresiona foarte mult.

Ce să facem? Ne-am îndreptat timizi spre redacția «Pro Arte et Studio». Trebuie să recunosc că am urcat cu inima zvîcnind treptele casei de la numărul 8 de pe Złota și ne-am oprit cu mirare în fața ușii pe care, pe o placă mare de aramă scria: «Jakub Grynecndler». Ne-am uitat cu neîncredere unul la altul. Sub placa de aramă se vedea o inscripție mai modestă: Redacția «Pro Arte et Studio».

Cel mai plăcut era să pornești «spre Europa» nu pe drumul obișnuit, ci prin Tatra. Am făcut de cîteva ori acest lucru și trebuie să recunosc că momentul cel mai plăcut era atunci cînd din trecătoarea Mienguszowiecka sau de pe culmea Rysy se deschidea în fața mea țara aceea verde și plină de soare pe care o visează întotdeauna drumșul și care avea să fie tocmai terenul pribegiei mele. În zilele cețoase și chiar ploioase, de pe culmile sălbatice și atît de inumane ale Tatrei noastre, deodată pămîntul acela galben și verde ce se zărea în depărtare mi se părea Pămîntul făgăduinței. Din depărtări îmi miroasea a flori și vin, minunata, bătrîna și misterioasa Slovacie prin care treceam și spre Ungaria și spre Italia și spre Germania sudică. Rămasul bun luat de la patric de pe aceste înălțimi aducea a dramă byroniană; ostenit adormeam adesea la umbra unui ienuper, după ce treceam culmea, sau mă odihneam în văile singuratice cu stînci prăbușite, unde numai din cînd în cînd se putea auzi țipătul jalnic al marmotei. Și încă, a doua zi seara eram la Opera din Viena sau îl vedeam pe Wegener în «Wilhelm Tell» de Schiller, la Monaco.

Pribegeam cel mai adesea în trei locuri ce mă atrăgeau cel mai mult. Unul dintre ele îl constituiau munții, adică Tatra și Alpii, al doilea — sudul: Spania și Italia la care reveneam mereu ca la o a doua patrie, al treilea — nordul, țara poeziei.

În romînește de ELENA LINȚA

¹ Leopold Staff, poet polonez (n. 1887)

FRANCIS
CARCO

MEMORII DIN ALTĂ VIAȚĂ

Francis Carco, născut în 1886, este unul dintre scriitorii reprezentativi ai generației care încercase, în prima jumătate a secolului, înnoirea literaturii franceze. Istoriile literare mai vechi îl clasificau printre «fanteziști», alături de prietenul său Paul-Jean Toulet (mort în 1920) și, uneori, alături de celălalt prieten al său, Guillaume Apollinaire (mort în 1918) și de grupul acestuia — André Salmon, Max Jacob etc...

Poet virtuos dar facil, Carco s-a impus mai ales prin romanele sale, în care surprindea atmosfera senzațională din Montmartre, cu limbajul argotic și cu drama pitorească a unei medii de la marginea societății. Simțul observației realiste și creionarea sugestivă a mediului și a oamenilor păstrează durabile multe pagini ale acestor romane, în același timp pline de simpatie umană și de sensibilitate psihologică. (Jésus la Caille, l'Homme traqué, Rien qu'une femme etc...) Dar cartea sa cea mai prețioasă e fără îndoială aceea a amintirilor sale, care evocă, într-un ton de aparentă glumă și cu o abia afectată nostalgie romantică, imaginea realistă a vieții artiștilor (scriitorii și pictorii Indoezebi) în anii începutului de secol și în condițiile falsei prosperități boeme pe care statul capitalist le-o oferea. «În ciuda pitorescului ușuratoc al golanilor săi — scriu un istoric literar contemporan, Gaëtan Picon — Carco a lăsat pagini de un farmec netăgăduit, captivant, din alte vremi: cizli Memoriile dintr-o altă viață. Cine ar vrea să scrie o istorie a literaturii ar trebui să le acorde un loc însemnat».

Traducerile de mai jos sînt făcute după o selecție din aceste Memorii dintr-o altă viață. În afara interesului lor artistic, paginile de față sînt și documente vii ale condițiilor de viață în care a debutat o generație reprezentată de Picasso și de Apollinaire.

ACESTE pagini le scriu de pe malurile Senei, ale cărei scînteieri de oglindă le zăresc furișîndu-se printre pomi. Ador vecinătatea apei. Primul meu domiciliu era pe cheiul Orléans, la capătul ascuțit al insulei Saint-Louis. După aceea, am locuit pe Quai aux Fleurs în cartierul Cité, apoi pe Quai du Louvre, apoi pe Quai d'Orsay. Luminile din piața Alma lucesc, seara, pînă de cealaltă parte

a fluviului, asemenea focurilor unei gări sau sclipirilor unei fantastice prăvălii de bijutier. Printre ramurile desbrăcate de frunze, privesc e feerică. Se vede și fațada teatrului de pe Avenue Montaigne, volum masiv unde luminile orașului se reflectă ca pe un bloc de metal.

Cînd, iarna, convoaiele de vapoare merg în susul apei, gîfîitul mașinilor și strigătele ascuțite ale sirenelor mă fac să mă gîndesc la animația care domnește la Anvers pe Escaut. În zilele de ploaie — prin ceața care plutește între maluri, între fumurile negre și nori — parcă nici n-ai fi la Paris. Vîntul smulge ultimile frunze și le împrăștie, arțăgos, ca pe niște păsări gonite de furtună. Penișele, ude learcă, trec joase ștergînd suprafața curgătoare a apei spălăcite și cenușii, ale cărei văluire albioase clipocesc; oamenii de pe bord, opintiți în bara cîrmei, seamănă, sub mantalele lor de mușama, cu niște cîini din rasa lătoasă de terre-neuve. Le privesc cum se duc unele după altele și cum dispar. Din cînd în cînd, o trompă mugește. Plînsul ei strident răsună lugubru și face geamurile să zbîrnie, apoi o aud mai departe trimițîndu-și urletul; iar ecoul acestuia, în surdină, mă ajunge ca o chemare la care știu bine, în sinea mea, că n-am să răspund.

Clipă nespus de dulce. Quai aux Fleurs: apelurile lui se ridicau pe sub ferestrele mele și, încă de atunci îmi era îngădui să mă sustrag ispitei de a imagina aiurea o altă viață, alte plăceri. Munca mea mă ocrotea. Acea altă viață eu o puteam stăpîni, eram în stare, după singură fantezia mea, să o ticluiesc, să-i potrivesc întîmplările. Era una și aceeași cu viața pe care o alesesem printre hîrtoage, printre mici obiecte de artă, printre pinze de Utrillo, de Modigliani. N-aveam nici o poftă de evadare. Dacă, așa cum odinioară pe la berăriile din Montmartre sau cafenelele gen «Lapin agile», așteptasem din partea întîmplării prilejuri de a fugi, de a schimba cadrul; dacă aș mai fi făcut asta și acum, acele strigăte de cucuvea mi-ar fi înecat cu siguranță sufletul în aspirații contradictorii pe care trîndăvia, urîtul, lipsa de bani le fac încă mai convîgătoare. Dar pe atunci eu scriam primele mele cărți și, dacă în unele zile simțeam cum demonul dezordinei încerca, șiret, să se furișeze în creierul meu, eram totuși mai totdeauna în stare să nu-i cedez. Iar dacă viața de boem de cele mai multe ori nu duce la nimic, este pentru că ea se scurge într-o perpetuă împrăștiere. Din pricina asta, cîți camarazi care aveau talent, adesea chiar mult talent, au rămas niște neisprăviți! Nici nu vreau să mă gîndesc! Cei pe care, cînd și cînd, îi întîlnești, repetă eterna frază:

— Tu, în fond, ai avut baftă!

Ei uită că norocul neajutat de muncă se risipește iute și că mai bine să nu-l ai decît să-l întrebuițezi prost.

.....
Această faimoasă baftă, la care camarazii raportează invariabil reușitele lor cele mai diverse, nu ne-a zîmbit întotdeauna. Îi mai am și acum în minte, pe cei din mica noastră gașcă sosind noaptea la «Lapin» fără să fi găsit editor.

Toulet zicea:

*Editorii sînt buni de luat.
Străbunii mei cînd prindeau unul
Îl duceau, glonț la spînzurat.
Așa să pată importunul.*

Băieții trînteau cu scîrbă pe masă manuscrisul care servea fiecăruia din noi, pe rînd, să încerce a hotărî pe vreun imprudent să verse cîțiva galbeni acot. Și decretau așa:

— Cum s-o scoți la căpății, cînd, pretutindeni, același răspuns: «Îmi pare rău, dar nu sînteți cunoscut!» La dracu, ca să te cunoască lumea, trebuie mai întîi să te tipărească!

— Sau să fi trecut prin boxa Curții cu juri.

Am cunoscut și eu, mai tîrziu, vînașoarea după editor. Două operații. Întîia: mă așezam în vre-o anticameră oarecare umplută cu domni bătrîni care bombăneau și se resemneau, cu doamne care erau poate goale sub mantou, adolescenți buboși și foarte siguri de ei. A doua operație: pîndirea momentului cînd ușierul mă va chema. Vecinii mei erau toți geniali. Cel puțin așa spuneau ei. O proclamau fără să se rușineze, ca să-și facă curaj. Dezolant. Alfred Valette nu-mi publicase încă în «Mercure de France» romanul *Jésus-la-Caille* așa că-mi plimbam ursul cam peste tot. După ce mi-a ieșit romanul, îmi era mai ușor să găsesc urechi să m-asculte. Totuși, de cîte ori treceam pragul biroului acestor domni, îmi aduceam aminte de nenorocirii împreună cu care așteptasem de atîtea ori să mi se facă semn.

— Dragul meu, îți pierzi vremea, îmi declara pe scara de la Mercure unul mai bătrîn ca mine căruia tocmai i se refuzase cartea. Gîndește-te! De doi ani mă duc ei cu preșul. Pentru ca la urmă...

Și-mi arătă pachetul pe care îl ținea sub braț. Dădu din cap, însă il un rîs amar și zise:

— Altă palmă!

Alfred Valette făcea impresia că trăiește cu flacăra micșorată, ca o candelă, cu gîndul c-așa o s-o ducă mai mult. Întîmpina pe oameni din fotoliu, cu un radiator la picioare, încălțat cu papuci de lînă. Viața lui era înfilită în obiceiuri burgheze. Pînă și vocea îi era voalată, de parc-ar fi vrut să și-o economisească. Deslipea mărcile poștale de pe scrisori, le punea deoparte, într-o cutie, întorcea plicurile pe dos ca să le mai întrebuițeze o dată. După fiecare țigară (pe care o răsucea singur), aduna fărîmiturile de tutun din care nu admitea să piardă nimic, și păstra cu mare grijă capetele de sfîșat. Maniac și binevoitor, acest omuleț guraliv se felicita că n-are nici telefon, nici dactilografă. Se lumina și se încălzea cu gaz-aerian. Joia, deschidea ușile care îl despărteau de salonul Rachilde-ei, și cele două odăi slujeau la recepții. Toată casa lua atunci un aer de sărbătoare. În zona Valette, vedeai pe cei de la revistă, pe cei vechi, trîncănind și fumînd. Dumur cobora din odaia lui cu corecturile și manuscrisele citite de el pe care le așeza toate pe biroul directorial. După care, făcea pe chibițul. El aducea peisajului o notă de holtei bătrîn, edec de pensiune de familie. În sectorul Rachilde, se auzau risete, strigăte, urlete. Ea povestea anecdote cu o vervă și cu un haz îndrăcit. Firea ei veselă nu o împiedica să se arate feroce cînd cîvea încerca să-și dea ifose. Prăjituri, oranjade, vinuri Mariani, vorbe de duh, bîrfeli. De jos, de la parter, se auzea vocea poetesei, voce totodată sfredelitoare și gravă. Iar dacă greșea ei etajul, dădea peste scrișlîitul moriștilor și grătarelor neunse ale lui Léautaud a cărui prezență, cînd avea să-i spună ceva patronului înainte de a se întoarce acasă în mahalaua lui, ne lua prin surprindere, ca un drac țîșnind din cutie. Un drac mucalit și cu perii zbîrlîți. Căldura becurilor Auer presăra cu perle lichide zugrăveala pereților. Pardesle și pâlării stăteau trîntite la întîmplare pe teancurile de «servicii de presă» care încurcau locul pe masa dintr-o sală îngustă, numai lungă și aproape de loc lată, unde secretarul, poetul Louis Mandin, izbutea cu greutate să conserve pupitrului său negru o aparență de ordine și de austeritate. În acea odaie, în unele seri, încercam noi să facem mesciarele să se învîrtească. Stingeam lumina. Mobila trozneă, izbea în podea cu lovituri

surde. Ne strîngeam tot mai aproape unul de altul. Fisticit de emoție, cineva zicea:

— Spirite, răspunde. Cine ești?

Într-o seară, ușa s-a deschis și o siluetă s-a înrămat discret între pervazuri. Noul sosit își spuse numele.

— Henri de Rognier.

Era prima oară că-l vedeam pe cel ce scrisese *Médailles d'Argile*. Ne-am sculat cu toții, cu o mutră plouată. Dar el ne-a rugat energic să ne continuăm Interogatoriul nostru, și toată seara a stat dincolo, în odaia bărbaților mai în vîrstă.

Altă dată, cînd iarăși ne-a prins pe neașteptate, ne-a găsit cîntînd. Valette în persoană relua refrenul:

*Valsați frumoșilor,
E ceasul chefului.*

Paul Fort, print al poezilor. Rouveyre, Apollinaire, Louis Pergaud, sfios ca un flăcău de țară, Willy cu mustățile lui groase și mutra lui de ofițer de cavalerie în civil, Jean de Bonnefon, Dujardin, Fontaines, Maurice Verne, Alfred Machard, pictorițe, scriitoare, Lita Besnard, Jeanne Landre erau din obișnuinții casei. Uneori Marinetti, pe care-l pilota compatriotul său Severini, făcea cîte o tentativă de demonstrație futuristă. Dar gîndul lui era să se vadă tipărit. O fată bătrînă, cu pălărie țuguiață cum purtau doamnele în evul mediu, aducea amintirea epocii simboliste. Rachilde nu se sinchisea de toate astea. «Toanele» ei, de altfel, deconcertau pe cei mai mai iscușiți strategi ai condeului. Pe dînsii, joile acelea, din Rue de Condé, departe de a-i grupa în vederea vreunei operații urzite cu îngrijire, avea mai degrabă efectul să-i lase jenați de propria lor prostie. Li vedeai două-trei săptămîni în șir. Pe urmă dispăreau.

— A! șmechere, îmi spunea într-o seară Apollinaire, ai dibuit vîna.

Și ridea. Un ris de femeie, malițios și prietenos. De altfel, «vîna» mi-o desvăluise chiar Alfred Valette în persoană. De cîte ori mă duceam la el, îmi vorbea mai bucuros de automobile decît de literatură. Știam eu că de la un editor nu capeți nimic dacă nu-l măgulești în micile lui manii. Chestie de tact, de spirit de observație. De aceea și eu, fără vane preliminări, treceam direct la tema automobilului.

— A mers bine pe drum, duminică? Îl întrebam eu politicos.

— Aș! De loc! Toată dimineața am stat să demontez carburatorul. Eram plin de unsoare neagră. Strașnic! Nici n-ai idee...

Și se îmbarca într-o amănunțită descriere a organelor motorului, ceea ce-mi permitea, la sfîrșit, să risc o discretă cerere de bani.

Camarazii nu-și credeau ochilor.

— Ce dracu le faci? bombăteau ei, văzîndu-mă cum aliniam hîrtioarele pe masă.

Într-adevăr «le» făceam, căci *Mercur* nu era singurul de la care cîupeam «aconturi» cum nimeni altul nu reușise vreodată. Mai erau și alții. Cei de la «Renaissance du Livre» mă gratificau cu «bonuri de casă» la fiecare tentativă. Directorului de acolo îi plăceau femeile. Subiect de conversație plăcută și sigură. Victorie cîștigată dinainte; «în buzunar», ca să vorbim ca Trignol, dascălul nostru de argo.

— Dactilografa dumitale e încîntătoare, îi destăinuiau eu acestui businessman care nu aborda decît foarte bănuitor anumite conversații.

Pe loc, suna, și porunceă :

— Să vie Irène.

Irène sosea repede și emoționată.

— Păi sigur ! Sigur că e fată frumoasă !

După care, mărinimos :

— Pregătește o chitanță.

— Mersi ... spuneam eu.

— De o sută ?

— Să fie de trei. Ce vrei, monșer, femeile costă scump.

— Fie. Da să nu te lauzi pe la prieteni. Că dau faliment.

Mac Orlan rămânea cu gura căscată :

— Ești singurul care să-l facă pe individ să scuipe trei bilete ! Halal ! ! . . .

Asta era după războiul din 14—18. Arthème Fayard, pe care îl cunoșteam destul de puțin, a fost mai greu de convins. Mă duceam să-l văd și, ca o simplă polițete, mă informam în treacăt despre fiu-său care-și termina studiile la Oxford. Paginile scrise de acesta, și pe care le citisem, îndreptăteau simpatia mea pentru talentul lui. Nu intra deci, aci, nici o intenție de linguire și de altfel evenimentele mi-au dat mai târziu dreptate, căci Jean Fayard avea să obțină Premiul Goncourt. Interesul care îl purtam era pe deplin îndreptățit.

Dacă tinerii ar ști uneori să tacă, ar obține de la editori sumele pe care aceștia de obicei le refuză. Toți debutanții ar trebui să se gîndească că foarte mulți scriitori descurajează cele mai binevoitoare dispoziții atribuindu-și un talent pe care adesea sînt singurii care-l socot prodigios. Măcar din politeț, sau din pură modestie, ar trebui să începi cu știrile care-l privesc pe interlocutor și să-i vorbești de lucrurile care-l interesează. Ai tot avantajul să faci așa. Am experimentat-o de nenumărate ori. Și prietenul meu Albin Michel n-o să mă ia în nume de rău dacă, de atîtea ori, înainte de a-i vorbi de motivul prezenței mele la el, îl întrebam despre ultima lui vînațoare.

— I-adevărat că din pricina umezelii potîrnichiile au avut anul acesta picioare mai lungi ?

— Cum ? Ai înnebunit ? îmi răspundea el.

— Așa zice Mac Orlan. El atribuie această particularitate ploilor care de șase luni nu mai conțenesc. Grîul, lucerna, ovăzul, secara au crescut anormal. Și atunci potîrnichiile, ca să-l poată vedea pe vînațor că se apropie, sînt silite să se înalțe din picioare. Așa că și labele pe gîtul li se dezvoltă mai mult ca de obicei.

— Prietenul dumitale Mac Orlan are simțul umorului, riposta editorul meu, prăpădindu-se de ris.

Și cu inima înveselită suna el pe casier ca să-l roage să-mi facă un cec.

— Mare șoltic ! adăuga el. Totuși, să știi că, dacă duminică mi se întîmplă să vînez un exemplar din picioaroangele astea, fii fără teamă : am să-l pui de o parte pentru dumneata . . . Și ai să-mi spui cîte parale face.

Pictorii, nici ei, n-o duceau mai bine ca poeții. Amatori și negustori nu prea existau, ca să zicem așa, de loc. Prin 1908 erau la Paris, mari și late, două galerii unde «tinerii» parveneau să-și expună operele. Mucalita domnișoară Weill a fost, cred, prima care să fi grupat, în minuscula sa dugheană din Rue Victor-Massé, cîțiva artiști, ale căror pînze se vindeau pe prețuri atît de modeste încît te întrebai prin ce minune autorii lor puteau să trăiască.

— Tocmai, răspundea ei. Crăpăm de foame.

Dar iată chiar cotele întocmite de domnișoara Weill:

„Litografiile de Daumier, apărute în «Le Charivari» se vindeau cu teancul. Cele nepublicate nu valorau mai mult. Cine mai cumpără așa ceva? 10 bani ! 25 de bani ! Hai un franc !”

Puteai avea pe atunci pinze de Picasso pe 100 de franci. «Le revind imediat — mărturisește prietena pictorilor — pe 150 de franci lui Adolphe Brissou, directorul *Analelor*. Ce s-a făcut cu ele?» Se găsesc la Pierre Brissou, toate trei. Piese în sepia ale lui Guys costau între 2 și 10 franci . . . «și autentice !» adaugă negustorița care înscrie în registrele ei : un pastel *Espagnoles* de Picasso : 50 de franci. De asemenea un încântător cap de copil, vândut domnului Sainsère : 60 de franci ; trei Rouault : 90 de franci toate trei ; un Lautrec : 600 de franci ; un Matisse : 70 de franci. Înfine, un Dufy : 30 de franci ; două pasteluri de Utrillo : 25 de franci ; și tot de el, o vedere din Montmartre, cu efecte de zăpadă : 10 franci.

A propo de Dufy ; o anecdotă. O transcriu, fără să-i schimb o silabă, din *Pan dans l'Oeil* («Poc, drept în ochi»), pitorescul volum al domnișoarei Weill.

„Dufy și Claudine pleacă la Falaise unde luaseră o fermă cu chirie și mă potesc să petrec luna august acolo . . . Plec, într-o bună dimineață, la Falaise. Dufy era la Havre. Claudine m-aștepta la gară cu o roabă pentru transportul cufărului meu. Sosire acasă, vizită la proprietar : era aproape ceasul 3 și eu nu mîncasem nimic decînd mă sculasem : nu văd nici un foc aprins. «Păi cum ? Nimic de mîncare ? — Nimic. — Cum nimic ? D-ai-a m-ați invitat ? . . . Înșfîșit, dejunăm . . . Și Raoul, tot la Havre ? — Da, s-a dus să lucreze. — Și nu ți-a lăsat nimic ? — Nu. N-avea nimic. Mi-a făgăduit c-o să-mi trimită ceva de-ndată ce-o putea. Și niște cafea !». A doua zi, apoi în zilele următoare, nimic. Dar într-o dimineață, Claudine sosește radioasă. «Am o carte poștală de la Raoul și o să primim cafea !» Îmi arată scrisoarea. Îi scria că lucrează. La unul din colțurile cărții poștale, cususe o piesă de 1 franc”.

Ți se pare că visezi. Țin minte că, pentru a se duce pînă la Auteuil la prietenul său Apollinaire, Max Jacob făcea un împrumut circular din care aduna cincizeci de bani pe care îi dădea înapoi, pe urmă, cu chiu cu vai.

.....
Mă gîndesc la francul lui Dufy, la acel umil și înduioșător subsidiu cusut în unghiul cărții poștale. Mă gîndesc la Modigliani care, uneori, o săptămînă întreagă avea drept unică hrană un pumn de fasole pe care Zborowski, managerul lui, le pregătea și le mîncă împreună cu dînsul. Era epoca eroică. Și nimeni nu credea în Modi. Orice protest e acum inutil ; prea tîrziu ca să mai travestim faptele. Zbo și Modi au murit în mizerie. În ziua înmormîntării pictorului, negustorii îmi propuneau să-mi cumpere nudurile pe care le aveam de la el. Vorbeau de asta așa, ca de lucrul cel mai firesc, mergînd după dric, ca de o «combinație» în care nefericitul pictor n-avea de ce să se amestece.

— Opt mii. Hai zece. Dă-o dracului, că bășos te mai ții ! bombăneau ei fără să mai audă scîrțitul roților de la dric pe pavelele de la Père-Lachaise * Hai unsprezece. Unsprezece cearșfuri ! Unsprezece bătrîne !

---

* Este numele principalului cîmîtir din Paris. (N. T.).

În romînește de D. I. SUCHIANU

VAPȚAROV, POETUL EXECUTAT

După Hristo Botev, Geo Milev și Smirneski, Nikola Vapțarov este marele poet revoluționar al Bulgariei. Ca și predecesorii săi, el n-a prețuit să-și dea viața pentru libertatea patriei. Încă de pe băncile școlii devine ostaș al partidului, scrie poezie revoluționară, face muncă ilegală, e arestat, condamnat la moarte și executat în beciurile Direcției generale a poliției din Sofia împreună cu cinci tovarăși de-al săi. Boika Vapțarova, soția sa, a fost și unul din cei mai apropiați tovarăși ai săi de luptă; ea l-a cunoscut în anii cei mai grei, cei mai eroici și pînă în ultima lui clipă.

Reproducem fragmentul de mai jos din cartea ei *Amintiri despre Vapțarov*.

CU cit se înrăutățea situația hitleriștilor pe frontul de răsărit, cu atât mai mult se strîngea cercul polițienesc în jurul antifasciștilor de la noi. La Sofia au fost spinzurați tovarășii din prima grupă patriotică de luptă a lui Nikola Batuşev. Din provincie veneau știri asemănătoare. Se făcuse greu de tot să găsești adăposturi ilegalistilor, să găsești case conspirative. Multe întîlniri au căzut din cauză că lipseau casele sau din cauza arestării oamenilor de legătură. Citeodată Vapțarov trebuia să umble ziua întreagă spre a găsi oameni de încredere care să primească să-și cedeze casa pentru cîteva ceasuri. Începu să folosească pentru întîlniri ilegale atelierile pictorilor antifasciști.

La noi venea tot mai des Trețko Radianov, deoarece în timpul zilei nu avea unde sta. Cele mai multe din casele lui ilegale erau puse sub observație de către poliție iar case noi puteau fi găsite cu greu. Acest lucru era extrem de riscant dar altă ieșire nu aveam. După cîteva întîlniri ne-am împrietenit cu el. Era un om minunat, extrem de inteligent și foarte delicat în raporturile lui cu oamenii. Sfios chiar. S-a supărat sincer cînd de ziua lui i-am dăruit o cravată. Ziua aceea am petrecut-o veseli, într-un cadru familiar. El ne-a vorbit de participarea sa la răscoala din septembrie, și-a amintit de vechii tovarăși. După asta am cîntat cîtece revoluționare și-am ascultat emisia postului de radio ilegal, « Hristo Botev ». Despre Radoinov, Nikola spunea:

— E un adevărat bolșevic, devotat cu totul partidului, om sincer și bun. Nu se gîndește la sine, ci numai la cauza căreia i s-a consacrat.

Cu toate greutățile întimpinate în ilegalitate, treaba mergea bine. Grupele patriotice de luptă acționau cu succes, partidul dispunea de arme, se pregăteau grupe mari care să plece în munți la primăvară. Cu una din ele trebuia să plece și Vapțarov pentru care fapt și-a făcut bocanci zdraveni de turist.

La 4 martie 1942 poliția a arestat un mare număr din oamenii detașamentelor militare, între care și pe Nicola Vapțarov.

În ajunul arestării el s-a întors acasă, tirziu, obosit și îngrijorat. După ce-am mincat, multă vreme n-am putut adormi stînd de vorbă despre munca lui ilegală. Poliția opera continuu arestări. Ieșirile și întîlnirile pe teren trebuiau să fie organizate repede. Pînă cînd să se pună la punct, trecea vreme

multă și munca stagna. Tovarășii, care soseau din provincie, nu puteau sta mult timp. Ca să ușureze această dificilă situație, Nikola a început tot mai des să dea sarcini până și fratelui său. Știa că procedează greșit, dar munca conspirativă își avea legile ei. Omul trebuia să fie la locul indicat, la ora exactă, altfel o nouă întâlnire nu putea fi aranjată decît după cîteva luni.

— Boika, eu n-am dreptul să te atrag în această muncă riscantă și de răspundere, mai ales acum, cînd așteptăm să ni se nască un copil — îmi spunea el cu un simțămînt de vinovăție. Dar trebuie să fii de acord, altă ieșire nu e.

Noi îi spuneam ades că este un om valoros și că trebuie să se păzească, că va fi folositor partidului dacă va munci numai ca scriitor, cu puterea cuvîntului. În acest sens i-am vorbit și în seara aceea. El căuta să mă liniștească, spunîndu-mi că oamenii cu care lucrează erau oameni de nădejde și în cazul cînd ar fi arestați n-o să-l trădeze. În afară de asta, poliția nu putea găsi la noi lucruri compromițătoare pentru el. Spunea toate acestea, numai ca să mă liniștească. Era convins că va apuca ziua eliberării patriei de sub fascism și-mi spunea cîteodată puțin iritat:

— « Păzește-te, păzește-te », vă aud spunînd pe toți! Dacă ar începe să se păzească toți, cine va duce munca? Viața oricărui om e scumpă. Puțini oameni de valoare au murit în Marea Revoluție din Octombrie? După asta s-au găsit alții care i-au înlocuit cu succes. Crezi că eu nu vreau să ajung pînă la ziua eliberării? De-ai ști cum îmi place să trăiesc! Ce lucru respingător este moartea! Cîteodată mi-o închipui. Mă întorc seara acasă și, pe stradă, deodată, un gheot mă străpunge și cad întins pe caldarîm. Caldărîmul e acoperit cu gheață — e frig, e groaznic, e chinuitor. . . Și îmbrățișîndu-mă tandru a adăugat: — Hai, Boiko, să nu mai vorbim despre asta. Vom scăpa sănătoși și nevătămați din treaba asta.

Am rămas așa, multă vreme, treji și tăcuți, pînă cînd, în cele din urmă, pe mine mă cuprinse somnul. Spre ora patru dimineața, Nikola m-a trezit:

— Boika, sună cineva! Cine poate fi? Nu-i poliția?

— Ai ceva compromițător la tine? Să-l distrugem.

— N-am. Vezi cine e?

Am deschis ușa și am înmărmurit: în antreu s-au năpustit cîteva agenți și doi sergenți cu revolverele în mîini. M-au îmbrîncit și-au năvălit în odăile apartamentului. Doi agenți s-au aruncat asupra lui Nikola, l-au apucat de mîini și l-au legat zdravăn. În casă eram șapte oameni. Toți cu mîinile ridicate am fost duși în vestibul în timp ce poliștii au răsturnat toată casa fără să găsească ceva.

Nikola a reușit să-mi șoptească:

— Miine la două vine Vasil (numele ilegal al lui Radoinov). Vezi să nu cadă în capcană. Spune-i că întîlnirea a fost fixată pentru ora 6.

Am dat din cap în semn c-am înțeles.

După o percheziție de cîteva ceasuri, au fost arestați toți cei din casă, afară de mine și soția fratelui lui Nikola. În aceeași zi am aflat că la Sofia au fost operate mai multe arestări, ceea ce însemna că este o măsură generală luată de poliție.

După trei zile, poliția a făcut o nouă descindere și percheziție acasă la noi, de data asta fiind și eu arestată și dusă la Direcția Generală a Poliției. A doua zi am fost chemată la interogatoriu. M-au întrebat ce oameni vin pe la noi acasă. Am spus numele cîtorva familii care nu aveau nimic comun cu partidul. Timp de două ore am fost supusă unui interogatoriu chinuitor, dar vîzînd că nu pot afla nimic de la mine, m-au dus într-o altă încăpere și m-au

pus să mă uit la toate fotografiile de pe o masă și să-mi amintesc astfel pe cei care veneau la noi. Abia m-am putut stăpîni cînd am zărit fotografia a lui Radoinov. În aceeași clipă mi-am mutat privirea în altă parte a mesii. Era clar că se produsese o cădere masivă. Am spus că nu cunosc pe nimeni. Mi-au arătat fotografia lui Radoinov și am răspuns că asemenea oameni în vîrstă nu au fost să-l caute pe Vapțarov. M-au întrebat apoi despre Atanas Romanov. Am răspuns că nu cunosc un asemenea om. M-au confruntat cu el.

Fața îi era acoperită de vinătăi, dar el se ținea ferm. Îl știam de mult, din excursiile pe care le făceam împreună, mă lega de el și o muncă ilegală de care știa numai el și Nikola. Eram sigură că nu m-am trădat. Căznindu-mă parcă să-mi amintesc ceva, am spus:

— Dar asta e Roman, nu Atanas Romanov.

— De unde-l cunoști?

— De la corul « Goțe Delcev », dar nu l-am mai văzut de mult.

Și-am privit pe Romanov drept în ochi și dintr-o clipire l-am făcut să înțeleagă că nimic altceva n-am spus. Mai târziu s-a stabilit că Romanov a venit de citeva ori pe la noi cu un agent provocator pe care nu-l bănuia că ar fi așa ceva.

După puțin, în cameră a fost introdus Nikola, sprijinit de doi agenți. Fața-i era lividă de tot și abia se ținea pe picioare. M-am repezit spre el dar unul din poliști m-a îmbrîncit cu brutalitate într-o parte și m-a insultat în modul cel mai vulgar. Cereau lui Nikola să recunosc că și eu eram amestecată în munca lui ilegală, dar el a spus:

— Nevastă-mea nu se interesa de oamenii care veneau să mă caute. Eu sînt poet, am fost redactor la un ziar și mă vizitau oameni diferiți. Îi poate ține minte pe toți? În afară de asta, în ultimile luni era însărcinată, a stat un timp în spital și fizicește nu avea posibilitatea să se intereseze și să știe pe cine văd, pe unde mă duc, ce fac. Dacă vreți să puneți pe seama ei unele fapte, apoi asta e treaba voastră.

După un interogatoriu de șase ceasuri m-au pus în libertate, dar am observat că eram urmărită de un agent.

Căderile din secția militară a partidului continuau. În fiecare zi erau arestați alții. Toate acestea ne impuneau sarcini noi și trezeau în noi gîndurile cele mai contradictorii. Situația celor arestați era extrem de grea. Unora dintre ei li se îngăduia să poarte rufe și acelea pe care le trimeteau acasă să fie spălate, orcit de murdare ar fi fost, purtau urme de sînge. Se vedea că cei deținuți erau supuși unor schingiuri groaznice. În fiecare zi ne duceam la Direcția Generală a Poliției să le ducem de mîncare sau rufe și, atunci cînd ne erau primite, aveam o speranță că mai trăiesc. Timp de patru luni inchizitorii fasciști torturau pe acești fi ai poporului cu cele mai sălbatice metode. O dată, cînd Nikola era în închisoare, l-am întrebat cînd s-a simțit cel mai rău la poliție, cum l-au chinuit. Mi-a răspuns cu durere:

— Acolo am pierdut noțiunea de timp. Mă cheamă să mă schingiuiască, apoi mă lăsau să-mi revin, ca s-o ia de la început cu tortura. Bătaia grea și strîngerea cu cerul prin care trecea curent electric le puteam suporta, dar cel mai cumplit era atunci cînd mă spînzurau cu capu-n jos. De trei ori m-au chinuit în acest fel și simțeam că nu mai am putere să mai suport. Voiam să mă sinucid dar nu aveam cu ce. Întimplător am găsit într-un colț al celulei o pioneză. Am luat-o și am înfipt-o în artera de la mină. Sîngele a țîșnit, a început să curgă și am simțit o ușoară alinare. Mi-am amintit de toată viața și cel mai mult de faptul că am făcut prea puțin pentru eliberarea patriei.

Dar repetam cu mindrie în sinea mea: dușmanul va fi învins — victoria va fi a noastră! În clipa aceea în broasca ușii s-a răscut cheia și în celulă au năvălit câțiva poliști. După puțin timp a venit și medicul care a oprit hemoragia și mi-a pansat mina. Și au început din nou să-mi pîrîie oasele, să-mi smulgă părul, să-mi ardă carnea. . .

În închisoare am aflat că la centrul militar s-a strecurat un agent provocator, principalul vinovat pentru această mare cădere din rîndurile partidului. După proces una din grupele militare de luptă l-a lichidat, dar nu toate ițele acestei trădări au putut fi cunoscute de la început. Mai tîrziu am aflat că au fost și alții.

Poliția dăduse o grea lovitură partidului, din rîndurile căruia au fost smulși activiști minunați. Se înțelege că mulți au rămas neatinși. Armele ascunse au fost bine păstrate și oamenii au continuat cu și mai mare dîrzenie lupta împotriva cotropitorilor hitleriști și a fasciștilor bulgari.

★

La 6 iulie 1942 a început procesul în care era implicat și Nikola Vaptarov. Acuzații, în număr de 60, erau invinuiți de faptul că, începînd din anul 1941 și pînă la mijlocul anului 1942, în timp de război, ca membri ai partidului comunist bulgar, interzis, au organizat partidul și secțiile lui, au îndemnat la răscoală, acțiuni teroriste, omoruri și banditisme care periclitau siguranța statului. Procurorul cerea pentru acuzați pedeapsa cu moartea.

Dis-de-dimineață, în fața curții cazărmei din apropierea închisorii, se strînseseră rudele celor arestați. Începuseră să vină și martorii care salutau tăcuți și vorbeau pe șoptite. În fața cazărmei se formase un fel de miting. Eram vreo 300 de oameni. După puțin timp, porțile s-au deschis și în curte au intrat dubele poliției cu cei arestați. După efectuarea unor formalități, o parte dintre rude au fost admise în sala procesului, aranjată ca o sală de teatru. Pe unul din pereți atîrnau portretele familiei regale. În fața lor era o masă lungă la care luaseră loc membrii tribunalului militar. La dreapta era procurorul în spatele căruia se putea vedea o liotă de agenți și jandarmi. În fața judecătorilor erau acuzații. Prin ferestrele înalte pătrundea o lumină palidă. Cînd am intrat în sală, am zîmbit și am salutat pe cei apropiați nouă.

S-a trecut la identificarea acuzaților, apoi la interogatoriul lor. Președintele tribunalului puna întrebările cu ironie și aroganță, încercînd să-i umilească cu fiecare cuvînt rostit. Acuzații se exprimau cînd cu răspunsuri scurte și calme, cînd își arătau tălpile rănite și vîntăile de pe corp în urma schingiurilor, părțile arse și sfîșiate de carne. Atunci președintele urla furios:

— Și asta e puțin pentru voi! N-ați vrea ca la poliție să vă servească tortă și cafea?

Se amesteca și procurorul. Agitînd puternic mîna, el lua apărarea poliției și insulta pe acuzați cu injurii care terfeleau demnitatea umană și ne umpleau inimile de ură împotriva tribunalului fascist.

Veni și rîndul lui Vaptarov. Președintele s-a întors spre el și rosti pe jumătate bănuitor, pe jumătate ironic:

— . . . Nikola Vaptarov! Recunoști că ești vinovat?

— Nu. N-am ucis, n-am furat, ci am luptat împotriva nemților din Bulgaria. Nu sînt de acord ca ei să se cuibărească în țara noastră.

— Răspunde! mai pe scurt! Nu te-ntreabă nimeni cu ce ești de acord și cu ce nu! — urlă cu ferocitate președintele. Zici că nu-ți recunoști vina? Dar la anchetă ai recunoscut că ești comunist?

— Domnilor judecători, ceea ce am scris despre mine, mențin și acum. Activitatea mea, repet, a fost îndreptată împotriva trupelor germane de la noi, împotriva fasciștilor și a complicilor lor bulgari. Am acționat fiind pe deplin conștient că lupt pentru libertatea patriei mele. Pentru această activitate mă puteți judeca cum vreți, dar eu sint dator în mod categoric să declar că orice în afară de asta nu este adevărat. Oamenii care au lucrat cu mine, care au ajutat muncii mele conspirative, au făcut-o pe deplin conștienți că-mi dau un ajutor personal, că-mi fac un serviciu prietenesc, fără să știe că se ocupă de activitate ilegală. În acest caz, din punctul de vedere al legii ei sint cu totul nevinovați și urmează să li se dea tuturor libertatea. Răspunzător de toate sint numai eu!

Președintele l-a întrebat cu voce sonoră:

— Nu credeți că este necinstit din partea dumneavoastră să atrageți prin minciună oamenii în treburile conspirative? — ca apoi, deodată să se răstească: Tribunalul n-are nevoie de lămuririle dumitale! Organele polițienești au clarificat totul! Hai, mai repede! Mai ai ceva de spus?

— Cît privește morala despre care îmi vorbiți — rosti energic Vapțarov — cred că interesele patriei stau mai presus de această morală. Timp de patru luni poliția a stabilit acest lucru, cu fiarele cu care ne ardeau picioarele, supunându-ne la șocuri electrice, spinzuriindu-ne cu capu-n jos pînă ne pierdeam cunoștința, pînă cînd deveneam jumătate nebuni. Au aplicat cele mai rafinate torturi. Inchiziția evului mediu poate păli față de aceste torturi ale poliției.

Procurorul sări ca înjunghiat. Mormăi ceva grăbit și supărat despre insultă adusă statului — și ceru să se ridice cuvîntul lui Vapțarov.

— Vă ridic cuvîntul! urlă președintele.

Ultimele cuvinte ale lui Vapțarov l-au făcut să turbeze, pe obraji i-au apărut pete roșii. Pierduse orice măsură și zbiera cu spume la gură:

— Voi comunistii sinteți trădători, spioni ai Moscovei, subminați siguranța statului, sălbateci, dușmani ai culturii, canalii incorigibile!... Următorul!

— Nu sint criminal, nu sint trădător! — a răspuns calm Vapțarov și s-a dus la locul său.

Cu conștiința adevăratului comunist, el lua asupra-și toată vina, numai spre a putea salva pe cît mai mulți din tovarășii săi. Știa că asta înseamnă moartea pentru el, dar n-a șovăit s-o înfrunte.

Cu aceeași brutalitate au fost interogați și ceilalți acuzați. Depoziția martorilor s-a făcut și ca în grabă. Pentru apărare au acordat doar cîteva minute. Numai procurorul a citit actul de acuzare cît timp a vrut.

Tribunalul militar se zorea să treacă peste dezbaterile procesului, deoarece urma altul, îndreptat tot împotriva comuniștilor. Ultimul cuvînt al acuzațiilor a fost acordat doar ca formă.

Cînd au pronunțat numele lui Vapțarov, el veni în fața tribunalului și spuse cu toată îndrăzneala:

— Am luptat pentru fericirea patriei mele și sint gata să-mi dau viața pentru ea!

Timp de trei zile rudele celor acuzați am stat în fața tribunalului militar din Sofia și în fața închisorii, ca să nu scăpăm pronunțarea verdictului.

La 22 iulie 1942, președintele a dat citire sentinței cu calmul profesional al călăului:

— În numele maiestății sale regelui... tribunalul condamnă la moarte prin împușcare pe Anton Ivanov Cozinarov, Atanas Dimitrov Romanov, Petia Ivanov Bogdanov, Nikola Ivanov Vapșarov, Anton Niculov Popov, Gheorghi Ivanov Mincev...

Verdictul era definitiv, fără drept de grațiere și ei — considerați ca reprezentând pentru stat un mare pericol — trebuiau executați în termen de douăzeci și patru de ore.

Murmure, suspine și răsuflări adinci umplură sala. Mamele, tații, și noi, nevestele, priveam cu ochii ficși condamnații. O amenințare cumplită ne cuprinsese parcă pe toți. Deodată încordarea se întepi. Am simțit că ne sufocăm și, parcă amețiți de o lovitură neașteptată, am pășit încet spre cei condamnați. Ei se sforțau să-și stăpinească emoția, își strîngeau puternic miinile, se sărutau, și-și luau rămas bun de la ai lor.

Nikola privea calm și cu duioșie la maică-sa și la mine. Ne-am spus câteva cuvinte fără prea mare importanță numai ca să evităm convorbirea cumplită despre moartea apropiată. El ne-a tras ușor spre el și a murmurat:

— Dragii mei, multe griji v-am făcut. Iertați-mă. Mamă, eu va trebui să mor. Caută să te obișnuiești cu acest gând, și alină-te cu cuvintele Cristosului tău: « Dacă grăuntele de grâu nu moare înainte, nu poate rodi ».

Ceva îmi strînse gitlejul, buzele îmi tremurară și adunindu-ne toate puterile ne-am îmbrățișat cu respirația tăiată.

Condamnații au fost scoși din boxă. În clipa aceea sala răsună de tipetele femeilor și ale copiilor, care nu mai aveau puterea să se stăpinească. O mamă începu să se bocească de parcă era la cimitir și unul din polițiști ne îmbrîncea să ne dea afară. În fundul curții soldații ne priveau cu compătimire și tăceau ca în fața unui muribund. Ce groaznic era să gîndești că poate în clipa aceea tații, soții sau copiii noștri erau împușcați. Trebuia să facem ceva. Trebuia aminată executarea sentinței.

Ne-am hotărît să ne ducem la președintele suprem al tribunalului militar. Acesta ne-a primit cu înjurături și începu să brustuluiască mamele, că ar fi născut niște nemernici, niște trădători. Apoi a poruncit sentinței să ne dea afară.

Am pornit în căutarea ministrului de război. Ni s-a spus că este la o ședință și că nu ni se permite să-l așteptăm nici în fața porții ministerului. În timpul acela rudele au primit autorizația să-și vadă pe ai lor în închisoare. Ne-am îndreptat într-acolo.

Într-un colț al sălii de așteptare, înapoia unui paravan din pînă de sac, pe o bancă, stăteau condamnații la moarte păziți de două sentinele. Văzîndu-ne din nou, inimile ni s-au înfiorat. Nikola mi-a întins o foaie de hîrtie pe care erau scrise versurile:

La despărțire

— soției mele —

*Cîteodată voi veni în visul tău
ca un oaspete de departe și neașteptat...
Nu mă lăsa să stau afară-n drum
ușile nu le zăvorți!*

*Voi intra încet, mă voi așeza cuminte
și voi străpunge întinericul ca să te văd.
Iar când mă voi sătura privind-te,
te voi sărula și mă voi duce.*

Pe cealaltă parte a foii era scris:

*Lupta este necrușător de aspră,
lupta e, cum se spune, epică.
Eu am căzut. Un altul îmi va lua locul. . . atît —
ce poate însemna aici un singur îns?*

*Execuția și, după execuție — vermina
asta e așa de simplu și de logic.
Dar în furtună vom fi iar cu tine
popor al meu, fiindcă te iubim!*

ora 14 — 22. VII. 1942

Ca totdeauna și acum Kolia părea concentrat și calm. Numai privirea-i era încețoșată.

— Cum e? nefericito, — vorbea el încet cu maică-sa. — O să poți suporta și această încercare? Multe greutăți au trecut peste tine și iată că-ți mai dau și eu una!

Mamă-sa a ridicat capul și rosti cu vocea tremurîndă:

— Nu te neliniște de mine, dragul meu Nikola! Nu mai vorbi așa! Vom încerca să facem ceva, să-ți fie mai bine ca acum. S-ar putea să treacă într-un fel și asta.

— Ei, mamă, tot mai crezi? Nu trebuie să ne mințim, nu va trece. Orice ați face, va fi numai pentru alinarea voastră. Da, acesta este sfîrșitul!...

— Nikola, nu vorbi așa! — șopti prăbușită maică-sa.

Și, fără să-l privească mai mult, ieși repede afară ca să nu izbucnească-n plîns, să nu înceapă să se vaete.

— Boika, liniștește-o pe mama, mîngîie-o, vezi să nu i se facă rău.

Cele cinci minute ale întrevederii s-au scurs și iar ne-am repezit la Ministerul de război. Acolo am aflat că ministrul a plecat la Consiliul de miniștri și am pornit-o într-acolo. Dar sentinela ne-a gonit fără să ne lase să așteptăm la poartă. Mai târziu am aflat că toate astea au fost inutile. Sentințele erau întocmite de palat și comandamentul german încă înainte de a începe procesul.

Seara se lăsa asupra orașului și noi tot mai stam în strada Rakovski și așteptam să se întimplă o minune. La un moment dat, pe lingă noi au trecut două automobile în care am văzut pe procurorul de la proces, un preot și un grup de soldați. Ne-am dat seama că se duc la executarea sentinței. Am început să gonim după mașini, dar nu le-am putut ajunge, izbutind doar să vedem pe unde au apucat-o. Spre școala de ofițeri în rezervă — locul unde de obicei se făceau execuțiile.

Cînd am ajuns la școală, am umblat mult timp încoace și încolo pînă să descoperim unde sînt rudele și unde se va face execuția. Am pătruns în curtea poligonului de execuție. Aici se afla garată duba mare a poliției. În jurul ei se aflau mulți soldați, jandarmi, agenți, ofițeri de poliție și de ai gestapoului. După discuții lungi, călăii ne-au îngăduit să-i mai vedem o dată pe condamnați.

Aceștia au coborît din duba cenușie, bucurîndu-se cînd ne-au zărit. Mai puteau respira încă puțin aerul proaspăt al serii. Prima întrebare pe care ne-au pus-o, a fost care sînt știrile Biroului de informații sovietic. Cu greutate a trebuit să le spunem că, după o îndelungată apărare eroică, astăzi a căzut Sevastopolul. În clipa aceea n-am putut găsi nici cea mai mică bucurie pentru ei.

Le-au dezlegat mîinile și ne-au încercuit cu jandarmi și agenți, care nu ne scăpau din ochi. Voiau să audă ultimele noastre cuvinte, să fie martori la chinuitoarea noastră despărțire.

Cît este de greu să poți sta de vorbă într-o asemenea clipă! Stam prinși de mîină și simțeam fiecare dintre noi cum ne bate inima. Primul vorbi Nikola:

— Boika, în ultimele clipe ale vieții mele, îți spun cîstit și sincer că mama și tu ați fost ființele cele mai apropiate și mai scumpe, dar n-am putut face nimic frumos pentru voi... Acum e prea târziu... Iertați-mă... Și, ce să vă spun la despărțirea noastră? Tu, ce gîndești să faci?

— Nu știu, nu te-ngriji de mine...

— Ai visat totdeauna să termini arhitectura. Vei trăi curînd timpul la care am năzuit. Viața va fi minunată, vezi de-ți termină studiile. Atunci vei putea construi palate însoțite pentru copii... Nu uita ca unul din ele să poarte numele lui Tretko Radoinov. Un asemenea om admirabil nu trebuie să fie uitat de popor...

Încordîndu-mi toate puterile, să-mi pot stăpîni emoția, i-am strîns mîna și i-am șoptit:

— Pentru tine ce poruncești?

— Vezi de caietele cu versuri, să nu se piardă, să nu cadă în mîna poliției. Ascundeți-le bine. Cînd va veni libertatea, Hristo Radevski să le redacteze și să ajute la o mai frumoasă editare a lor.

Ni s-a spus că trebuie să ne despărțim. Atanas Romanov și Petăr Bogdanov și-au scos sacourile și le-au dat tovarășelor lor să facă din ele hăinuțe pentru copii. Am început să ne luăm rămas bun.

Kolia m-a îmbrățișat, a tăcut o clipă și-i auzeam bătăile inimii. După asta s-a aplecat spre mine și ne-am sărutat cu buzele tremurînde.

— Adio, Boike! Salut-o pe mama și pe tovarăși! rosti el încet, strîngîndu-mi pînă la durere mîna. Adio, scumpă Boike!...

Ne-au scos afară și ne-au ordonat să ne urcăm imediat în duba pregătită. Cu o putere extremă ne-am stăpînit chinul și umilînța. Călăii așteptau din partea noastră rugăminți, văicăreli, lacrimi. Dar, în loc de astea, la plecare, sora lui Anton Popov strigă:

— Adio, frățioare! Tu mori pentru libertate, vom continua noi lupta ta! Un polițist încercă s-o lovească, dar eu i-am apucat mîna:

— Nu te lega de ea!

Duba porni. Amuțiserăm cu toții.

În piața « Sf. Nedelea » ne-au coborît, poruncindu-ne să ne ducem pe la casele noastre. Orașul de mult era cufundat în somnul lui adînc. Numai

din cînd în cînd se auzea tropăitul greu al patrulelor de poliști călare și
îci-colo, în beznă, luminau așșele lipite de patrioți cu programul Frontului
Patriei.

Nikola însă nu se mai afla printre cei vii.

El și tovarășii săi au căzut cu cîntecul lui Botev pe buze:

Acel ce cade-n lupta pentru libertate nu moare...

În rominește de GHEORGHE DINU

JOSE VENTURELLI (Chile) ÎNĂBUȘIREA REVOLTEI

NIKOLA VAPȚAROV

CREDINȚA

*P*recum vedeți
respir
și fug de lene,
trăiesc și scriu
(după părerea mea,
viața mi-o privesc pe sub sprincene,
sever,
și lupt, așa cum pot,
cu ea).
Da. Cu viața duc o barță mare,
dar voi, pripiși, m-ați înșeles greșit

crezînd că mi-o urăsc
și că mă doare.
Din contra! Sînt de ea îndrăgostit.
Chiar de-i voi spune, în curînd, adio!
Răpus de către ea
în mîini de-oșel,
eu voi iubi-o, totuși, voi iubi-o,
neconținut la fel,
mereu fidel.

Să zicem că năimiții îmi agasă
sub falcă, ștreangul,
întrebînd urit:
— Hait! Mai postești măcar un dram de viață?
Eu voi striga,
cu glasul hotărît:
Jos ștreangul,
ștreangul morții,
de pe gît!
Pentru viață
eu fac tot ce vrei,
spre cer mă-nalț,
ne-ngrijorat și trudnic,
și mă îndrept
într-un atomic sputnic,
prin universul vast
spre noi planete.

Căci voi simți
fior de vis și dor,
privind, de sus,
spre țări ultramarine,
și voi simți
într-un major fior
că-mi duc viața
împăcat cu mine.

Să zicem, însă,
că-mi luați, abia,
un strop, dintru credință.
Dinamită,
voi fi atunci

și-n chinuri voi zbiera
ca o panteră-n
inimă rănită.

Căci fără de credință
voi fi surd,
și orb voi fi,
nemernic și ridicul.
De mi-o surați
o clipă după furt
eu, bietul,
voi fi una cu nimicul.
Eu știu că vreți
să-nfringeți, și de zi,
credința mea
ce stăruie și-așteaptă
și crede
că de mine ne va fi
viața liberă
și înțeleaptă.

Dar cum veți ataca-o ?
Cu ce drept ?
Poate cu armele nimicitoare.
Zadarnic !
Ea-i blindată bine-n piept
și nu sînt arme
care s-o doboare.

LUPTA ESTE CRUDĂ, NEMILOASĂ !

Lupta noastră-i epică — se spune —
eu mă sting, dar alții au fișnit, —
căci în lupte omul n-are nume,
el, e în mulțime contopit.

După glonte, viermii nu-i mai mături
căci ei vin și vin și rod cumplit.
Dar, în vijelii, am fost alături
scumpul meu popor ; noi ne-am iubit.

În românește de AL. ANDRIȚOIU

D O C U M E N T E

Există în vremea noastră o impresionantă literatură a documentului de viață. Reunim sub titlul de mai sus o serie de mărturii ale unor oameni simpli de pe diverse meridiane, care nu și-au preocupat viața în lupta împotriva fascismului și colonialismului, pentru libertatea poporului lor. Începem cu un număr de scrisori și fragmente de scrisori ale unor ostași sovietici căzuți eroici în timpul Marelui Război de Apărare a Patriei.

SCRISORI ȘI JURNALE DE FRONT

1. Scrisoarea ostagului transmisionist O. Necitovski către mama sa

Mai 1944

Rămâi cu bine, scumpă mamă!

Aceasta este scrisoarea mea înainte de moarte și, dacă o primești, să știi că nu mai ai fiu. Am murit, ca fiu al tău și ca fiu al Patriei. Nu mi-am crușat viața pentru binele și fericirea oamenilor, pentru bătrânețea voastră liniștită, pentru viața fericită a oamenilor.

Nu trebuie să plîngi! Să fii mîndră și să nu mă uiți. Povestește acelor care de-abia cresc, că ai avut un fiu și că el nu și-a crușat forțele și nici viața pentru fericirea lor, pentru bucuriile lor.

Sînt foarte emoționat cînd îți scriu această scrisoare, dar cred cu tărie că ceea ce n-am reușit să fac vor duce la bun sfîrșit tovarășii mei. Fasciștii vor fi măturați de pe fața pămîntului, ei nu vor avea liniște nici pe cealaltă lume. Sînt ucrainian, dar și pămîntul bielorus mă va primi ca pe unul din fiii săi.

Te sărut cu dragoste, pentru ultima oară

Fiul tău Oleg

Pe cel care va lua această scrisoare îl rog foarte mult să o trimită pe adresa Kiev, str. Prozorovskaia, nr. 144, apartamentul 6, Evgheniei Necitovskaia Mitrofanova.

2. Scrisoarea lui V. A. Sivkov și P. K. Krestianinov către tovarășii de luptă

15 martie 1944

Am rămas noi doi în tancul nr. 17 — comandantul tancului locotenent Sivkov Vadim Aleksandrovici și radiotelegrafistul soldat Krestianinov Piotr Konstantinovi — și am hotărît să murim în tancul nostru drag, decît să-l părăsim.

Nu avem de gînd să ne predăm. Păstrăm cîte două, trei cartușe pentru noi... Nemții s-au apropiat de două ori de tanc, dar nu au reușit să deschidă obloanele. În ultimul moment vom face ca tancul să explodeze pentru a nu cădea în mîinile inamicului.

Rugăm să se comunice acasă că ne-am îndeplinit datoria față de Patrie.

Adresele noastre:

R.A.S.S. Udmurtă, satul Karakulino. Comisariatul militar raional, locotenent-colonelului Sivkov.

Regiunea Kirov, raionul Șurminsk, satul Ralniți, lui Krestianinov Konstantin Mihailovici.

Comandantul tancului locotenent V. SIVKOV
Radiotelegrafistul tancului P. KRESTIANINOV

3. Serisoarea sanitarăi V. Kolesnikova către tovarășii de front

Aproximativ 3 martie 1943

Scumpii mei tovarăși de front, draga mea prietenă Nina!

Dacă voi muri în această luptă, după moarte comunică mamei mele că eu, fiica ei, mi-am îndeplinit cu cinste datoria față de Patrie.

Firește că-mi vine greu să mă despart atât de timpuriu de viață, dar voi fi răzbunată de alții.

Nina, am fost soră medicală căci lucrul cel mai minunat este să salvezi viața omului care luptă pentru noi, care apără Patria noastră, care luptă pentru viitorul nostru împotriva dușmanului perfid.

Iată tot ce te rog să transmiți mamei mele.

VALEA KOLESNIKOVA

Adresa: Ținutul Altai, raionul Blagovescensk. Colhozul «Lenin».

4. Serisoarea una dintre conducătorii activității ilegale din regiunea Transearpătiei, Olesku Borkanluk, către soția și fiica sa.

Budapesta, închisoare, 3. X. 1943

Iubita și scumpa mea Țico,

Scumpa mea fiică Olecița!

N-a fost nici o zi, nici un ceas în care să nu mă fi gândit la voi. Doream nespuse de mult să mă întorc acasă, să ne continuăm minunata noastră viață de familie. Nu mi-a fost sortit... Tribunalul de război m-a condamnat la moarte. Scriu aceste rânduri cu câteva minute înainte de moarte. Mă simt sănătos, plin de energie, cu o nesfârșită dorință de a trăi... Și nu există nici o scăpare. Sînt silnit să mor. Dar merg la moarte cu îndrăzneală, cu curaj, așa cum se cuvine oamenilor de felul nostru. Am trăit 41 de ani, dintre care 20 i-am consacrat cauzei poporului. Toată viața am fost luptător cinstit, devotat și neobosit, pentru interesele poporului. Niciodată nu mi-am călcat pe conștiință. Tot așa mor, deoarece știu că este dreptăd cauza noastră și că victoria va fi a noastră. Poporul nu mă va uita, cînd vor veni vremuri mai bune. Cîndva istoria va spune adevărul și despre modesta mea persoană. Mor și totuși voi trăi.

Draghe mele, nu mă plîngeți și nu fiți triste din pricina mea. Acum mor sute de mii dintre cei mai buni fii ai poporului, luptînd pentru un viitor mai bun. Războiul este cea mai mare nenorocire pentru omenire. Să sperăm că după acest război va veni pacea care va face ca pentru mult timp și poate pentru totdeauna această nenorocire să nu mai fie posibilă. Luîndu-mi rămas bun de la voi, vă doresc să ajungeți timpurile de pace și să duceți o viață fericită. Și cînd veți ajunge să trăiți acele timpuri, să vă amintiți și de mine cu o vorbă bună, liniștită...

Iubita mea soție, îți mulțumesc pentru timpul minunat pe care l-am petrecut cu tine. Mi-ai fost o bună soție și tovarășă. Vreau să te măriți și să fii la fel și cu viitorul soț. Doresc să dai o bună educație iubitei noastre Olecița, să faci din ea un om adevărat, o urmașă demnă de tatăl ei.

Iubita mea fiică Olecița, tocmai când împlineai un an, nemilosul război ne-a despărțit. Tu ai fost mîngîierea mea, ai fost viața mea. Acum cînd merg la moarte, îmi seacă inima la gîndul că nu te voi mai vedea... Să crești fericită. Ascult-o pe mama, fii bună și dreaptă, învață și pășește în viață, nu uita nicio dată că tatăl tău a murit în ștreang pentru cauza poporului.

Rămîneți cu bine, scumpele mele.

Oleska BORKANIUK

5. Serisoarea partizanei V. Porșneva către mama sa

Decembrie 1943

Mîine voi muri, mamă.

Tu ai trăit 50 de ani, iar eu doar 24. Vreau să trăiesc, căci am realizat atît de puțin! Vreau să trăiesc, ca să-i nimicesc pe fasciștii odioși. Ei m-au batjocorit dar n-au putut scoate nimic de la mine. Știu că moartea mea va fi răzbu-nată de prietenii mei — partizanii. Ei ti vor nimici pe cîmpul de luptă.

Nu plînge, mamă. Eu mor, cu conștiința că am dat totul pentru victorie. Nu este îngrozitor să mori pentru popor. Transmite fetelor: să meargă și ele ca partizane, să nimicească cu curaj pe ocupanți.

Victoria noastră nu este departe!

6. Serisoarea locotenentului P. Gluhov către logodnica sa

Aproximativ 5 decembrie 1943

Scumpă Naia!

Îți scriu rar. Nu pentru că nu vreau, ci pentru că nu pot să-ți scriu des. Tu știi că viața mea este mereu în primejdie. Nu vreau să te consolez cu o speranță zadarnică. Totdeauna îți scriu după luptă. Dacă însă vei primi această scrisoare înseamnă că nu mai sînt, înseamnă că am căzut pe cîmpul de luptă cu gîndul la tine, prietena mea de departe și totuși atît de aproape.

Am avut grijă să-ți scriu din timp această scrisoare pentru ca tu care vei fi în viață să știi cît de mult te-am iubit, cît de dragă mi-ai fost.

Totuși, scumpa și draga mea Naia, nu-ți scriu această scrisoare pentru a te face să suferi de dorul meu, să fii tristă, îndurerată și mîhnită toată viața. Nu! Îți scriu ca să știi și să-ți amintești pînă în ultima clipă a vieții tale cît de mult te-am iubit, să-ți amintești de dragostea mea nemărginită care m-a întărit în luptă și m-a făcut să nu mă tem oricît de înfricoșătoare ar fi fost situația în care mă aflu.

Și-ți mai scriu ca să știi că ești o fată bună și o prietenă sinceră...

Am în față fotografia ta. Ochii tăi mă privesc ca și cum ar fi vii. În ei citesc tristețe. Nici dacă ai fi vrut să arăți tristă în fotografie, ochii tăi tot n-ar fi exprimat atît de multă tristețe. Știu, ești mistuită de dor.

Scrisorile tale sînt pline de nerăbdare, mă rogi să-i lovesc mai puternic și mai necrușător pe fasciști pentru ca să mă întorc mai curînd la tine. Fii sigură

că voi îndeplini cu cinste ce-mi ceri. Ca și tine, mă mângii cu visul că mă voi întoarce, că ne vom întâlni din nou. Știu că cu cât vom înainta mai mult spre Vest, cu atât mai apropiată va fi întâlnirea noastră. De dragul împlinirii acestui vis mă arunc cu atâtea sete în luptă, cu gândul la tine săvîrșesc fapte care m-ar uimi pe mine însumi dacă aș citi despre ele într-un ziar.

Mi s-ar putea reproșa, dacă această scrisoare ar fi citită de alții, mi s-ar putea reproșa că lupt pentru tine. Dar eu nu știu, nu-mi pot da seama unde sfîrșești tu și unde începe Patria. Pentru mine ea și tu sîntești una.

Ochii tăi sînt ochii Patriei mele. Mi se pare că privirile tale mă urmăresc pretutindeni, că tu — deși nu te văd — îmi cîntărești fiecare pas.

Ochii tăi... Cînd priveam în ei încercam un sentiment nelămurit de incitare și de bucurie liniștită. Îmi amintesc că uneori mă priveai pieziș, cu șiretenie. Abia acum am înțeles că în acele clipe, ochii tăi exprimau mai bine și mai mult decît orice altceva iubirea ta.

Viitorul meu ești tu. Dar ce mai vorbește eu de viitor. Dar cînd vei primi această scrisoare eu nu voi mai fi. N-aș vrea să o primești. De aceea, nici n-am să scriu adresa pe pîc. Dacă totuși o vei primi, să nu fii supărată. Înseamnă că nu s-a putut altfel.

Rămii cu bine. Fii fericită fără mine. Ai să știi să-ți găsești un prieten care, alături de tine, nu va fi mai puțin fericit decît am fost eu. Fii veselă. În zilele victoriei poporului nostru, bucură-te împreună cu toți. Numai că aș dori ca în acele zile de veselie și fericire, tristețea tainică și duiosă a amintirii mele să nu te părăsească, ca ochii tăi să aibă, pentru o clipă, privirea pe care o au acum în fotografie.

Iartă-mă pentru această dorință.

Te îmbrățișez puternic și fierbinte
Piotr

Fragmentele de mai jos fac parte din însemnările zilnice ale soldatului german PAUL KÖRNER-SCHRADER pe frontul de Est, în toamna anului 1941; impresionat de ororile pe care compatrioții săi naziști le săvîrșeau în spatele frontului, în Uniunea Sovietică, acest soldat a notat fără pretenții literare, ca într-un jurnal de război, evenimentele la care a fost martor; acest jurnal a fost editat în R.D.G. sub titlul *Drumul spre moarte*.

24 septembrie 1941

Dvina curge domol. Podul de lemn provizoriu e prea slab pentru convoaie. Transportul s-a organizat de aceea în așa fel încît pe pod trece numai cîte un singur vehicul. Așteptăm mult de fiecare dată, pînă ne vine rîndul. Din convoiul oprit în drum se vede ca în palmă tot terenul Casci metalurgiștilor din Vitebsk. Pe malul apei, lingă club, e ștrandul.

25 septembrie

Pavilionul nu mai are geamuri. Acoperișul e spart. Zeci de salcîmi noduroși cu trunchiurile groase, își întind ramurile spre cer. Clădirea pare goală, pustie.

27 septembrie

Azi Casa Metalurgiștilor a prins viață. Sint oameni în pavilion.

28 septembrie

Sint atît de mulți oameni la club încît nu mai încap. Stau așezați sau culcați pe nisip, bărbați, femei, copii. Se cunoaște că nu sint sinistrați din Vitebsk, ci evrei. Își poartă cu ei sub braț, în pachete, traiste și boccele, puținul avut. Pe poarta principală intră mereu alți oameni. Soldați SS îi lovesc pe patul puștii. Gesticulînd și plîngînd, noii veniți se împrăstie, pe locurile încă libere. Se aud chemări. Rugi se ridică la cer. Cineva înfășoară o cîrpă în jurul capului unui om Ingenunchiat. La mal sint oameni care se spală. Alții mănîncă printre salcimi, cu spațele rezemat de trunchiuri. Din camionul în mers vedem vreo trei oameni în uniformă care lovesc un om gol.

30 septembrie

Se înalță fum din mai multe locuri. Bărbați, femei și copii stau în jurul focurilor. Unii își impart între ei ultimele resturi de mîncare. Cei care nu mai au nimic mănîncă frunze. O mamă s-a așezat pe nisip și își caută fata de păduchi. Plouă, o ploaie rece, pătrunzătoare. Toți încearcă să se lipească de zidul pavilionului, să se adăpostească sub acoperiș. Dar curînd apa care curge din streșini îi goneste, pe cei mai mulți, sub cerul liber.

4 octombrie

Salcîmul e darnic. Și-a dat frunzele pentru mîncare și lemnul uscat pentru foc. Celor osteniți și bolnavi, trunchiul lui puternic le-a dat odihnă și sprijin. Bărbații au jupuit coaja atît cît au putut ajunge cu mîna. Acum se urcă unii pe umerii altora ca să strîngă ce a mai rămas pe sus. Dedesubt sint mîinile celor disperați, flămînzi și istoviți. Mîini albe, uscate, care se întind să apuce cea din urmă bucată de piine din coajă de salcîm. Lingă copac apare un soldat cu chipiu cu cap de mort. Lovește într-o femeie. Ea nu se ferește, nu se apără. Stă ca pironită în nisip sub ploaia de lovituri. Bastonul se rupe. Zboară în aer o bucată, încă una. Călăul dă acum cu pumnii, izbind fără milă pieptul și fața femeii. O îmbrîncește apoi cu cismele lui groase. Femeia cade și nu se mai scoală. Omul în uniformă neagră o calcă în picioare.

5 octombrie

Suflă un vînt slab dinspre Apus. La ștrandul metalurgiștilor din Vitebsk mirosul e de nesuferit. Vaiete, țipete se aud pînă la noi. Un om alcargă încolo și încoace, ca un ciine care-și caută stăpînul. Și-a pierdut mințile. Lingă el, cineva roade liniștit o rădăcină de salcîm. Un altul așteaptă, sperînd că are să-i mai rămînă și lui ceva de ronțait. Într-o parte oamenii au săpat găuri în pămînt. Se vede bine care sint gropi de adăpost și care morminte. Gropile sint rotunde, mormintele pătrate. Ninge cu fulgi mari.

6 octombrie

Azi ștrandul e pustiu. Mișcare e doar într-un colț unde morții sint încărcăți ca niște bucăți de lemn în căruțe mici trase de cai. În gard sint niște spărcuri mari. Pe aici au fost scoși astă noapte și trecuți peste pod cei care mai erau în viață. Alte urme omenești nu se mai văd. Le-a acoperit zăpada.

7 octombrie

Doi bătrâni bat la loc în cuie scîndurile scoase din gard. La întrebarea ce s-a făcut cu mulțimea de evrei, unul din ei răspunde: « Mă rog dumitale domnule, au plecat pe drumul mare, pe șosca. Cum mergi de la Vitebsk la Orsa domnule, acolo unde drumul cotește la dreapta spre sanatoriu, într-acolo au plecat, mă rog dumitale. Toți cei patru mii s-au dus acolo la moarte. Dincolo de pod, drumul cel mare duce la moarte ».

24 octombrie

Cei aproape 4000 de evrei au fost împușcați într-o vale între Senno și Bogușevok, iar corpurile lor duse într-altă parte.

AUTOBIOGRAFIA UNUI MUNCITOR ITALIAN

ALDO S. muncitor din Torino — născut la Torino în 1927

Fragmentul de față face parte dintr-o lucrare conținând 25 de asemenea autobiografii culese și publicate în 1957, la editura Laterga, de Edio Vallini, el însuși vechi muncitor. Lucrarea își propune să contribuie la o cunoaștere multilaterală a vieții pe care o duc muncitorii din nordul Italiei, regiunea cea mai industrializată a țării.

Cînd m-am născut eu situația familiei mele nu era de loc înfloritoare. Munca tatii (care era zidar) se făcea cu întreruperi și era sezonieră. El pleca vara ca să-și pună deoparte ceva bani cu care să-și întrețină familia în timpul iernii. Cînd veni celebra iarnă din 1928, tata-și reluă lucrul foarte tirziu, în plină primăvară. Mama-mi povestea adesea că, în anul acela, a trebuit să-și ducă rochia de mireasă și alte obiecte personale la Muntele de Pietate.

La 14 ani am cerut să intru în uzină ca ucenic, dar în realitate părăseam cu plăcere școala de orientare profesională; poate că, la vîrsta aceea, ideea de a munci mi se părea ceva nou. Schimbarea mă atrăgea. Totuși iubeam școala. Întrai, deci, ca ucenic-recepționar la școala uzinei. Era condusă de un șef de echipă și de un șef de raion, Sabatini, care deveni mai apoi deputat și secretar-adjunct la Ministerul muncii. Cîțva timp mai tirziu, cu prilejul atacului aerian asupra Torino-ului, școala mea de ucenicie fu incendiată. Am fost transferați într-o secțiune separată, instalată într-un hangar în care a trebuit să ne reconstituim echipa, folosind mașinile salvate din incendiu. Era în 1943; participam și eu la grevele politice și la toate celelalte manifestări, alături de tovarășii mei, chiar dacă nu avusesem vreo idee concretă despre activitatea sindicală și politică. Eu participam la aceste acțiuni pentru că mi se părea că revendicările și lozincile care circulau printre noi erau juste și exprimau voința majorității muncitorilor.

Iată anul 1945; eram înnebunit de durere pentru că fratele meu, care era prizonier la Auschwitz, nu ne mai scria. Ne gindeam că era mort. Voiam să mă înrolez în grupele de partizani și mă pregăteam să plec; anunșasem și pe șeful meu de echipă, Sabatini, care era unul din membrii Comitetului de Eliberare Națională din uzină. Dar chiar la o săptămînă după ce luasem contact cu o grupă de partizani de pe colinele Torino-ului, izbucni insurecția din aprilie 1945 iar eu îmi dedicaî întreaga mea activitate politică

și militară uzinei pe care noi o ocupasem ca s-o apărăm împotriva sabotajelor comise de naziști.

După eliberare, uzina a fost reconstruită și am participat și eu, ca și tovarășii mei, la discuții. Nu aveam idei politice clare; adesea discutam cu tatăl meu, care era socialist și care participase la ocuparea uzinelor în cursul faimosului an 1920. Eu eram încă foarte apropiat de catolici, poate din cauza influenței pe care o exercita asupra mea deputatul Sabatini care ne conducea. Pe vremea aceea îi frecventam casa și-mi amintesc că în 1944 el ne înbrățișase pe noi, tinerii muncitori, și ne citise o carte de La Pira, despre libertate. Aceste cuvinte, pe care le auzeam pentru prima dată, erau altceva decât retorica și propaganda fascistă, și ele au făcut asupra mea o impresie foarte puternică. Nici nu-mi închipuiam că în afară de cele învățate de la fasciști mai puteau să existe și alte idei. Eram încă foarte tânăr și tata nu avea încredere în mine și nu discuta niciodată politică în termeni preciși.

La sfârșitul războiului de eliberare eram muncitor de categoria doua; ceream să trec într-o uzină de mare producție, într-o secție în care, în general, muncitorii nu se duc cu plăcere, adică într-o secție de strungărie grea, pe lângă mașinile mari. Pentru mine era important să cunosc o nouă ramură de producție și eram chiar mândru să muncesc acolo unde alții refuzau să se ducă. Îmi dădeam seama că greutățile îmi vor îmbogăți cunoștințele tehnice. Sabatini era deja deputat în parlament dar cu conducătorii noștri nu mă mai simțeam la largul meu, ca altădată, când secția de ucenicie era condusă de el.

Munca în uzină îmi lua toată ziua; pe atunci au început și primele mele legături cu femeile. În secția mea am cunoscut-o pe aceea care mai târziu a devenit soția mea. Ea locuia în fața uzinei și stătea la balconul primului etaj unde o vedeam adesea șezînd și cosînd. Mă foloseam de unul din mijloacele obișnuite pentru a intra în vorbă cu ea. Din timp în timp o întrebam cite e ceasul, mai ales în momentul cînd terminam lucrul. Eram despărțiți de un mic perete acoperit de trandafiri albi, ceea ce crea o anumită ambianță favorabilă; i-am cerut în citeva rînduri să iasă cu mine, dar ea refuza deși — lucrul era evident — îi eram simpatic. În sfîrșit, întîlnirea pe care mi-o refuza a avut loc printr-o pură întîmplare. Aceea care deveni mai târziu soția mea se găsea în balconul său cu una din prietenele ei. Tocmai mincau o felie de pepene și încercau să arunce cojile pe acoperișul halei în care lucram. Viitoarea mea nevastă aruncă bucata ei de coajă cu atîta neîndemînare încît nimeri în ferestrele halei, spărgîndu-i geamurile. Toate fulgerele se îndreptară asupra mea. Ea era foarte stînjenită. Șefului de echipă, care veni în grabă, îi explicai ce se întîmplase, rugîndu-l să nu dea atîta importanță acestei chestiuni. În felul acesta am putut să-i cer tinerei fete permisiunea de a-i vorbi; ea veni să mă roage să prezint patronului scuzele ei. Începînd din ziua aceea ne-am întîlnit în fiecare duminică. Sub pretextul că-și vizita mătușa — care în mod firesc, era de acord cu ea — ieșeam împreună după amiază, ascunzîndu-ne de fratele ei. Mama ei murise, tatăl ei lucra la Vintimillia, iar ea locuia la fratele ei, căsătorit, care nu-i acorda prea multă libertate. Era încă foarte tînră. După trei luni fratele ei află că ne vedeam și mă chemă ca să mă forțeze s-o părăsesc. Desigur că noi doi nu eram de acord cu el și logodnica mea părăsi casa fratelui său și se duse să locuiască la mătușa ei. Și am continuat astfel să vorbesc cu ea cinci ani și abia după ce mi-am făcut serviciul militar ne-am căsătorit.

Acesta a fost anul marilor hotărâri! M-am căsătorit, am aderat la partidul comunist! În uzină trecusem la secția de producție și aveam legături cu muncitori înaintați, participam la discuții ce se făceau în problemele sindicale. În general se discuta mult în secția noastră și era greu să nu participi la conversație. Oamenii sfârșeau prin a se convinge că revendicările muncitorești erau juste și că politica C.G.T. era de asemenea justă. Mai tirziu mi-am dat seama de greșelile care se făcuseră. Pe atunci nu eram încă înscris în partidul comunist ci numai în sindicatul F.I.O.M. (Federația Italiană a Muncitorilor din Metalurgie, C.G.T.) ca aproape orice muncitor. Frecventam chiar reuniuni organizate de către acești muncitori și, rămânând independent, mă interesam totuși de problemele politice. Eu avusesem o formație ideologică clericală; anii petrecuți sub influența deputatului Sabatini avuseseră o influență enormă asupra mea. Acum mă găseam într-o lume nouă: mi se vorbea într-un limbaj cu totul diferit. Nu mai era vorba de desemnare ci de cucerirea libertății prin lupta noastră: de un viitor mai bun, de drepturi și nu numai de datorii (altădată nu mi se vorbea decît despre datorii!). Mi se vorbea adesea despre egalitate chiar cu șefii noștri pe care, altădată, îi considerasem ca pe niște tipi *tabu*, care conduc universul și de care nu ne puteam lipsi! Mi se explică cum era posibil să se organizeze o societate cu totul deosebită și, încet, încet, mă simțeam ciștigat, cucerit, de aceste vorbe atît de simple dar care conțineau un mare ideal. Totuși nu mă simțeam încă convins și nu voiam să ader la un partid politic atita timp cit nu înțelesesem care trebuia să fie drumul pe care să-l aleg pentru tot restul vieții.

Între timp m-am dus să-mi fac serviciul militar la Civita-Vecchia și acolo am avut prilejul unor experiențe politice fundamentale. Iată evenimentul care m-a făcut să înțeleg în mod definitiv că lupta pentru pace este dusă numai de către partidele de stînga și de către organizațiile sindicale și că pericolul de război era real. Locotenent-colonelul care comanda bateria noastră ne ținu un discurs. Îl stimam din toate punctele de vedere. Urma să fie transferat la școala de război și, ca să-și ia rămas bun de la trupă, ne convocă în sala cinematografului regimentului.

Pe estradă, lingă el, stăteau comandantul regimentului, preotul și mai mulți ofițeri. Locotenent-colonelul nostru începu astfel: «Vă părăsesc. Dar nu vă spun totuși adio ci la revedere! Dată fiind situația internațională, vom avea ocazia să ne revedem căci războiul va izbucni la anul sau peste doi ani». La auzul acestor vorbe, sala, ticsită de soldați, murmură prelung. Dar ofițerul continuă spunînd că războiul este piatra de incercare a popoarelor; că noi vom fi fără îndoială chemați să luptăm în rîndurile armatei pactului Atlantic; noi eram cei mai buni artileriști din lume! Acest discurs a provocat o reacție atît de violentă în rîndurile soldaților, încît ei continuară să *mormăie* cu voce joasă, fără să îndrăznească să părăsească sala. Se temeau de sancțiuni disciplinare.

Murmurul creștea pe măsură ce oratorul vorbea. Atunci ofițerul își pierdu controlul și începu să spună niște lucruri oribile. Nu-mi credeam urechilor: din nefericire erau acolo mii de soldați care auzeau toți aceleași vorbe. Colonelul avu nerușinarea să spună că e just să se facă război pentru a zdrobi pe bolșevici și pentru a îmbunătăți lucrurile. El afirmă că într-o țară cucerită chiar și femeile aparțin învingătorilor și că dacă războiul ar deveni general și bombardamentele ar lovi în nevinovați — toate acestea n-ar avea decît o importanță secundară.

Acest discurs m-a zguduit; priveam cu atenție la preot, care se afla și el pe estradă. Era jenat, se legăna cînd pe un picior, cînd pe celălalt, își încrucișa minile cu un aer enervat dar nu îndrăzneam să ia poziție împotriva ofițerului.

* Așadar, asta e, (gîndeam eu). Acești indivizi vor război, îl pregătesc ! *. Acest discurs a fost evenimentul cel mai de seamă care m-a făcut să înțeleg că toți cei care sînt pentru pactul Atlantic doresc cu adevărat războiul și că acest pact nu este un pact defensiv ci un instrument de război. Așa s-a întimplat că m-am hotărît ca, la reîntoarcerea mea la Torino, după stagiul militar, să mă înscriu în partidul comunist ca să lupt pentru pace.

Primul lucru pe care l-am spus celor doi muncitori care au prezentat partidului cererea mea de înscriere, a fost că adeziunea mea nu era a unui membru oarecare. Voiam să devin un adevărat militant și să lupt pentru pace.

Celula mea este bine organizată; sînt evidențiați cei mai buni tovarăși pentru a-i pune în valoare în timp ce în alte uzine — după cîte mi s-a spus — lucrurile nu se petrec astfel. Și totuși organizația de partid este acolo mai solidă decît la noi. Activitatea mea politică se îmbunătățea, încercam să înțeleg problemele, să le adîncesc, cumpăram cărți, le studiam cu atenție. Și munca mea în uzină se îmbunătățise; eram acum un muncitor specializat. În categoria întii erau puțini tineri de vîrsta mea. La uzină situația devenea din ce în ce mai grea. Un grup de militanți activi a fost concediat: au fost zvirlîți 323 muncitori, toți făcînd parte din partidul comunist, din partidul socialist sau din C.G.T. Noi am încercat să reacționăm, luptîndu-ne din toate puterile, dar eram handicapați de atitudinea altor tendințe sindicale și — trebuie s-o spun — de orientarea greșită a sindicatului nostru și a Comitetului nostru de întreprindere. În momentul acela noi gîndeam că era vorba de o criză de producție care ar fi durat mai multă vreme. Dar iată că după patru luni, după ce au fost îndepărtați muncitorii de șoc, uzina a reînceput să lucreze în plin ! Și am mai aflat că direcția trecuse unele comenzi altor uzine, pentru ca să ne ascundă situația reală. Ne-au tras pe sfoară ! Dar și sindicatul se înșelase și ne-a înșelat. . .

Acum situația s-a schimbat mult: C.I.S.L. și U.I.L. nu intervin niciodată în luptele noastre pentru revendicările întreprinderii. Cînd direcția, după greva noastră sau mai curînd pentru ca s-o evite, este dispusă să facă unele concesii, atunci patronii și organizațiile sindicale patronale se pun de acord declarînd că cutare sau cutare majorare de salarii a fost obținută, grație C.I.S.L. sau U.I.L. ! Șefii de echipă suportă bombardamentul continuu al direcției care îi forțează să controleze cu stricteță pe muncitori; aceiași șefi de echipă sînt folosiți pentru ca să înfrunte Comitetul de Întreprindere și sindicatele.

Atunci cînd un muncitor face o reclamație, foarte adesea patronul refuză să convoace Comitetul de Întreprindere și încearcă să-l convingă că e mai bine să rezolve problemele în familie; să se ducă să-l vadă pe el, pe patron. În persoană ! Uneori, mai ales la început, șeful de echipă obținea realmente cîte ceva. Această tactică a fost utilizată chiar împotriva membrilor Comitetelor de întreprindere aparținînd C.I.S.L. sau U.I.L. pe care încerca să-i umilească pentru ca ei să rămînă docili față de direcție. Și totuși reprezentanții C.I.S.L. și ai U.I.L. pot circula liber prin uzină, ca să-și îndeplinească sarcinile, în timp ce, dacă un reprezentant al C.G.T. trebuie să meargă ca să

se întâlnească cu vreun muncitor într-o chestiune sindicală care-l privește, pentru care acesta trebuie să-și părăsească locul de muncă pentru cîteva minute, el este obligat să ceară permisiunea șefului. Foarte des acesta i-o refuză. Dacă totuși te agiți, poți fi sigur că la întoarcere găsești scrisoarea de concediere.

Pe muncitori îi indignează să-i vadă pe gardieni și pe supraveghetori circulînd în uniformă prin uzină. Acum, în afară de gardienii în uniformă mai sînt alții care poartă salopetă, la fel ca și noi ceilalți muncitori. Încercăm noășter după salopeta lor curată. Se întîmplă ca un muncitor să se ducă la closet ca să se destîndă un minut după o zi de muncă strivitoare și să se vadă amendat de către un alt muncitor care merge și el acolo! Și cum muncitorii din uzina noastră cîștigă un salariu care depășește cu zece, cincisprezece, douăzeci de mii de lire salariul muncitorilor textiliști sau chiar pe cel al metalurgiștilor din uzine mici și mijlocii, în general țin toți la postul lor și și-l riscă cu mult mai puțină ușurință decît muncitorii din alte ramuri. În plus, salariul nostru se schimbă și în funcție de « plicurile » pe care direcția le distribuie după bunul ei plac, exercitînd astfel presiuni și acțiuni de șantaj. Reprezentanții noștri sindicali au cerut ca plata să constituie un singur bloc, adică variațiile de tarif să fie înglobate în salariul unic. Aceasta ar permite Comitetului de întreprindere să discute plecînd de la o bază concretă. E o problemă asupra căreia chiar C.I.S.L. ar trebui să fie de acord cu noi, pentru că în felul acesta Comitetul de întreprindere ar ieși foarte întărit.

În romînește de K. VLAD

SCRISORI DIN ÎNCHISORILE FASCISTE

JOSE GÓMEZ GAYOSO membru în conducerea organizației de partid din Galicia (Spania). După cîteva ani de activitate ilegală, a fost arestat de fasciști și executat în noiembrie 1948.

Dragă Concia,

Iți scriu prima oară după cinci ani și mai bine. La drept vorbind, situația mea nu este prea de învidiat. Fac aceasta cu eforturi supraomenești, fiindcă mîinile îmi sînt rănite.

În patru ani și jumătate am făcut tot ce mi-a stat în puteri pentru a-mi îndeplini datoria de comunist. În ultimii doi ani, am condus organizația de partid din Galicia. Această funcție o aveam cînd m-au prins la 11 iulie, la Corunia. Asta s-a întîmplat în urma trădării unui ticălos care era adjutantul

CALDERON DE LA BARCA CELIA (MEXIC).

Noi luptăm pentru
ca aceasta să nu se mai repete.

tovarășului Antonio Seoane, conducătorul detașamentelor de partizani din Galicia. El a fost arestat pe ziua de 10. Trebuia să-l întâlnesc la el acasă, pe data de 11, dar când am sosit, mi-au deschis ușa polițiștii, cu pistolul îndreptat spre mine. M-am năpustit pe trepte în jos și, în același moment, prin fereastra scării, au deschis focul asupra mea. Un glonte m-a nimerit în obraz.

Totuși, am reușit să fug, dar cam după un ceas, la amiază, m-au prins. Hainele mi-erău pline de sînge. Din nefericire, cînd m-au rănit, m-am rostogolit și cînd mi-am revenit nu mi-am mai găsit revolverul. Altfel, nu m-ar fi prins viu...

Aș vrea să nu-ți povestesc ceea ce au făcut cu mine, dar mi-e cu neputință. Nici nu-ți poți închipui cum s-au purtat cu Seoane și cu mine. Îți voi spune doar că e mai bine de o mie de ori să mori decît să înduri așa ceva. Cînd la 1 septembrie am ieșit din celulă, eram un schelet. În ziua cînd m-au arestat cîntăream 73 de kilograme, și acum 48. Totul era zdrobit în mine. Scuiam sînge neconținut. În ce privește mîinile, de-abia acum pot apuca stiloul, și asta cu enormă greutate. Adevărul este că și-au ieșit din fire și pentru că n-au izbutit să pună mina pe mine timp de patru ani și jumătate, dar mai ales fiindcă în 45 de zile de la arestarea primului secretar, au prins doar 11 comuniști. Dar și mai mult i-a turbat faptul că 6 zile după arestarea noastră, a început ofensiva partizanilor: fasciștii cădeau unul după altul, iar centrele falangiste și aiuntamientos-urile din Abegondo și Moecie (Corunia) și din Orense, ardeau.

Dar Concita, nici chiar în timpul încercărilor și al chinurilor îndurate, nu puteam să nu ne bucurăm cînd auzeam că vajnicii noștri partizani răspundeau așa cum trebuiau să răspundă. Prin faptele lor, ei parcă ne spuneau că pot să lupte singuri și că nimeni și niciodată nu va putea să-i învingă nici pe ei și nici partidul.

Pe urmă, după ce la 1 septembrie am fost scos din celulă, regimul ni s-a mai îmbunătățit, admițîndu-ni-se să ne plimbăm timp de 2 ceasuri (cei care făceau parte din grupul nostru n-aveau voie decît cîte unul). Am început să mă îndrept pușin. Tovarășii care se află cu mine încearcă să-mi ducă de grijă, dar intrucît n-am aici nici un prieten sau cunoscut mai apropiat, n-am primit din afară nici o țigare.

Ei se străduiesc să lichideze cu mine cît mai curînd posibil. Cred că dacă nu ne vor elibera, vom primi, cel puțin Antonio Seoane și cu mine, cîte două sau trei sentințe de moarte. Către începutul lui noiembrie, vor să o termine cu noi.

De aceea, îți spun cîteva nume:

Jose Gomez Gayoso, învățător; Antonio Seoane, muncitor; Juan Romero Ramoz, muncitor; Jose Bartrina, medic; Jose Ramon Diaz, croitor; Jose Rodriguez Campos, muncitor; Juan Martinez, țăran.

Printre noi se află și patru femei care se comportă admirabil, n-au putut smulge de la ele nici o vorbă. Este vorba de Maria Blasquez, muncitoare, care a primit un glonte în stomac, glonte pe care nu i l-au extirpat; de Clementina Galiego care are un picior aproape paralizat; de Carmen Orosco, învățătoare; care e bolnavă de inimă și se află într-o stare gravă și, în sfîrșit, de Josefina Gonzalez Cudeiro.

Situația noastră s-a schimbat numai în sensul că cel puțin acum sîntem împreună, cîte trei în fiecare celulă, și celor care au rude le este permis să primească pachete. Cu toate acestea, toți cei opt inculpați din procesul nostru sînt complet izolați de ceilalți 250 de deținuți politici (le e frică de influența pe care am putea-o avea asupra lor!). Pe de altă parte, au început acte de provocare cri-

minale: în grupul nostru au trimis un polițist, care a încercat să acționeze asupra celor mai experimentați tovarăși, căutînd mai ales să semene discordie între noi pentru a ne dezbinda în fața tribunalului militar...

Garda civilă insistă ca paza noastră internă să fie compusă din jandarmi, asta fiindcă n-au încredere în personalul închisorii.

Și acum, Concia, aș vrea să-ți lămuresc esența politică a celor petrecute și direcția acestei lovituri...

Parte din conducători se află în libertate și organizația de partid n-a fost desorganizată. Același lucru și cu unitățile de partizani. Lovitura a fost crîncenă, dar cred că de aici se va trage lecția cuvenită și cu efortul tovarășilor din conducere (al celor rămași în libertate), Galicia va ocupa iarăși locul care i se cuvine în lupta împotriva franchismului. Totodată, poți să transmiți conducerii partidului că în afară de ticălosul care l-a trădat pe Seoane, n-a mai existat nici un caz de trădare. Cu toții au îndurat bătăile și chinurile fără să pronunțe nici un nume, deși dușmanii au folosit toate mijloacele posibile, ajungînd pînă la mită. Despre mine pot să-ți spun un singur lucru: cînd am ieșit de-acolo, am înțeles că sînt demn de numele de comunist și de cauza care mi-a fost încredințată. Am vrut să fac tot ce mi-a stat în putință, m-am străduit să aplic întocmai linia politică a biroului nostru și să sădesc în inima fiecărui luptător iubire pentru conducătorii noștri și, în primul rînd, pentru draga noastră tovarășă Dolores. Poți să fi încredințată de devotamentul meu față de birou și față de Dolores prin faptul că n-am sovăit niciodată. Poți să fi convinsă de fermitatea mea, deși am căzut în mîinile vrăjmașilor. Pînă la moarte voi rămîne la fel de neînfricat, și-ți jur că nu o dată mi-am spus, mi-am spus zi și noapte: chiar dacă aș avea o sută de vieți, pe toate le-aș da ca tovarășii mei, conducătorii mei, tu și fiul meu, toți, să puteți spune că n-am fost dintre cei lași sau șovăielnici, că n-am făcut nici un pas greșit...

Puterile mi-s slabe, dar sînt dator să mi le dăruiesc pe toate și, mai ales acum, cînd ei caută să înfrîngă pe acei care au îndurat cu bărbăție încercările; îi mimesc cu săgăduieli că le vor salva viața chiar în momentul cînd se vor înfățișa în fața tribunalului militar.

Slaba pregătire politică a multora, pe de o parte, și presiunea dușmanilor noștri, pe de alta, îi fac să șovăie.

Să înțelegi că steagul partidului va fi lîftat salnic. Trudesc și voi trudi fără răgaz ca să fie așa. Pentru mine răspund. Dar trebuie ca și ceilalți să se țină dîrji pe poziție.

Și acum, Concia mea, puțin despre noi. Poate că aceasta e ultima scrisoare. Ești comunistă și, ca membru de partid, trebuie să consideri moartea mea pierirea unui ostaș, care-a căzut pe cîmpul de luptă. Mulți tovarăși, înfînit mai culezători, au pierit înaintea mea... Ce mare și minunat e poporul nostru! Cînd se luptă cu perseverență și vitejie, săvîrșește minuni. De un singur lucru tîni pare rău — că datorită slabelor mele puteri și lipsurilor mele, n-am putut face mai mult... Cred că înțelegi singură de ce nu ți-am scris niciodată. Cu toate acestea, ai fost mereu în inima mea. Au trecut cîșiva ani, de cînd ne-am despărțit, dar orice-ar interveni în viața ta, sînt ferm convins că vei fi, vei rămîne întotdeauna comunistă pe care am cunoscut-o; vreau să-ți fii săgăduiala pe care mi-ai făcut-o: că niciodată, vreun cuvînt sau vreo faptă nedemnă n-o să păteze onoarea mea de comunist combatant. Este singura moștenire pe care o las fiului nostru. Te rog, atunci cînd va crește destul de mare ca să înțeleagă, povestește-i toate acestea. Te rog, te implor, crește-l așa cum am dorit, ca să devină un comunist credincios și cînstit cum a fost și tatăl său. Educă în el iubirea față

de popor, pentru oamenii muncii, pentru Spania, patria iubită pentru care tatăl său și-a dat viața... Cultivă în el respect și iubire față de conducătorii glorioșului partid comunist al Spaniei, pentru tovarășa noastră Passionaria. Aceasta-i ultima mea rugămintă față de tine, prietena și tovarășa mea.

Sînt încredințat că mi-o vei împlini pentru că te cunosc și fiindcă sînt convins de cîntea ta politică. Îți mai spun încă două cuvinte: dacă n-ai făcut asta pînă acum, te rog s-o faci.

Erai încă tînădă. Dar nimic, nici chiar cele mai îngrozitoare încercări nu te-au putut abate, niciodată, de pe drumul drept, pe care l-ai ales cînd ai intrat în partid. Aceasta-i mai presus de orice. Îți doresc din tot sufletul să-ți găsești fericirea pe care n-am știut și pe care nu ți-am putut-o dăruia.

Aș dori să alungi cît mai curînd amintirea mea ca tovarăș de viață și dacă-ți vei aminti de mine, să nu fie decît ca prieten. Nu vreau să suferi din pricina mea. Pentru a ajunge la cel mai mare bun — eliberarea patriei noastre — e nevoie de jertfe mari. Cum aș putea oare în momentul de față să mă gîndesc la mine? Trebuie să am răbdare, să fiu ferm. Golul îl vor umple mii de comuniști, îl va umple poporul. În numele poporului nostru, trebuie să muncești și să lupți fără zăbavă.

Aș vrea să-ți cer încă un lucru. Dacă vei avea timp, trimite-mi fotografia în care ești cu Pepito. Am avut una, dar acum vreo doi ani poliția mi-a confiscat-o. Aș dori ca măcar încă o dată să-mi văd fiul și pe tine, măcar în fotografie. De asemeni, te mai rog să-mi trimiți, dacă e cu putință, cîtiva bani pentru unele cheltuieli urgente, pe care o să le mai am în această lună sau o lună și jumătate care mi-au rămas. N-am vrut să mă adresez nici rudelor tale, nici cuiva din ai mei pentru că m-am temut să nu fie arestați. Închei. Am ținut scrisoarea patru zile dar mai mult nu pot. Aș putea să-ți povestesc multe, și dacă voi putea, am să-ți mai scriu.

Trebuie să folosesc cît mai bine fiecare secundă.

De ce să-mi iau rămas bun? Să fii fericită! Știi cît te-am iubit și cît te-aș fi iubit întotdeauna. Pentru ultima oară, sărută-l pe fiul nostru în numele tatălui său. Te sărut, Concia,

Iubitul tău pentru de-a pururi

Pepe

Dacă vrei să-mi scrii, scrie-mi prin avion, recomandat și urgent.

Îi îmbrățișez călduros pe Blas Marinello, Fabio, Monguito, și pe ceilalți tovarăși spanioli și cubani.

Jose Gomez Gayoso

Închisoarea Provincială Galeria I
Celula nr. 4. La Coruña

MESAJE DIN BARBEROUSSE

Editura Pierre Jean Oswald publică sub titlul *Barberousse*, mărturiile unui deținut algerian, Mustafa G... care a cunoscut regimul distrugător la care sînt supuși luptătorii pentru libertate în închisorile din Alger. Din pricina cenzurii numele lui adevărat nu este dat publicității. Reproducem mai jos prefața care însoțește aceste mărturii, semnată de Vercors, precum și câteva fragmente.

În 1943, *Les Editions de Minuit* scosese, paralel cu publicațiile literare clandestine, și o colecție numită *Mărturii*. În ea editura publică fapte istorice, ca povestirea lui Yves Farge, intitulată *Toulon* în care este vorba de sabordajul flotei, sau fapte dramatice, ca acele crime comise la Châteaubriant și povestite de Aragon sub pseudonimul *Martor al Martirilor*.

În alte împrejurări și în alte vremuri, povestirea pe care o veți citi ar fi apărut în această colecție. Ar fi putut și ea să poarte semnătura *Martor al Martirilor*. Are aceleași calități și aceleași slăbiciuni ca și acele mărturii clandestine: același freamăt de groază, de indignare și aceeași «subiectivitate»...

Dar unor mărturii de acest fel nu li se poate cere să reflecte obiectivitatea rece a istoricului. E vorba de martori care au suferit ei înșiși martiriul.

Rolul mărturiilor lor, ca și a celor publicate de *Les Editions de Minuit* sub ocupație, constă nu atât în a stabili exactitatea istorică a unor fapte supuse unor riguroase verificări, cît mai ales în a alarma pe cititor asupra existenței unor asemenea fapte.

Oribil, în lagărul de la Châteaubriant, nu a fost faptul că o anumită brutalitate sau că o anumită execuție s-au produs exact așa cum relata *Martorul Martirilor*: oribil era faptul că aceste crime se petrecuseră. După cum oribil este astăzi că în închisori franceze se află noii martiri.

.....
În 1944 un afiș admirabil înflori pe zidurile Parisului eliberat. El reprezenta Franța descătușată. Era o imagine sfișietoare. Căci nu înfățișa o Franță plină de orgoliu, o Franță învingătoare, ci o Franță martiră, o Franță palidă, abia ridicată din patul său de tortură, abia leșită din bezna temniței. Ea vedea mijind zorile, dar primele raze ale libertății erau prea puternice pentru ochii săi încă slăbiți. Trebula să-i ferească o mină palidă, cu o mină la fel de palidă, de lipsită de sînge ca și chipul ei. Cu o mină ce purta încă în podul palmei urma culului care o răstignise.

Cît era de frumoasă și de tulburătoare, pe cît era de nobilă, această Franță leșită din mormînt!

Dar lată că acum, în amintirea noastră, noi nu mai putem s-o vedem atît de pură, atît de albă. lată că nu mai este ea aceea care suferă torturile, bezna temnițelor, lagărele de concentrare, ci, în numele ei, alții sînt siliți să le suporte. lată că această

rană neagră din fundul inimii trece și asupra acestor mîini palide, imaculate, întinzîndu-se ca un ulcer. Și iată că icoana neprihănită se acoperă de pete negre ca de cărbune, care cîștigă zi de zi teren. Ele se apropie de față. Atunci îți vine să strigi. Strigi. Acest om strigă.

Ai vrea ca el să fie auzit înainte ca icoana strălucitoare să se fi prefăcut într-o întunecată divinitate de funingine.

VERCORS

Mă numesc Mustafa G... Am 34 de ani. Grija mea este să aduc la cunoștință opiniei publice franceze situația destinată deținuților politici în Algeria, condițiile lor de viață și regimul la care sînt supuși.

Arestările se făceau întotdeauna aproape în același fel: în timpul nopții sosesc niște parașutiști, un cartier e încercuit, adesea se trag focuri de armă și luptătorii sînt arestați. Conduși în localuri special afectate interogatoriilor și echipate în acest scop, ei sînt uneori supuși torturii la numai o jumătate de oră după arestare.

Despre metodele folosite în localurile parașutiștilor, există mărturii importante și numeroase. Pot să afirm că tot ce s-a scris pînă acum este mult mai prejos decît realitatea. Parașutiștilor nu le lipsea de loc imaginația cînd era vorba să găsească mijloacele de a-i face pe patrioți să vorbească. În general deținuții preferau să păstreze tăcere în legătură cu torturile pe care le suportaseră. Dintr-un fel de pudoare — dacă vreți ...

Îmi amintesc de un deținut, B. B. ... condamnat la moarte de tribunalul militar din Alger, apoi grațiat. Corpul său mai păstrează încă urmele creșturilor de cuțit care i-au lăsat pe picioare cicatrice lungi de zece pînă la cincisprezece centimetri. Suferise mai multe feluri de tortură, de la spînzuratul de picioare și scufundarea în apa unei fîntîni adînci, la ora unu sau două noaptea, pînă la creșterea cu cuțitul, trecînd prin inhalarea pentotal-ului¹. Fusese torturat timp de mai multe nopți în șir, începînd din momentul cînd pickup-ul pornea să cînte, sfîșind tăcerea nopții devenită sinistră. Jalnic mod de a folosi muzica, acela de a acoperi cu ajutorul ei plîsetele și strigătele de suferință ale celor care luptă pentru demnitate și libertate!

Scenele descrise sînt în general atroce și te fac într-adevăr să pui sub semnul întrebării calitatea de oameni — dacă se poate spune așa — a celor care practică asemenea orori. O metodă foarte des folosită și care, după cîte știu eu, n-a fost niciodată descrisă, este aceea a camerei electrice. Solul este acoperit cu table de fier așezate una lîngă alta în așa fel încît curentul să poată trece prin toate. Un mare număr de patrioți sînt introduși acolo și se dă drumul curentului după ce ușa a fost bine închisă. Imaginați-vă suferința acestor oameni care, ca să scape de descărcările electrice, ar vrea să sară, dar nu pot. Am întîlnit în închisoare un deținut cu numele de H. ... care îndurase această

¹) Pentotal—narcotic sub influența căruia o persoană nu mai este capabilă să-și controleze spusele (n. t.)

tortură. Căzuse pe marginea unei table și-și tăiasse astfel mușchii posteriori ai brațului drept.

Disciplina este respectată cu stricteță de deținuții politici și cerută cu strășnicie de organizația politică. Climatul de solidaritate și de fraternitate este atât de puternic, încît o încăierare între deținuții politici este de neconceput. Fiecare luptător se supune cerințelor disciplinei generale ceea ce duce, de altfel, la creșterea furiei supraveghetorilor și a administrației penitenciarului. Cel mai mic incident între un deținut și un supraveghetor le servea drept pretext să apeleze la parașutiști, care veneau să ciomăgească și să reprime.

La închisorile Barberousse și Maison-Carrée nu exista decît un medic la 2.000, 2.500, 3.000 de deținuți și acest medic nu venea, în medie, decît de trei ori pe săptămînă. Vizitele medicale sînt cu totul sumare. Defilăm prin fața medicului fără ca el să ne privească sau să ne examineze. Te întrebă ce ai. Încerci să-i descrii cum te pricepi răul de care suferi. «Bine, poți pleca». Cînd, totuși, constată că starea sănătății e prea proastă, prescrie uneori aspirină.

Dar foarte adesea deținuții bolnavi s-au văzut pedepsiți cu arestul de către medici pentru «vizită nejustificată».

Cei care sufereau cel mai mult de pe urma acestui regim erau răniții, machisarzi care avuseseră norocul să fie internați în spital, căci pe atunci mulți dintre ei erau executați pe loc. Cum se simțeau ceva mai bine erau trimiși la închisoare. Plăgile lor infectate ar fi necesitat o îngrijire atentă și constantă, pansamente, injecții. Dar medicul închisorii se dezinteresa și de ei, ca și de ceilalți. Mulți dintre ei îți făceau literalmente rău să-i vezi: omenește vorbind locul lor era într-un spital, și nu într-o sală de închisoare.

Există o trăsătură generală care m-a izbit la toți deținuții politici: faptul că priveau problemele politice cu un calm și cu o seninătate excepționale. Excepționale în sensul că situația lor de oameni cel mai adesea torturați în centrele de anchetă, în lagăre militare și în birourile poliției, ar fi putut să-i transforme în niște ființe întărite, cu o ură sălbatică împotriva a tot ce este francez. Nu, n-am constatat acest lucru în rîndul deținuților politici. Am înțeles mai curînd oameni foarte conștienți de exigențele izvorîte din calitatea lor de patrioți algerieni, din faptul că ei apără un ideal nobil și că acest ideal le interzice să nutrească pasiuni josnice, le cere să înfrunte cu calm toate problemele care se pun, fără să se lase antrenați de pasiune. În ciuda tuturor grijilor și necazurilor la care este supus orice deținut — probleme familiale, materiale etc... descurajarea este aproape străină deținuților politici algerieni. Această generație este convinsă că ea are de dus o luptă justă care în mod inevitabil se va sfîrși victorios. Prin ea se va realiza ca generațiile viitoare să fie scutite să mai suferă de pe urma unui regim care pe noi înșine ne-a făcut să suferim atîta.

În consecință, fără descurajare. Moralul e de fier și adesea se aude: «Dacă aceasta va trebui să dureze zece ani, va dura zece ani. Dacă va trebui să dureze o sută de ani, va dura o sută de ani. Desigur că am prefera pacea, e foarte adevărat, dar dacă necesitățile luptei cer ca ea să se continue timp de mulți ani, noi vom rămîne în închisoare și vom continua să suferim, fără însă să ne plecăm capul, pînă cînd realizarea aspirațiilor noastre va fi deplină și integrală».

În închisoare există o adevărată societate politică. Viața noastră interioară este organizată de noi, în conformitate cu principiile noastre, în conformitate cu țelul pe care vrem să-l atingem.

Gradul de cultură al deținuților era foarte variabil. Printre noi se aflau avocați, medici, studenți de la diferite facultăți, institutori, dar și țărani sau muncitori care niciodată nu fuseseră la școală și deci total analfabeți. Pentru instruirea lor elementară foloseam cărțile de studiu care aparțineau deținuților, cărți de gramatică, de sintaxă, de algebră, de geometrie etc. . . Reușeam chiar să introducem un anumit număr de cărți de studiu autorizate.

Învățământul depindea mai ales de posibilitățile oferite de cadrele care se găseau în fiecare sală. Există o sală, de pildă, în care se predă franceza, araba, spaniola, engleza, matematicile și fizica. În timp ce în altă sală vecină, săracă în instructori, nu se predă decât franceza și araba.

Două cursuri erau asigurate cu regularitate: araba și franceza — pentru diferite grade. Unii deținuți veniseră din munți și nu țineră în viața lor un creion în mână; organizația le oferea creioane și caiete și după numai câteva luni ajungeau să scrie și să citească destul de corect. Aceste rezultate foarte încurajatoare dădeau instructorilor sentimentul că nu-și pierd în întregime timpul și că încep să realizeze, în ciuda unor condiții grele, marea sarcină care ne așteaptă — educația populară. În ceea ce privește educația politică, evident că ea se desfășura în conformitate cu principiile din afară: se organizau conferințe, discuții, comentarii politice, iar rezultatele erau adesea laudabile.

Pentru noi — aceasta constituie de altfel un principiu — închisoarea este o școală. Patriotul algerian trebuie să-și desăvârșască acolo instruirea și educația cetățenească, politică și socială.

Era printre noi un număr foarte redus de algerieni de origine europeană sau israelită. Știți că noi nu facem deosebire de rasă sau de origine. Un algerian merită acest titlu din momentul în care el acceptă să activeze în rîndurile revoluției naționale pentru salvarea patriei. Erau cîțiva tineri algerieni de origine europeană care erau în închisoare pentru vina de a fi luptat în rîndurile F.L.N. și A.L.N.

Acceptați, asimilați într-un mod cît se poate de frățesc, erau poate mai iubiți decât ceilalți militanți, simțindu-se ei înșiși de-a dreptul emoționați de sinceritatea sentimentelor nutrite față de ei de frații lor musulmani. Aceasta nu era decât prefigurarea a ceea ce va fi mîine, căci pentru noi, Algeria va fi patria tuturor algerienilor, adică a tuturor acelor care se vor fi pronunțat pentru ea și care vor fi acceptat să sufere și să-și verse sîngele pentru eliberarea ei.

La închisoarea Barberousse există un cartier al condamnaților la moarte. Numărul lor, destul de variabil, se ridică aproape la 120.

Toți deținuții care s-au aflat la Barberousse în momentul unei execuții capitale păstrează una din cele mai îngrozitoare amintiri, care cu greu poate să fie ștearsă. Îmi amintesc că într-o dimineață, în zori, am fost treziți brusc de țipetele care veneau din cartierul condamnaților la moarte. Deținuții mai vechi ca noi ne spusese: «E o execuție, gardienii ridică din celulă pe condamnatul la moarte». După cum ni s-a spus, condamnatul era scos din celulă, bătut de gardieni și apoi dus spre eșafod. În clipa aceea toți condamnații la moarte încep să cînte cu o voce fierbinte imnuri patriotice pentru a-l întovărăși pe cel care se îndreaptă spre locul sacrificiului . . .

Ca toți ceilalți, urmăream cu gîndul pe cel condamnat, cu inima strînsă, pradă celei mai cumplite dureri și celei mai adînci minii. Din sala mea am putut să aud deslușit căzînd cuțitul ghilotinei: era de-a dreptul cumplit. Este una din amintirile cele mai dureroase, mai ales cînd vezi că un deținut politic, soldat al unei cauze nobile, este executat într-un fel mîrșav, ca un vulgar deținut de drept comun. E foarte umilitor și degradant. În general toți condamnații la moarte plecau spre ghilotină cu capul sus, strigînd: «Trăiască Algeria», păstrînd pînă în ultimul moment o ținută demnă care-i exaspera pe călăi.

În romînește de K. VLAD

UN POEM CLANDESTIN

TRIBUNALUL SÉCRET

Poemul anonim, pe care-l publicăm mai jos, a apărut în ziarul Partidului Tudeh din Iran, și aparține unui poet iranian aflat în ilegalitate.

*Acolo se smulg aripile
vulturilor tineri,
vulturilor liberi,
vulturilor cu azurul în pene.*

*Dincolo de acest zid
sînt împușcate
fulgerele ochilor!
Vor s-astupe cu plumb topit
gurile vulcanilor!
Vor să taie cu paloșul trădării
florile revoluției!
Vor să pună-n cătuși mugurii,
vor să oprească primăvara
din inima unui popor
ce nu mai vrea lanțuri!*

În romînește de N. AMIR și GEORGE DAN

LITERATURA

AMINTIRII

MARIE de Rabutin-Chantal, nepoată a unei sfinte, fiică a unui baron și, prin soțul ei, marchiză de Sévigné, era, se spune, o femeie pe cit de drăguță pe atât de virtuoasă. E drept că, în contemporaneitate, se vorbise destul de mult despre excesivul ei simț practic în afaceri, ba se și insinuase că această femeie de o rară și fină inteligență ar cam fi fost lipsită de suflet. În ciuda unor asemenea mărturii, celebrele ei *Scrisori* au fixat-o pentru posteritate în imaginea pe care ea însăși și-a croit-o și ne-a impus-o prin istoria sufletului ei de mamă și de creștină.

Scrisorile au avut succes la Curte și în Saloane și genul lor s-a dovedit foarte rentabil într-o lume care prețuia grozav « lucrurile bine spuse ». Se știe doar că în mod decisiv fama de « bel esprit » atârna în secolul clasicismului de măiestria conversației. Opera doamnei de Sévigné a demonstrat că atâtea discuții elegante și spumoase, atâtea vorbe de duh, cu strălucire risipite, pot fi conservate prin arta epistolară. Astfel, corespondența salonarzilor a devenit un gen literar care a produs repede un fel de cronici mondene ale epocii, nu numai excelent redactate, ci și de autentică valoare documentară. Firește, autorii lor nu ignorau de fel caracterul publicitar. Intimitatea și spontaneitatea scrisorilor lăsate de marchiza de Sévigné nu erau decît convenționale; rindurile ei erau adesea copiate și începeau să circule încă înainte de plecarea la destinatar; erau citite curent în societate; reputația de epistolieră a marchizei o pusesse pe același plan cu cei mai mari scriitori ai secolului. Evident, în vreme ce Doamna de Sévigné și mai puțin ilustrele doamne de Sable și Maure, de Schomberg și de Scudéry concurau, prin corespondența lor, la o glorie de literate, corespondența unor Racine și Boileau rămânea închisă; acestea nu vedeau într-însa literatura și puneau în ea tocmai ceea ce nu putea fi public, ceea ce venea în contradicție cu oficialitatea politică, religioasă și artistică. Moda scrisorilor literare, însă, s-a extins repede. În secolul XVIII englez, multe ladies au urmat exemplul marchizei franceze, însoțite de cite un conte de Chesterfield și de alți epistolieri rafinați. Deși din aceeași epocă, scrisorile unui oarecare pastor Gilbert White, dintr-un oarecare sat englezesc, au constituit pentru urmași un document mai sugestiv și mai semnificativ.

În orice caz, arta epistolară venea să lărgească sfera literaturii memoralistice care se afirmase pînă atunci mai mult sub forma unor *jurnale* nu întîme ci oficioase. Memorialiștii francezi, de care avea să-i placă lui Sainte-Beuve să arate că au apărut încă din secolul XII (adică de la Villehardouin) sînt de fapt cronicari, nu diferiți în esență de cei cu care Grecia deschisese încă din secolul VI o tradiție importantă pentru dezvoltarea tinerelor literaturi din răsăritul Europei. Polonezul Ioan Crisostom Pasek

și Neculce sau Radu Popescu ai noștri sînt de asemeni *memorialiști* printr-o bună parte a operei lor. Dar toate aceste *memorii* și *jurnale* nu sînt decît o « *histoire des choses advenues* » — cîte o istorie a lucrurilor petrecute între cutare și cutare dată — cum se și intitula unele vechi cronici franțuzești.

Genul *scrisorilor* e de altă natură și se raportează la șirul *jurnalelor* și *memoriilor* care privesc în primul rînd nu istoriografia propriu-zisă ci *literatura*, pentru că înfățișează o particularizare concret-sensibilă a epocii prin autobiografia unei individualități reprezentative. Un obscur quaker, Georg Fox, din secolul XVI, ca și un predicator militant, John Bunyan, din secolul XVII, sînt azi considerați în Anglia drept întemeietori de tradiție pentru literatura de confesie și de justificare autobiografică; dar nu divagațiile și viziunile lor mistice ne pot vorbi azi, nouă; ci faptul că memoriile acestor oameni de demult sînt mărturii acuzatoare; jurnalele lor de puritani persecutați relevă amplele forțe sociale care îi sprijineau, pe care le exprimau și pentru care lupta religioasă era, în momentul respectiv, o formă acută a luptei de clasă. Durata genului o dă astfel autenticitatea lui documentară, mai mult decît orice calitate artistică analizabilă ca atare. În R. P. Polonă, prin 1950, o scriitoare de prestigiu Mariei Dambrovka a tradus, de aceea, jurnalul ținut între 1660 și 1669 de englezul Samuel Pepys — care fusese descoperit abia la două veacuri după redactarea lui într-o secretă « stenografie » menită să-l ferească de privirile indiscrete. Cele mai vestite *memorii clasice*, acelea ale lui Saint-Simon, reprezintă un monument nepieritor — artistic, social și istoric — tocmai pentru că sînt memoriile unui spirit lucid care își strigă, ca un romantic, non-conformismul și, ca un viguros realist-critic, arde cu fierul roșu tumorile societății putrede. Memorialiștii iluștri sau, semi-anonimi ai epocilor revolute au intrat astfel în istoria literaturii mai ales cînd se situau pe o poziție de adversitate față de oficialitate, pe o poziție care le potența luciditatea critică a observațiilor și capacitatea de a fi exponenți ai protestului social, de a dezvălui ceva din forțele care au ajutat o epocă, i-au zguduit conformismul, au stimulat direct sau indirect resorturile progresului social și uman.

De la Madame de Sévigné și Samuel Pepys au curs veacurile. Mai mult chiar decît opera lor, a intrat în literatură genul pe care l-au slujit cîndva, printre întemeietori.

Astăzi, interesul pentru *memorii*, *jurnale*, *scrisori* e infinit mai mare și e altul decît pe vremea lor. Ne pasionează, în genere, mărturiile trecutului în fața prezentului în prefacere revoluționară. De aceea ne preocupă caracterul lor cert, verificat de documente și confirmat de însăși evoluția istorică. *Subiective*, ca orice confesii, ele ne atrag — nu paradoxal și dialectic — tocmai în măsura în care au o valoare *obiectivă*, adică numai atunci cînd coincid cu adevărul obiectiv al realităților pe care le înfățișează sau cînd ni se prezintă ca martore nemijlocite ale unor procese evidențiate de istoria însăși. În calitatea lor de mărturii autentice, ele trebuie să ne încredințeze că nu jură strîmb, că nu inventează, că nu mimează, că nu jertfesc esențialul pentru o anecdotică nesemnificativă sau denaturată, ba chiar că nu *literaturizează*. De aceea, literatura *memoriilor* relevă mai pregnant, poate, decît oricare alta, apartenența lor la una dintre cele două culturi contemporane, exprimă puternic lupta de clasă pe tărîm ideologic. Artistice prin metodă, memoriile sînt în același timp

de domeniul direct *doctrinar*, căci autorul își explicitează, își argumentează autobiografia — în ansamblu și în detaliu — își afirmă deschis concepția despre lume și viață sau cel puțin premisele de la care a pornit în căutarea unei astfel de concepții.

Însuși interesul pentru memorialistică în prezent reliefează mobilități diferite pentru fiecare dintre cele două culturi contemporane. Nicio dată ca până azi n-au fost mai căutate confesiunile, amintirile, însemnările, scrisorile marilor personalități, n-a existat atât de intens gustul pentru mărturiile lăsate de predecesori, chiar pentru cele strict documentare dar asigurate de participarea directă, trăită, a autorului lor. Dar sensul acestor căutări și al acestui gust, selecția făcută în imensitatea literaturii memorialistice, sînt diferite în esență de la o cultură la alta, au alte criterii de fiecare parte. Democratice și socialiste, creațiile memorialistice aduc asupra evoluției societății și a omului priviri revelatoare, pe care nu izbutesc să le înfrunte, să le distrugă și să le întunece privirile veninoase sau maladive ale memorialiștilor și epistolierilor din cealaltă parte, ale înfrînților și dezdărdăcinaților din ultimul stadiu al capitalismului.

Memoriile, jurnalele intime, corespondențele semnificative, intră direct în lupta ideologică, tocmai ca inatacabili martori citați în instanță. Nu întîmplător la procesul pe care justiția franceză de azi i l-a intentat unui editor progresist, procurorul fascizant a îndrăznit să aducă argumentul, nu ridicol ci dezgustător, că romanul incriminat e... autobiografic, că deci nu e ficțiune, ci *realitate*. Ficțiunea treacă-meargă, poate fi contestată, deci poate fi tolerată — realitatea documentată faptic, direct, autobiografic însă trebuie să fie interzisă! Dacă le-ar sta în putință, autoritățile gaulliste ar interzice cu desăvîrșire întreaga literatură despre realitățile algeriene pe motivul că nu recurge la imaginația epică ci la fapte autentice, povestite de participanți activi și de martori oculari. În vreme ce literatura acestor participanți și martori a devenit insuportabilă pentru cei ce vor să ascundă un adevăr strigător la cer, o altă literatură politică a amintirilor nu e citușă de puțin stingherită. Nu e vorba, desigur, de memoriile domnului Churchill, să spunem, și cu atât mai puțin de cele ale generalului Charles de Gaulle. Dar și memoriile călăului Eichmann circulă liber în întregul occident, receptate de unii cu desfătare estetică pentru cinismul lor. Nici măcar *Mein Kampf* nu are soarta autobiografiilor unor luptători progresiști (ba *Tabloul sincron* din *Istoria literaturilor* apărută sub direcția lui Queneau o înregistrează conștiințios între alte titluri epocale din 1923—1924, adică între *Crepusculul* lui Pablo Neruda, *Babbitt* de Sinclair Lewis, *Amok* de Stefan Zweig și *Lenin* de Maiakowski!)

E drept că memorialistica, cu toate ramurile ei, a cunoscut în epoca burgheză o amploare pe care n-o avusese altădată; într-un fel, se poate spune că dezvoltarea ei dusă pînă la hipertrofiere a fost un produs al acestei epoci. Pe vremea marchizelor și conților, notarii anonimi n-aveau ce face cu însemnările lor, rareori descoperite postum. În lumea eroilor balzacieni de ieri și de azi, însă, își scriu memoriile toți cei ce au timp, bani și interes să o facă (sau să-i pună pe alții să li le facă) pentru a-și încununa cîteva decenii de activitate discutabilă într-un domeniu discutabil. Sute și mii de memorii sînt semnate de politicieni burghezi, afacariști, generali senilizanți, prefecți de poliție, avocați, doamne din societățile de binefacere sau de ocrotire a animalelor, Casanovi de diferite ranguri, aventurieri, excroci, octogenari și nonagenari etc... Domnișoarele de

pension din apus pot fi și azi entuziasmate de Amintirile lui Ferdinand de Lesseps, agent al colonialismului în Suez, înfățișat drept fermecător și eroic cuceritor; se mai reeditează și azi *Cei șapte stilpi ai înțelepciunii*, memoriile spionului T. E. Lawrence în țările arabe, adăugându-i-se și corespondența postumă sau jurnalul intim, abia de curînd editat.

Dar, în același timp, memoriile și jurnalele intime, secondate de corespondența editată postum, au devenit și una din căile cele mai directe de comunicare cu posteritatea a unor mari personalități. Reprezentanții mișcărilor social-ideologice,eminenți luptători revoluționari, oamenii de știință, discută cu noi din trecut și se adresează, din prezent, viitorului. «Jurnalul» lui Petru cel Mare și *Autobiografia* lui Franklin, amintirile Louisei Michel, memoriile lui Elisée Reclus sau Kropotkin, ale lui Wilhelm Liebknecht și Bebel, ale lui Jaurès și Gramsci, ca și *Autobiografia* lui David Hume, *Viața mea și psihanaliza* a lui Sigmund Freud sau *Amintirile mele* scrise de marele Pavlov, indică o varietate în succesiune — istorică, ideologică și literară — practic nelimitată, care ar putea fi ilustrată paralel de multe alte titluri exemplificatoare, chiar dacă ne oprim în pragul contemporaneității socialiste. Sînt memorii care se opun organic stagnării sociale și exprimă căutări și lupte, impasuri și nădejdi, eșecuri și victorii, angajări pe drumuri înfundate sau pe altele care urcă spre viitor lăsînd în urmă obtuzități, erori, inerții și neputințe. Sînt memorii care oferă posterității spre judecare și valorificare critică amintirea unor acțiuni istorice necesare sau istoric explicabile sau istoric condamnable, în care individualitățile ilustre s-au putut manifesta rodnic numai cînd au știut să fie exponenți cerințelor vitale ale epocii lor. Sînt memorii care reconstituie calea parcursă de un om în știința lui despre oameni și viață, pînă a ajunge la revelații de însemnătate epocală sau, dimpotrivă, la pseudo-revelații cu urmări nefaste în dezvoltarea culturii mondiale. Memorii care încearcă să aducă explicații subiective și obiective menite să onoreze, să scuze sau să acuze fiecare pas al fiecărui autor. Ca și *Confesiunile* lui Jean-Jacques Rousseau, toate acestea se înfățișează la judecata de apoi, cea adevărată, a oamenilor înșiși, care fac istoria urmîndu-i pe cei ce au mers în direcția ei și respingîndu-i pe cei ce i s-au abătut din drum.

În chip firesc, memoriile au fost cultivate intens de scriitorii înșiși, au constituit nu odată principala operă a unui scriitor. *Istoria ideilor mele* e un titlu semnificativ, pe care-l putem găsi, la distanță de trei sferturi de veac, pe coperta unei cărți a lui Edgar Quinet și pe alta a lui Alain. *Istoria ideilor și creației mele* s-ar putea intitula o mare parte a literaturii autobiografice datorate scriitorilor și pe care am putea-o ilustra perfect prin *Anii de ucenicie* ai lui Sadoveanu. Amintirile din copilărie, adolescență și tinerețe ale lui Ernest Renan sau Lew Tolstoi întemeiaseră oarecum tradiția acestei literaturi a intelectualilor care se apleacă asupra isoriei proprii lor formări, a proprii lor concepții artistice și filozofice. Secolul 20 a cîștigat de fapt genul unor autobiografice *bildungsromane*.

Ideea valorificării literare a proprii experiențe de viață desigur că nu e nouă, ci inerentă artei din totdeauna. Dar romanul autobiografic despre formarea unei personalități e relativ nou; dacă ne gîndim nu la transfigurarea literaturizantă a autobiografiei, ca într-o «confesie a unui copil al secolului», ci la povestirea directă a vieții, cu conștiința că autobiografia cea mai autentică este de la sine romanul unei experiențe trăite complet și complex, instructiv și concludent. Fără îndoială că *Universi-*

tățile lui Maxim Gorki constituie firesc un roman al experienței unui intelectual ieșit din popor și angajat în lupta revoluționară a acestuia pînă la victoria finală. *Martin Eden* al lui Jack London e istoria abia literaturizată a unei existențe care, prin elementele ei dintii, ar fi putut fi *gorkiandă*, dacă zbuciumul scriitorului s-ar fi rezolvat în angajare revoluționară; fără aceasta, romanul lui autobiografic, nu mai puțin complet și concludent relevă inevitabilul impas al disperării și prevestește legic sfîrșitul de sinucigaș al autorului.

Literatura autobiografică e strîns legată de marile cotituri ale istoriei contemporane. Creația celor dintii scriitori sovietici a fost în bună măsură direct autobiografică, căci era de comunicat lumii o experiență umană fără precedent, o experiență revoluționară pe care nu martorii ci chiar cei care o trăiau intens aveau să o descrie. Fenomenul poate fi ușor observat și în tînrul nostru roman realist socialist în care, alături de memorii nemijlocite (ca *Zilele vieții tale*) apar memoriile abia deghețate (de la *Desculț* pînă la *Pe multe de cușit*) mărturisind temelile din trecut ale unei adevărate contemporane fundamentale. Într-o bătrînă literatură ca cea engleză anunțarea realismului socialist e evidentă în monumentală epopee autobiografică a lui Sean O'Casey.

Același caracter autobiografic îl au și literaturile naționale care abia în secolul nostru și mai ales după primul război mondial au ajuns la înflorirea modernă. Intemeietorii romanului de azi al Islandei, afirmat după 1918, ca Gunnar Gunnarsen și Thorbergur Thordarson, au pornit de la cicluri autobiografice — și Harold Laxness de asemenea. Același caracter îl are opera finlandezului Sillanpää, laureat, și el, al premiului Nobel. În Suedia, o anumită înnoire a romanului realist s-a produs după 1930 prin curentul cunoscut sub denumirea de «curent proletar» și care se întemeiază în primul rînd pe autobiografie mai mult sau mai puțin romanțată.

Estetica secolului 20 își are de mult o sursă inepuizabilă în altă ramură a autobiografiei scriitorilor — mai ales în aceea a *jurnalelor de creație*, care se adaugă la autobiografia ideilor și a operei și se completează cu datele inedite ale corespondenței. Mai de mult făcuse vîlvă faptul că André Gide scosese, după romanul său *Falsificatorii de monezi*, o carte intitulată *Jurnalul «Falsificatorilor de monezi»*, adică jurnalul de creație în marginea operei însăși. De fapt, scriitorul poza încă o dată, etalîndu-și sinceritatea. Dar un *Jurnal de creație* e realmente relevant cînd scriitorul își studiază cu maximă luciditate procesul creator, cercetîndu-și neîncetat năzuințele și confruntîndu-le cu un program ideologic, estetic și social-politic pentru care optează conștient și consecvent. Creatorul cu adevărat sincer angajat în auto-analiză nu-și face din *Jurnal* o *operă*, oferită admiratorilor, ci o intimă și fundamentală *autocritică* permanentă. Jurnalul regretatului Cesare Pavese a rămas inedit și a apărut postum abia de curînd, încărcat de căutări, năzuinți și impasuri dramatice, vitale. Estetica are deci de ales cu grijă ceea ce e exhibiționismul unui scriitor inteligent dar copleșit de individualism mic-burghez, și profundul dialog cu sine însuși al unui scriitor care se mai zbate încă între certitudini și îndoieli privind creația sa, rosturile ei. Discuțată la obiect, critic, și raportată la viabilitatea și eficiența creației înseși, sursa găsită de estetică în însemnările scriitorilor și artiștilor rămîne mereu îmbelșugată. De mult sînt citate în sprijin jurnalul lui Stendhal sau cel al lui Katherine Mansfield,

amintirile lui Tolstoi și *Corespondența* lui Flaubert, *Jurnalul* lui Delacroix, *Viața mea* a lui Wagner sau *Viața mea în artă* a lui Stanislavski... Estetica științifică se adresează azi în mod curent la însemnările autobiografice asupra procesului de creație care au devenit în literatura sovietică o adevărată metodă de educare artistică a tinerei generații. Paginile lui Gorki pentru scriitorii începători, *Cum se fac versurile* a lui Maiakovski, jurnalul de creație al lui Furmanov pentru *Ceapaev*, au devenit clasice și sint continuate neîncetat de Fadeev și Fedin, Leonov și Ehrenburg, Paustovski și Pogodin, Tvardovski și Nikolaeva. Toate acestea slujesc investigarea procesului de creație, a psihologiei și tipurilor de creatori, a raporturilor concrete dintre artă și ideologie. Fără îndoială, luate în discuție cu fin discernămint științific, sint oricind interesante asemenea cărți ca jurnalul intim al lui Baudelaire și notațiile pe marginea creației ale lui Paul Valery sau *Caietele lui Malte Laurids Brigge* și *Scrisorile către un tânăr poet* ale lui Rilke, ca și multe altele pe care estetica decadentă le unilateralizează și le absolutizează. Chiar jurnalul, de curind editat, postum, al Virginiei Woolf poate, împotriva voinții autorului, constitui o referință valorificabilă pentru estetica științifică, deoarece însemnările sale intime nu izbutesc să dea o pledoarie convingătoare a poeziei decadente, iraționale și temporale, însă mărturisesc, în schimb, impasul de care scriitoarea însăși și-a dat seama adesea, cînd a încercat să construiască o realitate fictivă, abstrasă din contingențe.

Dar alături de literatura autobiografică a scriitorilor, secolul 20 a cunoscut înflorirea literaturii fruste și emoționante a mărturiilor scrise fără finalitate artistică sau estetică, a documentelor umane de la sine grăitoare, legate de marile evenimente ale istoriei contemporane, de puternicile zguduiuri și înălțări reprezentative pentru sfîrșitul unei ere și răsăritul alteia. Primul război mondial; Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și victoria ei în războiul civil; situațiile revoluționare din alte țări ale Europei; biruința temporară și stăpînirea sălbatică a fascismului într-o parte a Europei slăbite de falimentul politicianismului burghez; preludiul agresiunilor fasciste în Abisinia și China și înăbușirea în sînge a republicii populare spaniole prin asasinatelor fasciste tolerate de guvernele democrației burgheze; în fine cel de-al doilea război mondial, cu ororile de pretutindeni ale hitlerismului cotropitor, cu lagărele de exterminare și crematoriile, cu rezistența și contraofensiva eroică a popoarelor în frunte cu Uniunea Sovietică și cu comuniștii din toate țările, — toate acestea constituie fundalul primei jumătăți a veacului nostru, cu atît mai mareș cu cît este al luptei și victoriei comunismului împotriva unor forțe monstruoase ale vechiului. Reflectarea literară a acestor realități a avut neîncetat în avangarda ei documentul, memoriile, reportajele și cele mai simple și mai elocvente povestiri autobiografice ale participanților și martorilor la fiecare dintre ele. Reporterii de război sovietici, scrisorile ostașilor de pe fronturile Marelui Război pentru apărarea patriei, mărturiile partizanilor și ale populației civile din regiunile temporar cotate ale U.R.S.S. ca și din cele ce asigurau eroic hrana și munițiile luptătorilor — au adus în cîmpul literaturii memorialistice mărturia unui mod nou, al unei lumi noi, de a rezista și a birui în cele mai grele încercări pe care le-a putut aduce istoria contemporană. Comuniștii de pretutindeni, eroi ai luptei antifasciste, au lăsat adesea înscrisă emoționantă a trecerii lor prin camerele de tortură ale hitleriștilor. Docu-

mentul memorialistic pe care-l reprezintă *Reportajul cu streangul de gît* al lui Iulius Fucik, comunistul ceh, a intrat în cîmpul literaturii universale. O amplă mişcare a documentelor a adus-o literatura Rezistenţei franceze, cu contribuţia aceluiaşi *Editions de Minuit* care sînt puse azi în boxa acuzaţilor şi care atunci editau mici plachete « publicate sub opresiune şi pe cheltuiala unor literaţi patrioţi ». Literatura Rezistenţei a concentrat în jurul marilor scriitori comunişti ca Aragon şi Eluard, mărturiile elocvente ale scriitorilor mobilizaţi de primejdia fascismului chiar cînd erau catolicul François Mauriac sau existenţialistul Jean Paul Sartre. Broşurile documentare scoase adesea sub numele unei provincii franceze au lansat numele unui scriitor ca Vercors. Literatura poloneză nouă s-a născut în mijlocul memorialisticii « concentraţionare » şi-şi trage şi azi seva, în parte, din existenţa aceleia, ca dintr-o imagine a tîrului singeros şi umilitor care aduce aminte şi avertizează. Ca un simbol al memoriilor acuzatoare, *Jurnalul Annei Frank*, al acestei victime nevinovate, a devenit o carte scumpă pentru toţi oamenii cinstiţi din lumea întreagă, prevenindu-i asupra oricărui compromis cu forţele agresive care vor să aducă din nou umbra morţii peste tinereţe şi frumuseţe, peste dragoste şi năzuinţă luminoasă.

Din filiaţia literaturii documentului a apărut, în Occident, literatura *deşteptărilor de conştiinţă* a scriitorilor care au început să înţeleagă că nu democraţia burgheză şi nu ideologia burgheză le mai poate răspunde întrebărilor după încercarea vitală la care i-a supus adevărul crîncen al realităţii unei omeniri pindite de fascism şi de război. Tocmai de aceea memoriile au revenit pe primul plan. Literatura contemporană cea mai reprezentativă pentru evoluţia artei occidentale spre căutări pozitive o constituie aceea care mărturiseşte direct necesitatea unei cotituri fundamentale în viaţa societăţii, înţelegerea imperativului unei optări definitive în secolul care opune lumii muribundă a imperialismului lumea triumfului comunismului, al ştiinţei biruitoare pe pămînt şi în cosmos, al omeniei şi păcii.

Vechile literaturi cunosc în prezent o semnificativă extindere a *autobiografiei* tocmai pentru că scriitorii umanişti de cele mai diverse orientări ideologice îşi analizează azi din nou formaţia intelectuală şi etică prin raportarea la realităţile revelatoare ale epocii noastre. Este o literatură care îşi trage seva din condiţiile păcii actuale, apărute de comunişti împotriva noilor aventuri fasciste, împotriva contraofensivei nepuţincoase dar primejdioase pe care o încearcă imperialismul şi colonialismul. Este o literatură prin care şi intelectualii proveniţi din burghezle îşi măsoară eforturile prin confruntare cu evenimentele care le-au dezvăluit sterilitatea, nevolnicia şi obscurităţile. Este literatura care încearcă să scape din « nelliniştile » inutile şi demobilizante ale existenţialismului din care se degajă, pentru a se pune sub semnul a ceea ce francezii numesc « prise de conscience ». Această trezire a conştiinţei activează azi rînduri largi ale intelectualilor de valoare din întreaga lume capitalistă în jurul partidelor comuniste, în ciuda procesului contorsionat al elucidării lor ideologice care-i menţine încă adesea în orizontul strîmt al filozofiei burgheze. Dramatismul profund al unei asemenea treziri a conştiinţei, care-l opune pe intelectualul cîstit din Occident propriei sale clase şi propriei sale societăţi, e deplin ilustrat de memoriile Simonei de Beauvoir — *Amintirile unei fete bine crescute şi Puterea vîrstei*.

De la Madame de Sévigné la Simone de Beauvoir e un drum lung, pentru care fără îndoială nu incidental tocmai scriitoarele pot indica anumite puncte de reper. *Condiția femeii* în succesiunea societăților întemeiate pe exploatare a fost premiza primelor bătălii date de Simone de Beauvoir. În *condiția femeii* se exercită potențat, sensibilizat la maximum, tot ceea ce apasă și exasperează *condiția omului*, în genere, într-o orînduire nedreaptă, într-un mediu ipocrit, în zile de război, de ocupație și de primejdie pentru o recidivă a fascismului. Simone de Beauvoir, cu ascendență semi-burgheză, semi-aristocrată și cu educație catolică, s-a ridicat împotriva întregului trecut al familiei ei și a celui prezent care nu știe să fie decît continuarea fățarnică sau fățișă a trecutului. De aceea memorialista Simone de Beauvoir e însăși antinomia epistolierei Marie de Sévigné. Ea se ridică, desigur, împotriva condițiilor în care femeia a rămas roabă, trăind în chip sporit mizeria soțului ei exploatat, retribuită mai prost decît tovarășul ei, supusă unor servituți și mai înjositoare decît acesta. Dar și împotriva condițiilor în care femeia din societatea înaltă e păstrată în afara treburilor obștești, e menținută în situația unei podoabe luxoase care în cel mai bun caz poate răspîdi și scilpiri de inteligență, prezidînd saloane, întreținînd convorbiri fine și corespondență memorabilă. Simone de Beauvoir vrea o integrare activă a femeii în producția materială și spirituală a societății. Marchiza *avea timp* să se exerseze în perfectarea artei epistolare. Scriitoarea vrea să n-aibă timp decît pentru a-și exprima în scris întrebările și răspunsurile provocate de o existență productivă, pe tărîm social. Memoriile ei sînt organic protestatare, anti-conformiste, năzuind spre înțelegerea adevăratului sens al revoluției sociale.

Simone de Beauvoir militează, alături de Jean Paul Sartre, pe o platformă politică în care alianța cu partidul comunist este o condiție sine qua non. Dar ea nu și-a depășit încă limitele unei filozofii contradictorii și obiectiv dăunătoare luptei. Memoriile ei rămîn o mărturie a zbuciumului caracteristic în secolul nostru pentru spiritele care încearcă să rupă cu trecutul fără a ancora ferm în viitor.

Dar cultura burgheză se teme de asemenea memorii și de efectul lor. Printr-un proces de adaptare îndelungată, ea a pregătît de mult microbul altei literaturi memorialiste, menită să întoarcă spiritele, din drumul lor de eliberare, în marasmul «angoaselor» individualiste, al «inquietudinii» egotiste, al unei disperări cu premeditare acceptate. Jurnalul proceselor de conștiință a fost intens transformat, de multă vreme, într-un jurnal al introspecției maladeive, al retragerii departe de chemările vieții, ale renașterii spirituale. Autobiografiei, decadentismul i-a deviat calea, spre autoexprimarea unui eu torturat de toate născocirile filozofiei iraționaliste, ale psihologiei freudiste, ale eticii «trăiriste». Transformarea autobiografiei într-o *cdutare a timpului pierdut*, cum o făcuse Proust, putea evolua spre memorialistica *trezirilor de conștiință* sau putea involua spre deșarta plîngere a introspectatului deznădăduit. Deșigurata autobiografie scoasă din timp și halucinantă a lui James Joyce, prin intermediul unui alter-ego ca personajul său Stephen Dedalus, a desăvîrșit involuția. Decadentismul încearcă acum să interpreteze denaturînd, în autobiografii și autoanalize egotiste, pînă și zdrobitoarele mărturii ale epocii contemporane. Literatura despre lagărele fasciste a devenit, din protestatară, «disperată», prilej de vălcăreală filozofantă despre condiția tragică a omului. Dure-roasa amintire a Annei Frank e folosită, pînă și ea, ca argument al absurd-

dității vieții, al inutilității oricărei aspirații umane. Absolutizînd condiția omului în societatea bazată pe exploatare, «jurnalele intime» ale literaților decadenți proclamă lipsa de perspectivă a oricăror eforturi umane. Eroii scumpi ai rezistenței antifasciste sînt ascunși amintirii, și locul lor îl iau personajele care dovedesc fragilitatea culturii și educației, umilînța profundă a unor ființe dezumanizate. Influența acestui «univers concentraționar» disperant, demobilizator, a străbătut uneori și în literatura poloneză, în care unii scriitori își scriu amintirile din lagăr uitînd lupta care a dus la insurecție, lupta demnă și eroică a comuniștilor, rezistența epopeică a ghetto-ului din Varșovia, dar speculînd coșmarele lagărelor și decăderea unor ființe slabe.

Generațiile viitoare vor avea de luptat cu mii de pagini crispante și confuze pentru a discerne cîte ceva autentic în atîtea ostentative *mărturisiri* ale scriitorilor occidentali care evocă de-a-ndoaiele aceeași «prise de conscience» a contemporaneității numai pentru a demonstra că singura lor certitudine e că nu există certitudini, că singurul adevăr este tragismul congenital al omenirii. Autobiografia, istoria ideilor, confesia de credință devin justificarea unei filozofii agnostice și evazioniste care opune unui jurnal al contactului cu viața un jurnal al unei vagi «experiențe interioare». Încă în timpul ocupației naziste și al luprei maquisarilor, un scriitor francez își exhiba «experiența interioară» ca o experiență «cu finalitate intrinsecă», al cărei sens nu se poate cîpăta decît prin «trăire pînă la transă» — efectul fiind, în orice caz, «întoarcerea în sine».

Uneori, memorialistica scriitorilor din generația veche pare să evite, în genere, «trezirile de conștiință» impuse de realitatea contemporană, pentru a evoca epic nostalgia începutului de secol, cu explorările lui hazardate din ale căror confuze îndrăzneli au izbucnit uneori izvoare stenice. Așemeni pitoreștilor «memorii din altă lume» ale lui Francia Carco, apărute în preajma războiului, au apărut însă multe alte amintiri elocvente, unele discutabile, ca acelea ale lui Sir Osbert Sitwell, sau, dimpotrivă, revelatoare, ca acelea ale cunoscutului scriitor polonez Iaroslav Iwaszkiewicz, sau ca acelea integrate în memoriile lui Ilya Ehrenburg, capitale de-aici încolo pentru orice istorie a literaturii universale în secolul 20.

De la memorialistica transformată într-o exacerbare a eului și într-un exercițiu freudist cu concluzii din filozofia disperării, trecem într-o lume a luminii și a seninătății însoțite cînd citim literatura sovietică a amintirilor, atît de bogat dezvoltată în ultimii ani.

Nu întîmplător, mai multe reviste sovietice au început de curînd să discute amplu această literatură a lui *azi despre ieri*, semnalîndu-i criticii literare un aspect pe care îl ignorase deși se bucură de un interes extrem din partea cititorilor. În țara care a pășit la construirea desfășurată a comunismului, a discuta azi despre ce a fost ieri înseamnă în primul rînd a reliefa certitudinea unui drum ascensiv pe care au mers umăr la umăr milioane de oameni. În acest fel, memoriile sovietice opun jurnalelor egotiste conștiința umană a unei imense colectivități care a trăit, a luptat, a învins și și-a făurit unitar un sens al vieții, al muncii, al creației.

E vorba, în primul rînd, de numeroasele amintiri ale oamenilor sovietici despre etapele biografiei lor care e și a țării lor. Amintirea marelui Lenin străbate opera memorialistică a primei generații de minunați și modești leniniști, lumînînd istoria formării spirituale a omului comunist.

Activiști ai partidului și ostași ai gărzilor roșii, intelectuali și cei mai simpli oameni ai muncii care l-au întâlnit o dată în viață, prieteni și vechi tovarăși de luptă au adus în memorialistică fluxul emoționant al prezenței lui Lenin în viața făuritorilor unei lumi noi.

E vorba, deasemenea, de literatura « scriitorilor despre scriitori » — cum își intitula recent un critic sovietic studiul analitic asupra amintirilor închinat lui Gorki, Maiakovski, Esenin sau Blok. Fără a egala întotdeauna amploarea și profunzimea memoriilor lui Ehrenburg, care nu o dată însă relevă o problematică încă discutabilă, aceste amintiri îmbogățesc de cele mai multe ori nu doar referințele de istorie literară ci și istoria dezvoltării moral-politice unitare a intelectualității sovietice.

Dar, mai ales, e relevant faptul că memorialistica sovietică adaugă azi la tezaurul autobiografic al omenirii ceva calitativ nou: amintirile celei dinții generații care s-a format din adolescență în condițiile noii orânduiri, ale generației care a deschis ochii asupra lumii în zorii revoluției socialiste și care a ajuns la maturitate deplină o dată cu orînduirea însăși, pășind, de-o vîrstă cu ea, în comunism. Departe de a fi liniară și ferită de amintirea încercărilor celor mai grele, această memorialistică opune « condiției tragice a omului » condiția omului cu adevărat liber, membru demn al unei omeniri care a învins legile apăsării și ale legării de pămînt, înălțîndu-se deasupra meschinăriei individualiste pînă la nebănuitele spații astrale.

Poemul autobiografic, roman liric și eseu epic, al Olgăi Berggolț — *Secele zilei* — poate pe drept cuvînt încununa un drum al memorialisticii care a trecut de la eleganța frigidă a doamnei de Sévigné prin ardenta căutare încă dezordonată a Simonei de Beauvoir. Olga Berggolț a avut și copilărie și adolescență. A visat, a descoperit realitatea și nu și-a pierdut nici una din valorile copilăriei, adolescenței și visului. A trăit experiența unică a vieții în Leningradul asediat, înfometat, bombardat, amenințat de către cîmpul nazist. A cunoscut oameni răi, a cunoscut erori nefaste și suferințe nedrepte. A extras și din aceste trăiri noi valori, etice și intelectuale, a crezut neclintit în drumul ei, și istoria i-a dat dreptate. N-a pierdut pe parcurs nici o valoare umană odată dobîndită, n-a trebuit să-și renege vreuna, nici să le risipească sclipitor și steril. Viața sovietică i le conservă și i le sporește pe toate — și creația ei e o parte integrantă a acestei vieți. Trecut, prezent și viitor, confesie intimă și cugtare obștească, nostalgii și aspirații, amintiri dureroase și renașteri psihice, legende străvechi și fapte legendare ale contemporaneității comuniste, au putut alcătui laolaltă o scriere densă, rafinată stilistic asemenea epistolelor marchizei de demult și străbătute de conștiința răspunderilor sociale ale femeii egale cu bărbatul, dar neîncetat luminoasă și optimistă ca însăși epoca pe care o particularizează prin lirica ei autobiografică.

Memorialistica actuală, pe plan universal, răspunde astfel unor exigențe istorice și artistice, confruntînd literatura amintirilor despre un trecut revolut și nerecuperabil cu literatura amintirilor despre alt trecut, neîncetat încorporat în prezent și pășind spre viitor cu întreg tezaurul său de valori materiale și spirituale.

MEMORIALISTICA ȘI ACTUALITATEA

TRECUTUL se aseamănă destul de puțin cu un muzeu, pe ale cărui rafturi de sticlă sînt așezate relicve pietrificate și curiozități din vechime. Experiența trecutului este mai curînd un arsenal care se completează în permanență; căutînd cu pricepere, poți găsi aproape totdeauna în el o armă potrivită pentru lupta care se desfășoară astăzi.

Despre orice ar fi vorba — despre artă sau știință, despre politică sau știință militară, despre tehnică sau sport — oamenii se adresează în mod curent trecutului, îl anchetează, îi cer consiliile, îl solicită ca judecător în căutările, faptele și disputele lor. Chiar în năzuința lor de a privi în viitor, ei dau deseori cuvîntul trecutului... *Necunoscînd trecutul — ne prevenise cîndva A. M. Gorki — nu poți percepe nici adevăratul sens al prezentului, nici țelurile viitorului*.

În rîndul operelor care ne oferă mărturii prețioase despre trecut, un loc deosebit le revine memoriilor scrise de contemporani. Marele Lenin prețuia în mod deosebit memorialistica subliniind valoarea ei educativă. La împlinirea unui deceniu de la insurecția armată din Decembrie 1905, Lenin lansa un apel pentru strîngerea memoriilor închinat luptei revoluționare a proletariatului, eroilor săi, propunînd editarea unei broșuri care să cuprindă biografiile muncitorilor căzuți în timpul insurecției.

*O asemenea broșură — scria Vladimir Illici — va fi cea mai bună lectură pentru muncitorii tineri, care vor învăța astfel cum trebuie să trăiască și să acționeze orice muncitor conștient*¹.

... Sfera temelor care compun memorialistica, este extrem de vastă: marile războaie și amănuntele vieții cotidiene, destinele statelor și oamenilor, cotiturile istorice și frămîntările profund intime, polemica în problemele cardinale ale epocii și dispute efemere. Toate acestea, atît evenimentele semnificative cît și detaliile secundare — sînt înregistrate de ochiul pîrtinitor al contemporanului, deseori el însuși participant la evenimentele care constituie fundalul memoriilor. Memoriile reprezintă o specie complexă nu numai pentru autor, dar și pentru cititor, care trebuie să depună o muncă dificilă pentru a selecta esențialul de întîmplător, fenomenul obiectiv de ficțiune.

Și totuși interesul cititorului pentru memorialistică a fost satisfăcut în mod diferit în epoci diferite.

În primii ani ai puterii sovietice apăreau felurite ediții memorialistice — în serii și periodice — culegeri de amintiri. Literatura memorialistică

¹ V. I. Lenin, Opere, Vol. 16, p. 334 (Ed. rusă)

a cunoscut o deosebită răspîndire între anii 1920—1930. În acel timp fusese fondat din inițiativa lui M. Gorki «Biroul memoriilor».

Spre anul 1930 apariția memorialisticii a scăzut, și în curînd a stagnat complet. Memorialistica parțial reapărută după Marele Război de Apărare a Patriei (amintirile organizatorilor și participanților luptei de partizani — seria «Amintiri literare») satisfăcea în mică măsură setea cititorilor pentru mărturiile unor martori oculari.

Abia în ultimii ani începe renașterea literaturii sovietice memorialistice. Apar amintirile luptătorilor din epoca revoluției, amintiri din domeniul literaturii și teatrului, a apărut seria «amintiri de război».

... Tendința actuală de a înțelege cit mai profund origina epocii noastre are o semnificație esențială. O asemenea privire concentrată în trecut îi este proprie numai societății care privește cu maturitate în urmă pentru a pași cu siguranță înainte. În acest sens memorialistica actuală, care cuprinde aproape toate domeniile vieții sociale, de stat și culturale din clipa nașterii Statului sovietic, poate fi socotită rod al Congresului al XX-lea. Tocmai Congresul al XX-lea care reprezintă o lecție de interpretare marxist-leninistă a anilor din urmă, a determinat diapazonul și linia literaturii memorialistice din zilele noastre.

Este semnificativă popularitatea extraordinară cîștigată în scurt timp de această literatură. Dar dacă discutăm despre un decalaj existent dintre interesul cititorilor și cel al criticilor, trebuie să amintim înaintea de toate memorialistica. Pe de o parte înregistrăm cozile din biblioteci, discuțiile dintre cititori, maldărele de scrisori primite de autori și pe de alta, tăcerea perseverentă a criticii, arareori întreruptă de o sumară recenzie.

Și totuși în acest domeniu se nasc numeroase probleme de principiu, ies la iveală chestiuni generale ale memorialisticii contemporane, care cer cu insistență o discuție serioasă. Să încercăm s-o deschidem.

Despre trecutul care nu moare

Sensul memorialisticii constă în contactul repetat dintre trecut și prezent. Apropiînd trecutul, ea îl conectează la actualitate, ajută descoperirea elementului valabil, care depășește epoca sa.

Actualitatea memorialisticii — nu sună oarecum ciudat, nu există oare o exagerare în această imbinare de cuvinte?

Credem că nu. Tocmai aci stă particularitatea epocii noastre — în faptul că dacă adevărul despre trecut este adînc perceput și veridic înfățișat, el își găsește într-un fel sau altul răsunet în actualitate. Visurile celor mai de seamă oameni ai trecutului, faptele lor eroice săvîrșite în numele viitorului intră în actualitatea noastră conform dreptului de moștenire.

Dacă memorialistul este credincios adevărului istoric, dacă, adresîndu-se trecutului, el nu fuge de actualitate, ci continuă să fie preocupat de ideile și problemele acestuia, amintirile sale, citind cuvintele lui Jaurès, poartă locul trecutului, și nu cenușa. Și jarul acestui foc nu se stinge.

Forța memorialisticii constă în autenticitatea necondiționată a fiecărui fapt și episod. Bunele intenții nu constituie justificarea publicării unor mărturii îndoielnice sau aproximative.

Memorialistul se supune numai faptelor sigure păstrate în memoria sa și faptelor atestate de document. Gradul de fidelitate față de acestea determină

veridicitatea portretului față de model. Încălcarea fidelității, înlocuirea unor fapte reale cu altele fictive duc la știrbirea veridicității portretului. Uneori cauza este involuntară (memoria își joacă o festă); alte ori tendința (nu neapărat conștientă) de a exagera gradul tău de intimitate cu personalitatea respectivă. S-ar părea că episoadele inventate în întregime sau chiar pe jumătate privesc nu atât eroul povestirii, cât autorul, dar iată că echilibrul se încalcă, și o dată cu ea adevărul despre omul căruia îi sînt dedicate memoriile.

La Intersecția genurilor

Comparînd memoriile cu alte genuri literare, întîmpinăm deseori dificultăți în ce privește fixarea liniei de demarcare. Unele memorii se apropie de reportaj, nuvelă, roman sau cronică, confundîndu-se aproape cu acestea.

Se spune, și pe drept cuvînt, că memoriile sînt însemnări despre faptele văzute și trăite personal de autor.

Dar oare notele de călătorie sau reportajul-portret nu rezultă dintr-o percepere personală? Oare nuvela sau romanul nu se îmbogățesc prin faptele trăite și prezentate de autor?

Remarcabila operă *V. I. Lenin* de M. Gorki este numită pe rînd reportaj, memorii (figurînd în culegeri memorialistice). Gorki s-a întîlnit de nenumărate ori cu Lenin, a asistat la numeroase convorbiri cu el. Toate faptele văzute, trăite și gîndite de scriitor au constituit paginile reportajului memorialistic de mai tirziu.

Memoriile datorate scriitorilor se apropie cel mai mult de beletristică (uneori într-atît încît se confundă cu aceasta). De obicei ele nu se limitează la crearea unor tablouri de viață, la descrierea unui anume fel de trai, al unor moravuri. În mod curent tocmai acest prilej este folosit de scriitor pentru a-și exprima opiniile despre mediul înconjurător, despre artă, despre munca literară; scriitorul trage concluziile referitoare la o operă a sa, își amintește prietenii de altădată, uneori și dușmanii. Lipsa de îngrădire a formei, libertatea circulației în timp și spațiu îi permit memorialistului să se oprească asupra personalităților și evenimentelor pe care el le consideră importante.

Ca gen, memorialistica atrage prin aparența sa ușurință și accesibilitate. Ce pare mai simplu pentru un scriitor profesionist decît să-și împărtășească amintirile despre un prieten apropiat? Totuși această accesibilitate este numai aparentă și înșelătoare. La fel de apropiat ne pare virful muntelui de care ne despart distanțe uriașe. Omul conștient se pregătește cu grijă pentru ascensiune, se aprovizionează bine. Cel care, însă, sperase o ascensiune ușoară, se întoarce la jumătatea drumului.

Memoriile aparținînd scriitorilor nu îmbracă totdeauna forma tradițională a notărilor, biografiilor, portretelor literare. Ele se varsă în munca sa centrală — în romane, povestiri, nuvele, poeme. Dar se întîmplă uneori ca tensiunea dramatică a faptelor să fie atît de înaltă, încît ficțiunea să fie exclusă de la sine.

Despre o astfel de memorialistică scria Belinski: «... memoriile, dacă sînt scrise cu măiestrie, reprezintă un ultim hotăr al romanului... Se pare că aci nu mai are ce căuta arta (din punctul de vedere al măiestriei), de vreme ce scriitorul e legat de izvoare, de fapte, și trebuie să urmărească mai ales reproducerea cît mai fidelă a acestora. Dar adevărul este că această repro-

ducere devine imposibilă numai cu ajutorul erudiției; mai este nevoie și de fantezie ».

Cu alte cuvinte astfel de opere cer și tact artistic, și veridicitate psihologică. Pecetea personală îi crează scriitorului o răspundere dublă, de a oferi un document uman și original.

Există talente, afirmă Belinski, a căror « activitate crează o anumită sferă a artei în care pe planul întâi se află inteligența, iar fantezia, pe planul doi. Dar această diferențiere nu se bucură de nici o atenție, ceea ce determină o strașnică harababură în teoria artei. Mulți au tendința să vadă în artă un fel de China pe planul ideilor, despărțită precis de tot ceea ce nu e artă. De fapt însă aceste granițe există mai curînd ca presupuneri: în orice caz ele nu pot fi atinse cu degetul, ca pe hartă granițele statelor. Artă, pe măsura apropierii ei de o graniță sau alta pierde treptat fracțiuni din esența sa, captînd însă fracțiuni din esența lucrului cu care se învecinează.

Așa că în locul unei linii despărțitoare apare o regiune care împacă ambele părți ».

De cele mai deseori obiectul memoriilor îl constituie viața omenească — a autorului însuși, sau a oamenilor cunoscuți și apropiați pentru el. Și chiar dacă este vorba de evenimente istorice, memorialistul tinde să nareze înainte de toate comportamentul și concepțiile oamenilor.

Beletristica dispune de cele mai mari posibilități întru crearea destinelor umane, a năzuințelor, a preocupărilor lor. Și aceste posibilități sînt folosite aproape de fiecare memorialist într-o măsură mai mare sau mai mică, cu mai mult sau mai puțin succes.

Năzuința de a înfățișa mai viu și mai adînc psihologia, faptele, gîndurile, comportamentul oamenilor, și de a-și transforma amintirile într-un bun al cititorilor, îl determină uneori pe memorialistul neprofesionist să se alieze cu un scriitor. O asemenea simbioză creatoare, foarte frecventă în ultimul timp la noi și peste hotare, determină apropierea memorialisticii de literatura artistică. Dar participarea scriitorului poate deveni dăunătoare dacă ea crează « împodobirea » literară, dacă fantezia falsifică sau înlătură fundamentul faptic. Într-un astfel de caz opera, încetînd de a fi memorialistică, nu devine neapărat și artistică.

Fără îndoială, multe din trăsăturile și particularitățile literaturii reprezintă în același timp trăsături și particularități ale memorialisticii. Asemănarea nu se epuizează prin faptul că scriitorul, și de regulă memorialistul, înfățișează destine umane, evenimente sociale, militare, literare și de alt gen. Îl apropie caracterul muncii, exigențele manifestate de ea. Memorialistul, ca și scriitorul, trebuie să privească atent, să judece singur, să fixeze în memorie trăsăturile esențiale ale realității.

Nu este mai puțin firească înrudirea memorialisticii cu publicistica, cu studiul științific. Îmbogățind genurile înrudite, memoriile captează particularități și elemente ale acestora. Le sint accesibile, și în nici un caz contraindicate, forța și culoarea prozei, pasiunea vie a publicisticii, exactitatea analizei științifice.

Interdependența memoriilor cu celelalte genuri naște un proces de îmbogățire reciprocă.

Dacă tema o permite (sau o cere), dacă memorialistul poate, înfrângerea rigorilor profesionale, variația manierei sint un câștig pentru operă.

Lucrând la nuvelă sau roman, scriitorul trebuie să se supună legilor genului ales și rigorilor subiectului. În această privință, memorialistul este mult mai puțin legat; în schimb el se supune într-o măsură mult mai mare faptelor reale. Diferitele specii ale memorialisticii (autobiografia, însemnările, jurnalul) prezintă aceste fapte într-un mod personal, cu trăsături personale.

Relatarea unui eveniment, în însemnări, concentrarea întregii atenții asupra lui presupune o selectare mult mai mare a faptelor, decît într-o autobiografie. Și totuși nu există o delimitare strictă între speciile memorialisticii.

Uneori, înainte de relatarea evenimentului central al memoriilor, autorul își narează viața: atunci autobiografia se transformă în însemnări. Fuziunea speciilor memorialisticii este așadar un fenomen curent.

Destul de des la baza autobiografiei sau amintirilor în sensul lor strict stau adnotările făcute în trecut de către autor. Dar și adnotările, jurnalele pot constitui o specie independentă a memorialisticii. Jurnalele lui A. Afinoghe-nov publicate recent (numite de el « martorii muși ») permit elucidarea fundamentală, prevăzută cu date noi, a unor probleme privind opera scriito-rului și dramaturgia din preajma anului 1930.

Memorialistica este una din punctele care unește trecutul cu prezentul, unul dintre izvoarele care ne prezintă faptele unei realități trecute dar profund interesante pentru noi astăzi. Privită ca valoare intrinsecă și ca rampă de lansare pentru opera științifică sau artistică, memorialistica atrage oamenii spre cultură, spre noile cunoștințe asupra trecutului. Iar « cunoașterea tre-cutului — scria M. Gorki — ne este necesară, fără asta te poți rătăci în viață și nimeri din nou în mocirla murdară și plină de singe din care ne-a adus pe drumul larg și drept spre viitorul fericit și măreț, învățătura înșe-leaptă a lui V. I. Lenin ».

Hotarele subiectivității

Nu poate fi contestat dreptul memorialistului de a avea un punct de vedere personal, o tratare personală; nu este numai un drept, ci și o obligație a sa. Dacă memorialistul nu poate spune nimic nou despre evenimentele pe care le-a cunoscut, mai bine să renunțe la proiectul său. Dacă persona-litatea creatoare a autorului nu colorează povestirea sa despre trecut, valoarea unei asemenea opere este de obicei minimă.

În suvoitul actual de memorialistică se găsesc multe pagini de proces-verbal, cu eroi impersonali. Alegerea eroului evidențiază concepțiile social-politice ale autorului, dar și posibilitățile sale creatoare. Este importantă înfățișarea gândurilor autorului despre eroul care l-a inspirat; sînt importante simpatiile celui dintîi. Cronicarul care percepe la rece și răul și binele nu este încă un memorialist. Și numai o memorie bună este o condiție insu-ficientă.

Toate faptele povestite de A. Erlich în memoriile sale literare cu titlul *Ne-a învățat viața*, despre I. Ilf, E. Petrov, I. Oleșă, M. Bulgakov prezintă autenticitate și interes. Ne cucerește sinceritatea cărții; și totuși resimțim lipsa generalizării, a comentariilor largi, a unor episoade interesante și auten-tice. A. Erlich l-a cunoscut îndeaproape pe M. Bulgakov, a lucrat împreună cu el la *Gudok* (« Sirena »), în redacția căruia au crescut mulți scriitori înze-trați. În fața lui, M. Bulgakov a scris *Diavoliada*, *Ouăle fatale*, *Garda albă*, *Zilele Turbinilor*. Ne-ar fi interesat părerea autorului despre aceste opere originale și contradictorii, nu prea răsfățate la noi în acel și acest timp, despre destinul complicat al artistului. În loc de toate acestea ni se oferă fapte mai mult sau mai puțin grăitoare, glume vechi și fraze uneori lipsite de conținut.

La timpul său A. I. Ulianova-Elizarova scrisese în legătură cu unele amintiri nereușite despre Lenin: « Nu ajunge numai pana vîioaie a scriito-rului de vază pentru a desena chipuri, și trebuie să fii cît mai aproape de nivelul celor înfățișați, să înțelegi tendințele, să fii la curent cu ideile sociale care determină evenimentele, marchează dezvoltarea caracterelor ». A fi aproape de nivelul eroilor este o condiție principală și practică, obligatorie

pentru un memorialist. O asemenea apropiere este condiționată de comunitatea concepțiilor și năzuințelor spirituale.

« Aproape de nivelul... » nu înseamnă că memorialistul trebuie să aibe talentele eroului său, aceeași putere de pătrundere și înțelegere. Dar e de dorit să-i fie accesibile năzuințele eroului, ca încercările de a-i explica faptele să nu fie naive, sau, și mai grav, false.

Memoriile reprezintă trecutul cu oamenii și evenimentele sale, filtrate prin conștiința autorului. Concepțiile, judecățile și aprecierile acestuia nu sînt însă simple semnături pe tablouri și portrete; ele fac parte organică din tablourile și portretele respective, conferindu-le adîncime, certificînd autenticitatea lor.

Autorul memoriilor poate avea poziții diferite, poate să-și rezolve în mod diferit problemele. Dar e clar că el nu poate fi un personaj pasiv, o prezență cenușie. Fără el, care are funcția de a gândi, selecta, cîntări — opera respectivă despre trecut va rămîne un morman de fapte și citate. Memorialistul este factorul care dă viață materialului pînă la el inert și inform.

Dar nici subiectivitatea singură nu ajunge; trebuie precizat caracterul ei. Există subiectivitatea care limitează privirea autorului, există însă subiectivitatea conștiinței progresiste, care dă agerime ochiului, lărgind orizontul.

« E groaznică moartea pentru scriitor — a spus odată M. Gorki — toți păduchii și tot mușgeaiul literar încep să deseneze pe fața mortului ». Gorki se referea aici la subiectivitatea care naște falsă mărturie, neglijarea faptelor reale din viața și opera scriitorului în numele unor motive politice. Dar Gorki înțelegea și altceva — valoarea exprimării adevărului despre un suflet mare și luminos. « Ce bine e să-ți amintești despre un astfel de om — scria el despre Cehov — îndată se întoarce în viața ta voioșia, sensul limpede. »

Nevoia de a avea acum memorii de conținut, care să aprecieze principal și curajos trecutul, este explicabilă prin considerarea activă a trecutului și prezentului. Unitatea concepției marxist-leniniste despre lume nu duce la uniformizare, la caracterul monocord al memorialisticii. Dimpotrivă, această concepție oferă posibilitatea manifestărilor personale, aprecierilor curajoase.

Memoria se supune unei serii de factori, simpatiile sînt determinate de orizontul și nivelul ideologic al autorului, și ceea ce este foarte important — de interpretarea sa dată realității, trecutului căruia-i dedică însemnările sale, dar și prezentului.

Memorialistul are o poziție « subalternă dublă », față de trecut și în același timp față de prezent. Nu numai eroul cărții, dar și autorul ei este un om al timpului său. Și în timpul lucrului la însemnările sale, în timpul meditațiilor sale, timpul continuă să-și exercite acțiunea. Sentimentul actualității îi este tot atît de necesar ca și capacitatea de a se « întoarce » în trecut.

Timpul irumpe în memorii — și prin epoca înfățișată, și prin cea în care cartea e scrisă. Tabloul trecutului, interpretat de autor, ne povestește ceva și despre prezent. Revenirea la normele leniniste conferă iarăși memorialisticii noastre posibilitățile necesare, îi deschide orizonturi noi. Adevărul despre trecut nu moare; cu tot ce a avut el luminos sau întunecat, acesta pătrunde în memorialistică înzestrînd-o cu o putere activă de influențare a prezentului.

Nu este de mirare că mulți dintre autorii memoriilor — și nu numai literare — socotesc de datoria lor să amintească nume glorioase uitate pe nedrept sau, și mai grav, defăimate. Nu este numai înscăunarea dreptății

(care nu este cauza secundară a memorialistului), ci o discuție necesară despre faptele eroice, despre munca și creația oamenilor de seamă.

Memoriile ultimilor ani ne-au adus știri interesante despre nume apropiate nouă ca L. Raisner, I. Babel, M. Kolšov și V. Meierhold. Ne-am simțit mai bogați, ne-am apropiat mai temeinic de izvoarele culturii sovietice.

Cartea de vastă concepție memorialistică *Oameni, ani, viață* de Ehrenburg, s-a născut datorită dorinței scriitorului de a ne familiariza cu tot ce e prețios, după părerea sa, în moștenirea unor artiști talentați și cinstiți. Evocând figurile multor colegi de scris, și ale celor din alte domenii artistice, memorialistul nu pretinde o imposibilitate și perfecțiune («... știu că această povestire va fi unilaterală, subiectivă, dar pot fi oare altfel rindurile unui contemporan?»).

Iată un exemplu care certifică subiectivitatea autorului de memorii. În cartea L. Seifulina apărută în urmă cu câțiva ani se evocă recitarea, de către Maiakovski, a versurilor sale într-o cafenea din Paris. În sală erau mulți emigrați, dușmani ai Uniunii Sovietice. «Ei cereau strigând isteric, ca Maiakovski să-și citească versurile pre-revoluționare. Dar poetul citea cu încăpăținare versurile scrise după Revoluția din Octombrie... În toată viața mea am văzut un singur om care, în tipetele dușmănoase ale mulțimii ostile, să păstreze cea mai demnă stăpânire de sine. El prindea replicile în zbor, răspundea pe loc, dar cu singe rece, inteligent. Duritatea vocabularului nu atenua această impresie, ea era mai motivată decât strigătele mulțimii deșănțate».

Și I. Ehrenburg descrie aceeași seară în cafeneaua pariziană, dar într-o altă tonalitate, acordind atenție unor alte amănunte și împrejurări, povestește ceea ce a urmat serii literare. El n-o infirmă pe Seifulina, mai de grabă o completează, lărgind reprezentările noastre despre poet.

„Țin minte seara Maiakovski la cafeneaua «Voltaire». Era de față și L. Seifulina. Era în primăvara anului 1927. Cineva din sală a strigat: «Citiți acum din versurile vechi!» Maiakovski a scăpat, ca totdeauna, printr-o glumă. Cînd seara se sfîrși, ne-am dus la barul de noapte de lângă Bd. Saint-Michel: Maiakovski, L. Seifulina, E. Triolet și alții. Cînta muzica, unii dansau. Vladimir Vladimirovici glumea, ba imitîndu-l pe poetul Gheorghe Ivanov, aci de față, ba tăcea privind sumbru împrejur ca leul în cușcă. Am convenit să trec pe la el în dimineața următoare. În camera sa micuță din hotelul «Histria» unde se oprea totdeauna, patul nu era desfăcut — el nu se culcase. Mă întîmpină posomorît și mă întrebă fără să mă salute: «Și dumneavoastră credeți că înainte scriam mai bine?» Nu fusese niciodată încrezut; te inducea în eroare poza pe care o afișa, și care, după cum mi se părea, era dictată mai curînd de rațiune decît de caracter. Îi era propriu romantismul, dar se rușina, se întrerupea: «Cine lângă mare n-a filozofat?» (după meditații triste despre viața sa), și imediat, ironic: «Apă chioară». În articolul său *Cum se fac versurile* totul e aparent logic și simplu, dar de fapt Maiakovski cunoștea foarte bine chinurile legate inevitabil de creație».

Impresiile și aprecierile lui I. Ehrenburg nu au o valoare absolută, ca și în cazul altor memorialiști. Dar trebuie să acceptăm o teză, importantă pentru specificul memorialisticii: «Din mulțimea de povestiri deosebite, uneori contradictorii, e mai ușor să reconstituim omul.»

Cu toate acestea nu ne este indiferentă tendința memorialistului. Acceptînd unilateralitatea inevitabilă (memorialistul nu este un istoric), cercetăm caracterul acesteia, tendința ei, gradul ei de apropiere față de adevărul istoric.

I. Ehrenburg și-a cunoscut prea bine personajele cărții, pentru a se mulțumi cu aprecierile acceptate unanim, mai ales că acestea nu se remarcă întotdeauna, din cauze acum explicabile, printr-o privire multilaterală și obiectivă. În biografiile, căutările și operele scriitorilor, pictorilor, regizorilor, I. Ehrenburg găsește elementul nou, accesibil autorului, cunoscător și iubitor de artă, gata să polemizeze cu aprecierile uzitate. Însemnările lui Ehrenburg au un net caracter polemic; dar negînd unele exagerări, nu ajunge el să accepte altele? Combătînd lipsa de obiectivitate, nu păcătuiește și el la fel?

Împărtășim durerea care străbate multe din paginile cărții, înțelegem omenеște de unde apare nevoia autorului de a lumina unghere mai pușin luminate, cum au apărut exagerările în unele judecăți și aprecieri ale autorului. Înțelegem, dar nu le putem accepta întotdeauna.

Există un hotar al subiectivității, fie și cea mai nobilă — constînd în faptele obiective, în valoarea reală, verificată prin timp a operelor de artă, a experimentelor și căutărilor. Cu căldură pomenеște I. Ehrenburg nume trecute sub tăcere, uitate cu bună știință. Dar compasiunea explicabilă pentru destinele tragice îl împiedică pe autor să păstreze proporțiile valorice ale operei, locul fiecăruia dintre autorii ei. Ai impresia că toată nenorocirea a constat în loviturile date tocmai artiștilor apropiați de modernism...

Acum este deosebit de utilă elucidarea gradului de importanță socială a subiectivității memorialistului, elucidarea posibilității de a ne îmbogăți reprezentările despre trecut.

Vorbînd despre creșterea exigenței față de literatură și artă, trebuie să includem aici și memorialistica, una dintre modalitățile reflectării vieții. Subiectivitatea nu exclude această exigență.

Memoriile nu sînt confidențe, și trebuie discutate prin prisma subiectivității memorialistului, transformată uneori în libertate extremă față de fapte.

Uneori în cuprinsul aceleeași opere simpatiile îl ajută și îl deservesc în același timp pe autor. În funcție de aceasta, trădarea adevărului se răzbună aspru, ca și subiectivitatea exagerată care determină efecte nescontate de autor.

... Absolut totul exprimă subiectivitatea memorialistului: selectarea faptelor și aprecierea lor, concepția despre trecut și concepția asupra contemporaneității. Chiar accentele, tonul trădează dragostea sau antipatia autorului.

Subiectivitatea este inevitabilă și necesară memoriilor. Dar de cum intră în conflict cu viața și realitatea, ea se transformă în cursur. Despre aceasta nu trebuie să uite nici memorialistul, nici cititorul.

P R O F I L U R I

PAUL
VAILLANT-
COUTURIER

de

ION BRĂESCU

DACĂ moartea nu l-ar fi răpit, brutal, acum 25 de ani, în plină activitate creatoare, Paul Vaillant-Couturier ar fi avut astăzi 70 de ani, cu puțin mai mult decât Louis Aragon. Născut la 8 ianuarie 1892, Paul Vaillant-Couturier, a făcut parte, alături de Henri Barbusse, din prima generație de intelectuali comuniști francezi, fiind unul din fondatorii Partidului Comunist Francez. Aparținea unei familii de intelectuali protestanți cu preocupări artistice susținute. Ca mulți alți intelectuali burghezi, Paul Vaillant-Couturier a cunoscut drumul anevoios al limpezirii treptate a conștiinței, la capătul căruia a urmat în mod logic părăsirea propriei lui clase pentru a se alătura trup și suflet proletariatului și ideologiei lui. Este ceea ce încearcă să arate scrierea sa autobiografică — din păcate neterminată — *Enfance* (« Copilărie »). Drumul formării unui om, *Enfance* este în același timp și drumul formării unei generații, dezvăluind etapele apropierei de popor și contopirii cu clasa muncitoare a celor care s-au situat în fruntea intelectualilor francezi, în perioada primului război mondial și a anilor postbelici. Una din aceste etape pe drumul descoperirii adevărului era în mod necesar desprinderea din lanțurile ideologiei burgheze, al cărei principal instrument de propagare era școala. În volumul *Enfance*, Paul Vaillant-Couturier demască cu tărie conținutul reacționar al programelor școlare din vremea lui: « Ea (școala) forma în spiritul secolului al 18-lea pe un băiat din secolul al 20-lea. Nu numai că nu explica lumea în care eram chemați să trăim dar ne impunea cea mai falsă imagine posibilă despre această lume ». Cele învățate în școală erau « o cultură fabricată în serie pentru o medie dată ». Ca odinioară Jules Vallès, tânărul Vaillant-Couturier a fost foarte tulburat când a descoperit « seria de minciuni naționale și de contraziceri uluitoare din care era făcută istoria ». Multă dezamăgire îi produceau elevului însetat de cultură și cursurile de literatură. « În muzeul autorilor francezi, latini sau greci, el intra cu inima plină de dragoste, dar se afla într-o sală unde nu erau decât cadre goale din care cineva se străduise parcă să scoată portretele ». Paul Vaillant-Couturier n-a putut cunoaște în liceu copii de muncitori, deoarece aceștia cu greu puteau să-l frecventeze. Școala medie era deschisă în primul rînd vâstarelor marii burghezii, care-și terorizau colegii mai săraci sau lipsiți de protecții,

aidoma celor povestite cu 50 de ani în urmă de Alphonse Daudet în *Le petit Chose* (« Picul »). Profesorii lui Paul Vaillant-Couturier, prost plătiți, neavînd siguranța zilei de mîine, sînt umili și slugarnici, pentru a-și putea păstra slujba. Unul din ei nu îndrăznește să admonesteze pe fiul impertinent și nedisciplinat al unui înalt magistrat, ba chiar, întocmai ca în Jacques Vingtras al lui Vallès, ia în public apărarea propriului său persecutor. Paul Vaillant-Couturier amintește apoi cum a luat partea unui elev evreu, insultat de colegii săi, dovadă că ultimele ecouri ale afacerii Dreyfus nu se stinseseră încă. În cele din urmă, pentru atitudinile sale neconformiste, elevul Paul Vaillant-Couturier a fost eliminat din școală.

Puternică demascare a școlii burgheze, autobiografia *Enfance* este totodată și o carte bogată în considerente pedagogice. Spre deosebire de Jules Vallès, Paul Vaillant-Couturier a avut parte de părinți luminați, cu orizont mai larg, care au dat copilului lor posibilitatea să-și aleagă singur drumul în viață. Ei l-au crescut pe micul Paul în mijlocul naturii din Pirineii săi natali, i-au dezvoltat gustul pentru pescuit, vînațoare, excursii. Ajuns la vîrsta școlară, Paul Vaillant-Couturier se bucură întotdeauna de vacanțe, mai ales pentru că îl readuc în contact cu natura și locuitorii satelor. O interesantă trăsătură a burgheziei vremii, pe care o semnalează scriitorul, este ostilitatea absolută față de sport, aflat la începuturile sale. Singur tenisul era tolerat, unele mame considerîndu-l propice mărișului fiicelor lor. « Divorțul generațiilor se exprimă prin sport » notează, spiritual, Vaillant-Couturier. Din fericire părinții săi nu l-au împiedicat să practice sporturile lui favorite, atletismul, scrima, tirul, pelota (un fel de oină). Dacă Vaillant-Couturier este de asemeni recunoscător părinților săi pentru că i-au trezit gustul pentru artă, el deploră însă sistemul burghez de educație prin minciună, de care n-a fost nici el ferit. « Paul mințea ca toți copiii. Copiii trăiesc într-o atmosferă perpetuă de minciună. Din frageda copilărie, persoanele adulte încep să mintă în fața copiilor și să pretindă de la ei să nu mintă ». Vaillant-Couturier a mai avut de suferit în educația ce i s-a dat de pe urma rolului prea important acordat ideii de carieră, și a tendinței de încadrare conformistă în societatea existentă. *Enfance* conține și alte notații pedagogice interesante și subtile. Iată de pildă, după Vaillant-Couturier, una din cauzele a ceea ce se numește conflictul dintre generații în societatea burgheză: « Părinții refuză să vadă în ei (în adolescenți n.n.) oameni adevărați și îi tratează ca pe niște copii. Ei le dau recomandări și sfaturi abstracte, căzînd astfel în păcatul superficialității care este tocmai ceea ce îndepărtează cel mai mult de ai săi pe adolescentul aflat în plină criză morală. Din acel moment el îi aruncă definitiv în generația precedentă, adică vrăjmașă ». Operă literară și pedagogică de indiscutabilă valoare, *Enfance* ne ajută să discernăm liniile directoare ale personalității lui Paul Vaillant-Couturier, fiind, după cum se exprimă Aragon în prefața pe care a consacrat-o cărții, « un document de neprețuit, o carte care este aceea a unei crisalide, a copilului care se transformă în om, în omul care a fost el (Vaillant-Couturier), omul care în curînd va stăpîni lumea ».

Ca și în cazul lui Barbusse, momentul hotărîtor în evoluția ideologică a lui Paul Vaillant-Couturier a fost primul război mondial. În anii imediat anteriori, el își făcuse debutul în literatură prin versuri adunate în volumele *La visite du berger* (Vizita ciobanului) și *La Paix* (Pacea) care, fără a exprima un mesaj prea înaintat, mărturiseau dragostea față de natură și oamenii simpli, a unui poet sensibil și delicat. În ajunul războiului, Vaillant-Couturier,

doctor în drept și avocat, era un tânăr cu simpatii socialiste și cu o orientare antimilitaristă, remarcându-se printr-o strălucită cultură umanistică; admira pe Jaurès și protesta împotriva serviciului militar obligator de trei ani, dar — așa cum singur mărturisește — se afla mai aproape de anarhism decît de socialism și ignora totul despre lupta partidului bolșevic rus. Mobilizat ca soldat în 1914, Vaillant-Couturier are ocazia de a cunoaște nu numai grozăviile războiului, dar și poporul francez, muncitorii și țăranii alături de care îndură mizeria zilnică a vieții de tranșee. Războiul a destrămat repede iluziile pacifiste ale lui Vaillant-Couturier, a retopit pentru el toate valorile, forțîndu-l să le revizuiască radical. « Războiul m-a învățat să fiu revoluționar » — afirma fără ezitare scriitorul. Rănit de două ori, decorat, Paul Vaillant-Couturier, devenit membru al Partidului Socialist, colaborează chiar în anii războiului la diferite ziare de stînga. Articolele lui dezvăluie adevărul asupra caracterului imperialist al războiului, stigmatizează pe cei care au aruncat popoarele în conflagrația mondială. Violenta articolelor sale atrage imediat atenția autorităților. Vaillant-Couturier este arestat în 1918 și închis în fortăreața de la Epinal, de unde va fi eliberat numai în urma unei largi campanii publice și a intervenției personale a lui Anatole France. « Timp de 52 de luni am fost scrisorul. Rănit de două ori, decorat, Paul Vaillant-Couturier. Dar am înțeles ce înseamnă a servi... Încă de atunci am căpătat dorința arzătoare de a fi soldatul unei idei vii, de a mă supune unei discipline liber consimțite, justificate, după ce am suportat disciplina mecanică a armatei burgheze. Și am devenit militant. Adică soldat pe viață. Combatant al Internaționalei ». Marea Revoluție Socialistă din Octombrie i-a limpezit mai bine ideile. Vaillant-Couturier a întîmpinat-o cu entuziasm și a înțeles atunci clar că războiul este o formă a luptei de clasă, că este necesară transformarea războiului imperialist în război civil. « Am învățat că războiul civil este legitima apărare a muncitorilor » — spune el.

În februarie 1917, Paul Vaillant-Couturier îl cunoaște, în timpul unei permisi, pe Henri Barbusse. Împreună cu acesta, cu Raymond Lefebvre și cu muncitorul Georges Bruyère, pune la cale organizarea Asociației Republicane a foștilor combatanți (A.R.A.C.) al cărei rol de avangardă avea să fie deosebit de important după război. Cei patru ani de război imperialist s-au reflectat în mai multe scrieri ale lui Vaillant-Couturier: *Lettres à nos amis* (« Scrisori către prietenii noștri »), *Guerre des soldats* (« Războiul soldaților ») în colaborare cu Raymond Lefebvre și cu prefața lui Henri Barbusse, *Le bal des aveugles* (« Balul orbilor ») ș.a. Fără a se ridica la extraordinara putere de evocare a lui Barbusse din *Focul*, Paul Vaillant-Couturier descrie în mod realist ororile războiului, clocotind de indignare împotriva celor care au trimis la moarte, în propriul lor folos, milioane de nevinovați. Genul preferat de Vaillant-Couturier este schița-reportaj. Una din cele mai vii demască activitatea curților marțiale, singeroase instrumente de represiune ale claselor stăpînitoare împotriva poporului. Vaillant-Couturier arată cum unii judecători, cinstiți în fond, dar timorați, obișnuiesc să achite pe inculpații primelor procese din cursul unei zedințe, terminînd însă prin a condamna în serie pentru a atinge procentul de 50% condamnări, fără de care superiorii de la Paris tunau și fulgerau. Impresionantă este și nuvela *Balul orbilor*, care, în ciuda unor elemente naturaliste, relatează în mod veridic destinul tragic al marilor mutilați de război și demască totodată substratul mincinos al acțiunilor filantropice burgheze, prilej de distracție pentru doamnele din așa zisa înaltă societate. Literatura antirăzboinică a lui Paul

Vaillant-Couturier se înscrie pe linia celei mai bune tradiții franceze în acest domeniu și se opune maculaturii beliciste, patriotarde, prin care burghezia timpului căuta să înșele și să deruteze poporul francez.

« Există momente — scrie Paul Vaillant-Couturier — când fără doar și poate echilibrul este rupt, când orice tranziție devine imposibilă; există momente în care devine imposibil să nu te declari pentru un lucru sau pentru celălalt ». Un astfel de moment a fost, pentru Vaillant-Couturier, anul 1920 când ia ființă, la congresul de la Tours, Partidul Comunist Francez. Pentru Vaillant-Couturier, animator, alături de Marcel Cachin și alții, al comitetului de adeziune la Internaționala a III-a, aderarea la Partidul Comunist nu reprezenta decît o concluzie logică a drumului clarificării sale din anii anteriori. Numele lui Vaillant-Couturier rămîne nedespărțit de cel al fondatorilor Partidului Comunist Francez, pe care l-a slujit cu energie și devotament pînă la moarte.

În 1921, Vaillant-Couturier vizitează pentru prima oară Rusia Sovietică. La întoarcere publică o serie de articole și reportaje în care explică opiniei publice franceze adevărul despre țara revoluției victorioase. În 1925, după o a doua vizită în U.R.S.S., Vaillant-Couturier continuă prin un nou șir de articole acțiunea sa de informare asupra realităților sovietice. Articolele lui dovedesc că el a sesizat fenomenul esențial din țara socialismului, avîntul creator al maselor muncitoare care, dincolo de unele greutăți de moment, construiesc o viață nouă și înfloritoare. Ceea ce l-a impresionat cu deosebire pe Vaillant-Couturier este transformarea radicală a omului eliberat, ridicarea considerabilă, în scurt timp, a nivelului politic și cultural al maselor. Credința adîncă în revoluția socialistă mondială străbate de la un capăt la altul și ciclul de poezii *Trains rouges* (Trenuri roșii) din 1922, în care Vaillant-Couturier se inspiră din viața muncitorimii și țărănimii franceze în luptă pentru o soartă mai bună. Combinînd versuri albe cu versuri rimate, folosind o originală alternare de ritmuri, Vaillant-Couturier a reușit să creeze o poezie dinamică, mobilizatoare.

În 1926, Paul Vaillant-Couturier devine redactor-șef al ziarului *l'Humanité*. Din acest moment și pînă la sfîrșitul vieții, publicistica devine principalul lui centru de activitate. Ani de zile Vaillant-Couturier s-a adresat, aproape zilnic, numeroșilor cititori ai organului oficial al Partidului Comunist Francez. Pamfletar de temut, Vaillant-Couturier satirizează în mod incisiv politicienii burghezi, ca Maginot, Painlevé, Buisson, Sarraut ș.a., demască fășărnicia socialistilor de dreapta, condamnă agresiunea franceză din Maroc, dă semnalul de alarmă în privința pericolului crescînd pe care-l reprezenta fascismul pentru toate popoarele lumii. În publicistica sa, Vaillant-Couturier apare drept continuatorul celor mai bune tradiții progresiste franceze. Nu întîmplător avea el un adevărat cult pentru Marat, despre care a vrut să scrie și o carte, proiect rămas din păcate nerealizat. Cele trei lozinci ale ziaristului Vaillant-Couturier erau: simplitate, claritate, concizie. « Nici un fel de fraze, numai fapte » spunea el. Acest maestru al publicisticii a acordat o deosebită atenție și creșterii unei noi generații de gazetari comuniști, André Chennevière, Lucien Sampaix, Jaques Decour se numără printre discipolii străluciți ai lui Vaillant-Couturier. Avînd un orizont foarte larg, Paul Vaillant-Couturier aborda cu ușurință și competență problemele cele mai diferite, fiind întotdeauna în miezul actualității stringente, de la politica internațională la criza economiei capitaliste, de la problemele parlamentarismului francez la cele ale literaturii și culturii universale etc. În mod

special s-a oprit Vaillant-Couturier la problemele tineretului francez a cărui soartă îl îngrijora îndeosebi. Vaillant-Couturier a întreprins o largă anchetă în rândul tineretului francez, fiind chiar unul din inițiatorii, în publicistică, a genului anchetei largi politico-sociale. Problemele școlii l-au preocupat în mod constant. El deplînge situația grea a învățămîntului public francez, cu clase de 60-70 de elevi, cu profesori obosiți din cauza acestei supraîncărcări datorate în special numărului de cadre didactice. Vaillant-Couturier subliniază apoi situația grea a studențimii franceze, care, din cauza condițiilor materiale precare, nu-și poate duce studiile pînă la capăt, cu excepția odraslelor marii burghezii. Pe de altă parte scriitorul constată că și cei care, cu prețul unor mari sacrificii, reușeau să-și termine studiile, găseau cu greu o slujbă, din cauza șomajului intelectual crescînd în Franța.

O a treia călătorie întreprinsă de Vaillant-Couturier, în 1931, în Uniunea Sovietică, are drept rezultat publicarea cărții *Constructorii vieții noi*, care înfățișează pe larg succesele industrializării și colectivizării din țara socialismului victorios. În 1933, Vaillant-Couturier întreprinde o călătorie în China. Spre deosebire de alți scriitori, nu exotismul pitoresc îl impresionează pe Vaillant-Couturier în această țară, ci mai presus de toate mizeria de nedescris a unui popor înfometat care se hrănește cu supă de frunze și scoarță de copac. Dar alături de aceste aspecte deprimante el a descoperit în China și mlădițele noului, glasul protestatar al muncitorilor care începeau să se trezească din asuprirea și umilînța lor de veacuri. Cartea scrisă de Vaillant-Couturier *Paris—Șanghai—Moscova—Paris* cuprinde reportaje, schițe și nuvele inspirate din realitățile Chinei anilor 30. În scurtul timp cît a stat în această țară, Vaillant-Couturier a reușit să pătrundă, cu obișnuita lui sagacitate, particularitățile și caracteristicile poporului chinez, concepția lui despre lume, felul său de trai, obiceiurile, maniera de a vorbi. Dialogurile din nuvelele lui Vaillant-Couturier sînt în special deosebit de colorate, specific chinezești. Nuvela intitulată *Povestea numărului 2 și a numărului 3* descrie soarta a două fete chinezoaice angajate să lucreze ca ucenice într-o filatură. Condițiile care li se oferă sînt neînchipuit de aspre, totuși sărăcia îl silește pe tatăl lor să se despartă de ele. În fabrică exploatarea este împinsă la maximum. Condițiile de cazare sînt îngrozitoare. Dacă una din fete, va aluneca pe panta desfriului, cealaltă, mai energică, va deveni o militanță sindicală, hotărîtă să se consacre luptei pentru îmbunătățirea soartei muncitorimii chineze. Jui (din nuvela *O muscă a fost strivită*) și-a părăsit birlogul pornind cu întreaga familie spre Șanghai. Aci se lovește de sălbatica concurență a altor zeci de mii de sărmani, asemenea lui în căutare de lucru. Jui închiriază, împreună cu un asociat, un „rickshaw” (un fel de cărucior pentru transportul oamenilor, tras de om). Pe lângă faptul că este istovitoare, această meserie de om-cal nu-i asigură lui Jui nici măcar acoperirea chiriei căruciorului, căci în Șanghai mai existau 35.000 de cărucioare asemănătoare. Naiv și neexperimentat, Jui este pe deasupra înșelat de asociatul său. Încercîndu-și ultima șansă la joc, Jui pierde și puținii bani pe care-i cîștigase. Înebunit, dezorientat, neobișnuit cu circulația amețitoare din Șanghai, cade sub roțile unei mașini militare japoneze și moare. „Dacă n-ar fi avut loc acest incident, Jui ar mai fi trăit poate cinci ani trăgînd un rickshaw. Un asemenea cărucior poate fi tras în medie cinci ani, după care omul moare; pentru unii termenul este de numai doi ani, pentru alții zece ani... Pentru Jui a fost de numai o noapte. La Șanghai este un om-cal mai puțin”.

Nuwelele « chinezești » ale lui Vaillant-Couturier, sint, în pofida cadrului lor restrîns și a unor elemente naturaliste, printre cele mai veridice și emoționante scrieri consacrate Chinei și poporului chinez. Ele oglindesc în mod obiectiv cîteva din aspectele esențiale ale societății chineze din jurul anului 1930.

În 1936 izbucnește războiul civil din Spania. Paul Vaillant-Couturier pleacă la San-Sebastian de unde trimite la Paris numeroase corespondențe și reportaje reunite sub titlul comun *Pe frontul libertății*. El își dă seama că în Spania se hotărăște nu numai libertatea poporului spaniol dar și libertatea întregii omeniri. Acest popor — scrie admirativ Vaillant-Couturier — rezistă pe străzi, în case, în adăposturi, în fața mesei sale goale, în ciuda nervilor săi zdrobiți și a forțelor sale care se istovesc, în pofida infometării și a terorii din văzduh la care este supus ». Era deci sarcina tuturor popoarelor de a se ridica în sprijinul revoluționarilor spanioli. Vaillant-Couturier este unul din membrii cei mai activi ai Comitetului de organizare a ajutorului pentru Spania. Cu puțin înainte, el demascase cu tărie și agresiunea fascismului italian împotriva Abisiniei. Vaillant-Couturier a fost fără îndoială una din figurile marcante ale luptei împotriva fascismului pe plan european.

Întreaga viață a lui Paul Vaillant-Couturier este un exemplu de îmbinare armonioasă a activității militante pe plan politic cu cea de publicist și scriitor multilateral. Fie prin pana sa, fie prin acțiune directă, el a luat parte la mai toate evenimentele importante ale perioadei dintre cele două războaie mondiale. Îl interesau toate problemele în care erau angajate destinele poporului său și ale lumii. Interesul deosebit pentru fenomenul cultural a făcut din Vaillant-Couturier unul din criticii literari marxiști de frunte ai timpului. A fost printre primii care a înțeles realismul socialist, popularizînd în occident literatura și arta sovietică. A prefătat, între altele, traducerea franceză a cărții lui Furmanov *Серафев*. Cînd în 1932 Maxim Gorki vine la Paris, Vaillant-Couturier îi consacră mai multe articole elogioase în *l'Humanité*. « Maxim Gorki — scrie el — este tipul însuși al scriitorului timpurilor noi, pentru care a scrie înseamnă o acțiune de luptă, tipul scriitorului ieșit din rîndurile proletariatului, care a știut în același timp să făurească o armă artistică strălucitoare și să nu sacrifice niciodată conșinutul, forme ».

Paul Vaillant-Couturier a dovedit o perfectă înțelegere marxistă a fenomenului literar francez. Criticii burgheze, care îl minimaliza pe Victor Hugo, el îi opune un Hugo democrat și umanitar, iubit și venerat de poporul francez: „Noi știm — scrie Vaillant-Couturier — că Hugo nu era marxist. Hugo ne întinde *Les Châtiments* (« Pedepsele »), *Quatre-vingt-treize* (« Anul 1793 ») și o sută de alte scrieri pline de sănătate, o generozitate, un sentiment revoluționar, o dragoste caldă față de popor, care fac ca astăzi el să fie denunțat de burghezia fascistă drept « cel mai stupid dintre scriitorii stupizi ai stupidului secol al 19-lea »”.

Valorificînd moștenirea culturală a trecutului, Paul Vaillant-Couturier a publicat, în colaborare cu Léon Moussinac, o culegere de cîntece revoluționare ale poporului francez. El a manifestat un interes constant pentru folclor, îndemnînd pe tinerii poeți francezi să se sprijine mai mult pe tezaurul poeziei populare. Vaillant-Couturier însuși a compus multe cîntece în stil popular. Pătrunse de voioșie tinerească, de spirit galic și de o ironie fină, cultivînd refrenul popular, multe din cîntecele lui Vaillant-Couturier, ca de exemplu *La soupe à l'oignon* (« Supa cu ceapă ») sau *Le sac mal fait*

(« Rucsacul prost încheiat »), *Jeunesse* (« Tinerețe ») ș.a. au devenit populare în toată Franța. Tot în stil popular sint scrise și unele poezii cu conținut revoluționar ca de exemplu cea intitulată *En Avant* (« Înainte ») care pare influențată de *Internaționala* lui Eugène Pottier.

Activitatea literară și publicistică a lui Paul Vaillant-Couturier îmbrățișează genuri surprinzător de variate. Militind pentru lăurirea unui teatru popular, el a scris și o serie de piese agitatorice cu tematică antimilitaristă. Nu pot fi trecute cu vederea nici minunatele sale basme pentru copii. Paul Vaillant-Couturier a reinnoit din temelii acest gen literar și, fără a sacrifica nimic din realizarea artistică, l-a democratizat, punindu-l în slujba idealurilor sociale înaintate. De pildă, pe lângă o violentă demascare a orînduirii capitaliste, generatoare de războaie și mizerie, basmul lui Vaillant-Couturier *Jean-sans-pain* (« Ion-fără-de-pîine ») conține, în aceeași formă voit naivă și atrăgătoare, un îndemn la frăție între popoare. El arată cum soldații ruși fraternizează pe front cu cei germani avînd pe buze, primii, strigătul « Lenin », iar ceilalți răspunzînd prin « Liebknecht ». Sfîrșitul basmului este simbolic. Ion-fără-de-pîine, înspăimîntat de tot ce a văzut în țara lui, ajunge la capătul unei călătorii fantastice în Răsărit, unde găsește o țară în care cine nu muncește nu mănîncă și unde soldații au pus capăt războiului.

Militant politic de frunte, scriitor talentat și multilateral, publicist valoros, Paul Vaillant-Couturier rămîne un exemplu viu de scriitor-cetățean, una din figurile cele mai luminoase ale istoriei politice și culturale ale Franței, din prima jumătate a secolului nostru. Opera lui respiră în primul rînd optimism și încredere neșarmurită în victoria deplină a unei orînduiri lipsite de exploatare în lumea întreagă. « Comunismul este tinerețea lumii » — iată mesajul luminos și mobilizator pe care l-a trimis posterității Paul Vaillant-Couturier, creatorul acestei admirabile formule aforistice. « Numele lui Paul Vaillant-Couturier — spune cercetătoarea sovietică I. Podgaetkaia — continuă să trăiască și în zilele noastre. Operele și articolele lui ajută pe comuniștii francezi în lupta lor pentru o nouă cultură proletară, chipul lui continuă să rămînă un exemplu de credincioasă slujire a patriei sale, a poporului său ».

Anul acesta cînd se împlinesc 70 de ani de la nașterea lui Paul Vaillant-Couturier și 25 de ani de la moartea lui, comuniștii și oamenii progresiști din lumea întreagă cinstesc pe acest nobil fiu al poporului francez, unul din reprezentanții cei mai înaintați ai culturii franceze din secolul al 20-lea.

CITITORUL român se poate întreba, pe bună dreptate, cine este scriitorul acesta puțin cunoscut în țara noastră, din generația lui Thomas Mann, Bertolt Brecht și Johannes Becher, al cărui sfârșit prematur l-a împiedicat să ajungă la limanul timpurilor noi și i-a dat pe vecie o aureolă tragică?

Kurt Tucholsky provine dintr-un mediu de oameni de afaceri. Într-o casă sumbră din Berlin-Moabit, scăpată ca prin minune din bombardamentele celui de-al doilea război mondial, s-a născut la 9 ianuarie 1890 ca prim fiu al lui Alex. Tucholsky, directorul unei mari bănci comerciale din Berlin. Întreținându-se cu tatăl veșnic plecat în voiajuri de afaceri, doar prin scrisori care dovedeau un apreciabil simț al umorului, și cu mama mult prea severă și prea rece, prin sporadice convorbiri stereotipe, Kurt, «mîzgălitorul de hîrtie», nu a avut prilejul să cunoască căldura vieții familiale.

De la gimnaziul francez din Berlin, unde și-a început educația, scriitorul nu reține decît amintiri neplăcute, consemnate în articolul «Un copil din clasa mea», publicat în anul 1925. Făcînd bilanțul învășămintelor acumulate de la acei «savanți plictisitori», scriitorul afirma tăios: «Nu ne-am învățat să gîndim corect, să vedem corect, să mergem corect, să muncim corect. Nimic, nimic, nimic».

Și totuși învășătura căpătată în gimnaziul francez sau cel german, mai ales, nu se reducea numai la atît. Profesorii din acea vreme căutau în mod sistematic să infiltreze în conștiința elevilor ideile naționalist-șovine, vorbindu-le cu mult patos despre superioritatea «rasei germane», despre drepturile ei sacre, despre datoria germanilor de a disprețui și urî pe străini etc. Impermeabil la asemenea «învășăminte», liceanul Tucholsky face o lucrare școlară, «Adevărul german», care dă o fină replică educației șovine. Stupefiat, dascălul de literatură notează pe lucrare că ea ar «conține idei care nu par a fi proprietatea autorului». Scîrbit de asemenea procedee de educație, Tucholsky părăsește școala, pregătindu-și examenele în particular și dedicîndu-se tot mai mult creației literare. În anul 1907 apare astfel în revista «Ulk» prima sa încercare literară intitulată *Basm*. Basmul amintit nu pare însă atît de nevinovat cum se arată la prima vedere, avînd dedesubturi satirice, lucrate cu mult rafinament. Peisajul de basm, conturat prin detalii desprinse din plastica germană, flautul fermecat la care cînta împăratul (citiți Wilhelm al II-lea care scrisese unele ineptii despre artă) arată obiectivele vizate de tînrul autor, care dovedea de pe atunci o mare siguranță de sine.

«Aspirația spre împlinire» pe care Tucholsky credea că nu o poate cu nimic satisface, părea totuși în parte să se realizeze. În 1913, Tucholsky a început să lucreze în redacția revistei «Schaubühne» (mai târziu «Weltbühne») al cărei fidel colaborator va rămâne până la interzicerea revistei, în 1933. În această lungă și agitată perioadă din viața politică și culturală a Germaniei au apărut, prin «Weltbühne», în arena literară cele patru nume: Peter Panter, Theobald Tiger, Ignaz Wrobel și mai târziu, Kaspar Hauser care împreună cu numele adevărat al scriitorului, mai rar întâlnit în publicistica vremii, reprezentau «cele cinci degete de la o mână»... «Noi cei cinci, accentua Tucholsky, urim acea Germanie prusacă cu funcționari leneși și cu ofițeri amețiți de isteria războiului, dar iubim democrația și libertatea și Germania în care toți oamenii se pot bucura de drepturi egale».

Dar scriitorul, proaspăt doctor în drept, care ura războiul din toate puterile, ajunge el însuși în 1915 să fie tirat pe cîmpul de luptă. De la Marea Baltică și până în România, «generația de tineri culcată la pămînt» era văzută — de soldatul lucid care era Tucholsky — în toată tragedia ei.

Tema războiului cu toate implicațiile sale tragice va deveni astfel un adevărat leit-motiv în opera sa. Semnificativă este astfel poezia *400.000 de invalizi și un om sîndios*, în care Tucholsky face din imaginea invalidului cerșetor un simbol acuzator. Poetul viza aici clasele stăpînitoare pentru care «soldații și femeile lor constituiau deșeurile mizere ale războiului...» Pentru toate acestea, accentua Tucholsky, uriașei armate de sacrificii nu-i rămînea decît să mulțumească republicii lincede și nesimțitoare. Detaliile cele mai dramatice se desprind din poezia *Război războiului*. Poezia este un apel patetic, cerînd încetarea măcelului. «Război, războiului, spune el, și pace pe pîmînt». Tucholsky, combatantul de pe cîmpul de luptă, devine un neînduplecat soldat al păcii. Asemenea unei simfonii în plin crescendo se intensifică patosul chemării din *Trei minute, ascultare*, adresate lucrătorilor care lovesc cu ciocanul, invalizilor ce se trăsesc în crîje, mînuitorilor condeiu-lui, oamenilor care aprind focul în cazane și femeilor cu mîini iubitoare. Totuor, scriitorul le amintește că puterea este în ei, că este destul ca ei să fie solidari pentru a nu mai fi niciodată război.

Evenimentele se precipită însă din ce în ce mai mult și Tucholsky, «scriitorul cu multe nume», cum îl numea presa de dreapta, era mereu prezent în actualitate prin versurile și pamfletele sale.

Revoluția din Octombrie este salutăată de poet cu entuziasm și luminoase nădejdi, proclamarea republicii germane îi stîrnește scriitorului strigătul viu de bucurie: «Trăiască Revoluția». Dar cu toate acestea, Germania nu se trezea din periculoasa letargie în care căzuse. Poezia *Germania trezește-te*, constituie un puternic semnal de alarmă. Reporterul îndurerat al ororilor războiului devine astfel cronicarul clar-văzător al evenimentelor politice și sociale ce aveau să îndoliceze fața Germaniei pentru multă vreme. Poezii ca *Muncă pentru șomeri* (1926), *Azil pentru cei fără adăpost* (1923), arată gradul la care Tucholsky, reprezentantul intelectualității germane cu vederi democratice, ajunge să se identifice pentru o anumită vreme cu interesele clasei muncitoare.

Înțelegînd adevăratul substrat de clasă al așa-ziselor acțiuni filantropice întreprinse de capitaliști pentru a atenua spiritul de răzvrătire al maselor asuprite, poetul îndemna, în *Binefacere*, poporul să fie prevăzător.

*Proletari, nu vă lăsați amețiți de capitaliștii
Ei vă datorează mai mult decît vă oferă.
Ei vă datorează totul, moșiile
Minele și vopsitoriile de lînă,
Ei vă datorează însăși fericirea și viața.*

Asemenea profesioni de credință constituie, de fapt, punctul cel mai avansat al concepției politico-sociale, pe care Tucholsky și-o însușise. Orientarea sa spre stînga este tot atît de evidentă și în ancheta organizată de *Literarische Welt* (1928) pe tema «Ce ați face dacă ați avea puterea», la care scriitorul dă răspunsuri foarte edificatoare. «Dacă aș avea puterea cu muncitorii comuniști, atunci cred că sarcinile principale ale guvernului ar fi următoarele: socializarea minelor și a industriei grele, împărțirea pămînturilor care aparțin marilor moșieri, reforma personalului din justiție și din învățămînt etc.»

Atitudinea lui Tucholsky în problemele internaționale se definește tot atît de limpede în 1930, cînd răspunde la ancheta «Ce atitudine ați avea în cazul unui război împotriva URSS»: «Dacă este vorba de o hotărîre europeană comună a marilor puteri, care cu ajutorul bisericii au instigat mereu împotriva Rusiei din cauza mișcării muncitorești ce le stă ca un ghimpe în ochi, atitudinea mea nu poate fi decît una: pentru Rusia, împotriva celorlalte puteri, chiar dacă între acestea se găsește și Germania.»

Trebuie să precizăm însă că în faza în care Tucholsky făcea asemenea declarații, se găsea de multă vreme departe de țară. În 1924 părăsise Germania și se stabilise la Paris în calitate de corespondent pentru *Weltbühne*. Este adevărat însă că, cîin cîind în cîind, venea pentru scurte perioade în Germania, iar în 1926, după moartea lui Jacobson, a condus timp de zece luni revista *Weltbühne*. În 1929 însă, scriitorul s-a stabilit definitiv la Hîndas în Suedia, unde a rămas pînă la sfîrșitul vieții sale. Faptul acesta nu a produs totuși înstrăinarea lui Tucholsky de poporul german. De departe, el urmărea cu înfrigurare cursul evenimentelor care duceau Germania cu pași repezi spre fascism. *Rugăciunea pentru întemnițați* constituie o astfel de mărturie.

*Doamne,
Dacă ai avea timp, ca între două scăderi ale preșurilor la bursă
Și o neroadă bătălie din Maroc
Să te sinchisești o clipă și de cei săraci,
Ai auzi probabil și pe cei zepte mii de comuniști
Care se chinuiesc în închisorile germane.*

Cu o intenție abia ascunsă, scriitorul se întreabă:

Știi tu poate, doamne, de ce

Cei șapte mii de comuniști zac în închisori?

Eu știu dar nu spun. Desigur însă și tu poți pricepe.

Amin.

Ceea ce Tucholsky «*nu spunea*» avea să se întâmple nu multă vreme mai târziu. În seara zilei de 30 ianuarie 1933, când scriitorul zăcea bolnav într-un spital din Elveția, pe sub frumoasa Poartă a Brandenburgului mășăluiau bandele de asasini hitleriști veniți să preia puterea. La puțină vreme după aceasta, cărțile marilor scriitori progresiști ca Thomas Mann, Bertold Brecht și Kurt Tucholsky, au fost arse în fața universității din Berlin, în aclamațiile demente ale studenților naziști. Seria asasinatelor în masă începea și lagărele de concentrare intrau în activitate. Articolele lui Kurt Tucholsky *Morții vii*, *Procesul Harden*, *Pentru Karl V. Ossietzky*, *Comisia de ucideri* constituie ultimele strigăte de revoltă ale marelui scriitor. *Weltbühne* a fost imediat suspendată și îndrăznețul redactor *Ossietzky*, întemnițat, celelalte ziare de stînga ca «*Vochische Zeitung*» și «*Berliner Tageblatt*» nu au mai avut nici ele decît o viață foarte scurtă. După aceasta a urmat, la 10 august 1933, retragerea cetățeniei lui Tucholsky care figura pe prima listă de acest gen.

Faptul acesta cu întregul cortegiu de suferințe abătut asupra Germaniei a zguduit adînc pe scriitorul subit invadat de o paralizantă disperare. «*Weltbühne*» a apărut doar mai târziu din nou la Viena și la Praga; existau de asemenea și alte ziare și reviste, care ar fi acceptat colaborarea unui scriitor de talia lui Tucholsky cu bucurie. Dar scriitorul care refuza să citească ziare naziste sau să cumpere mărfuri exportate din Germania hitleristă, se adîncea tot mai mult în tăcerea lui.

Pe o filă a manuscriselor lui Tucholsky apare, rod probabil al acelei vremi de durere și descumpănire, o simbolică schemă sub forma de scară: *sprechen, schreiben, schweigen*, — *a vorbi, a scrie, a tăcea*. Schema aceasta indică, de fapt, însăși evoluția carierei sale literare, Deznădăjduit de victoriile temporare ale nazismului și insuficient de încrezător în triumful final al forțelor progresiste, Tucholsky și-a curmat singur viața, în ziua de 19 decembrie 1935, cu rugămintea de a nu i se da nici un ajutor medical și de a fi înmormîntat fără nici o pompă.

Scriitorul cu «colții de fier și inima de aur», cum îi plăcea lui Tucholsky să se numească, este cel mai de seamă poet satiric și pamphletar pe care l-a dat literatura germană dintre cele două războaie. Fantezia sa neistovită, umorul fin și biciuitor, limba literară de o bogăție și varietate uluitoare, îl situează pe Tucholsky în categoria scriitorilor care au fost și vor fi întotdeauna citiți.

Și dacă astăzi unele lexicoane și tratate de istorie literară din R.F.G. nu-i pomenesc decît arareori și în treacăt numele, faptul este explicabil. Pentru o lume în care isteria războiului devine o maladie organizată și finanțată de stat, Tucholsky, soldatul păcii și scriitorul antimilitarist, este incomod și periculos.

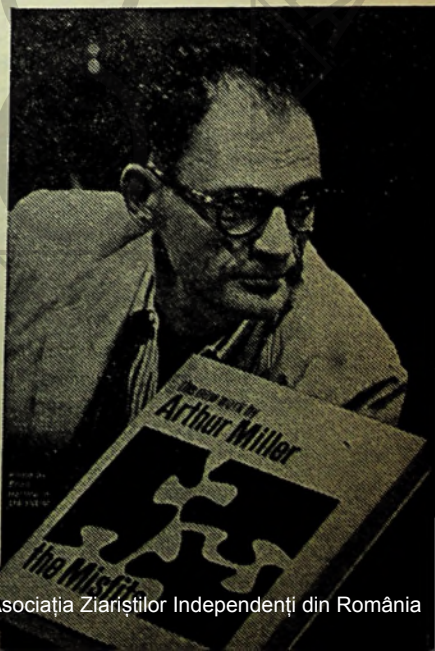

ARTHUR MILLER

DEZORIENTĂȚII

DOUĂ nopți la rând vântul suflase dinspre munți, ținându-i pe loc în mica lor tabără. Acolo, în jurul focului, pe platoul vast și pustiu dintre cele două culmi muntoase, ei erau singurele puncte mișcătoare. Treziți acum, de geana trandafirie a zorilor, simțiră în jurul lor încremenirea unei dimineți fără vânt. În clipa următoare cerul se înroși la răsărit ca o bucată de sugativă aprinsă, iar prelata întunericului alunecă de pe avionetă și de pe autocamionul aflat puțin mai încolo.

ARTHUR MILLER LA APARIȚIA CĂRȚII SALE

Îmbucară ceva în grabă, apoi își ocupară locurile obișnuite. Perce Howland se duse la coada avionului, gata să deslege frînghiile, Gay Langland se așeză în apropierea elicei și amîndoi rămaseră cu privirea așintită la pilotul Guido Racanelli, care își încărcă pușca. După ce și-o puse sub scaunul din carlingă, acesta își trase îngîndurat fermoarul bluzonului de piele jerpelit.

— Porcăria aia de supapă continuă să zăngăne, bombăni el neliniștit.

— Oricum tot e mai bine așa, decît să muncești pentru un salariu de foame, strigă Perce de la coada avionului.

— Și dacă îmi las oasele pe aici? spuse Guido.

— Doar cunoști locurile astea ca în palmă, îi răspunse Gay Langland.

— Ceea ce nu mă împiedică să fiu la cheremul vîntului. Acolo sus dumnealui își cam face mendrele, zise el arătînd spre piscul din spatele lor. Ia gîndește-te că atunci cînd zbor în picaj la zece metri deasupra stîncilor, ajunge o pală de vînt ca să nu mă mai ridic niciodată.

Văzînd că nu glumește, tăcură. Guido rămase o clipă nemișcat cu privirea așintită asupra creștelor din depărtare; cu fața lui aspră, bronzată, și cu urmele albe ale ochelarilor de soare în jurul ochilor, semăna cu o imensă pasăre de junglă.

— Mama lor! ocări el. Punem noi mîna pe ei. Și se urcă în avion strigîndu-i lui Gay: — Dă-i drumul!

Perce Howland deslegă repede coada, apoi aripile avionului, iar Gay învîrti elicea cu putere și se trase îndărăt. Un nor de fum alb ieși de sub blindajul motorului.

— Dracu să-i ia cu benzina lor de automobil, mormăi Guido.

Cumpărau benzină de calitate proastă ca să facă economii. Apoi strigă:

— Încă o dată Gay, băiete! Atenție, fac contactul!

Gay se ridică iar pe vîrfuri, trase elicea în jos și sări înapoi. Motorul hurui, fuselajul tremură din încheieturi, iar elicea se transformă într-o roată străvezie ce vibra în aerul auriu. Micul avion cu spatele țeapăn porni clătînîndu-se pe podișul pustiu, poticnîndu-se de smocurile de salvie și strivînd oasele înălbite ale vitelor ucise de gerul iernii. Micșorîndu-se pe măsură ce se depărta, alunecă un timp pe pămîntul zgrunțuros, pînă cînd botul i se ridică în sus iar cauciucurile lui ca doi covrigi plutiră în aer, apoi se întoarse și zbură îndărăt peste capetele lui Gay și Perce. Din carlingă, Guido le făcu și el semn cu mîna. Acum părea din altă lume, cu ochelarii aceia feroși și îmbrăcat tot în piele. Avionul zbură, pierzîndu-se dincolo de coamele galben-purpurii care se înălțau din deșert parcă anume pentru a feri de ochii cow-boy-lor sălbăticiunile pe care voiau să le păstreze numai pentru ele.

Mai erau cel puțin două ore pînă ce avionul avea să se înapoieze, gonind din urmă caii, așa că se apucară să spele farfuriile și ceștile și să le așeze la locul lor în trusa de aluminiu. Dacă Guido găsea cai, aveau să ridice tabăra și să se întoarcă la Bowie chiar în noaptea aceea, așa că își strinseră cu meticulozitatea unor marinari sacii de dormit și îi așezară cu grijă unul lingă altul. Șase coșcocea cauciucuri, fiecare cu cîte un colac de frînghie înăuntru, se aflau pe platforma din spatele camionului. Gay Langland le cercetă și le pipăi, căutînd să-și amintească dacă nu cumva uitase ceva în urmă. Cu toată gravitatea lui părea ușor mirat, chiar vesel. Și asta fiindcă în ciuda celor patruzeci și șase de ani bătuți pe muchie, avea niște urechi de băiețuș clăpăug, iar părul, din pricina părării îi era tot numai vîrtejuri. După două zile și două nopți de așteptare era dornic să se miște, să fie activ și savura plăcuta aminare a inspecției finale pe care avea s-o facă.

Perce Howland îl privea, cu chipul visător și blind, cu expresia de somnambul pe care o avea el dimineața. Se oprea și pornea iar, se apleca asupra cauciucurilor și se ridica mlădios ca firul de iarbă și liber în mișcări de parcă așa ar fi fost de cînd lumea: înalt și îngust în solduri, cu pantalonii comozi de pînză cadrilată strînși pe trupul lui svelt de tînăr de douăzeci și doi de ani, cu părăria cu boruri largi dată pe ceafa-i blondă.

Gay se așeză la volan și dădu drumul motorului iar Perce se urcă lingă el. O cățelușă jigărită sări în cabină.

— Era s-o uiți pe Belle, îi spuse el lui Gay.

Cățelușa se lungi la picioarele lor și porniră.

La aproximativ cincizeci de kilometri se profilau munții vulcanici care închideau între pereții lor înalți de peste două mii de metri, ca într-o uriașă căldare, platoul acesta pustiu unde nu călca niciodată nimeni, afară doar de rari cow-boy în căutare de vite rătăcite. Locuitorii orașelului Bowie, aflat la o distanță de 100 km nici nu știau de existența lui.

Mergînd astfel pe urma lăsată de roțile avionului, se simțeau legați prin interesele lor comune, dar în același timp, fiecare din ei era apăsător de sentimentul propriei sale singurătăți. Se încălzise, Perce se sprijini cu spatele de banchetă clipind leneș, gata-gata să adoarmă, iar celălalt aprinse o țigară și se lăsă cu tot trupul în voia zdruncinăturilor camionului. În depărtare se ivi un nor de praf mișcător.

— Antilopele! exclamă Gay,

Perce își dădu părăria pe ceafă și se aplecă înainte încordîndu-și privirea:

— Aleargă cu șaizeci pe oră, constată el.

— Mai mult, spuse Gay.

După un timp Perce rupse tăcerea:

— Dacă vrem să participăm la rodeo¹ ar trebui să ajungem la Largo cel mai târziu mâine. Are să fie moarte de om.

— Vom fi acolo mâine dimineață, spuse Gay.

— Tare aș vrea să mai câștig ceva bani. Tot ce pretind este să-mi dea un cal bun.

— Au să-ți facă pe plac, n-ai grijă. Doar ești cunoscut acolo.

Perce își băgă cele două degete mari sub curea ca să poată simți mai bine premiul: catarama gravată cu numele lui sub imaginea unui cal ridicat în două picioare. De la vîrsta de 16 ani venea anume din Nevada, ca să câștige bani la rodeo-urile locale. Dar această din urmă călătorie fusese deosebită: undeva, cîndva, în ultimele săptămîni, îi trecuse cheful de a se mai întoarce acasă.

Merseră în tăcere. Gay trebuia să țină schimbătorul de viteză ca să nu alunece în poziție neutră de cîte ori săltau pe cîte un mușuroi. Cureaua de transmisie era uzată — o știa — iar cauciucurile din față de asemeni. Își băgă mina în buzunarul pantalonilor și pipăi cei patru dolari de argint care îi mai rămăseseră din cei zece dăruți de Roslyn.

De parcă i-ar fi citit gîndurile, Perce spuse:

— Lui Roslyn i-ar fi plăcut aici, sus. Sint sigur că ar fi interesat-o să vadă antilopele.

Gay trase cu coada ochiului la tînărul care privea înaintea lui cu un mic zîmbet în colțul gurii.

— Îhm. E o fată tare cum se cade.

Și căută să citească pe chipul lui Perce vreo urmă de șiretenie.

— Singurele femei bine crescute pe care le-am întîlnit în viața mea a fost la mine în tîrg, la Școala Profesională, spuse acesta. Într-o vreme le dădeam chiar lecții de călărie, și ajunsesem la convingerea că educația, dracu s-o ia, înseamnă totul. Dar cînd am văzut cu ce bărbați s-au căsătorit, n-am mai dat nici doi bani pe ele. Se agață de un bărbat cu aceeași ușurință cu care i-ar da bună dimineața.

— Ce-i aia o femeie bine crescută, spuse Gay. Femeia-i tot femeie.

O clipă și-o aminti pe soția lui și se întrebă dacă mai continua să trăiască cu același bărbat.

— Ești divorțat? îl întrebă Perce.

— Nu, nu mi-am dat niciodată această osteneală, răspunse Gay, mirat ca de fiecare dată cînd se întîmpla ca Perce să-i citească gîndurile. De unde știi că mă gîndeam la asta? îl întrebă el zîbind stînjinit.

— Zău? Habar n-am avut, făcu Perce.

¹. Rodeo-urile sint niște întreceri de călărie acrobatică ale cow-boy-lor.

— Nu-i prima dată. De câte ori mă gîndesc la ceva, îmi vorbești despre lucrul acela.

— Ciudat, spuse Perce.

Merșeră mai departe în tăcere. Se apropiau de mijlocul platoului de unde urmau să cotească spre răsărit. Gay mări viteza, continuînd să țină schimbătorul de viteză ca să nu alunece în poziție neutră. Curînd aveau să-i trebuiască neapărat cincizeci de dolari, fără de care era silit să-și vîndă camionul, căci nu mai putea să-l folosească fără reparații. Iar fără camion și fără cal, rămînea numai cu ceea ce avea în buzunar.

Perce rupse tăcerea:

— Dacă simbată nu cîștig ceva, mă întreb de unde am să iau bani.

— Naiba să te ia, întotdeauna spui cu glas tare ce gîndesc, se miră Gay.

Perce rise. Avea o față proaspătă și roză:

— De ce?

— În clipa asta mă gîndeam cum să fac rost de bani, spuse Gay.

— Ei, o să-ți mai dea Roslyn și gata, răspunse Perce.

Vorbise fără nici un gînd ascuns și Gay o știa prea bine, totuși simți că i se urcă singele la cap. Se întîmplase ceva în aceste cinci săptămîni de cînd îl întîlnise pe Perce și-l lăsase să vină să doarmă acasă — în casa lui Roslyn — dar Gay nu își dădea seama despre ce anume era vorba. Roslyn începuse să spună că Perce e simpatic și, de multe ori cînd acesta rămînea să bea cu ei, așezat într-unul din fotoliile din hol, ea se apleca și-l săruta pe ceafă.

Nu că ar fi însemnat ceva — cunoscuse și înainte femeii din răsărit și știa că acesta este felul lor de a fi. Dar îl mira faptul că Perce avea o băga în seamă. Se purta cu ea de parcă ar fi fost de mult a lui și putea s-o trateze ca unul care știe că el este stăpînul. Gay aimtea că ar fi fost o cumplită lovitură pentru el să afle că Roslyn se iubise cu tînrul acesta, aproape sub ochii lui. I se mai întîmplase o dată ceva asemănător, dar acum ideea aceasta îl speria și mai mult, fără să știe exact de ce. Nu fiindcă n-ar mai fi putut trăi fără dînsa. Nu era nimeni și nimic pe lume de care să nu se poată lipsi. Toată viața fusese un om ca Perce Howland, un om hoinar gata oricînd s-o ia din loc. Numai atunci cînd își descoperise nevasta cu un necunoscut, într-o mașină parcată, înjelesese că n-avusese niciodată nimic de care să-i placă să fie legat.

Nu-i mai văzuse de ani de zile, nici pe ea nici pe copii, și doar arareori se gîndea la ei. După cum nici tatăl său nu se gîndise prea mult la dînsul din ziua cînd, în vîrstă de 14 ani, se urcase pe un ponci, ca să meargă de la fermă la oraș și mersese pînă ajunsese în Montana unde rămăsese trei ani. Trăia în aceeași țară ca și tatăl său, aceeași cîmpie nesfirșită se întindea oriunde își întorceau privirile și asta îl lega în mod suficient de părinte, de

soție și de copii. Se putea întâmpla ca să se întâlnească cu toții în vreun oraș sau la vreun rodeo, se putea întâmpla ca, întorcînd capul să-și zărească fiica sau unul din fii, și tot așa de bine se putea întâmpla să nu-i întâlnească niciodată. Nimeni nu ar fi putut spune nici că îi părăsise nici că nu-i părăsise, atîta timp cît toți erau în viață pe aceste meleaguri necuprinse unde toate se petreceau întotdeauna dincolo de zare, la mari depărtări, iar el lucra mai mult singur, sau cu unu-doi oameni, între munți așezați la asemenea distanțe.

Acum conducea cu mîină sigură de-a curmezișul marelui platou și simțea că începe să-i fie frică. Nu că s-ar fi temut de ceva anume, dar un lucru cu totul nou începea să mijască în el. Era momentul să lase gluma de o parte, să se pună din nou serios pe muncă și să răzbată așa cum făcuse înainte de a o fi întilnit pe Roslyn. E drept că și pentru ea făcea o mulțime de lucruri, nu stătea cu mîinile în sin: îi conducea mașina, îi repara prin casă, îi făcea târguilele, dar asta nu se cheamă muncă. Deși într-un fel tot muncă era. Obosi să se mai gîndească la toate astea.

În depărtare începea să se zărească stratul tremurător de căldură ce se înălța din șesul de argilă spre care se îndreptau — un deșert gălbui, uscat și tare ca piatra, albia unui lac preistoric lung de cincizeci de kilometri și lat de treizeci, situat între două lanțuri de munți, unde puteai conduce mașina cu o sută șaizeci pe oră și cu mîinile în buzunare, fără să te lovești de nimic.

După ce meraseră vreo cîteva sute de yarzi pe fundul argilos al lacului, Gay opri motorul. Sub lumina încremenită a soarelui domnea o tăcere mormintală. Deschizînd portiera, auzi un scîrțîit al balamalelor pe care nu-l observase pînă atunci. Era atîta liniște încît mișcîndu-se își auzeau foșnind cămășile. Priviră îndărăt spre munții la poalele cărora poposiseră și scrutară crestele în căutarea avionului lui Guido.

— Să sperăm că găsește într-adevăr cinci, vorbi Perce Howland. Guido zicea că săptămîna trecută a zărit cinci. Zicea că n-ar fi exclus ca unul din ei să fie minz.

Gay nu răspunse. Simțea că e gata-gata să se ia la ceartă cu dînsul și de aceea se stăpînea.

— Cit ai de gînd să mai rămii prin părțile noastre? îl întrebă el după un timp.

— Nu știu, răspunse Perce și scuipă dincolo de camion. — Deși, la drept vorbind, încep să mă cam satur de toate astea.

— Oricum tot e mai bine decît să te omori pentru o amărită de leafă.

— Fire-ar a dracului să fie de viață! Ai dreptate: mai bine orice decît o leafă de mizerie.

Gay făcu ochii mici:

— Ești cam dezorientat băiete, nu știi ce vrei.

— Ba știu foarte bine, răspuse Perce.

Discutau adesea despre acest lucru, și le plăcea la amândoi.

— Orice e preferabil, continuă el decît să alergi cu lasso-ul după vreo turbată de vacă, pentru ca cine știe ce neisprăvit să-și poată cumpăra benzină pentru Cadillac.

— Asta cam așa e, spuse Gay.

— Naiba să te ia Gay! Ești cel mai dezorientat om pe care l-am întîlnit în viața mea și totuși văd că te descurci.

— Cînd mai bine, cînd mai rău...

— Adevărul e că eu nu vreau nimic și nici n-aș vrea să vreau ceva, declară Perce.

— Asta-i cel mai bun lucru, îl aprobă Gay.

Și se simți iarăși aproape de el, ceea ce îl bucură. Își atinși privirea asupra culmilor îndepărtate. Soarele îi încălzea plăcut umerii.

— Mă tem că are de furcă bietul Guido cu puturile alea de cai.

Perce privi și el într-acolo:

— N-au trecut încă cele două ore. Apoi se întoarse spre Gay:—Nu cred să mai fi rămas mare lucru, ce zici?

— Din păcate, spuse Gay, n-au mai rămas decît cîteva herghelii mici.

— Ce-ai să te faci cînd ai să isprăvești cu ele?

— S-ar putea să mă duc în nord. Se pare că la poalele muntelui Thigbone sînt niște herghelii grozave.

— Și zici că e departe tare?

— Vreo o sută șaizeci de kilometri spre nord. Dacă-ai putea să-l conving și pe Guido...

Perce zîmbi.

— Nu prea îi place să schimbe, nu-i așa?

— Nici el nu știe ce vrea; e un dezorientat ca și noi, spuse Gay. Apoi adăugă:— Au vrut să-l angajeze pilot de linie, pentru cursa Bowie-Montana dus și întors. Ar fi avut o leafă bunicică. Dar ți-ai găsit!

— Și de ce n-a vrut să primească?

— Îl vezi pe Guido băgîndu-se la stăpîn? spuse Gay zîmbind. Le-a răspuns că se teme să nu-l indispună mutrele anumitor pasageri.

Riseră amîndoi și Perce clătină din cap plin de admirație pentru Guido. Apoi spuse:

— Acasă îmi propuseseră la un moment dat să preiau școala de călărie. Trebuia doar să mă învărt de colo colo, să am grijă să fie clienții mulțumiți și să le ajut pe fete să încalce și să descalece.

Tăcu. Dar Gay știa urmarea. Era aceeași poveste. Ea îl apropiase de Perce, din pricina ei îl îndrăgise. Îl cunoscuse într-un bar unde tînărul

făcea cinste, cu ceea ce câștigase la ultimul rodeo; părul îi era încă năclăit de sînge — cu un ceas înainte fusese lovit de copita unui cal nărvaș. Roslyn voise să-i aducă un medic dar el refuzase: «Nu, mulțumesc frumos. Dacă ai fost prea rău lovit mori și doctorul tot nu-ți mai poate face nimic; iar dacă nu ai fost prea rău lovit, atunci oricum te faci bine și fără doctor.»

Deodată lui Gay îi trecu prin minte gîndul că Perce o cunoscuse pe Roslyn înainte de întîlnirea de la bar. Cercetă cu un ochi atent profilul regulat al flăcăului.

— Dacă plec în nord, vii cu mine? îl întrebă el.

— Cred că voi rămîne aici. Nu prea se fac rodeo-uri în nord, răspunse Perce după o clipă de gîndire.

— Dacă Guido nu acceptă să vină, găsesc eu pilot la fața locului. Iar pînă acolo ne duce Roslyn cu mașina ei.

Perce se întoarse spre el, oarecum mirat.

— Crezi că ar vrea să meargă cu noi? întrebă el.

— Sigur că da. E o fată tare bună, spuse Gay, continuînd să observe ochii lui Perce care străluceau calzi și plini de interes.

— Tot ce se poate, răspunse Perce. Dar mie drept să-ți spun, tare nu-mi place să fac treaba asta: să prind cai.

— Dacă nu-i prindem noi, îi prind alții și tot una e, răspunse Gay.

— Știu, spuse Perce, întorcîndu-și iar privirea spre piscurile din depărtare, dar ei aparțin acestor locuri și noi venim și-i luăm. Cu ce drept?

— Nu fac altceva decît să pască iarba vitelor. Crescătorii de vaci cînd îi întîlnesc îi împușcă.

— Știu, spuse iarăși Perce.

Tăcură. În jurul lor nimic nu se mișca: nici un gîndac, nici o șopîrlă, nici un iepure. Gay continuă:

— Și eu aș prefera să-i vînd pentru călărie, dar nu-s destul de mari. Și costă prea mult transportul; vorba ceea: mai mare daraua decît ocaua. I-ai văzut — nu-s decît niște biete gloabe slăbănoage.

— Nu mă pot împăca cu gîndul ca o sută de cai deodată să fie făcuți tocătură pentru rațe. Cînd e vorba de cinci sau șase, treacă-meargă, dar o sută — e prea mult. Nu știu dacă mă-nțelegi.

Gay căzu pe gînduri.

— Trebuie să alegi: sau faci asta sau intri la stăpîn; o a treia soluție nu există — cel puțin aici la noi.

Era limpede că vorbea despre sine și căuta o justificare pentru sine.

Deodată auziră de undeva de sus, parcă din cer, o împușcătură. O clipă rămaseră nemișcați. Apoi Gay alunecă de pe cauciucul pe care se întinsese, sări jos, se duse la cabina camionului, scoase de acolo un binoclu, suflă

praful de pe lentile, se urcă din nou pe platformă și, cu coatele proptite pe genunchi, îl îndreptă spre munți.

— Se vede ceva? întrebă Perce.

— Cred că e încă în trecătoare, spuse Gay.

Rămaseră nemișcați, privind cerul pustiu de deasupra trecătorii. Soarele îi făcuse să nădușească și Gay își șterse sprincenele ude cu dosul palmei. Auziră o altă împușcătură.

— Pesemne că-i gonește din vreo văgăună, spuse Gay fără să-și ia binoclul de la ochi.

— Uite-l! exclamă Perce. Uite colo un punct strălucitor! Îl vezi?

Gay fu nemulțumit că Perce zărise avionul cu ochiul liber, înaintea lui. Acum îl vedea și el foarte clar, prin lentilele binocului. Zbura afară din trecătoare, apoi descria un cerc și dispărea iar în trecătoare.

— I-a prins la strimtoare. Se întoarce după ei.

Acum Gay zărea și niște puncte întunecate care se mișcau în locul unde trecătoarea se deschidea spre platoul gol.

— Li văd, spuse el. Unu, doi, trei, patru. Patru și un mînz.

— Luăm mînzul? întrebă Perce.

— Nu putem lua iapa fără mînz. Na, mai uită-te și tu.

Gay îi întinse binoclul. Se duse la cabină și deschise ușa. Ciinele, culcat jos, lângă pedale, tremura. Pocni din degete ca să-l gonească și ciinele sări afară, dar rămase tremurînd, ca și cum peste tot sub pămînt ar fi fost ascunse explozibile. Gay se urcă înapoi pe platformă și se așază pe un cauciuc lângă Perce, care continua să privească prin binoclu.

— E în picaj deasupra lor. Ai naibii, cum aleargă!

— Ia dă-mi să văd, spuse Gay.

Avionul se prăbușea spre ei și, cît timp îl auziră huruind asupra lor caii, cu grumazurile întinse, alergară nebunește. Galopau astfel de mai bine de o oră, încetinindu-și fuga doar atunci cînd avionul, la capătul unui picaj, începea din nou să urce și zgomotul motorului devenea mai puțin asurzitor. Cînd Guido se ridică din nou, Gay și Perce auziră o împușcătură îndepărtată care sperie caii făcîndu-i să gonească și mai repede. În timpul acesta avionul continuă să urce, apoi păru că se oprește o clipă, după care se întoarce iar. Nici nu apucaseră caii să-și încetinească fuga, că avionul coborî din nou în picaj asupra lor, iar ei cu coamele în vînt galopară pînă ce zgomotul motorului descreșcu. Cerul era senin, de un albastru deschis, și numai micul avion se tot legăna încoace și încolo de-a curmezișul deșertului ca vîrfurile strălucitoare al unei baghete magice. Caii goniră astfel pînă la marginea uriașei albiesc de argilă, unde se afla camionul, și se opriră.

Gay și Perce așteptau clipa cînd Guido avea să aterizeze ca să pornească ei.

— Au dat de stratul de aer încins, spuse Gay, privind prin binoclu.

Avionul cobora din nou asupra cailor, care se împrăștiară, fără a se aventura însă pe terenul necunoscut ce se deschidea înaintea lor. Oamenii din camion auziră o nouă împușcătură. De astă dată caii înnebuniți se asvirliră în albia fostului lac, alergând care încotro pe fundul de argilă împietrită, adulmecind pământul acela nou și aerul ciudat, fierbinte, care le izbea nările. Treptat, în timp ce avionul se învârtea pe cer pregătindu-se să plonjeze iar, caii se regrupară și, coamă lingă coamă, galopară ceva mai încet pe întinderea nesfârșită, cu mînzul după ei, aproape atingînd cu botul coada lungă a iepii.

— E o iapă mare, spuse Perce.

Avea aceeași ochi visători, părea la fel de liniștit, dar se aprinsese la față.

— Da, e o iapă mai mare decît întilnești de obicei prin părțile locului, spuse Gay.

Știau amîndoi că hergheliile de cai sălbateci trăiau într-o totală izolare, și că reproducîndu-se mereu între ei ajunseseră să fie abia ceva mai mari ca niște ponei. Între timp, herghelia se apropiase și putură să vadă acum și armăsarul. Era mai mic decît iapa, dar mai mare ca toți cei pe care-i prinseseră pînă atunci. Ceilalți doi erau de mărimea obișnuită a cailor sălbateci.

Guido se pregătea să aterizeze. Gay și Perce Howland săriră în picioare și scoaseră din mijlocul cauciucurilor cite un colac de frînghie terminat printr-un laț. Întorcînd capul și văzînd că avionul aluneca pe pămînt înspre ei, se legară de niște bare de la spatele camionului și rămaseră acolo așteptînd.

Cînd pilotul ajunse la douăzeci de metri de ei, opri motorul și sări din carlinga deschisă înainte ca avionul să se fi oprit, aplecat ca întotdeauna pe o rînă din pricina amortizorului din dreapta, defect. Din fugă, Guido își scoase ochelarii și îi băgă în buzunarul bluzonului de piele, apoi, cu fruntea încrețită de atîta încordare, sări în cabina camionului. Ciinele sări după el și se culcă la picioarele lui, tremurînd. Guido porni motorul și plecară huriind de-a curmezișul platoului.

Caii, care rămăseseră la vreo trei kilometri, păreau de departe un cocoloș punctat. Camionul mergea cu nouăzeci pe oră. Pe platforma din spate, Gay stătea în colțul din dreapta, iar Perce în cel din stînga; își trăsese ră pălăriile pe ochi, ca să se ferească de vînt și țineau cu amîndouă mîinile lasso-urile ca să nu se încurce. Guido știa că Gay era neîntrecut în aruncarea lasso-ului, în schimb pe Perce nu se prea putea bizui, de aceea porni spre stînga hergheliei ca să ajungă în dreptul ei cu partea camionului unde se afla Gay. Această metodă de a prinde cai sălbateci — camionul, lasso-urile legate de cauciucuri și avionul — fusese ideea lui, de care era foarte mîndru. Ea îl trezise la viață după un an de hibernare. Moartea din naștere a soției sale se abătuse peste el ca un val uriaș, năprasnic, stîrnit pe neașteptate într-un ocean liniștit, și îl lăsase singur și năuc în casa vărului său din

Bowie, burlac, după unsprezece ani de căsnicie. Numai ceea ce făcea acum izbutise să-l împace cu lumea înconjurătoare; această goană pe platourile aride cu cisma stîngă gata în orice clipă să frîneze camionul la vreo cotitură primejdioasă sau la vreun hop neașteptat.

Caii stăteau pe loc cu nările adulmecînd în partea dinspre care se apropia camionul și oamenii văzură că erau voinici și frumoși.

Primăvara umedă le priise: crupele și grumajii lor luceau în soare. Iapa era aproape neagră, armăsarul și ceilalți doi cai erau de un castaniu închis, iar mînzul avea o blană creță cu reflexe argintii. Brusc, armăsarul lăsă capul în jos și, întorcînd spatele la camion, porni în galop. Ceilalți se repeziră după el, cu mînzul alergînd alături de iapă. Guido accelerează și camionul o luă pe urmele lor, hodorogînd. Erau acum la cîțiva metri de animale și le puteau vedea copitele, — copite negre, frumoase, care ciocăneau ușor fiindcă nu fuseseră niciodată potcovite.

Camionul se apropia de iapă, alături de care galopau și ceilalți cai, uzi după o fugă de aproape două ore.

În clipa în care ajunsese în dreptul iepei și Gay începu să învîrtă lasso-ul deasupra capului, pregătindu-se să-l arunce, herghelia o luă brusc la dreapta. Guido întoarse volanul și accelerează, dar camionul se poticni cu violență, astfel că fu nevoit să încetinească, ceea ce le dădu cailor timp să se depărteze. În cîteva minute însă, îi ajunseră iar din urmă. La capătul puterilor, aproape domesticiți de spaimă, caii mergeau acum în cerc, ca la circ. Văzînd deodată un loc gol între armăsar și cei doi cai roibi, Guido intră cu camionul între ei, lăsînd pe iapă și pe mînz la stînga. Caii svîcniră înainte ca o coardă întinsă. Goneau cu grumazul încordat și capul în piept, azvirlindu-și mult înainte picioarele lor subțiri. În clipa în care camionul ajunsese lîngă armăsar ai cărui plămîni hîrîiau de oboseală, Gay învîrti frînghia deasupra capului și aruncă lasso-ul. Lațul de la capăt căzu pe capul armăsarului și cu o mișcare dibace Gay îl făcu să-i alunece pe gît. Armăsarul începu să se zbată ca turbat, și trase de funie pînă ce cauciucul căzu de pe platformă și se rostogoli pe argila împietrită. Cei trei oameni urmăreau din camion smuciturile calului care cu ochii îngroziți tiră după sine cîțiva metri cauciucul uriaș, aci ridicîndu-se în două picioare, aci aplecîndu-se și scuturîndu-și capul ca să scape de el. Apoi rămase pe loc, sforăind, jucîndu-și picioarele dîndărăt, cînd la dreapta cînd la stînga, și zmucîndu-și gîtul în lațul nemilos.

De îndată ce văzu că armăsarul fusese prins, Guido întoarse camionul spre iapă care galopa cu mînzul la o oarecare distanță. Cei doi cai roibi porniseră spre nord mîncînd pămîntul, dar aveau să se oprească foarte curînd fiindcă erau oboșiți, pe cînd iapa putea să scape spre înălțimile ce-i erau cunoscute, unde camionul n-ar mai fi putut-o urma. Guido întoarse volanul și accelerează la maximum. În cîteva clipe ajunsese în stînga iepei în timp ce

minzul tropotea în dreptu ei. Văzu acum că era mare și își spuse că poate nu era din rasa cailor sălbateci. Apoi prin geamul din dreapta văzu lasso-ul zburind prin aer și desfășurându-se deasupra iepei, care ridică brusc capul și căzu pe spate. Guido întoarse imediat volanul la dreapta apăsînd pe frînă cu piciorul stîng și văzu că iapa se ridicase de jos și tira după sine cauciucul în timp ce minzul liber, continua să alerge în preajma ei. Guido merse drept înainte, de-a curmezișul platoului spre cele două puncte care prinseseră a crește redevenind în scurt timp cei doi cai roibi. Aceștia, nemișcați, priveau cum se apropie camionul, dar în clipa în care fu lingă ei, țîșniră înainte ca două săgeți. Perce și Gay, unul din stînga iar celălalt din dreapta, aruncară lasso-urile aproape în același timp. Guido scoase capul pe fereastră și-i strigă lui Perce « Bravo, băiete ». Acesta răspunse printr-un zîmbet emoționat, deși în ochi i se putea citi o oarecare neliniște.

Guido făcu un ocol, ca să se întoarcă din nou la iapă și ajungînd aproape de ea, opri camionul la vreo douăzeci de metri.

Cei trei bărbați coborîră și se apropiară de iapă. Nu văzuse niciodată om și ochii îi erau dilatați de spaimă. Coșul pieptului i se sbuciuma sacadat și o diră de sînge i se prelingea din nări. Avea o coamă bogată, de un castaniu închis iar coada îi atîngea pămîntul. Minzul cu ochi inexpressivi se mișca în loc pe piciorușele-i subțiri, căutînd să se ascundă după mamă care la rîndul ei încerca să-l apere cu crupa.

Văzură că nodul era prea strîns pe grumazul ei și ar fi putut-o gîtui dacă continua să tragă de greutatea cauciucului. Gay era cel mai priceput, așa că Perce și Guido așteptară uitîndu-se la el cum își rotea deasupra capului un alt lasso pe care îl aruncă moale îndărătul picioarelor din fața ale iepei. În clipa următoare iapa făcu un pas înapoi, Gay trase cu putere de frînghie și picioarele acesteia rămaseră legate. Cu cealaltă frînghie Gay îi împiedică în același fel picioarele dinapoi. Iapa se clătina și căzu. Tremura și zvîcnea din tot trupul, dar părea resemnată. Minzul își întinse botul spre burta ei și rămase așa, în timp ce oamenii se apropiau de ea vorbindu-i încet. Gay se aplecă, lărgi nodul de la gît și i-l trase spre fâlci, apoi verifică dacă nu era însemnată, dar nu găsi nimic.

— N-am mai văzut cal de asemenea dimensiuni pe înălțimile astea, spuse el.

— Țsta nu e cal sălbatec, își dădu Perce cu părerea, s-ar putea să fi fugit de la vreo fermă.

Și îl privi pe Guido așteptînd o confirmare.

Guido se lăsă pe vine și deschise botul iepei. Ceilalți se uitară și ei.

— Să tot aibă cincisprezece ani, constată Gay. În orice caz mult nu mai are de trăit.

— Da, e bătrînă, făcu Perce, pe gînduri.

Guido se ridică și se îndreptară tustrei spre camion. Cîteva minute după aceea erau lingă armăsar.

— E un specimen destul de frumos, spuse Perce.

Armăsarul stătea țeapăn, sforăind zgomotos. Își lăsase capul în jos, ținînd frînghia întinsă și se uita la oameni cu ochii săi căprui, adînci ca niște imense lentile de binoclu. Gay își pregăti lasso-ul.

— E și el un nesupus, un dezorientat ca și noi, spuse dinsul. Nu e bun de călărit, e prea mic pentru reproducere și prea bătrîn pentru tăiere.

— Da, e cam mic, încuviință Perce. Dar are gît frumos.

— E-adevărat. Unii din ei sînt chiar foarte frumoși, spuse Guido. Dar ce naiba să faci cu ei?

Gay învîrti lasso-ul deasupra capului și ceilalți înconjurară armăsarul.

— Nu sînt de cît niște animale fără rost și nimic mai mult, spuse el și aruncă frînghia îndărătul picioarelor din față ale armăsarului.

Cînd acesta se dădu înapoi, Gay trase frînghia, și lațul strînse împreună gleznele calului, care se clătina dar nu căzu.

— Ține aici, îi strigă el lui Perce, care se repezi și apucă de funie.

Gay se duse înapoi la camion, luă o altă frînghie și imobiliză în același chip picioarele dinapoi ale calului. Acesta însă nu se lăsa doborît nici acum. Guido făcu un pas înainte ca să-l împingă dar armăsarul smuci capul arătîndu-și dinții, așa că pilotul se lăsă păgubaș.

— Trageți-l în jos, țipă el.

Gay și Perce se opintiră trăgînd de frînghii, dar armăsarul rămase țeapăn pe picioare, cu capul priponit de cauciuc și cu glesnele prinse în lațurile pe care le țineau cei doi oameni. Guido se repezi la Perce, îi luă frînghia din mînă și trase din răsputeri. Picioarele calului alunecară spre spate. Căzu în genunchi lovindu-se cu botul de pămîntul argilos, dar nu alunecă pe o parte ci rămase în genunchi de parcă s-ar fi închinat, proptit în cap și stirnind cu răsufierea-i sacadată norișori subțiri de praf. Guido înapoie frînghia tinărului Perce Howland spunîndu-i s-o țină strîns și cu amîndouă mîinile împinse de grumazul calului care se prăbuși pe o rîină. Ca și iapa, de îndată ce simți pămîntul sub el, păru a se preda și, pentru prima oară, ochii îi clipiră, iar sforăitul lui se topi într-un lung suspin. Guido îi potrive lasso-ul sub fâlci și desfăcu frînghiile din jurul copitelor. Cînd își simți picioarele libere armăsarul înălță capul mirat și-i privi cînd pe unul, cînd pe celălalt, cu sîngele picurînd din nări și cu cîte o pată roșie pe fiecare genunchi.

Apoi bărbații porniră fără grabă spre camion. După ce strînse cele două frînghii de rezervă Gay se instală la volan cu Guido alături, iar Perce se urcă pe platforma din spate și se întinse cu fața spre cer și cu palmele sub ceafă.

Gay îndreptă camionul la sud, spre avion. Guido căuta să-și stăpînească gîfîitul; își aprinse o țigară, trase din ea și își trecu mîna pe chelie. Privea prin parbriz și prin geamul portierei.

— Mi-e somn, făcu el, căscînd.

— Cam cît face? îl întrebă Gay.

— Știu și eu? răspunse Guido. Tu ce crezi?

— Iapa ar putea cîntări vreo două sute șaptezeci de kile.

— Adunate la cele o sută optzeci ale fiecăruia din cei doi cai roibi, plus cele — să zicem, două sute ale armăsarului — cît face?

— Cam opt sute treizeci — opt sute cincizeci de kilograme.

Tăcură socotind în gînd. Una peste alta, le revenea un cîștig de circa 120 de dolari. Mînzul mai putea însemna și el ceva dolari, dar nu mult. Scăzînd benzina pentru avion și camion și cei 12 dolari cheltuiți pe mîncare, le rămîneau 100 de dolari, pentru tus-trei. Guido avea să primească 45, fiindcă își folosise avionul, Gay 35 pentru că avea camion, iar Perce Howland, dacă avea să primească — și de bună seamă că avea s-o facă — urma să ia restul de douăzeci.

— Trebuie să-i adăpăm, spuse Gay. Atîrnă mai mult la cîntar dacă-i adăpi.

— Da, să nu uităm s-o facem, spuse Guido.

Era mai mult ca sigur că aveau să uite să adape caii înainte de a-i descărca la negustorul din Bowie. Și asta fiindcă abia așteptau să scape de ei, liberi să se vinîture prin baruri, să danseze sau să bea, să doarmă în casa lui Roslyn sau să participe la vreun rodeo. O dată stabilită partea ce avea să revină fiecăruia, nu se mai gîndiră la bani. Doar nu veniseră aici de dragul banilor; îi împărțeau și chiar se certau pentru ei, numai fiindcă așa se obișnuia între bărbați.

Gay opri camionul lîngă avion.

— Ne vedem în oraș, spuse Guido deschizînd portiera. Aducem celălalt camion mîine dimineață.

— Perce vrea să meargă la Largo să se înscrie mîine la rodeo, zise Gay. Știi ce: plecăm după camion chiar acum și ne înapoiem poate chiar azi după masă. Să încercăm să transportăm caii în noaptea asta.

— Bine, cum vreți, răspunse Guido. Ne vedem mîine.

Și dădu să plece, dar își aminti că avea să-i spună ceva lui Perce.

— Perce!

Perce se ridică într-un cot și-l privi de sus de pe platformă.

— Dormei? îi zîmbi Guido.

— Eram cit pe ce.

— Am socotit că în total ne revin o sută de dolari net. Ești mulțumit cu douăzeci?

— E în regulă, răspunse Perce, cu gîndul în altă parte.

— Ne vedem în oraș, mai zise Guido și răsucindu-se pe picioarele lui ușor arcuite se îndreptă cu mers legănat spre avion unde îl aștepta Gay cu miinile pe elice.

Guido se urcă în carlingă, Gay trase în jos de elice și motorul porni imediat. Avionul se ridică în aer iar cei doi oameni rămaseră jos privind-l cum zbura spre munți, pierzîndu-se în depărtare.

Gay se înapoie la camion și întrebă la rîndul său:

— E bine cu douăzeci?

Spusese asta fiindcă i se păruse că Perce e nemulțumit.

— Cum? Da, bineînțeles, răspunse acesta.

Apoi sări jos și dispăru cîteva clipe în spatele camionului, în timp ce Gay îl aștepta. După aceea se urcă în cabină și porniră.

Perce era de acord să se întoarcă în aceeași după amiază cu un camion mai mare, ca să încarce caii, deși, în timp ce străbăteau în tăcere albia fostului lac, erau din ce în ce mai convinși că aveau să aștepte pînă a doua zi dimineața, fiindcă erau frînți de pe acum și de bună seamă că mai tîrziu aveau să fie și mai extenuați. Iapa și mînzul stăteau acolo unde îi lăsaseră. Perce privi pe geam și văzu că și ea îi privea, cu neîncredere dar fără spaimă, în timp ce mînzul sta culcat alături de ea, pe un banc de argilă uscată. Cît timp meraseră pe lingă ei Perce se uită lung la mînz gîndindu-se că deși era nelegat și liber să plece, el rămînea totuși acolo, lingă iapă.

— Ai auzit vreodată ca un mînz să fugă de lingă maică-sa?

— Niciodată, răspunse Gay. Fii pe pace: îl găsim tot aici.

Perce își lăsă capul pe spate și închise ochii. Avea în gură un cocoloș de tutun care îi umfla obrazul stîng.

Camionul părăsise albia argiloasă și acum străbătea, săltat și zdruncinat, platoul acoperit cu salvie. Se întorceau la locul fostei lor tabere ca să-și ia sacii de dormit.

— La noapte mă duc la Roslyn, spuse Gay, tam-nesam.

— Du-te, îi răspunse Perce fără să deschidă ochii.

— N-avem decît să venim după ei mîine dimineață. Și după aceea te conduc la Largo.

— În regulă, incuviință Perce.

Gay se gîndea la Roslyn. Mai mult ca sigur că avea să ridă de ei, fiindcă se căzniseră atîta pentru cîțiva dolari. Întotdeauna le spunea că nu știu să muncească cu profit și că mai mult își irosesc timpul. Auzind-o vorbind ai fi putut crede că nu cîștigau mai nimic.

— Lui Roslyn are să-i pară rău de mînz, spuse Gay, așa că mai bine nu pomeni nimic de el.

Perce deschise ochii și îi așinti asupra culmilor îndepărtate.

- Pe naiba, doar își hrănește ciinele cu conserve, nu?
- Asta așa e, încuviință Gay și se simți iarăși mai apropiat de Perce.
- Atunci? Sau poate nu știe din ce se fac conservele?
- Știe.
- Din cai sălbatici. Sint cai sălbatici în cutii, vorbi Perce, printre dinți, ca și cum s-ar fi certat cu sine însuși.
- Cîtva timp nu mai scoaseră nici o vorbă.
- Vii cu mine la Roslyn sau rămii în oraș? întrebă Gay într-un târziu.
- Mai bine viu cu tine.
- Okey! spuse Gay.

Acum îi părea bine să meargă cu Perce la ea, în casa ei, unde nu numai etajerele cu cărți, dar și alte lucruri fuseseră făcute de mîna lui. Aveau să bea cu toții cîteva pahare, după care Perce avea să adoarmă pe canapea, iar ei doi aveau să meargă în dormitor. Îi plăcea de o mie de ori mai mult să se întorcă la ea după ce muncise din greu, decît după o plimbare sau chiar după ce trebăluise pentru ea prin casă. Îi plăcea cînd venea la ea, să-și simtă în buzunar banii muncii de dînsul. Acum stătea la volan și căuta să-și închipuie cum avea să fie cu ea. Apoi se gîndi că în curînd împlinea 47 de ani și că se apropia de cincizeci. Roslyn avea să plece înapoi, în Est, poate chiar în acest an, poate la anul... Își aminti că începea să încărunească și strînse din fălci cînd își închipui cum avea să arate bătrîn.

— Am de gînd să-i telefonez mamei, spuse Perce întinzîndu-se. N-am mai vorbit cu ea de un an.

Era prost dispus. Se uita țintă la crestele munților și cu gîndul era tot la minz. Ar fi vrut să nu-l mai găsească la întoarcere.

— Trebuie neapărat să fiu mîine dis-de-dimineață la Largo ca să apuc să mă înscriu, vorbi el într-un târziu.

— O să fii la timp, spuse Gay, simțindu-i inexplicabila îndîrjire.

— De m-aș vedea odată cu bani, că pe urmă știu eu ce să fac cu ei. Se gîndea acum la bani și la numeroasele împrejurări cînd cîștigase cîte 500 de dolari.

— Știi ceva Gay? spuse el deodată. N-am să fiu niciodată bun de nimic.

Și începu să rîdă. Apoi își lăsă capul pe spate și închise ochii.

— Asta ți-am spus-o și eu, din prima clipă cînd ne-am întîlnit, zîmbi Gay.

O clipă plană asupra lor amenințarea unei încăierări, de aceea fu ușurat să-l vadă pe Perce că zîmbește. Simți că aveau amîndoi chef să bea cîteva pahare zdravene la Roslyn.

— Minzul nu face nici doi dolari, zise Perce. Ce-ar fi să-l lăsăm în plata domnului?

— Știi bine că s-ar ține după camion pînă-n oraș.

După ce meraseră vreun sfert de oră, fără să scoată o vorbă, Gay spuse iar că intenționează să plece curînd în nord, după cei o sută de cai despre care se zicea c-ar trăi în munții de acolo. Dar Perce dormea dus. Gay voia să discute despre această expediție, fiindcă în timp ce ieșeau din deșert spre șosea, o și vedea pe Roslyn bătîndu-și joc de ei, pe bună dreptate, că nu erau buni de nimic. Pierduse trei zile pentru 35 de dolari și n-avea cum să-i explice, ca să o facă să înțeleagă rostul acestor încurcături. Totuși știa că toate se întîmplaseră așa cum trebuia chiar dacă n-ar fi fost niciodată în stare să explice de ce și cum, nici ei, nici altcuiva. Întinse mîna și-i dădu un ghiont lui Perce, care deschise ochii și-și plecă capul spre el.

— Hai și tu cu mine, sus, pe Thighbone.

— Bine, răspunse Perce și adormi la loc.

Gay se simți mai liniștit acum cînd știa că Perce va merge cu el. Avea iarăși un viitor, un țel spre care să se îndrepte.

Soarele străluci ferbinte toată ziua deasupra deșertului galben. Nici o gîză, nici un șarpe nu se aventura să tulbure tihna celor patru cai și a minzului rămași acolo. Alergaseră la galop aproape două ore și în timp ce după-amiaza cobora asupra lor, loveau cu copita pămîntul uscat, în căutarea apei.

Spre seară vîntul începu din nou să sufle. Caii îi întoarseră spatele îndreptîndu-se cu fața spre munții dincotro veniseră. Din cînd în cînd armăsarul adúlmea mirosul de pășune și încerca să pornească spre podișurile verzi unde păscuse, dar cauciucul îl trăgea îndărăt gîtuindu-l; după cîteva opinteli zadarnice se ridica pe picioarele dindărăt, nechezînd spre cer, apoi se lăsa iarăși jos, și rămînea mai departe nemișcat. O dată cu albastrul inserării, vîntul începu să sufle mai puternic, zburîndu-le coamele și aruncîndu-le cozile lungi între picioare. Frigul nopții îl făcu pe minz să se ridice și să caute căldură, lipit de burta iepei. Cu fața spre lanțul muntos al Sudului cei cinci cai clipiră sub razele verzui ale lunii, apoi închiseră ochii și adormiră. Minzul se culcă din nou pe pămîntul tare, alături de iapă. În văile adînci ale munților iarba pe care o păscuseră în dimineața aceea creștea în întuneric. Pe pajiștile grase încă umede de ploile primăverii, urmele copitelor lor începură să se șteargă. Cînd aurora purpurie aprinse cerul unei alte dimineți, minzul se ridică și așa cum făcea în fiecare zori de zi, porni să caute apă. Iapa se mișcă spre a-l preveni și copitele ei loviră argila. Minzul întoarse capul și reveni lîngă ea, cu ochii privind în gol și cu nările dilatate aspirînd aerul care începea să se încălzească.

În romînește de ANDA BOLDUR și TANIA MALIȚA

de vorbă cu:

AHMAD ABBAS
VALENTIN KATAEV
PETĂR DINEKOV

Scritorul contemporan indian Ahmad Abbas, s-a făcut cunoscut ca romancier, nuvelist și autor de scenarii dedicate temelor realității indiene. Volumele sale *To-morrow is ours*, 1946 («Ziua de mâine ne aparține»), sau povestirea *Black Sun* («Soarele negru») oglindesc în mod realist viața poporului indian.

— Dintre cărțile pe care le-ai terminat de curînd, pe care o socotești mai însemnate?

A.A.: Aș numi romanul *Cinci boabe de dragoste*, constînd de fapt din cinci nuvele, închinat contemporaneității indiene.

A.A.: Sunt destul de numeroase. Lucrez la un roman de mai mică întindere care înfățișează destinele tragice ale oamenilor despărțiți brutal în urma dezmembrării Indiei. Înaintez, deși foarte încet, la partea a doua a trilogiei intitulată *Fiul Indiei*.

— Abordați și alte specii ale prozei, în afara romanului?

A.A.: Desigur. Scriu în prezent o serie de povestiri în centrul cărora se află omul nou al Indiei libere, înfățișat pe fundalul transformărilor sociale și economice din țară — a marilor șantiere care vor aduce consolidarea vieții noastre industriale. Unele dintre povestirile acestea au și fost publicate, de pildă *Templele noi*, *Băiul care a strămutat muntele*, *Automobilul verde*, *Lăcustele*, *Noul mason*, *Trei gunoieri* și altele.

Am abordat și scenariu cinematografic. După terminarea ultimului meu film, *Patru drumuri*, lucrez la scenariul intitulat *O mie de nopți pe un așternut de piatră*, dedicat locuitorilor linsiți de adăpost din Bombay.

— Ce fenomen caracterizează, după părerea dumneavoastră, viața literară indiană din ultima vreme?

A.A.: Cred că nu greșesc amintind în primul rând pătrunderea literaturii în masele largi populare. De curând am luat parte la o experiență unică în felul ei: în scopul stringerii mijloacelor necesare apariției săptămânalului *Avani daur* (al cărui redactor șef este cunoscutul scriitor și activist pe cârm social Sadaj (al cărui redactor șef este cunoscutul scriitor și activist pe cârm social Sadaj) (Zahir), patru scriitori: Krošan Ciandar, Makendranat, Prakaș Pandit și cu mine, oameni, care uneori au depășit chiar cifra impresionantă de zece mii de persoane, am citit fiecare din scrierile noastre. Cu acest prilej ne-am dat seama de dragostea profundă a poporului pentru artă. S-au creat astfel legături nemijlocite între scriitori și cititori și, ceea ce este foarte important, o nouă tradiție literară.

(Dupa «Innostrancaia literatura»)

VALENTIN KATAEV

Valentin Kataev, născut la Odessa în anul 1897, și-a început activitatea literară în 1922, devenind curînd cunoscut în rîndurile cititorilor sovietici și străini.

El este unul din scriitorii preferați ai tineretului. Unele nuvele ale lui Kataev au apărut în presa literară din țara noastră încă în perioada dintre cele două războaie mondiale. După 23 August 1944, au apărut în mai multe ediții principalele opere ale lui Kataev: *O pînză în depărtare*, *Fiul Regimentului*, *Pentru puterea Sovietelor*, *Schițe alese*.

În prezent, Valentin Kataev a pregătit pentru tipar o nouă ediție, restructurată, a operelor sale. Este vorba de un ciclu intitulat *Valurile Mării Negre* care va cuprinde romanele *O pînză în depărtare* (1936), *Un cătun în stepă* (1956), *Vînt de miază-noapte*, recent terminat și *Pentru puterea Sovietelor*, apărut în 1956.

— Cum ați conceput această epopee și pentru ce n-ați încadrat-o într-o ordine cronologică mai riguroasă?

V.K.: Am conceput eu oare de la bun început întreaga tetralogie? Firește că nu. Mai întîi și-ntîi nici nu-mi închipuiam că vor fi patru cărți, fiindcă lucrurile se petreceau înainte de Marele Război pentru Apărarea Patriei și nu știam că acest război va izbucni și nici că eroii mei vor ajunge în catacombe. Cu toate că romanul *O pînză în depărtare* a fost prima carte, inițial m-am gîndit să scriu *Un cătun în stepă*. Dar cînd am început să lucrez la acest roman, mi-am pus întrebarea, ce anume a precedat în viața socială evenimentele care urmau să se desfășoare în carte? Scotocind în biografiile eroilor mei, am ajuns la copilăria lor și am scris *O pînză în depărtare*.

Acțiunea se petrece la Odesa în 1905, în perioada primei revoluții ruse. Petia, Gavrik, Motia și Pavlik, încep să cunoască lumea și, destul de naiv, copilărește, caută să participe la revoluție.

— Dar volumele care au urmat de ce n-au păstrat ordinea cronologică?

V.K.: După ce am terminat de scris *O pînză în depărtare*, mi-am dat seama că destinele eroilor mei și locul lor în evenimentele din lumea exterioară nu erau încă bine definite. Aș fi vrut să scriu în continuare. Această dorință era stimulată de scrisorile primite de la cititori, care-mi cereau să povestesc ce s-a întîmplat mai departe cu Petia și Gavrik. Atunci m-am hotărît să scriu *Un cătun în stepă*, adică să revin la tema primei cărți concepute. A survenit însă o precipitare a evenimentelor pe plan mondial, care m-a împiedicat să-mi pun proiectele în aplicare.

La sfîrșitul războiului, venind la Odessa, am aflat de lupta eroică a partizanilor adăpostiți în catacombe. Sub impresia celor auzite și văzute în oraș și în catacombe, mi-am dat seama numai decît că la acțiunile partizanilor din Odessa trebuie să fi participat de bună seamă și vechii mei eroi. Am scris atunci, pe urmele proaspete ale impresiilor, romanul *Pentru puterea Sovietelor*. Era, firește, riscant din partea mea ca, după primul roman, să scriu direct finalul, fără măcar să fi schițat mijlocul. Dar așa stăteau lucrurile; viața însăși intervenea tot timpul în structura lucrării mele, la care am muncit în total 25 de ani.

Abia după război am revenit la planul proiectat dar încă nerealizat, de a scrie *Un cătun în stepă*, și apoi *Vînt de miazănoapte*, care făceau legătura între începutul și sfîrșitul destinelor lui Petia și Gavrik, întrerupte de eveni-

Cătlunul din slepă, romanul pe care l-am plănit înaintea tuturor celorlalte, n-a fost scris decît douăzeci de ani mai tîrziu. Începînd din 1953, am lucrat la această carte aproape trei ani. Evenimentele sînt cuprinse între anii 1910 și 1912, epoca în care începe noul avînt revoluționar. Cadrul acțiunii nu mai este limitat la Odessa, ci se lărgeste foarte mult, cuprinzînd Italia, Elveția, Austria, Franța. Cititorul își întîlnește cunoștințele, Petia și Pavlik și pe Terenti, fratele mai în vîrstă al lui Gavrik. Ei călătoresc cu vaporul, fac escale în Turcia, Grecia și în Italia, unde are loc întîlnirea cu Maxim Gorki. Ultimele capitole sînt consacrate evenimentelor de la Lena: masacrul muncitorilor din minele de aur de la Lena, din 1912, săvîrșit de către jandarmii țarului.

În timp ce lucram la această carte m-am dus la Paris să văd locurile legate de memoria lui Lenin. Mulți știu desigur că în cartierul Longjumeau, pe strada Versailles, se găsea școala partidului bolșevic, dirijată de către Lenin și că Lenin lucra la Biblioteca Națională, unde se ducea cu bicicleta.

Trebuia să văd toate aceste locuri cu proprii mei ochi.

— Au oare lucrările dumneavoastră un caracter autobiografic?

V.K.: Interesant este că, întotdeauna, încă din tinerețe, am avut senzația că trăiesc vremuri istorice. Mi se păreau importante toate cîte se petreceau în jurul meu și îmi dădeam silința să acumulez cît mai multe impresii, de parcă aș fi știut că va veni o vreme cînd toate acestea îmi vor fi necesare ca scriitor. Înseamnă oare aceasta că ciclul *Valurile Mării Negre* sau unele din lucrările care-l alcătuiesc au un caracter autobiografic? Mărturisesc cînsit că ele au acest caracter numai într-o mică măsură.

Fiecare personaj dintr-o operă literară are în el o parte din sufletul artistului care l-a creat. Aici scriitorul se apropie de arta actorului, doar că actorului îi vine mult mai ușor, fiindcă el are un rol scris de cineva și fiecare actor își are rolul său. Scriitorul însă creînd personajele sale, se întrușipează pe rînd în fiecare din ele.

Un artist cu multă fantezie și care cunoaște bine viața și oamenii face lucrul acesta cu ușurință. Dar oricît de sensibil ar fi ca artist, el trebuie totuși să se exerseze neconștient, să observe zi de zi, clipă de clipă, ceea ce se petrece în jurul lui. Fără cunoașterea realității, fără observarea ei permanentă, nu se pot crea în literatură imagini și personaje variate.

Cînd scriam *O pînză în depărtare*, îl vedeam înaintea mea pe Gavrik în carne și oase. Dar nu știam nici ce face și nici cum își petrece timpul atunci cînd nu eram împreună. Îmi puneam la contribuție fantezia și tot ce-mi aduceam aminte suferea o transformare în conștiința mea. Au rămas autentice numai unele elemente de bază: domiciliul, legăturile de rudenie apropiate, bunicul lui Gavrik, visul lui de a-și cumpăra o pînză, familia mea, profesia părintelui meu. Aproape toate celelalte elemente erau nou născute și s-au născut nu din fapte, ci din impresii din copilărie.

Un artist nu poate să nu inventeze, să nu se lase purtat pe aripile fanteziei. Aceasta este o particularitate profesională a lui. El combină sute de fapte într-un episod și întrușipează mulți de impresii într-o imagine artistică. De aceea, probabil, cititorii se recunosc adesea în unele personaje pentru care autorul a folosit în realitate un cu totul alt « model ».

— Ați avut intenția să scriți un roman istoric?

V.K.: Ciclul *Valurile Mării Negre* nu e un roman istoric, ci un roman pur liric, în proporție de nouă zecimi « născocit ». Coloritul istoric i-l dau documentele. Am adăugat și foarte multe amănunte de prisos. Romanul

Pentru puterea Sovietelor a ieșit deosebit de încărcat cu detalii inutile și cu personaje care puteau lipsi. Acum am eliminat toate acestea, reducând textul cu 16 coli de tipar.

A fost nevoie, de asemenea, să uniformizez stilul, deoarece volumul final a fost scris cînd încă nici nu fuseseră începute celelalte două care aveau să-l preceadă. Era necesar ca în întreg ciclul să se păstreze aceeași manieră de stil în care a fost scrisă cartea *O pinză în depărtare*.

Cînd m-am hotărît, lucrînd la noua ediție, să cuprind toate cele patru lucrări pe deplin de sine stătătoare, într-un fel de roman-epopee *Valurile Mării Negre*, a trebuit să mă gîndesc nu numai la un stil unic, ci și la mișcarea liniilor subiectului, la consecvența acțiunilor și a conduitei personajelor principale. A trebuit să pun la punct unele lucruri și în această direcție.

Acum toate personajele principale străbat întreg ciclul. I-am dat lucrării o unitate formală; fiecare roman și-a păstrat titlul, afară de *Pentru puterea Sovietelor*, care este intitulat din nou *Catacombele*. Întreg ciclul va cuprinde două volume, însumînd în totul aproximativ 60 de coli.

— E adevărat că eroii aceștia vă sînt tare dragi?

V.K.: Da, mai mult chiar decît dacă ar exista în realitate. Prototipul lui Gavrik, de exemplu, se cheamă Mișka. Păstrez o veche fotografie, a lui, unde este cu tatăl său. Mișka era fiul unui pescar și fratele muncitorului Terenti. Eu nu l-am cunoscut ca bărbat, dar mi s-a spus că a devenit activist de partid în uzină. Apoi din memoria mea i s-au stins trăsăturile. Dar acest băiețuș, dintr-o familie săracă de pescari mi-a fost de un mare ajutor. Și acum îmi părăsesc eroii aceștia dragi pentru totdeauna!

— La ce lucrați în prezent?

V.K.: În prezent m-am cufundat într-o altă muncă, complet diferită de aceea pe care am făcut-o pînă acum. Încerc să scriu despre Lenin. Nu e o narațiune. E vorba de o seamă de amintiri ale contemporanilor lui Lenin, reflecții și ficțiuni, citate, descrieri ale Parisului de ieri și de azi, ale aceluiași Paris întotdeauna altfel și a cărui imagine s-a format în memoria mea în decurs de 30 de ani.

Am un geamantan întreg de amintiri despre Lenin, cu o mulțime de amănunte interesante, dar aș vrea să scot din ele elementele cele mai pregnante, mai calde, mai vii. Aș vrea să aleg tot ce e mai bun, să citez și să comentez ceea ce voi alege. Mi-e greu să definesc genul acestei viitoare cărți. Francezii i-ar spune, cred, « eseu ». Dar nu e un « eseu ». E altceva.

Vreau să reconstitui perioada trăită de Lenin în Franța, în anii 1910—1911. Să-mi imaginez și să descriu viața lui la Paris, cum și Parisul acelor ani. Orașul nu poate fi nici el descris la modul general, el trebuie descris dintr-un anumit punct de vedere. Eu vreau să înfățișez Parisul în care a trăit Lenin, Parisul care era în acea vreme cel mai revoluționar oraș din lume, orașul Internaționalei I-a, orașul Marii Revoluții Franceze și al Revoluției de la 1848, al Comunei din Paris, orașul lui Lafargue și Jaurès și, în sfîrșit, orașul lui Barbusse, al lui Cachin, al ziarului « L'Humanité ».

Anul acesta am fost de două ori în Franța. Aceste călătorii au făcut să reînvie în mine vechile simțăminte și amintiri. Ele m-au readus la tema Lenin și Parisul, care a stăruit în mine întotdeauna. Și am impresia că acum ea s-a maturizat suficient pentru a deveni o carte. Am și făcut cite ceva în acest sens, am schițat mai multe capitole. Va fi o lucrare de proporții reduse. Nu stiu dacă îmi va izbuti sau nu. Știu numai că pînă acum n-am mai scris ceva asemănător.

PETĂR DINEKOV

Recent ne-a vizitat țara profesorul Petăr Dinekov, cunoscut filolog, folclorist și critic literar bulgar. Cu acest prilej l-am rugat să ne împărtășească părerile sale referitoare la literatura bulgară contemporană.

— Care sînt succesele înregistrate în ultima vreme în domeniul prozei?

P.D.: Aș putea spune că romanul care a marcat o cotitură în literatura noastră, a fost *Tutunul* de D. Dimov. Pînă la el, în literatura nouă, de după 9 septembrie 1944, se observa un oarecare schematism în prezentarea eroilor. Romanul *Tutunul* a deschis drumul adevăratei literaturi realist-socialiste. Și mă refer în special la generația scriitorilor tineri. Adevăratele succese ale literaturii bulgare contemporane le reprezintă romanele *Oameni obișnuți* de Gh. Karaslavov și *Ivan Kondarev* de Emil Stanev.

V-aș mai putea vorbi de D. Talev, autorul cunoscutei trilogii *Sfeșnicul de fier*, sau de Zagorcinov autorul romanului *Sărbătoare la Boiana*. Slavinski și Kamen Kalcev sînt alte două nume cunoscute în literatura bulgară nouă.

— Știm că în prezent se manifestă la dumneavoastră o remarcabilă înflorire a genului scurt...

P.D.: Într-adevăr, acestui gen i se acordă la noi o mare atenție. Avem frumoase tradiții în nuvelistică: opere ale unor scriitori cum sînt Karavelov, Vazov, Iovkov sînt elocvente. Astăzi, luptăm pentru întărirea acestor tradiții și avem rezultate cu care ne putem mindri. Au fost remarcate, în ultimul timp, nuvelele lui Karaslav (traduse de altfel și la dumneavoastră), ale lui Krum Grigorov, Grubeșileva, St. Daskalov, Konstantinov. O notă interesantă în literatura bulgară nouă o aduc memoriile. Literatura noastră memorialistică s-a dezvoltat mai ales în ultimii ani și am să amintesc aici cartea lui Konstantinov *Drum prin ani* și trilogia lui S. Stoianov, *Copilăria, Tinerețea și Războiul*.

— Ne interesează și nume de poeți ca Veselin Andreev, care a obținut recent premiul I al Uniunii scriitorilor bulgari. Am vrea să vă cunoaștem deci și părerile referitoare la poezie...

P.D.: Poezia bulgară a trecut prin aceleași faze prin care a trecut și proza. Astăzi, se simte și în poezie un suflu nou. Poezia noastră a încorporat tradițiile poeziei revoluționare a lui Botev și Vapșarov. În acest sens aș aminti în special versurile excepționale ale Elisabetei Bagreana. Socotesc volumul ei intitulat *Vesnică și sfîntă* ca pe unul din cele mai frumoase volume de versuri închinat femeii.

Blaga Dimitrova, o altă poetă bulgară, a publicat, printre altele, culegerea de versuri *Pînd mine*; Mladen Isaev și-a strîns versurile sub titlul *Am mers pe drumurile tale*. Mai pot aminti volumul *Vînt de primăvară* al lui Furnandjiev

sau poemul *Toamnă liniștită* al lui Valeri Petrov, care a făcut la noi o puternică impresie. Din tinăra generație de poeți vreau să amintesc pe Liubomir Levoev, Veselin Andreev și Vladimir Bașev.

— Ce ne puteți spune despre dramaturgia bulgară nouă?

P.D.: Acesta e un gen mai dificil, dar pot spune că există la noi o intensă preocupare pentru teatru și, ceea ce am remarcat, este pasiunea poezilor tineri pentru dramaturgie. În ultimul timp s-au înregistrat succese remarcabile.

Voi aminti lucrările care s-au bucurat de o mare popularitate la noi: piesele lui Kamen Zidarov *Ivan Sișmanin* și *Blocada*, sau *Vocea poporului* de Karaslavov. D. Dimov a scris, printre altele, *Vinovatul*. Cunoscut este K. Ţacev autorul pieselor *Din prea multă dragoste* și *Ultimul din detașament*. Radoev s-a făcut cunoscut prin piesa sa *Lumea e prea mică* și *Moneda lui Justinian*. Nume cunoscute în dramaturgie sînt de asemeni Petkanova, Peicev, Balabanov, Slavinski, Krasinski.

— Ce ne puteți spune despre noul ziar apărut în Bulgaria, *Literaturni Novini*?

P.D.: Este vaaloros pentru că face prezentarea curentă a literaturii contemporane. Apare bilunar și cuprinde zece-cincisprezece recenzii asupra ultimelor apariții.

— Acum, o întrebare mai personală. La ce lucrați în prezent?

P.D.: Lucrez la redactarea volumului al II-lea din culegerea în douăsprezece volume de folclor bulgar. Lucrez de asemenea la volumul *Scritori din Renașterea bulgară* și volumul de articole *Probleme de istorie literară*. Sub tip r mai am un volum intitulat *Botev și Bagreana*, care sînt de altfel preferințele mele din literatura bulgară nouă.

— Care sînt problemele care preocupă în prezent critica bulgară?

P.D.: Foarte discutate sînt mai ales două probleme. În primul rînd reflectarea actualității în literatură. Aci, însă, există primejdia de a accepta contemporaneitatea numai în sensul îngust al cuvîntului. Poate fi contemporană chiar și o carte istorică, cînd este strîns legată, prin problemele dezbătute, de prezent. În această problemă mă declar perfect de acord cu ceea ce a spus Tvardovski la Congresul al XXII-lea al PCUS.

Cea de a doua problemă este lupta pentru înalta măiestrie artistică.

LITERATURA ÎN ARTE ȘI SPECTACOLE

CARLO RIM

MEMORIILE

UNEI

VECHI

GENERAȚII

Carlo Rim (pe numele lui adevărat Jean Marius Richard) născut în 1905 la Nîmes. Director al ziarului *Ça ira*, organ al Rezistenței în Sud-Estul Franței, critic, desenator, romancier, scenarist și regizor, a cunoscut îndeaproape lumea literară și artistică a Franței din ultimii treizeci de ani. *Memoriile sale*, apărute în cursul anului trecut la Gallimard (*Mémoires d'une vieille vague*), pline de cîră și spirit, introduc cititorul în acest mediu familiar lui Rim.

« Tragedia care urmează — scrie Carlo Rim despre textul pe care-l reproducem mai jos — a fost scrisă în decembrie 1943, pe vremea răsunătorului debut al lui Raimu la Comedia Franceză. Pentru motiva leasă de înțeles — și la rugămintea lui Raimu, pe care textul ei îl amuza, răbunîndu-l de multe amărăciuni — nu m-am gîndit s-o dau în vileag, atunci. «Cînd nu voi mai fi, și dacă voi muri înaintea ta, îmi spunea el, vei putea s-o publici într-un ziar, sau în *Memoriile tale*, dacă te vei hotărî să le scrii vreodată.»

Ceea ce fac acum ».

RAIMU ÎN CASA LUI MOLIERE

— Tragedie într-un act

(Scena se petrece pe seară)

YONNEL

Tu ești, Escande iubite? Ce clipă fericită!
Dar fața ta e tristă... Mantaua, prăfuită.
De ce cu-atîta jale, tu brațul mi-ai întins?
De ce această spaimă, în ochiul tău aprins?

MARY MARQUET

Escande ! Ce-nsărcinare funestă ți s-a dat ?

ESCANDE

Amici ! Teatrul nostru e mort ! Ne-am curățat !
De mîine, Comedia Franceză, casă bună
În care, fără grijă, trăirăm împreună,
Primește, ce rușine ! în ușurința ei...
Cuvîntul îmi îngheață pe buze, dragii mei,
Și limba mea, mai-moartă, să spună nu-ndrăznește,
Oroarea despre care orașu-ntreg vorbește.

MARY MARQUET

Escande, nu sta pe gânduri ! Hai, toarnă-n pieptul meu
Otrava ce te face să suferi așa greu !

YONNEL

Vorbește, să dea zeii s-avem de-ajuns tărie,
Să-ți ascultăm, întrecagă, teribila solie !

ESCANDE

Ei bine, Casa scumpă în care ne-am născut
Iubita mamă, care cu grijă ne-a crescut,
Căminul sacru...

YONNEL

Spune mai repede, sfirșește !

ESCANDE

Listrion
Un măscărici din speța cea mai de jos primește !

YONNEL

Ce-a spus ?

MARY MARQUET

O, Ceruri sfinte !

ESCANDE

Amici, sînt indignat !
Pe Jules Raimu, pe domnul Raimu, l-au angajat !

MARY MARQUET

Te-ascult, înfiorată, pe culmile uimirii;
Escande, nu ești tu oare, o jertfă-a-nchipuirii?

ESCANDE

Spre a pătrunde-n casa în care nu-i dorit,
Mirlanul, de mijloace viclene s-a slujit;
Iar Vaudoyer, Marie Bell, — vedea-o-aș moartă !
Veniră să-i deschidă a templului poartă.

YONNEL

Cum? Cîrciumarul ăla din port? Un grosolan !
Ca un hamal să-njure, cînd strigă Coriolan?

MARY MARQUET

Trombonul din Marsilia, cu mutra-i proletară,
Acesta-i Cezar, frate cu Cinna? Ce ocară !
Simt fruntea, de oroare cum mi s-a-mpurpurat !
Jignire-n veci neștearsă ! Afront de neuitat !

YONNEL

A, iată-l ! Plec...

ESCANDE

Nu încă ! Să știe, so cuvine,
Disprețul ce-l așteaptă în casa unde vine.

RAIMU

Salut !

ESCANDE

Hm... Bună ziua. Permiteți să vă spun
Poate-ați greșit adresa...

RAIMU

Nu, sînt pe drumul bun.
A, dumneavoastră sînteți societari, îmi pare...

YONNEL

De unde știi?

RAIMU

Ce mîndri sînteți la-nfățișare !
Eu sînt numai un simplu stagiar, să mă scuzați
Un rol însă, sînt sigur că veți găsi să-mi dați.

MARY MARQUET

Povestea ar fi tristă, de n-ar fi caraghioasă.

ESCANDE

Ideea de-a te-ntoarce să-nveți, e sănătoasă.

RAIMU

Nu-ți pică totdeauna norocul, domnii mei,
Să ai la școală dascăl ca Beaumarchais, Corneille...

ESCANDE

A ! Îi cunoașteți?

RAIMU

Lucrul vă miră ? N-am fasonul !
Voi dați alexandrinii de-a dura, cu vagonul
Aveți priviri de stoic, plămînul latinesc,
Iar spectatorii-aplaudă, că mîinile-și scrîntesc !
Frumoasa voastră voce vrăjește ca un cîntec,
De parcă-aveți cu toții violoncel în pîntec.

YONNEL

Nerușinarea-aceasta mînia mi-a stîrnit !

ESCANDE

Cere-n genunchi iertare, tîlhar nelegiuit !

MARY MARQUET

Cum poate-atîta ură să vrea să ponegrească
Pe cei ce lui Sedaine și Scribe vin să slujească !

ESCANDE

Tu nu-nțelegi, mîrlane, sublimul ideal
De-a fi pe rînd, azi Nero și mîine Anibal !

RAIMU

Voi vă vîriți în pielea eroilor, ca-n ghiată,
Și două mii de versuri le măcinați, deodată,
În joc de tălpi și pulpe v-ați arătat isteți:
Actori de tragedie, sau rîșnițe sînteți ?

MARY MARQUET

Mă-năbuș ! Mor !

RAIMU

Mori, doamnă ! Și-arată-ne, în fine,
De ai cumva un suflet și viață vie-n tine,
Că după ce, de formă, muriși de-atîtea ori,
Știi, cel puțin o dată, cu-adevărat să mori !

ESCANDE

Îl string de gît, mișelul ! O vorbă de mai scoate !

RAIMU

Acum dorești și rolul lui Hercul ? Nu se poate !
El, cînd era în leagăn, doi șerpi a omorît ;
Tu, numai niște rime asasinezi, și-atît !

ESCANDE

Vorbești cam mult, paiațo !

RAIMU

Oi fi vorbind, dar just !

ESCANDE

Îți bați tu joc, mîrlane, de Pyrus și August ?

RAIMU

Lăsați să doarmă-n pace acești nevinovați !
Să puneți în ei viață, de geaba încercați !
Vă plac eroii aceștia ai voștri, din vechime ?
Să mai ciupiți, vă place, o douăsprezecime,
Jelind cumplita soartă a lui Astyanax,
Cu tîrțița în aer și mîna pe torax !

ESCANDE

Tot sîngele din vine îl simt cum îmi îngheață !
Îmi vine să-i trag palme ! Obraznică paiață !

YONNEL

Escande, nu-ți pierde firea ! E un nelegiuit !
Profanator nemernic ! Iconoclast smintit !
Să ne-nfrîmăm, prieteni, o nobilă minie,
Acestui prost obraznic, drept lecție să-i fie !

ESCANDE

Să spună ticălosul, ce caută-ntre noi,
S-arunce în talente și-n genii, cu noroi ?

RAIMU

E simplu. Vin la școală, să fac o încercare,
Să joc și alte roluri, de cît pe cele care
Destinul mi le dete pe scenă, pînă ieri.

@Asociatia Ziaristilor Independenti din România
SCULPTORUL CONSTANTIN BRÎNCUȘI (1876 - 1957)

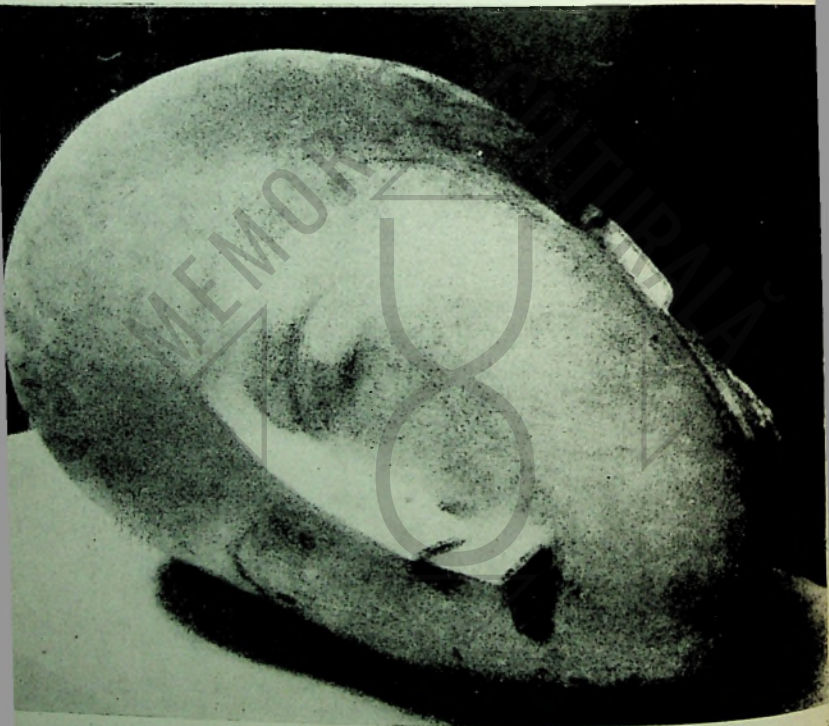
Păsărea măiastră

CONSTANTIN BRÎNCUȘI

Vrăjitoarea

MEMORIAL CULTURALĂ

CONSTANTIN BRÎNCUȘI

CONSTANTIN BRÎNCUȘI

Fată adormită

ESCANDE

Ernani, Nicomede, Rodrigue? Ce roluri ceri?
Fortunio, Surena, Cinna? Un prinț? Un rege?

RAIMU

Nu vă mai bateți capul: eu singur voi alege.
Un personaj pe care atît să-l îndrăgesc,
Ca burta mea și nasul cel gros să-i dăruiesc.
La ori și care vîrstă poți să-ți încerci debutul.
Finalul e, adesea, mai bun ca începutul.
În rolurile mele, de n-am pus măreție,
Am dobîndit, cu cinste, puțină măiestrie,
Și mult aș vrea, 'nainte de-a trebui să pier,
Ca inima mea-ntreagă s-o dau lui Molière!

ESCANDE

Dar Molière e-al nostru! E casa lui aici!

RAIMU

Voi sînteți servitorii. Noi doi, sîntem amici.
Cu ochiul vostru sumbru și poze de mumii,
— Ah, cît de rău vă pare, că n-a scris tragedii! —
Voi îl jucați aiurea, vorbind parcă din ceafă,
Nazalizînd o voce de fonograf cu leafă.

ESCANDE

Destul! M-a scos din fire acest ghiduș mișel!
Să mergem! Să rămîină în locul nostru, el!

RAIMU (*singur*)

Nici eu nu voi rămîne o vreme-ndelungată,
Să mucezesc în casa aceasta-ndurerată.
Un vis al tinereții rămîne visul meu.
Aici voi fi în luptă și hărțuit mereu.
De Pourceaugnac, adio! Adio, George Dandin!
Adio, Harpagoane! Arnolf, Tartuffe, Jourdain!
E mai întii nevoie să fac conservatorul.

1942. Călătorii din compartimentul unde mă găsesc sînt nervoși și foarte vorbăreți. Cei mai mulți din ei, ca și mine, « urcă » la Paris pentru înția oară după armistițiu, și gîndul că va trebui să treacă faimoasa linie de demarcație, îi înspăimîntă. Un rotofei B.O.F., care face drumul acesta în mod obișnuit, nu are de dat asigurări liniștitoare:

— De cînd s-au înmulțit atentatele, s-au făcut și « ei » mult mai răi. Deunăzi, un călător a fost înhățat de oamenii Gestapo-ului în gara Chalon, și trenul a plecat fără ca cel « luat » să se mai întoarcă. Cred că « l-au » reținut ca ostatec.

O doamnă, făcîndu-și curaj, întreabă cu un zîmbet puțin cam silit:
— Desigur, că *ausweis*-ul lui nu mai era valabil.

Celălalt a ridicat din umeri.

— Nici vorhă ! Nu « le-a plăcut » mutra lui, atîta tot.

O tăcere grea se lasă asupra acestor nefericiți; ei se sîlesc în mod instinctiv să dea feței lor chinuite de frică o seninătate nevinovată, un aer amabil, care să nu « le » displace ! În ceea ce mă privește, mă simt foarte liniștit. Hîrțiile mele sînt în regulă și palavrele alarmante ale acestui nerod mă lasă rece. În plasa de deasupra capului, servieta mea de piele, doldora de manuscrite, depune mărturie despre puritatea intențiilor mele. Autor de scenarii, în călătorie de afaceri, merg la Paris să mă întîlnesc cu producătorii de filme, cu autorii — și în primul rînd cu Raimu, pentru care am scris, după dorința lui, un scenariu intitulat deocamdată: « Bietul Adolf ».

Acum trenul își încetinește mersul și se oprește în mijlocul unei tăceri de vată. De-a lungul peronului învîluit într-o pîlpîre de licăriri submarine, apar siluete cu cască și armă pe umăr.

Un difuzor psalmodiază în noaptea rece:

— *Achtung ! Achtung !* Jalon — zur — Zoon. Una oră de obrire, bendru ferificarea bașaboardelor. Nimeni nu părăsește gombardimentele ! Bregățiți acele !

Mă amuză panica reținută din jurul meu, dar n-aș putea spune în această clipă, că sînt prea mîndru de compatrioții mei. De ce se tem oare ? Zgomot de uși trîntite, murmure pe coridor, o bătaie scurtă în geam, apoi deodată se ivesc doi bărbați: un feldwebel și un polițai într-o manta de ploaie.

— Acelele tunneafoastră de liberă-drecere, buledinele de idenditate, hîrțiile berzonale, hîrțiile de afaceri...

Mîinile se întind una după alta, cu gesturi pline de demnitate, întovărășite de o tuse uscată. Feldwebel-ul își îndeplinește slujba lui examinînd hîrțiile cu un ochi rapid și experimentat. Apoi se întoarce spre mine:

— Acele berzonale ?

— Nu am asupra mea nici un document de felul acesta...

Mă înbrîncește la o parte cu umărul, apoi zmulge servieta din plasă, o deschide și o golește de manuscrite. Nu mai vorbește, latră:

— Dar acea... Zînt ale tunneafoastră, nu ?

FULVIO ROITER (ITALIA)

În sens invers.

— Da, domnule, dar sînt hîrtii fără nici o însemnătate... Scenarii de filme. Sînt scriitor...

Omul cu mantaua de ploaie se apleacă asupra dosarelor, pe care feldwebel-ul le frunzărește. Deodată tresar amîndoi, parcă ar fi primit un ghiont în nas și încep să urle cuvinte neînțelese, fulgerindu-mă cu privirea.

— Feniți dubă noi!

Feldwebel-ul și-a vîrit servieta subsuoară și mă împinge spre coridor. Iată-mă pe peron, încadrat de doi soldați din Reichswehr, cu care, fără să-mi dau seama, am început să merg în același pas, ca să îmi fac chipurile, puțin curaj. În gara pustie și sumbră, se zărește o singură lumină, spre care ne îndreptăm: e sala de așteptare a clasei a II-a, unde s-a instalat biroul Kriegspolizei-ului.

Stînd la masa vopsită în negru a învățătoarei din sat, sub un portret uriaș al lui Hitler, mă primește un oberleutnant cu fața lată și pămîntie, zbîrcită ca o frunză veștedă, și îmi aruncă o privire încruntată, vizibil dezamăgit de puțînătatea vînatului. Individul în impermeabil amulge din

mîna feldwebel-ului servieta mea, deşartă conţinutul ei pe masă, şi, din ce în ce mai furios, flutură un manuscris pe sub nasul ofiţerului:

— *Schau her, ein Schriftstück unsern Führer betreffend!*¹

— *Mein Gott!*

Oberleutnantul apucă manuscrisul şi mă priveşte năucit, cu gura căscată, incapabil de a rosti un singur cuvînt. Simt o sabie de foc străpungîndu-mi epigastrul şi inima porneşte să-mi bată ca o tobă. Nu înţeleg nimic din ce mi se întîmplă. Poliţistul în haină de ploaie, rinjind cu gura pînă la urechi, e foarte mîndru de succesul lui:

— *Stecken-wir ihn ein?*²

Oberleutnant-ul, cu un gest enervat, îi face semn să tacă. Se vede cît de colo că nu poate să sufere pe oamenii din serviciul Gestapo-ului; e un sentiment pe care îl împărtăşesc fără nici o rezervă. Cu degetul arătător fixat asupra mea, oberleutnant-ul îmi ordonă să mă apropiu. Fac trei paşi înainte, silindu-mă să nu-mi tremure genunchii. Simt că faţa mi-e galbenă ca ceara. Feldwebel-ul se aşază în capul mesei, îşi scoate stiloul şi fără să mă piardă din ochi, întreabă:

— *Ist er verrückt oder idiotisch?*³

Ofiţerul şi-a redobîndit însfîrşit graiul:

— *Er gibt sich als Schriftsteller aus.*⁴

Poliţistul în impermeabil rinjeşte:

— *Das kommt auf dasselbe heraus!*⁵

Oberleutnant-ul, la capătul răbdării, îi face semn omului din Gestapo să plece, iar acesta părăseşte biroul fără să spună o vorbă. Îndreptîndu-se din mijloc dintr-o dată, oberleutnant-ul mă săgetă cu privirea:

— *Sie haben unsern Führer beleidigt, ich verhafte Sie!*⁶

Văzînd că rămăsesem aiurit, nepricepînd ce vrea să spună, a continuat în franţuzeşte, fără nici o urmă de accent străin:

— Toţi cei care insultă pe Führer-ul nostru sînt pedepsiţi fără cruţare!

Aţi putea să-mi spuneţi, domnule, ce scrie aici?

Şi îşi lăsă pumnul să cadă greu peste manuscrisul meu.

— Aşadar: *Bietul Adolf!* Ce poate să fie altceva, decît un pamflet împotriva Führer-ului?

Teama ce-mi stătea pe inimă ca o stîncă, şi-a luat dintr-o dată zborul, şi m-a cuprins o teribilă poftă de a rîde, pe care cu greu am putut să mi-o stăpînesc:

— Adolf e un nume ca oricare altul.

— Numele acesta aparţine Germaniei de două ori, domnule! Sfîntul Adolf a fost un arian din Westfalia. Nu ştiaţi?

— O aflu pentru întîia oară, domnule.

Mă priveşte îndelung, cu milă parcă, apoi glasul lui devine iscoditor:

— Ce cuprinde, de fapt, acest manuscris?

De la înălţimea unde stătea înrămat, Hitler, cu sprincenele încrun-tate, cu degetul mare înfipt în centiron, părea că urmăreşte convorbirea

¹ Uitaţi-vă aici, un manuscris în care e vorba despre Führer-ul nostru.

² Îi « umflăm »?

³ E nebun sau idiot?

⁴ Se pare că e un scriitor.

⁵ E tot aia!

⁶ Ai insultat pe Führer-ul nostru, te arestez!

noastră. Dintr-odată liniștit și încrezător în dreptatea oamenilor, îmi regăsesc curajul:

— E un scenariu pentru Raimu.

Fața oberleutnant-ului se luminează:

— Mare actor! ... deși eu prefer pe Emil Jannings al nostru.

Lașitatea mea nu mai cunoaște nici o margine:

— Și eu, fără îndoială, nici nu se discută!

Mi se adresează acum, aproape amical:

— Și ... acest Adolf, ai putea să-mi spui, ce fel de personaj e?

Mîna mea descemnează în aer o ușoară linie de arabescuri:

— Un sârman încornorat.

Cei doi sar în sus, ca niște zvrîlugi.

— Ce-ai spus?

Sînt că sînt pierdut. Aud din adîncul ființei mele, sunînd, un clopot de înmormintare; îmi vin în minte toți ai mei cei dragi; revăd locurile copilăriei mele... Cît e de simplu, mă gîndesc, să devii erou — mai ales cînd n-ai făcut nimic pentru a fi. Glasul ofițerului ajunge pînă la mine ca din întunecimea unui vis; un glas înăbușit și îndepărtat, aproape ireal:

— Fii foarte mulțumit, domnul meu, că ai avut de-a face cu mine. Am fost profesor de limba franceză la Universitatea din Leipzig și știu că literatura dumneavoastră uu-i altceva decît o apologie a adulterului. Toți eroii ei sînt încornorați. Iată pentru ce ați pierdut războiul. Urăsc Franța, dar, ca și Goethe al nostru, pe scriitorii și pe poeții dumneavoastră îi iubesc...

La un semn al șefului, feldwebel-ul vîră la loc manuscrisele în servietă, și mi se pare că observ în privirea oberleutnant-ului furișîndu-se o lucire răutăcioasă. S-a ridicat în picioare, în poziție de dreptți, ca un automat, așa cum l-am văzut în film pe von Stroheim.

— Domnul meu, sînteți liber. Puteți pleca... și vă rog să vă grăbiți!

Am luat-o la fugă de-a lungul peronului, gîndindu-mă la tovarășii mei de călătorie, care, fără îndoială, sînt îngroziți de soarta mea!

În compartiment e întuneric beznă. Toată lumea doarme. Rotofeiu! B.O.F. și-a întins picioarele pe locul meu și sforăie fericit...

În romînește de TUDOR MĂINESCU

IMAGINEA PREZENTULUI ÎN LUME

GENERAȚIA A PATRA

La sfârșitul anului 1960 și în cursul anului 1961, critica sovietică a semnalat cu vădită satisfacție apariția unei pleiade de scriitori, care au debutat în literatură în ultimii doi-trei ani. Apariția și evoluția fiecăruia dintre ei, cu scrieri de proporții mai mari sau mai restrânse, a fost urmărită cu promptitudine și de aceea, după o perioadă de timp relativ scurtă, într-un consens unanim, critica a semnalat actul de naștere al unui nou grup de prozatori cu un profil și o pondere specifică în ansamblul literaturii sovietice. Numele înscris pe actul de naștere este pleiada *Generației a patra*. Botezul s-a făcut ținându-se seama de etapele dezvoltării literaturii, astfel cum au fost ele înscrise în istoria literaturii sovietice: literatura «anilor '20» (Gorki, Serafimovici, Furmanov), literatura «anilor '30» (Șolohov, Leonov, Fedin, Krlmov, Ehrenburg — cu toate că unii dintre ei au debutat cu mult înainte și au influențat prin operele lor perioada precedentă), literatura din anii imediat următori celui de-al doilea război mondial (K. Simonov, Vera Panova, Emanoil Kazakievici).

Dincolo de succesiunea cronologică a generațiilor, creația celor mai tineri scriitori sovietici reînnoadă într-un anumit sens, care se cere explicat de îndată, firul preocupărilor dominante în literatura sovietică din perioada primului cincinal. Dar în afara acestei note comune, creația *generației a patra* își are trăsăturile ei specifice, diferite și, după cum au remarcat unii critici sovietici, nu reușește încă să soneze la fel de adânc viața socială, precum au făcut-o predecesorii lor în epoca respectivă.

Pentru a facilita, în continuare, înțelegerea fenomenului, credem că e util să amintim că pleiada celor mai tineri scriitori sovietici își desfășoară activitatea paralel cu tinăra generație de cineaști ale căror producții sînt bine cunoscute în țara noastră. Într-adevăr, scriitorii amintiți, ca și cineaștii, au deschis larg ferestrele spre viața de fiecare zi, străduindu-se să utilizeze modalități noi de tratare artistică a unor fenomene sociale și a unor probleme etice inedite. Asemenea tinerilor cineaști, scriitorii *generației a patra* sînt tentați să descopere sensurile faptului cotidian, să lumineze puternic universul lăuntric al omului simplu. Dar și aici intervin diferențele specifice și limitele actuale ale pleiadelor amintite. Scriitorii *generației a patra* sînt mai puțin maturi din punct de vedere artistic decît tinerii cineaști sovietici. E o diferență care ține poate de cerințele specifice ale celor două arte. Faptul că atare trebuie însă înregistrat, chiar dacă sîntem siguri de marile valori potențiale de care dispun prozatorii «generației a patra».

Cu toate acestea, cei mai tineri scriitori sovietici își au de pe acum temele lor preferate, o tonalitate unică, originală, ca reprezentanți ai generației lor și, în aceeași vreme, fiecare dintre ei se manifestă cu o personalitate interesantă, chiar dacă nu pe deplin conturată.

Trebuie să semnalăm în continuare faptul că oricît de puternică ar fi originalitatea creației lor, apariția *generației a patra* se înscrie pe deplin în evoluția literaturii sovietice din ultimii ani, care a afectat în egală măsură scriitorii de toate vîrstele și toate celelalte sectoare ale literaturii și artei. Este vorba de o evoluție rapidă în direcția reflectării actualității imediate, în direcția unor adevărate înnoiri a mijloacelor de expresie, dincolo de sterpele căutări formaliste, mai vechi sau mai noi, din Occident. Literatura și arta sovietică au parcurs în ultimii ani o cale lungă spre aflarea unui echilibru judicios în raporturile individ-colectivitate, spre o reflectare mai autentică a mediului social și a influenței pe care acesta o exercită asupra omului.

În sfîrșit, în cazul acestui sumar preambul, credem că merită să amintim ca definitoriu pentru personalitatea scriitorilor din *generația a patra* faptul că cei mai mulți dintre ei sînt oameni care, după expresia unui critic sovietic, «străbat lumea pe jos, iar creația literară, fiind nelndoielnic prima lor pasiune, este totuși cea de-a doua profesie». Astfel, B. Sergunenkov, autorul povestirilor *Poduraul*, este marinar, iar printre alte meserii pe care le-a practicat a fost și aceea de duigher; V. Axionov, autorul povestirilor *Colegii*, este medic; Viktor Konețki este marinar de cursă lungă; G. Mihasenko, autorul povestirilor *Copiii din Kanadursk*, este inginer la șantierul hidrocentralei

Bratsk. După cum se vede, toți acești scriitori, despre care vom vorbi mai departe, mluiesc condeii fără a abandona bisturiul sau rigla de calcul. E o simplă întâmplare sau un semn al timpului? Greu de răspuns de pe acum.

Aria tematică comună și modalitățile apropiate în care rezolvă unele dintre problemele epocii sînt elementele din care se alcătuește profilul tinerilor prozatori sovietici. Dealtfel, tocmai numitorii comuni amintiți îndreptătesc înscrierea lor în aceeași rubrică, fără ca prin aceasta să se presupună în vreun fel lipsa de originalitate atît în substanța creației lor cît și în mijloacele de expresie. Scriitorii generației a patra sînt preocupați de marea și veșnica întrebare care se iese în fața fiecărui tînar, atunci cînd trebuie să păsască pe drumul existenței independente: Incotro să-și îndrepte pașii? Tineretul sovietic s-a devotat cauzei comunismului, dar dincolo de această hotărîre este nevoie de o opțiune referitoare la profesia tinerilor, și nu numai la profesie. În cele mai bune dintre cărțile tinerilor prozatori sovietici, dezbaterile se desfasoară în diferite planuri etice, menite să elucideze un șir de întrebări, de la aceea simplă dar nu mai puțin tulburătoare: ce înseamnă să-ți găsești un loc în viață (Pădurarul de Boris Serguenkov) și pînă la cele mai complexe; cum trebuie să trăiești pentru a echilibra propriile tale dorinți și înclinații cu cele ale societății (Colegii lui V. Axionov).

Trebuie să spunem de la bun început că toate aceste căutări se desfasoară sub semnul unei grave lucidități și toate cărțile generației a patra ar putea avea ca motto cuvintele unui personaj din romanul lui Axionov: «Se schimbă timpurile și noi cu ele. Sîntem o generație de oameni care pșim cu ochii deschiși. Ne uităm înainte, înapoi și la ce se află sub tălpile noastre». Astfel gîndește tînarul medic Alexandru Zelenin care știe ce vrea și cunoaște prețul «cuvintelor mari». Pe această poziție el se întîlnește pînă la urmă cu amicul său Alexei Maximov, de asemenea medic. Acesta din urmă respinge «cuvintele mari» și, într-o convorbire cu Zelenin, exclamă la un moment dat: «Uf, cum plictisesc toate astea, toată această blîndă, toate aceste cuvinte mari. Ele sînt pronunțate de numeroși idealști mări de felul tău, dar și de mil de ticdoși. Hai să ne lipsim de toate astea. Îmi iubesc țara, construcția ei, și, fără sovărire, mi-aș da o mîndă, un picior, viața pentru ele. Dar eu mă sînt responsabil numai în fața propriei mele conștiințe și nu în fața cîine știe cîr cuvîntefetș. Ele ne împiedică să vedem viața adevărată».

Altă dată, vorbind despre dorința lui de a călători de-a lungul și de-a latul lumii, Maximov spune: «Eu n-am planuri cîcinoale. Sînt un om și nu statul. Acum, omul trebuie să trăiască ziua de azi». Și, pentru a-i întregi orientarea spirituală, să adăugăm versurile de care își aduce amînta uneori: «... sîntem oaspeți al Pămîntului doar pentru o singură noapte».

După primele confruntări cu viața adevărată, de muncă și de răspunderi precise, Maximov începe să înțeleagă că doza sa de scepticism provine dintr-o falsă înțelegere a lucrurilor. Tirul sarcasmelor sale îndreptat împotriva «cuvintelor mari», împotriva fetișizării persoanelor și noțiunilor, l-au împiedicat să distingă adevărurile simple și mari în aceeași vreme, pe care nimeni nu le poate ignora dacă vrea să-și păstreze calitatea de om. Maximov, cu tot scepticismul său, este unul dintre aceștia. El nu poate tolera carierismul și șarlatania medicului Stolbov, sau combinațiile necurate ale funcționarului larcuik. În confruntarea cu aceștia, Maximov se simte obligat să adopte o anumită atitudine, oricît de străine îi sînt «cuvintele mari».

Convorbirea despre «cuvintele mari» este în fond o dezbateră despre răspunderea în fața colectivității, despre raporturile între individ și societate. Lui Zelenin îi place să afirme mereu că trebuie să trăiești astfel încît să-i cinstești pe predecesorii și să îi dîm de generațiile care vor veni. E ceea ce va înțelege pînă la sfîrșit și Maximov.

Romanul lui Elighi Stavski Totul deabia începe, aduce, în prim plan, un tînar muncitor adolescent, care-și caută și el drumul spre viață. Adesea, sentimentul gravității situației în care se află îl copleșește. Stările adolescente îl fac să penduleze între hotărîri diferite. Cu o matură știință a mediului social, Stavski reușește să ne convingă de un fapt esențial: în condițiile societății sovietice toate aceste frămîntări sînt fertile, pentru că ele se desfasoară în cadrul unei colectivități capabile să ofere un răspuns pozitiv la întrebările adolescentului.

Pădurarul lui Boris Serguenkov afirmă și el la un moment dat: «Douăzeci și doi de ani nu-l chiar așa de puțin. E timpul să înțelegi ce înseamnă viața, ce sînt oamenii, patria și ce ești tu însuși». Peste cîțiva ani reușește să înțeleagă că un tînar poate spune că și-a găsit locul în viață, atunci cînd se integrează solid într-un anumit peisaj de muncă, cu toate bucuriile și necazurile inerente unei asemenea integrări.

În legătură cu preocupările caracteristice scriitorilor din generația a patra ar fi multe de spus. Preferăm însă să reținem încă o singură direcție, esențială pentru creația lor. Este vorba de tendința stăruitoare spre o continuă și nuanțată disociere a valorilor etice, în vederea lerarhizării lor, conform cu noile cerințe ale societății sovietice.

zării lor, conform cu noile cerințe ale societății sovietice.

lată din nou o convorbire între Alexei Maximov și Alexandr Zelenin:

— Jertfirea de sine? O prastie! Sălbăticia! Sîntem păgîni?

— Dacă nu jertfirea de sine, atunci datorita. Cuvîntul asta îl înțelegi? (Este întrebarea pe care

Zelenin o adresează colegului său.)

— Obligație?

— Nu, frate, datorita, datorita noastră cetățenească. Sentimentul solidarității de tranșee.

După cîteva luni de la această discuție, cînd Maximov își va vizita prietenul, acum medic

înt-un sat, el va înțelege din contextul situației pe care o întîlnește acolo, diferența dintre

noțiunile de datorie și obligație. Mai mult chiar, va înțelege că pentru un om viu, autentic, sentimentul obligației se poate transforma în acela de datorie cetățenească, în raport cu necesitățile vieții adevărate.

Același Maximov, indignat de comportarea colegului său Stolbov, este nevoit să recunoască drept valabilă constatarea unuia din noii săi amici: «Fie ca ea (viața) să fie ușoară. Numai că fiecare om înțelege altfel acest lucru. Cel de seama lui Stolbov înțelege într-un fel, iar pentru mine și pentru tine o viață ușoară, frumoasă, captivantă, înseamnă altceva». Maximov, veșnic nemulțumit de orice îngrădire a personalității sale, este obligat să recunoască adevărul că o viață ușoară, într-o accepțiune demnă, presupune anumite limite.

Un punct de vedere nu mai puțin interesant în această competiție pentru stabilirea unei ierarhii solide a valorilor etice îl aduce V. Lipatov cu povestirea sa, *Pe firul apei*. Personajul principal al povestirii, Viktoria Perelighina, este unicul copil la părinți. Teminduo-se de inerențele deformări de caracter atunci când există un singur copil în familie, părinții o cresc pe Viktoria într-o atmosferă de maximă sobrietate sentimentală și în respectul unor solide principii de viață. La terminarea școlii medii, Viktoria este, într-adevăr, ceea ce se numește un caracter tare. E neînfricată, cultivă cu fervoare sinceritatea deplină în raporturile cu cei din jur și cu ea însăși, tinde spre un țel precis, se supune și cere și altora să se supună cu plăcere unor principii înalte de viață. Dar iată că toate aceste valori autentice, trainice, se pot transforma în contrariul lor, dacă sînt absolutizate, dacă sînt străbătute de o anumită rigiditate. În raporturile cu cei din jur, fie cu oameni cu o mare experiență de viață, care de-a lungul anilor au trecut prin multe și continuă să aibe dreptul de a-și privi senin concetățenii, fie cu oameni năpăstuiți de soartă, principiile Viktoriei își pierd forța de atracție, mai mult chiar, o despart de colectivitate. Ea nu înțelege, de pildă, și nici nu încearcă să afle, motivele decăderii lui Ulian Tihii. Îl insultă într-o clipă hotărâtoare pentru existența lui, când se pare că e gata să revină la o existență normală și năruie astfel tot ceea ce obținuseră tovarășii lui de muncă, printr-o atitudine caldă și omenescă. Autorul își încheie pe bună dreptate povestirea cu episodul în care răsună cuvintele bătrînului pescar Istignei: «ai rămas repetentă, Viktoria. Trebuie să te înscrii în clasa întâia la școala vieții...»

Disocierea întreprinsă de Lipatov vizează o latură fundamentală a existenței. Principiile de conduită etică, ne spune el, oricît de generoase, își pierd semnificația atunci cînd sînt practicate în disprețul față de bucuriile și față de suferințele celor din jur. Ele trebuie neapărat să primească înalta consfințire a vieții, a cerințelor și a exigențelor acesteia. Altfel, principiul rămîne sau literă moartă sau, și mai rău, se transformă în contrariul său.

Scriitorii generației a patra nu evită situațiile încordate, nu-și menajează eroii și privesc, la rîndul lor, realitatea cu ochii deschiși. Atitudinea lor e firească pentru că ei se consideră mandatarii unei societăți interesate în perfecționarea continuă a raporturilor dintre oameni, la nivelul cerințelor comuniste.

Dacă înclinația spre o anumită problematică etică este trăsătura de unire pentru cei mai tineri dintre scriitorii sovietici, în ceea ce privește alegerea mijloacelor artistice de autoexprimare, comună le este doar tendința spre înnoirea lor. În această direcție, chiar după primele lor lucrări, se poate spune că fiecare încearcă un ton propriu.

Printre ei, se remarcă în mod deosebit foarte tînărul Elighi Ștavschi. El folosește cu deplină maturitate mijloacele prozei de creație în stare nădă și obține astfel, printre altele, un ritm alert în desfășurarea narațiunii, potrivit epocii. Eroii săi se întrupează dintr-o mișcare continuă, dinamică. Ștavschi este un maestru al selecției faptelor și detaliilor celor mai caracteristice pentru fiecare personaj. În general, și pentru fiecare din momentele evoluției lui, în special. Iată de ce el se poate dispensa, în mod absolut, de orice comentarii proprii, de orice intervenție exterioară, în desfășurarea acțiunii. Iată de ce, fiecare dintre paginile romanului său vibrează de o puternică și captivantă autenticitate. El minuieste cu atîta îndemnare unelele prozei de creație încît realizează cu romanul său *Totul de-abia începe* monografia unei singure stări de spirit — starea de spirit a tînărului care a pășit dincolo de hotarele adolescenței și nu a urcat încă pe prima treaptă a maturității. Or, se știe că asemenea monografii sînt, de obicei, apanajul prozei de analiză sau în orice caz, solicită intens mijloacele prozei de analiză.

Spunînd toate acestea putem să afirmăm acum că Ștavschi este un ucenic fidel al lui Anton Pavlovici Cehov, nu numai ca înclinație stilistică, ci și în privința modului de a percepe realitatea. Conform modelului celebru, Ștavschi socotește și el că mediul social determină în ultimă instanță destinul indivizilor. Peregrinările eroului principal din romanul lui Ștavschi, pendulările sale, nu au efect tragic pentru că societatea este astfel alcătuită încît poate satisface năzuințele membrilor ei. Romancierul sovietic știe să vadă elementele componente ale acestei societăți și modul în care acționează asupra oamenilor.

La polul opus se află nuvela lui B. Sergunenkov, *Pădurarul*. E o proză saturată de poezia naturii și a existenței omenestii, cu punctul de plecare în *Pădurea rusă* a lui Leonov. Autorul își celebrează eroul, într-un cînt plin de sensibilitate, iar în această partitură bine cunoscută apar cîteva acorduri originale. Proza lirică a lui V. Lipatov este străbătută de o undă voit naivă, de un fel de tonuri primitive care aduc aminte de pictura modernă înlurită de desenele preistorice.

V. Axionov nu pregetă să consacre prima pagină a romanului său unor sumare schițe biografice. În 15—20 rînduri, atît cît cuprinde fiecare fișă, ne sînt înmîinate datele caracterologic

lată tragedia lui Halden în toată întinderea ei. O dublă tragedie. Pe de o parte incapacitatea de adaptare la modul de viață american, iar pe de altă parte, drept soluție, retragerea într-o lume iluzorie, de mare puritate, dar într-un vehement contrast cu luciditatea de care dăduse dovadă pînă atunci.

Maximov, însă, după un prim contact cu realitatea sovietică, este nevoit să recunoască, în fața prietenului său Zelenin: *... Ai avut dreptate, Lioška. Trebuie să trăiești cu toate puterile, să obții numărul maxim de rotații. Dar principalul este încotro să-ți îndrepți energia. N-a să spun că pentru mine totul este clar, dar am înțeles că voi trăi printre oameni și pentru oameni.*

După cum se vede limpede, Axionov și Salinger oferă răspunsuri diferite la frământările eroilor plăsmuiți de ei. Două răspunsuri diferite la aceeași întrebare, așa cum diferite sînt lumile în care trăiesc cei doi scriitori.

Am vrea să adăugăm în încheiere că, pentru înțelegerea deplină a creației scriitorilor din generația a patra, trebuie să avem în vedere prefacerile din societatea sovietică, după Congresul al XX-lea al PCUS. Tinerii prozatori și-au început activitatea într-o perioadă de efervescență a ideilor, de furtunoasă dezvoltare a tuturor sectoarelor de activitate, de perfecționare a formelor de conviețuire socială.

Între Congresul al XX-lea și Congresul al XXII-lea se află o întreagă epocă din care au țîșnit cu o forță uriașă nu numai sputnicii, ci și noile preocupări ale oamenilor sovietici, care știu să-și realizeze cu tenacitate planurile. Între cele două Congrese, au fost înscrise pe ordinea de zi și soluționate numeroase probleme care au deschis calea spre comunism, așa cum ne este ea înfățișată în noul Program al P.C.U.S. Pleiada celor mai tineri dintre scriitorii sovietici poartă vizibil amprenta acestei epoci.

PAUL GRANEA

KIRA GHEORGHIEVNA

Ultima nuvelă a lui Viktor Nekrasov nu reprezintă o lectură facilă: cititorul superficial se poate pierde în hățișul episoadelor, neaflind în ultima pagină morala salvatoare. Faptele, lipsite de spectaculos, converg spre conturarea precisă a sculptoritei Kira, eroina principală a nuvelei. Avea — cităm caracterizarea autorului — «un caracter de învidiat. Știa să uite repede tot ce-i putea complica viața». Și Kira uită într-adevăr extrem de multe lucruri neplăcute: arestarea și detențiunea nejustificată a primului ei soț, poetul Vadim, căsătoria cu vîrstnicul profesor Obolenski, substratul real al interesului ei pentru muncitorul Jurocika și, în ultimă instanță, seriozitatea pe care o reclamă arta.

Luciditatea, proprie caracterului puternic, face loc, în cazul Kirei, unei jovialități nefondate; sculptorita evită scrutarea curajoasă a propriului eu, substituind motivele reale ale acțiunilor sale pentru realizarea aceluiași fals echilibru sufleteș spre care năzuiește în permanență. Viața și arta nu au, pentru Kira Gheorghievna, sensuri grave, autentice. În momentul în care personajul este pus în fața unor conflicte dramatice (întoarcerea din detențiune a primului soț, boala gravă a celui de-al doilea), Kira alege soluțiile cele mai comode. Ea interzice povestirile lui Vadim, referitoare la trecutul său sumbru, încă proaspăt pentru el, pentru a evita în amintirile dragostei lor de acum douăzeci de ani. Motivul nu este de ordin afectiv, el constă în dorința deliberată a Kirei de a se menține la suprafața lucrurilor, de a nu accepta decît aparențele. Boala gravă a profesorului Nikolai Ivanovici, soțul ei actual, i-l relevă pe acest om, totdeauna afabil, în postura dramatică a muribundului. Credincioasă caracterului ei, Kira alege soluția evadării în atelier, unde îl așteaptă pe Jurocika, frumosul model al sculpturii sale, «Tinerete».

Fapta Kirei Gheorghievna, aparent singurul capitol serios al existenței sale, îi oglindește de fapt superficialitatea. Sculptura sa năzuiește să afirme numai elementul «luminos și sîrbătoresc al vieții». Caracterul festiv, monocord al artei sale este îmbrățișat în virtutea aceleiași neștiințe a Kirei de a gîndi profund viața.

Personajele care vin în contact cu Kira sînt — trebuie s-o spunem — mai puțin realizate. Vadim, pandantul opus Kirei în sensul percepției pline de răspundere a existenței, nu-și evidențiază în nuvelă toate coordonatele sufletești. Autorul reliefează convingător sobrietatea personajului (explicabilă prin destinul său), lăsînd însă în umbră celelalte laturi ale caracterului său. Jurocika are mai curînd funcții compoziționale; caracterul său este destul de puțin conturat.

În aparență simplă dramă familială, nuvela, cu cele câteva personaje ale ei, pune problema adîncă și tulburătoare: cum știm să trăim în condițiile unei societăți socialiste, în ce măsură

existența noastră reflectă mișcarea tumultuoasă a epocii înaintre? În ultimă instanță, drama Kirel este drama omului care nu și-a găsit locul său într-o colectivitate nouă, existența ei desfășurându-se pe planuri minore din punct de vedere social și etic.

Viktor Nekmsov are darul pătrunderii psihologice care nu se manifestă ostentativ, prin comentarii. Veridicitatea psihologică se exprimă prin mișcările, gesturile și replicile personajelor. Compoziția aparent lineară care utilizează acumularea și stratificarea episoadelor, evidențiază extrem de pregnant mesajul nuvelei: realitatea sovietică de astăzi înlătură atitudinea pasivă, necreatoare; viața însăși solicită caracterul uman profund, angrenat în destinele țării, în destinele celor din jur.

CRISTINA LUCIAN

15 ANI DE LITERATURĂ CEHĂ

Cartea lui Jan Petrmichl *15 ani de literatură cehă*, recent apărută în editura Československý spisovatel, reprezintă o încercare reușită de trecere în revistă și — în același timp — de clasificare a producției literare cehă dintre anii 1945—1960.

Foarte bine primită de critică și de cititori, cartea ne dă o privire de ansamblu asupra dezvoltării poeziei, prozei și dramaturgiei cehă în ultimii 15 ani, fixând și explicând direcțiile acestei dezvoltări, precum și ritmul și caracterul ei.

Autorul împarte creația beletristică a acestor ani în trei mari perioade. Prima cuprinde anii 1945—1948, a doua anii 1948—1956 și a treia, 1956—1960. Condiționind creațiile literare prin epoca în care apar, prin evenimentele care le generează, Petrmichl se apropie cu înțelegere de fiecare dintre ele.

Perioada 1945—1948 este perioada căutărilor, în care lupta hotărâtoare în literatură se dă în jurul problemei legăturii dintre aceasta și societate, popor. Poezia acestei perioade excelează în versuri dedicate Uniunii Sovietice, prieteniei ce o leagă de poporul cehoslovac, precum și zilei eliberării. Astfel de versuri găsim atât la Nezval, Halas, Pujmanová, Seifert, Holan, cât și la mulți alți poeți mai puțin cunoscuți.

Proza și drama se integrează mai greu în realitatea postbelică, chiar dacă din primii ani de după război apare o serie întreagă de romane și povestiri. Multe dintre ele sînt valoroase ca documente îndreptate împotriva nazismului.

Acum își scriu lucrările unanim apreciate Jan Drda (a cărui comedie-basm *Dracul păcălit*, inspirată din tradițiile folclorice, a cucerit încă de la început cititorii), Milan Jariš și Norbert Fryd. La toți trei se constată aceeași tendință spre descrierea realistă (după exemplul *Reportajului cu ștreangul de gît* al lui J. Fučík) a atrocităților războiului și ale ocupației hitleriste. Aceasta face ca romanele lor să fie pline de vigoare, puternice acte de acuzare împotriva fascismului.

«Perioada căutării noilor căi, noii orientări», se încheie în februarie 1948. Se trece la cea de-a doua perioadă a literaturii cehă de după eliberare, perioadă în care, în Cehoslovacia, revoluția culturală începe să se înfăptuiască sub toate aspectele ei. În această perioadă, cum spune Jan Petrmichl, «literatura se înscrie la școala vieții».

Alegînd reportajul, modalitate răspunzînd cel mai bine dorinței de a informa cît mai rapid despre tot ce e nou în viață, mulți scriitori de talia Mariei Pujmanová sau Jarmilei Glazarová pătrund în fabrică, descriu viața și psihologia muncitorului. Apare tendința tot mai accentuată a scriitorului de a nu se limita la o cunoaștere superficială a vieții, de a pătrunde cît mai adînc toate aspectele realității.

În poezie se întîlesc deseori versuri al căror model este, în mod evident, Maiakovski. Ceea ce le caracterizează este dragostea de viață, elanul și optimismul creator al autorilor lor. Versurile cehilor înfățișează victoriile primului cincinal, omul nou, cu problemele și preocupările lui. Acum se cristalizează în forma sa finală personalitatea artistică a Mariei Pujmanová în culegerile *Suris chinez* (1954) și *Praga* (1954). Poezia ei se evidențiază printr-o participare pasionată la tot ce se petrece în jur. Acest fapt o înrudește cu poeziile lui Vítězslav Nezval și Vilém Závada scrise de-a aceeași perioadă. Culegerile lor *Albastrele și orașe* și, respectiv *Flori de cîmp*, reprezintă o sinteză a tot ce a dat mai bun poezia cehă începînd din februarie 1948.

În proză, primii ani ai acestei perioade sînt caracterizați de înflorirea romanului industrial. În timp ce în dramaturgie predomină tematica rurală. Se crează lucrări care aduc în literatură un suflu proaspăt, înnoitor. Începe să scrie proză Jan Otčenášek; Václav Řezáč își scrie marile sale romane; Marie Pujmanová își continuă activitatea literară.

Pare ciudat faptul că în romanele și povestirile acestor ani, de obicei mai reușite, mai veridice create sînt personajele secundare. Acest paradox aparent se poate explica prin aceea că autorul le «stilizează» mai puțin, ele intrînd în literatură direct din realitate. Scriitorii încep să-și îndrepte privirile spre intelectuali, spre viața lor. Apare romanul lui Jan Otčenášek *Cetățeanul Brych*.

După cum îl caracterizează Jan Petrmichl, Otčenášek este «un arhitect, un constructor de romane». Cetățeanul Brych reprezintă figura tipică a intelectualului aflat la răspântie de drumuri: «Și eu? De fapt unde este locul meu?» se întreabă el. La această întrebare se străduiește să dea răspuns Otčenášek. Și reușește.

E greu să descrii toată bogăția, toată complexitatea producției literare a acestor ani. Dind dovadă de un spirit de sinteză remarcabil, Petrmichl reușește să cuprindă toate aspectele dezvoltării literaturii cehă în această a doua perioadă. În cartea lui întâlnim analiza lucrărilor cu caracter satiric, cu reprezentantul lor cel mai de seamă — Václav Lacina. Întâlnim proza istorică și întâlnim povestirile legate de numele lui Jan Weiss, Jiří Marek și Ludvík Áskenazy.

Anii 1956—1960 înseamnă în literatura cehă un uriaș pas înainte. «Se întâlnesc în ea individualități literare diferite, care au însă ceva comun: capacitatea de a exprima într-o anumită sinteză sensul epocii, întreg, nesfărșit» — spune Jan Petrmichl. Sint anii în care Jan Drda scrie povestiri parcă mai frumoase ca oricând, în care Karel Nový dă un nou sens, mai adânc, romanului istoric, și în care se configurează un nou erou liric. Pe acest erou, înclinat spre o mai adâncă cunoaștere a propriului eu, dispus să cerceteze fiecare aspect al realității înconjurătoare, îl întâlnim la Oldřich Mikuláček, poet mai «bătrân», cit și la reprezentanții tinerei generații — cum este Milan Kundera. Poezia se străduiește să dea, prin mijloacele specifice ei, o explicație materialistă a lumii (Josef Kainar, Ivan Skála), se străduiește să dea răspuns marilor probleme ale vremii. Versul se eliberează mereu mai mult din cătușele normelor rigide, căutând să se adapteze cât mai bine bogăției conținutului.

Jan Petrmichl alege cu grijă cele mai reprezentative figuri din galeria poezilor contemporani cehi, analizându-le lucrările, scoțând în evidență ce au ele mai specific și atrăgând atenția asupra eventualelor lipsuri. Cititorul reușește astfel să facă cunoștință cu versurile lui František Hrubín, ale lui František Nechvátal, Jan Noha, Jiří Sotola, Miroslav Holub, Miroslav Florian și alții, și alții.

Trecând la problemele prozei, Petrmichl arată că anii 1956—1960, au dus la mari transformări în literatura cehă. Ca și în cazul poeziei, timpul cerea ca lucrurile să fie privite cu mai multă seriozitate, mai în profunzime. Sarcina grea a dus și la unele eșecuri. S-au semnalat citeva încercări de romane psihologice, rupte de realitate. Predominantă însă a fost și a rămas tendința profund realistă de descriere a vieții așa cum este ea, cu contradicțiile și izbinzile ei.

Nu a putut fi dat uitării nici trecutul întunecat. Acest lucru îl vedem din scrierile cu subiecte inspirate din perioada ocupației (așa cum este zguduitorul roman *Romeo, Julieta și întinericul* al lui Jan Otčenášek). Dar prezentul și viitorul se impun tot mai mult atenției scriitorilor cehi. Pe lângă numele scriitorilor cunoscuți, apar nume noi, oameni noi care au ceva de spus și azi uneori s-o facă cu mare măiestrie. Este cazul lui Jan Procházka. Povestirea sa *Orizonturi verzi* i-a deschis drumul spre inima cititorilor. Și alături de el se înscriu noi și noi nume: Vladimír Píšký, Vladimír Vavra, Jindřiška Smetanová etc. Lucrarea lui Petrmichl se încheie cu o analiză a operelor acestor tineri scriitori, autorul completând astfel tabloul creației literare din ultimii 15 ani. Se simte, însă, lipsa atenției acordate operelor dramatice, de care Petrmichl nu se ocupă decât în treacă.

Cartea 15 ani de literatură cehă constituie din toate punctele de vedere o reușită. «Trăim o epocă» — spune Jan Petrmichl — care, prin dramatismul ei, impune de-a dreptul crearea unor mari tablouri epice. Și aceasta este o sarcină care depășește puterile unui singur individ sau ale unei singure generații, o sarcină pentru realizarea căreia trebuie să se unească toți scriitorii noștri». După ce citim lucrarea sa, ne dăm seama că această măreață sarcină va fi realizată.

SANDA APOSTOLESKU

CORĂBIERUL DIN MILET

Povestea este cit se poate de romantică. Toxaris, răsfățatul fiu al morarului din Milet, mînat de curiozitate, urcă, cu prietenul său, Hermodor, pe vasul unui tânăr sicilian. Furtuna îl depărtează de pîrm, pirații îl capturează, elnt vinduși la un tirg de sclavi din interiorul Asiei Mici. Învățătorul Toxaris, atletul Hermodor, frumoasa Kalonike și încă trei sclavi reușesc să evadeze într-o noapte din robie și să ajungă la Efes, la părinții fetei.

În această epocă istoricește crucială — anii războaielor medice — Toxaris, corăbierul din Milet, intră în vîltorea evenimentelor: luptă împreună cu nedespărțitul său prieten Hermodor la Marathon, colindă ca încoadă imperiul persan (de unde își aduce și soția — pe vechea noastră cunoștință, Kalonike), stă la timona vasului comandat de Eschil în bătălia de la Salamina, și, în sfîrșit, după alți opt ani, se întoarce din Miletul eliberat, în Atena lui Pericle, pentru a participa la premiera piesei *Perșii*, scrisă de fostul său comandant, Eschil.

Numele lui Hegedus Oța figurează pe coperta a vreo două duzine de volume. Publicist și critic activ, dotat cu un spirit de observație fin — el este cunoscut în primul rînd ca autor de romane istorice. Astfel îl arată nu numai numărul acestora din urmă, ci și ponderea lor în

opera scriitorului. Și totuși Hegedüs Géza este actual. Actualitatea romanului istoric a lui Hegedüs Géza nu este superficială, exterioară. Pe scriitor nu-l tentează paralelele între diferitele epoci, ci mesajul real al istoriei. « Povestesc despre lucruri de demult, dar povestesc azi, oamenilor de azi și de mâine » — acesta este punctul de vedere al autorului.

Eroul romanului *Corăbierul din Milet*, patriot înflăcărat, militant pentru progresul social, este purtătorul ideilor înaintate ale epocii sale. Toxaris nu este o personalitate, dar trăiește sub influența directă și indirectă a unor personalități de vază ale antichității grecești. În copilărie, la Milet a fost elevul lui Anaximene, în Efes a purtat o discuție serioasă cu marele dialectician Heraclit, în Atena s-a împrietenit cu poetul Simonide, cu sculptorul Fidias, cu dramaturgul Eschill.

Figurile și evenimentele autentice istorice alternează armonios cu eroul și întâmplări concepute de autor în spiritul epocii respective. Personajele reale ale istoriei — de la Anaximene până la Xerxes și Pericle, au doar un rol secundar, sînt prezente în roman în măsura tangenței lor cu eroul principal. Și, prin logica romanului, sînt și subordonați acestuia — chiar pînă la « corectarea » intenționată a istoriei însăși. Hegedüs Géza nu a schimbat cursul evenimentelor, nu a denaturat spiritul epocii, ci — pentru a putea zugrăvi mai complex epoca — a întîrînit sau a îmbătrînit unele personaje. Anaximene din Milet — după unele date, de altfel nesigure — ar fi murit înainte de epoca în care ar fi putut fi învățătorul lui Toxaris. Simonide, în roman, a întîrînit cu cîteva decenii, iar Fidias a îmbătrînit cu 7—8 ani.

Romanul înfățișează vreo două decenii, fără ca autorul să dea cifre exacte. În acest răstimp, Toxaris, tînărul cu mintea așezată, trece printr-un proces complex de maturizare. În evoluția concepției sale despre lume, de la afirmarea libertății personale la recunoașterea necesității libertății sociale și politice — izbindu-se de credințele atît de diferite ale popoarelor din Orientul apropiat — își pune întrebarea: există oare zei? Simțind ororile sclaviei pe propria-i piele, el refuză să cumpere sclavi — fiind practic oarecum precursorul filozofiei sofistice (apărută imediat după războaiele medice), filozofie care a ridicat sclavul la rangul de om.

Corăbierul din Milet — poate într-o măsură chiar mai mare decît celelalte romane istorice ale lui Hegedüs Géza — poartă pecetea dragostei autorului pentru momentele luminoase ale începutului istoriei omenirii. După confesiunile sale, scriitorul a meditat tresteci de ani asupra temei, pînă s-o așternă pe hîrtie. Iar acum, povestea romantică, plină de peripeții și de acțiune eroică a lui Toxaris, întregeste în mod plăcut cunoștințele istorice ale cititorilor săi, « tineretului dintre 14 și 70 de ani ».

C. VA/NOVSZKI

O CARTE ÎNCHINATĂ DESROBIRII FEMEII

În literatura afro-asiatică a secolului 20, scriitorii realiști, animați de idei progresiste, au dezvoltat foarte adesea în operele lor pledoarii calde în sprijinul eliberării femeii din înrobirea ei seculară. S-au ridicat și o sumă de scriitoare care, prin însăși existența și creația lor, au argumentat legitimitatea acestei idei. Nume ca al japonezelor Yuriko Miyamoto și Sata Ineko, al algerienei Assia Djeba, al turcoaisei Suat Derviş, al poetei iraniene Parvin Etessami, au devenit de mult cunoscute dincolo de granițele patriei lor. Adeseori literaturii progresiste al acestor meleaguri nu se limitează la dezvăluirea vieții grele, în care se mai zbat femeile din majoritatea țărilor Africii și Asiei, ci încearcă să găsească și soluții, să indice drumul care să le conducă la lumină. Romanul talentatului scriitor algerian Mohammed Dib, *Un été africain* (Ed. du Seuil 1959) stă mărturie. Zakya, proaspăta bacalaureată, eroina cărții, nu mai vrea

să trăiască claustrată și inutil, ca înaintașele sale. Vrea să devină institutoare, să fie folositoare semenilor și prin aceasta să-și justifice existența.

Literatura sovietică multinațională a oferit de multă vreme exemplul dintii al acestei orientări tematice, reflectînd de fapt însăși realitatea transformării revoluționare a Orientului sovietic.

La întrebarea care frămîntă spiritele orientului contemporan în marșul său spre libertate, și anume ce cale are de urmat femeia ca să-și cîștige demnitatea ei de om, răspunde limpede, cu puterea de convingere a unei opere literare realizate din plin și pe plan artistic, romanul *Surorile** (al scriitorului uzbek Askad Muhtar n. 1920), arătînd că numai o dată cu eliberarea națională și socială a întregului popor se poate realiza în întregime dezrobirea femeii, egalitatea ei în drepturi, descătușarea forțelor ei creatoare.

Prefața versiunii românești a romanului amintește sugestiv: « În toamna anului 1958, orașul Tașkent a fost ales ca sediu pentru conferința scriitorilor din Asia și Africa. S-a scris atunci mult, și pe bună dreptate, despre un „Bandung literar”, despre „spiritul Tașkentului”. Askad Muhtar este unul din reprezentanții tipici ai tinerei generații de scriitori ai Orientului sovietic, care a contribuit prin opera sa de un înalt umanism socialist, de un optimism înviorător, la formarea acestui „spirit al Tașkentului” ».

Acțiunea *Surorilor* se petrece în primii ani ai puterii sovietice în perioada n.e.p.-ului. În regiunile de frontieră ale Asiei Centrale sovietice Armata Roșie duce încă lupte cu bandele contrarevoluționare burghezo-naționaliste ale basmacilor. În Valea Fergana, la Șahirmadan, se mai află un cuib contrarevoluționar de fanatici religioși. Către ei se îndreaptă speranțele bailor și clericilor care-și pierd din putere pe zi ce trece. Spionajul englez, în unire cu reacțiunea locală, organizează acțiuni teroriste îndreptate împotriva activiștilor de partid și a reprezentanților puterii de stat sovietice.

Un oraș din Uzbekistan, în marginea lui cea mai îndepărtată — Naimancea, cartierul țesătorilor — acolo unde îndeletnicirea de țesător se moștenește din tată în fiu, ca și sărăcia și foamea, în ciuda unei trude fără odihnă. Ca firele care se împletesc unele cu altele pe războiul de țesut, așa se împletesc destinele oamenilor din Naimancea în țesătura marilor prefaceri prin care trece și această regiune sub puterea sovietică.

Paginile cărții, în care ne este prezentată simplu și firesc viața țesătoarelor din atelierul mizerabil al baiului Kudratulla, *nefmonul* (nepmanul), și altor femei din Uzbekistanul țarist, sînt zguduitoare. Ele pot ilustra într-un chip desăvîrșit mizeria și durerea în care trăiesc oamenii simpli în orice țară din Orient în care n-a ajuns încă flacăra dezrobirii. Amintirile înecate în amărăciune ale bătrînei Rizvon, ale lui Anahon, destinul Holnisei, argată și nevastă în casa negustorului Matkov, moartea Nuriei o tînăra din Namangan, îngropată de vie, timp de patru zile și patru nopți, de fanaticul ei frate, pentru că se pregătea să plece la învățătură — iată numai o parte din sumbra imagine a trecutului, pe care oamenii din Naimancea, sub îndrumarea partidului comunist și cu sprijinul frățesc al poporului rus, vor să-l lase în urmă.

Drumul către lumină al femeilor, al *surorilor*, este anevoios. Ele au de luptat cu prejudecățile de veacuri, cu puterea religiei, cu propriii lor bărbați (ca tînăra Nazokat), cu credința în vrăji, cu frica pe care le-o întrețineau uneltirile dușmanilor. Djurahon — femeia-judecător, uzbekă întocmai ca și ele,

* Askad Muhtar, *Surorile*, Ed. pentru Literatură Universală, Buc. 1961, în traducerea lui B. Varvară și F. Manole, cu o prefață de Dan Răutu.

dar care în 1921, la Moscova, a strâns în mîinile ei temătoare mîna lui Lenin, Djurahon le e în toate pildă, sprijin, soră răbdătoare, cutezătoare și neînfricată. Încetul cu încetul, femeile își biruie șovăielile, căpătînd încredere în ele, în forța lor, așa cum prevăzuse Djurahon:... « Unele din ele erau stăpînite de frică, altele doar de obișnuință, iar în a treia categorie intrau femeile care începeau să manifeste interes și o înflăcărare vie ce va fi urmată de hotărîri ».

Înființarea artelului de țesătoare care i-a urmat școlii, magazinul pentru desfacerea mărții țesute de ele în artei, construirea fabricii textile, formarea de cadre calificate de țesătoare la Moscova, au fost etapele hotărîtoare în evoluția femeilor din Naimancea, școli în care și-au făurit mai întîi conștiința de oameni, apoi de oameni sovietici, liberi pe soarta lor.

Cîștigarea unei vieți demne s-a dus într-o luptă de fiecare clipă cu fostul bai Kudratulla, cu cozile lui de topor ca Mahmut Slăbănogul, învățătorul Naimi, imamul Geamiei Albastre, cu spionul englez Edgar Scott, deghizat într-un negustor de ceai, care cu toții încercau să întoarcă lucrurile în vechea lor matcă. Dar nici atentatele, nici sabotajele, nici înfricoșătoarele preziceri ale « făcătoarei de minuni », nici procesiunile terifiante din cimitir, nici manevrele dibace de dezbinare și calomniere, nici zvonurile, nu pot stăvilii mersul înainte al femeilor din Naimancea alături de frații lor, muncitorii mai pînă ieri muritori de foame. Chiar și moartea lui Djurahon, care cade victimă dușmanului, le-a sporit dîrzenia, încrederea în cauza lor, în victoria puterii sovietice. Femeile își string rîndurile, solidar ca niciodată pînă atunci. Moartea lui Djurahon le face să înțeleagă cît de bestial, de periculos și de laș e dușmanul, cît de dreaptă le e lupta. În loc de procesiunea de jale, nevolnică, dezarmantă cum miza vrăjmașul să fie, înmormîntarea lui Djurahon devine o tribună a luptei. Rînd pe rînd, urmînd unui imbold spontan, femeile își smulg vălurile groase care le izolau de lume, de lumină, și le aruncă, călcîndu-le în picioare. Peste vălurile zvîrlite de tinere și bătrîne cu obida tuturor anilor în care s-au supus plecate umilințelor, comsomoliștii aruncă o torță aprinsă. ... « O trîmbă de fum negru și înecăcios se înalță spre cer », rug simbolic al îngropării pe veci a înrobirii femeii în Orientul Sovietic.

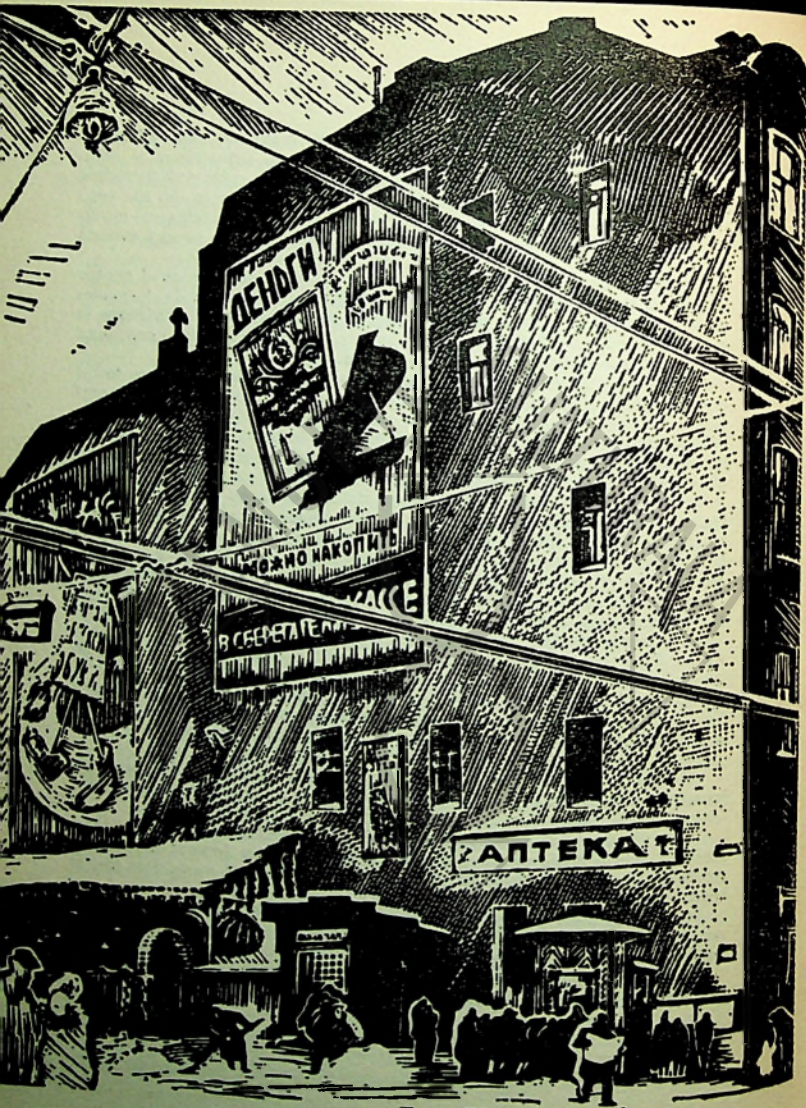
Cartea lui Askad Muhtar reține printr-o mare bogăție de idei legate de construcția socialismului, de uriașele prefaceri pe care el le aduce în viața și psihologia oamenilor

Un suflu de optimism, de încredere în om, în mersul lui înainte, în tineretul care se ridică, frăția dintre popoarele sovietice, dintre generațiile unite în torentul de nestăvilît al muncii, patriotismul fierbinte, iată mesajul de idei al romanului.

Și dacă la acest vibrant umanism socialist adăugăm calitățile artistice de netăgăduit ale cărții, acea notă de pitoresc care-i e specifică, măestrile creionări de portrete, pasajele pline de o emoție autentică, înțelegem pe deplin de ce opera lui Askad Muhtar se bucură de succes, punîndu-l pe autor în rîndul scriitorilor de frunte ai Uzbekistanului.

V. DINESCU

GOLICIN MARION VLADIMIROVICI (U.R.S.S.)

Zid

UN POET DIN VENEZUELA

José Ramón Medina este un neobosit animator al vieții literare din Venezuela și un poet prolific: în 14 ani a publicat 13 volume de poezii. Dar Medina — om sub patruzeci de ani — nu este numai prolific, dar și un poet de reputație, laureat a numeroase premii de poezie care i-au fost conferite din partea mai multor țări de limbă spaniolă.

Ultimele sale trei volume (*Los caminos del hombre*, 1958; *Como la vida*, 1959; *Memorias y elegias*, 1960) ne permit să încercăm reconstituirea unei imagini a acestei poezii.

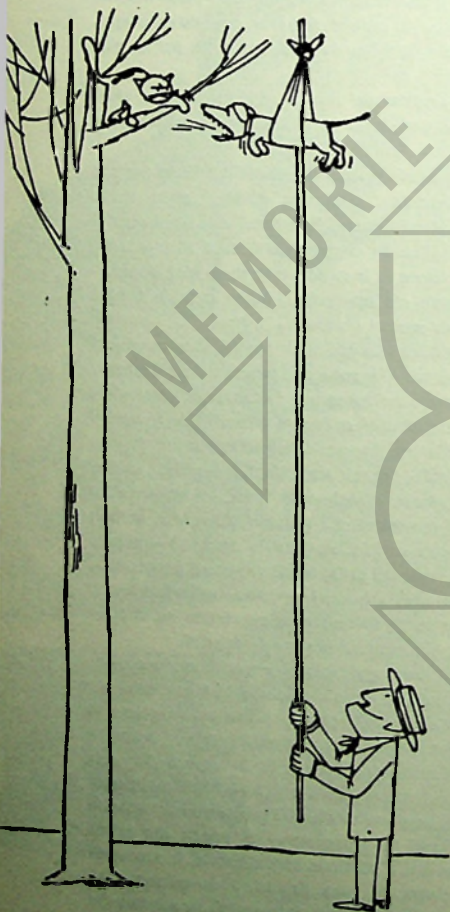
José Medina este un anxios, elementele morale ale sensibilității sale poetice sînt neliniștile, solitudinea, dezorientarea, căutările: «Orbecădesc în mare, neștiind / și umbrele îmi dau tîrcoale și mă înving». Rezultatul artistic al acestui univers moral străbătut de «porumbeli suavi ai nostalgiei», cînd «într-o seară ca aceasta / păsări leneșe zboară prin lumea ta în ruină» este tonul elegiei depri-
mante: «Au zburat păsările înșingurate ale amurgului. / Inima cade în buclă. Și iarna / izbește în singurătatea ta cu spada-i crudă».

Elementul cel mai stăruitor al bogate sale producții poetice este conștiința timpului care trece lăsînd în urmă ruina. «Timpul e mai puternic decît iubirea, / mai puternic decît stîlca, / mai puternic decît moartea, / și zadarnic cauți să te opri de a-l visa, / de săgeata-i ascuțită ce-ți străpunge pieptul, / de frunzele-i vestede scuturîndu-se în prăpastia zilelor». Imaginile ruinei lucrurilor («urme zadarnic schilodite», «pasăre înfrîntă», «casă scufundată-n beznă», «ziduri prăbușite», «flori de cenușă») își găsesc complement firesc în imaginile ce traduc natura emotivă dureroasă a acestei reacții («ziduri îndurerate», «cămin întristat», «mîini înstrăinate», «durere oarbă», «umbră în agonie») — pentru ca imersiunea poetului în haoticul implacabil să fie totală («peșteră întunecată», «cenușă steapă», «ceață de neapătruns», «drumuri de jale», «zile lugubre»). Imaginile lui Medina sînt încărcate cu sarcini emotive exprimate nu fără un anumit retorism, fapt ce trădează o exagerată pasiune imagistică.

Cînd poetul caută să salveze din naufragiul acestei experiențe dureroase, «din peștera întuneceată străbate o rază de lumină». Soluția însă este mistică: Dumnezeu. Dacă în sentimentul său de umilință franciscană sau în animarea obiectelor de interior («privirea mustrătoare a vechilor mobile triste») asocierile numelui lui Francisc Jammes e aproape involuntară, în schimb ferventa imaginație religioasă dublată de tristețea morții îl indică pe Rilke drept unul din autorii favoriți ai poetului. Deși mai multe afinități spirituale mărturisesc Medina — trecînd prin existențialismul lui Unamuno — cu poezia din prima fază a lui Antonio Machado. Și (pentru a continua aproximațiile, în scopul de a-l defini pe Medina), dacă rămînem în zona liricii sud-americane, José Medina îl amintește pe César Vallejo, cu neliniștile introspecții ale acestuia din

Caricatură de H. BUTTNER (R.D.G.)

Poemas humanos. În schimb, nu ni-l evocă pe Rubén Dario (decît pe cel din *Nocturnos*), nici prin umanismul acestuia, nici prin «cîntece de viață și speranță». Pus alături de Gabriela Mistral, lui Medina îi lipsește marea capacitate de afecțiune a acesteia. Dar în primul rînd, esențialmente diferită, este opera lui de cea a lui Pablo Neruda.

Căci senzorialitatea lui Medina nu are nici pe departe forța poetului chilean; spectacolul naturii nu-l reconfortează, «ploaie somnambulă», «rîu incendiat de luna întemnițată», «stînci de tăcere și frig», «ploaia ca o pasăre împușcată ce-și leapădă penele», «delirante penumbre», «flori sterpe», «valuri crispate», — «un peisaj agonizînd de singurătate și doliu»). Regnul mineral și cel vegetal sînt absente, cel animal este reprezentat doar prin păsări «triste» sau «oare» care, «se rotesc rătăcite», — însuși omul are o prezență de obiect, o apariție evanescentă, incertă ca zborul nocturn al unei păsări. José Medina este un izolat, o monadă fără ferestre înspre omul social. Totuși, moralmente, poetul nu este iremediabil paralizat; neliniștile, singurătatea, incertitu-

dinile îl mână spre căutări, convingerea lui este că poezia înseamnă eroismul străduințelor căutării. Străbate în cele din urmă, în poezia lui Medina, — «*acea-stă credință a omului, care se afirmă / pe pământul iubirii lui, a tainei lui pline de frumusețe, / a singelui și visului său . . .*» Din sentimentul singurătății și din acela al morții poetul e salvat de ideea imperativului iubirii și al luptei (chiar dacă modalitatea practică și obiectul concret nu sînt întrezărite limpede) — și atunci, în imagini devenite mai viguroase, poezia lui vorbește despre «*aspra piele a timpului ce nu trece*», despre «*luminița ce nu se stinge*», despre «*nașterea asemi unui fluviu*», despre «*limpezimea simplă a lucrurilor ce nu se trec*», despre «*minunea neatinsă ce nu moare*», despre «*pulsul zărilor*» sau despre «*caldă strălucire a zilelor*». Încît, după o îndelungată zbatere în incertitudine («*sînt orb de singurătăți*», «*capil orbit de înserare*», «*cal orb*», «*fereastra oarbă*», «*inima răvășită și oarbă*», «*chip orb*», «*păsări oarbe*», «*moartea, că o mantie oarbă*», «*solii oarbe*», «*noapte oarbă*», «*orb de singurătăți*»; uneori la Medina funcția adjectivului devine decorativă și excesiva frecvență a unui frizează maniera) — poetul pare în cele din urmă să renunțe la atitudinea contemplativă: «*Să pornim să începem dialogul / fecund al vieții, bucuria / armoniilor mult așteptate*».

În concepția despre viață și oameni a lui Medina, orizonturi posibile de fecund umanism se pot întrezări: deocamdată, poetul este departe de înțelegerea complexului de cauze ce generează starea de spirit în care el însuși se complăce, departe de înțelegerea optimistă a necesității, modului și obiectivelor unei atitudini active, departe de un sentiment al unei solidarități umane drepte, într-un cuvînt — departe de poezia socială. Azi, la aproape patru ani după ce mișcarea populară din Venezuela a răsturnat regimul de dictatură al lui Perez Jiménez, — pe lîngă eforturile poporului venezuelan, succesele Cubei vecine pot impune atenției lui José Ramón Medina răspunsurile pe care le dă problemelor vieții, confratele său, Nicolas Guillén.

OIDIU DRIMBA

ASPECTE DIN LITERATURA IRAKIANĂ NOUĂ

Cu un profil asemănător *Contemporanului* nostru, revista lunară de limbă arabă *AL-MUTHAKKAF* (Omul de cultură) reușește să oglindească viața culturală din Irakul de azi, ridicînd o mare varietate de probleme și depășind astfel cu mult preocupările, adesea închistate și limitate ale unora din publicațiile arabe actuale.

Tînăra generație entuziastă de poezii, prozatori și esești a găsit în paginile acestei publicații un teren propice pentru cultivarea unor îndrăznețe, dar și valoroase încercări, soluții, idei, inerente perioadei de dezvoltare culturală. Și pentru că această dezvoltare culturală este însoțită de un puternic curent de renaștere a celor mai bune tradiții ale clasicismului, revista acordă importanța cuvenită altă cercetării și valorificării moștenirii culturale arabe, cît și popularizării operei marilor măestri ai literaturii universale.

În cei trei ani care s-au scurs de la data apariției primului său număr (septembrie 1958), *AL-MUTHAKKAF* a ocupat un loc de avangardă în mișcarea literară progresistă irakiană

care a luat o deosebită amploare în perioada imediat următoare răscolului național din iulie 1958 și care înfruntă azi noul val al reacțiunii interne.

Credincioasă devisei de a promova în literatura irakiană nouă «un conținut sănătos pătruns de analiză realistă» revista, în strinsă colaborare cu Uniunea Scriitorilor Irakieni, s-a preocupat permanent de descoperirea și stimularea talențelor tinere, sincer devotate cauzei progresului social și cultural al țării.

Astfel au văzut lumina tiparului poeziile lui Rușdi Al-Amil, Kadhim Djaud, Lamia Abbas Amara, Ali Șauk, Saadi Yusuf, Mudhaffar An-Nuub ca și creația tinărului poet militant Uahhab Al-Bayati, cărui cunoscutul ciclu *Versuri în exil* — impresionant și cuprinzător tablou al luptei poporului irakian pentru libertate — i-a adus consacrarea.

Predilecția pentru poezie, masiv reprezentată, în dauna prozei, trăsătură de altfel caracteristică literaturii arabe moderne și contemporane, se datorează faptului că arabii au cultivat în vechime cu precădere poezia (tratatele de știință se scriau și ele în versuri).

Deși renașterea literară a început în Irak aproape cu un secol mai târziu decât în Egipt, Siria și Liban, literatura irakiană a dat de îndată doi mari măști ai poeziei clasice, Az-Zahawi și Ar-Rusafi, ale căror opere se bucură de o unanimă popularitate în țările arabe. În zilele noastre curentul clasicist este reprezentat de renumitul poet și înflăcăratul luptător pentru pace Muhammed Mahdi Al-Diauhiri, considerat pe bună dreptate singurul clasic în viață din întreaga lume arabă. Poezia lui Djauhiri (primul volum dintr-o vastă antologie închinată lui a apărut nu de mult în Irak prin subscripție publică) clasică în formă, dar cu un conținut nou combativ, a educat o întreagă generație de poez și de prozatori, în spiritul înalțelor idealuri umaniste și patriotice.

În prezent tinerii poez vădesc o tendință tot mai pronunțată de a ieși din canoanele formelor fixe și a găsi modalități poetice de exprimare, recurgând deseori, ca Mudhaffar An-Nuub, la stilul maiakovskian sau la creațiile autohtone de factură folclorică.

Cu o dezvoltare mult mai lentă decât poezia, proza irakiană modernă a suferit, la început, influența celei egiptene.

Lipsa unei baze tradiționale solide în condițiile renașterii literare întârziate explică într-o mare măsură prelungirea perioadei de căutare, concretizată printr-o mare diversitate de curente și influențe. Cele mai reușite opere aparținând genului scurt — preferat deocamdată de marea majoritate a scriitorilor din Irak — poartă pecetea marilor reprezentanți ai literaturii universale, Maupassant, Cehov, Gorki. În același timp, realismul multor producții literare încă nu s-a eliberat nici de sentimentalismul caracteristic prozei egiptene de la începutul secolului, nici de artificile formaliste ale curentelor decadente din Apus.

Unul dintre fondatorii școlii de proză originală este Zu-N-Nun Ayub, maestru al genului scurt. Lui îi aparțin treisprezece volume dintre care cele mai cunoscute sînt *Apostolii culturii*, *Jertfele* (1936), *Prietenul meu* (1937), nuvela de mari proporții *Mina, pământul și apa*, scrisă în anii postbelici și romanul *Dăcitorul Ibrahim* (1945), unul din cele mai reușite romane irakiene, care demască fără crușare moravurile corupte din vremea regimului despot al lui Nuri Said.

Tinerii prozatori Gian, Yahia Djaud, Ghaib Farnan, Yusuf As-Saigh, Mehdi Sakkar, Mohammed Kamil Aref, ale căror schițe, nuvele și povestiri au apărut și apar în *AL-MUTHAKKAF*, ca și în alte reviste de cultură din Irakul zilelor noastre, continuă tradiția realistă a înaintașilor.

Tematica prozei — ca și a poeziei — se îndreaptă către viața de zi cu zi a oamenilor simpli, fiind străbătută de năzuința fierbinte de libertate și dreptate socială. Acest fapt determină folosirea, pe scară tot mai largă, a limbajului popular din diferitele regiuni ale țării.

Pe lângă o intensă preocupare pentru progresul literaturii originale, *AL-MUTHAKKAF* se remarcă și prin calitatea traducerilor din literatura universală, de preferință din poezie. Astfel s-au publicat în limba arabă poeme de Victor Hugo, Walt Whitman, Nazim Hikmet, Hristo Botev.

Un însemnat spațiu este acordat eseurilor, cercetărilor filologice, dezbaterilor pe teme literare și științifice, noutăților literaro-artistice, din țările arabe și în întreaga lume.

AL-MUTHAKKAF, împreună cu celelalte publicații progresiste din Irak, printre care și noul organ al Uniunii Scriitorilor Irakieni, AL-ADIB AZ-IRAKI (Scriitorul irakian), pot aduce, fără îndoială, printr-o activitate bogată și multilaterală, o contribuție de seamă la dezvoltarea culturii naționale libere a poporului irakian.

V. VIȘINSCHI

TRADIȚIILE DEMOCRATICE ALE LITERATURII JAPONeze

Literatura democratică contemporană japoneză își are precursorii în primul deceniu al secolului 20. Atunci și-a desfășurat cea mai mare parte a activității sale de publicist Kotoku Shusui (1871—1911), unul dintre cei mai însemnați reprezentanți ai organizației «Heimin undō» (mișcarea oamenilor simpli), socialist, tovarăș de idei al întemeietorului Partidului Comunist Japonez, Sen Katayama. Kotoku a tradus, pentru prima dată în limba japoneză, *Manifestul Partidului Comunist* și a scris numeroase lucrări pe teme sociale. În 1911, împreună cu alți 11 socialiști, el a fost condamnat și executat în urma unei înscenări judiciare. În aceeași perioadă poetul Ishikawa Hajime, (1885—1912), cunoscut sub pseudonimul Takuboku, aflat sub influența binefăcătoare a ideilor socialiste, a pus capăt evitării luptei politice, tradițională pentru scriitorii japonezi — abordând în poeziile sale probleme sociale într-un spirit revoluționar. El a zăgrăvit, pentru prima dată în poezia japoneză, chipul proletarului, fapt pentru care este considerat ca întemeietorul poeziei progresiste. Takuboku a murit de tuberculoză la vârsta de 27 de ani.

Un rol deosebit în evoluția literaturii japoneze și în apariția și dezvoltarea literaturii proletare japoneze, l-au avut literatura rusă realist-critică și literatura sovietică. Referindu-se la aceasta orientalistul sovietic N. I. Konrad scria: «... literatura rusă prin Turgheniev și Gonțarov ca scriitorii, Belinski și Dobroliubov ca teoreticieni... prin Fadeev și Serafimovici ca scriitori, Plehanov și Lenin ca teoreticieni... au jucat un rol important în stabilirea căilor de dezvoltare a curentelor sociale mai importante din perioadele respective ale literaturii japoneze». (*Literatura japoneză*, Ed. Lit. Orientale, Moscova, 1959).

Lupta pentru o cultură japoneză înaintată, ca parte integrantă a luptei revoluționare în plin avânt, și-a găsit expresia în mișcarea culturală de masă cunoscută sub denumirea de «mișcarea literară proletară japoneză». Această mișcare culturală largă a cunoscut câteva etape: perioada dintre 1921—1923, etapa inițială, al cărei început este marcat de apariția revistei *Tonemoku hito* («Sămănătorul», octombrie 1921), revistă care a devenit un centru organizatoric, polarizând în jurul său largi cercuri ale intelectualității progresiste; perioada dintre 1924—1927, etapa luptei de clarificare ideologică a mișcării, cu revista *Bungei sensen*, («Frontul literar», iunie 1924), continuatoarea revistei *Semăntorul*; și, în sfârșit, perioada cuprinsă între 1928—1933, etapa maturizării mișcării și trecerii ei hotărâte pe pozițiile ideologice ale clasei muncitoare, etapa de înflorire a creației sale literare.

Cu toate lipsurile și zigzagurile sale, cercetătorii istoriei literaturii japoneze apreciază ultima etapă și în particular crearea «Federației Japoneze a Artei Proletare» (NAPP — Nippona Artista Proleta Federacio — În esperanto) care a unit organizațiile literare proletare, ca pe un fenomen de o «epocală însemnată». În istoria artei și literaturii japoneze democratice contemporane, Mișcarea a dat naștere unor scriitori viguroși ca Kobayashi Takiji, Miyamoto Yuriko, Fujimori Seikichi, Nakano Shigeharu, Tokunaga Sanao, Takakura Teru și mulți alții, unui eminent critic literar și talentat traducător ca Kurahara Korehito. Esențial pentru mișcare a fost faptul că ea nu s-a limitat numai la creația literară, ci a abordat și elaborat și probleme teoretice.

În revistele Federației și în cadrul congreselor anuale s-au dezbătut problemele teoriei, orientării ideologice a literaturii etc. Metoda «realismului japonez», în articolul său «Drumul către de către Kurahara, teoreticianul literaturii proletare literare de pe pozițiile proletarismului proletar», Kurahara susținea abordarea problemelor literare de la proletariatul. Fiește,ariatului avansat, opera literară reflectând în primul rând lupta de clasă a proletariatului. Fiește, pozițiile de clasă ale proletariatului. Într-o suită de articole, Kurahara a încercat să definească mai clar poziția și sarcina scriitorului militant, metoda sa artistică de creație, preluarea moștenirii literare etc. A privi lumea cu ochii avangardei proletare și a o zăgrăvi menținând riguros poziția realismului, scria Kurahara, este singurul drum către «realismul proletar». Teoria «realismului proletar», cu toate că nu cuprindea totalitatea elementelor constitutive ale realismului socialist, a jucat un rol pozitiv în afirmarea și dezvoltarea literaturii democratice. (Kurahara, *Articole despre literatura japoneză contemporană*, Ed. Lit. Orientale, Moscova, 1959).

În lucrări ca *Celula de fabrică* și *Viața pentru partid* de Kobayashi, *Vint de primăvară* și *Povestea lui Tetsu de Nakano, Fabrica de coramele și Muncitoarea de la fabrica de tutun de Sata Ineko, Strada*

fîră soare și Tokio, orașul șomerilor de Tokunaga, Curentul marin și Tovarășii de drum de Miyamoto și multe altele, sînt dezvăluite contradicțiile profunde, proprii imperialismului japonez, apar pentru prima dată în literatura japoneză chipuri de muncitori revoluționari, este înfățișată lupta și rolul clasei muncitoare japoneze și a partidului său de avangardă.

Unul dintre reprezentanții tipici ai acestei mișcări, considerat de critica literară democratică drept clasic al literaturii proletare japoneze, a fost Kobayashi Takiji (1903—1933).

Kobayashi s-a născut într-o familie de țărani săraci. Din fragedă copilărie este nevoit să lucreze ca muncitor. Ajutat de o rudă, la a cărei brutărie lucrează, Kobayashi reușește să termine liceul comercial din Otaru, pe insula Hokkaido și intră funcționar la o bancă. Sub influența lui Shiga Naoya, remarcabil reprezentant al genului scurt, Kobayashi începe să scrie. Este atras și se alătură cu tot devotamentul mișcării revoluționare, — devenind unul dintre militanții de frunte ai mișcării literare proletare. Concediat de la bancă din motive politice, Kobayashi devine revoluționar de profesie. Este arestat de cîteva ori și supus persecuțiilor; în anul 1932 se vede nevoit să intre în ilegalitate. La 20 februarie 1933, în timpul unei întîlniri conspirative, este arestat în urma unei trădări. Supus torturilor bestiale în beciurile poliției secrete, spre seara aceleiași zile Kobayashi moare, răpus de tinăr — nu împlinise încă 30 de ani.

În scurtă sa activitate literară, Kobayashi a scris numeroase nuvele, cele mai reprezentative fiind considerate 15 martie 1928 și Pescuitul de crab.

Nuvela 15 martie 1928 a fost scrisă imediat după represăunile din orașul Otaru, în cursul cărora poliția a arestat circa 200 de persoane: muncitori, studenți, sindicalști. «Ca o lovitură puternică», scria Kobayashi, acest eveniment a fost pentru mine ceva ieșit din comun... În acel moment eu, de parcă aș fi primit instrucțiuni directe, am văzut că singura mea datorie este să descriu aceste evenimente. Consideram că trebuie să trezesc masele la revoltă și indignare» (Kurahara, op. cit.).

Un pas înainte în creația literară a lui Kobayashi îl constituie nuvela Pescuitul de crab. În această lucrare autorul dezvăluie formele brutale de exploatare pe care le îmbracă capitalismul în țările orientale, cit este de nesățios și cit de fulgerător transformă totul după chipul și asemănarea sa. Nuvela are ca subiect deplasarea vasului de pescuit «Hakkomaru» în apele Kamciatkăi. Ca pescari sînt recrutați studenți, înșelați cu promisiuni, și tineri necalificați, fii de țărani din nordul Japoniei. Asakawa, reprezentantul companiei de pescuit este unealta capitalului; el nu pregetă să sacrifice viețile pescarilor, dacă profitul companiei pe care o slujește, i-o cere. În urma unei furtuni, vasul este gata să se scufunde. Echipajul este însă salvat de cetățeni sovietici. Pescarii japonezi au astfel revelația adevărului despre țara socialismului. Începe procesul trezirii conștiinței lor, concretizat ulterior în greva dezlanțuită pe vas împotriva tratamentului inuman la care sînt supuși. Cu ajutorul unei unități ale flotei militare japoneze, greva este înfrîntă, însă lupta nu s-a sfîrșit. Ea se află abia la început. Înfațișînd evenimente autentice într-o formă artistică izbutită, nuvela este remarcată nu numai de critica de stînga, dar și de cercurile largi literare. Katsumoto Seichiro, cunoscutul critic literar, scria: «...apreciez nuvela Pescuitul de crab ca pe o lucrare remarcabilă, nu numai pentru ultima perioadă a literaturii proletare dar și pentru întreaga literatură japoneză contemporană, inclusiv cea burgheză» (Kurahara, op. cit.).

Militarismul japonez s-a răfuit crunt cu militanții mișcării culturale proletare. Din martie pînă în iunie 1932 au fost arestați 400 oameni de cultură progresiști. În 1934, NAPF a fost pusă în afara legii. În perioada care a urmat pînă la înfrîngerea Japoniei militariste, mulți scriitori și poeți talentați au pierit în închisori; reprezentanții cei mai înaintați ai mișcării, oameni curajoși, devotați cauzei poporului, nu s-au lăsat înfrînți, n-au înclinat steagul luptei. Refacerea și avîntul mișcării revoluționare postbelice a dus la renașterea literaturii democratice. Militanții acestei mișcări au preluat tradițiile luminoase ale literaturii proletare și, în condițiile istorice noi, au ridicat-o pe o nouă treaptă. Sărcinile mișcării s-au lărgit, conținutul lor a devenit mai profund. Mișcarea literaturii democratice a format nucleul în jurul căruia s-au grupat toate forțele sănătoase ale literaturii japoneze.

În decembrie 1945 s-a convocat primul congres al scriitorilor democrați care a hotărît organizarea Asociației noii literaturii japoneze, *Sinnihon Bungakukai*. S-au înființat filiale în diferite regiuni ale țării și numai în cîteva ani numărul membrilor s-a ridicat la peste 1.100 persoane, iar numărul filialelor a crescut la 70. Folosind experiența anilor 1921—1933, sînt reînființate și se dezvoltă cercurile literare muncitorești, baza de masă a mișcării literare democratice contemporane. În 1948, de pildă, numai în regiunea Tokio activau 70 cercuri muncitorești, care cuprindeau 5.000 persoane. Mulți scriitori, concretizînd procesul creșterii și maturizării lor, au intrat în rîndurile avangardei clasei muncitoare.

Asociația a început să desfășoare o intensă activitate editorială. Pe lîngă revistele centrale *Sinnihon bungaku* (Literatură japoneză nouă), *Kinrosha bungaku* (Literatură oamenilor muncii), *Jimmin bungaku* (Literatură populară), au început să fie publicate o serie de reviste și gazete literare locale, mijloace de afirmare ale scriitorilor și poezilor provenienți din rîndurile cercurilor literare muncitorești. Au început să fie editate pe scară largă operele cele mai reprezentative ale literaturii universale și, cu toată împotrivirea întîmpinată — mai ales în perioada ocupației — au fost reluate traduceri ale lucrărilor din literatura sovietică, extrem de cunoscute în Japonia încă din perioada antebelică. (N. I. Konrad, op. cit.)

Unul dintre domeniile către care se îndreaptă în deosebi atenția scriitorilor democrați și critica literară progresistă, este moștenirea literară. Pentru prima oară se face încercarea de

procesului amintit, s-a constatat un fenomen interesant și anume tendința impetuoasă spre coeziunea tuturor forțelor democratice, spre unire, iar prin aceasta, spre influențarea directă a tuturor forțelor sănătoase ale întregii literaturi japoneze.

Frontul literaturii democratice manifestă o preocupare deosebită pentru atragerea scriitorilor burghezi cinstiți, preocupați de soarta literaturii japoneze, în lupta pentru apărarea culturii poporului, pentru independența națională, împotriva remilitarizării țării. În ultimii ani o serie de scriitori virșnici s-au pronunțat împotriva bazelor militare americane și a «tratatului de securitate» revizuit japono-american, punându-și talentul lor în slujba luptei pentru apărarea constituției și a drepturilor democratice, împotriva samavolniciei poliției. În acest sens este semnificativă participarea scriitorilor din vechea generație, Hirotsu Kazuo, Uno Koji, Naoya Shiga, membri ai Academiei de artă, ca și-a lui Mushanokoji Saneatsu pentru restabilirea nevinovăției victimelor condamnate pe nedrept în urma unei înscenări judiciare, cunoscută sub denumirea de cazul *Matsukawa*.

Una din sarcinile actuale importante ale literaturii democratice este cucerirea cititorului de masă, mai exact recucerirea lui, scoaterea lui de sub influența literaturii burgheze decadente. Militanții literaturii democratice înțeleg că numai apropiind conținutul operei literare de interesele și cerințele vitale ale maselor, pot câștiga cu adevărat pe cititorul larg. Totodată acum se pun cu toată ascuțimea probleme de gen, stil, metodă de creație, adică în general probleme de măiestrie literară. Din acest punct de vedere, paralel cu combaterea unor curente și genuri decadente, specifice fazei actuale a imperialismului, scriitorii și criticii literaturii democratice își îndreaptă atenția și spre genuri populare — ca de pildă, genul *kodan* — caracteristice unor etape de înflorire a literaturii realiste din trecut. Scriitorii aparținând «mișcării oamenilor simpli» au încercat să redea chiar și învățătura lui Marx despre plusvaloare prin intermediul povestirilor în genul *kodan*. (Genul *kodan* folosește limba populară vorbită. Romanul *Apele Hakonei* de Takakura Teru, tradus și în limba română, este scris în acest gen). O idee interesantă exprimată de criticul literar Kurahara este aceea că în dezvoltarea viitoare a literaturii japoneze se poate întrevede o perioadă în care se va lichida împărțirea în literatură «populară» și literatură «pură», literatura japoneză devenind în același timp și populară și cultă.

GHEORGHE IASON

Prezentarea artistică: EUGEN MIHĂESCU

Tehnoredactarea : ANDRONICA POPESCU

Corectura : LIDA IGIROȘIANU

Tiparul și planșele executate la I. P. 4

MEMORIE CULTUR

